การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร

ปริญญานิพนธ์

ของ

บังอร ฉางทรัพย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ

ของ

บังอร ฉางทรัพย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
พฤษภาคม 2551

บังอร ฉางทรัพย์. (2551) *การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร.* ปริญญานิพนธ์ วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : อาจารย์ ดร.พรรณี บุญประกอบ, ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อังศินันท์ อินทรกำแหง.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยที่ศึกษาและผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน และ 2) ศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบในด้านความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้เป็นผู้ปกครองนักเรียนของโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2550 จำนวน 25 คน พักอาศัยในชุมชน 4 แห่ง ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากผู้ปกครองนักเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือนมกราคม - มีนาคม 2551 ด้วยวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามทั้งก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติ t-test เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่ศึกษาระหว่างก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสนทนากลุ่ม และการสังเกต จากนั้นทำการวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ระยะดำเนินการวิจัยมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการตามแนวทางของเทคนิคเอไอซี แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพปัญหาและการกำหนดความต้องการเกี่ยวกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา ประกอบด้วย การคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการ และการจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย การแบ่งความรับผิดชอบและการตกลงรายละเอียดของการดำเนินงาน 4) การปฏิบัติตามแผนเป็นระยะเวลา 1 เดือน และ 5) ขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน เป็นการประเมินโครงการและใช้ข้อมูลป้อนกลับมาพัฒนาใหม่

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า

1) จากการวิเคราะห์ผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ พบว่า ภายหลังระยะดำเนินการค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่ศึกษาสูงขึ้นกว่าก่อนระยะดำเนินการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$)

2) ในระยะดำเนินการพบว่า มีโครงการเกิดขึ้น จำนวน 16 โครงการ โครงการส่วนใหญ่สามารถแก้ปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเฉพาะบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้การดำเนินกิจกรรมในชุมชนไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากนัก อย่างไรก็ตาม ทำให้ประชาชนมีการตื่นตัวเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพิ่มขึ้น และมีจำนวน 8 โครงการ ที่ยังคงดำเนินต่อไปในชุมชน

3) จากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดได้เข้าร่วมกิจกรรมและมีความพึงพอใจในรูปแบบเป็นอย่างมาก

4) ลักษณะการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนที่ศึกษาทั้ง 4 แห่ง ก่อนระยะดำเนินการมีคุณภาพไม่ดีนัก และเมื่อสิ้นสุดระยะดำเนินการพบว่ามีคุณภาพดีขึ้นเฉพาะบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมเท่านั้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ หน่วยงานของรัฐด้านสิ่งแวดล้อมควรมอบหมายให้เจ้าหน้าที่เร่งดำเนินการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนแออัดมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพิ่มขึ้น และควรเน้นให้ประชาชนได้เกิดความตระหนัก ความตื่นตัว เกิดการปฏิบัติในการรักษาความเรียบร้อยของบ้านพักอาศัย และไม่ทำให้เกิดมลพิษขึ้นในชุมชน

DEVELOPING A MODEL TO ENCOURAGE HOUSEHOLD ENVIRONMENT AND SANITATION BEHAVIORS IN THE SLUM AREA : A CASE STUDY OF KHLONG TOEI COMMUNITY, BANGKOK

AN ABSTRACT

BY

BANGON CHANGSAP

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the

Doctor of Philosophy Degree in Applied Behavioral Science Research

at Srinakharinwirot University

May 2008

Bangon Changsap. (2008). *Developing a Model to Encourage Household Environment and Sanitation Behaviors in the Slum Area : A Case Study of Khlong Toei Community, Bangkok.* Dissertation, Ph.D. (Applied Behavioral Science Research). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Dr. Pannee Boonprakob, Acting Sub Lt. Dr. Manat Boonprakob, Assist. Prof. Dr. Ungsinun Intarakamhang.

The objectives of this research were :1) to study the result of developing the model of enhancing household environment and sanitation behaviors within the slum area, these were factors including the operating for project activities in the aforementioned community, and 2) to study the effects on people's satisfaction and a quality of household environment and sanitation after the model developing activities. The samples of this study comprised 25 participants who were child's parents at Duang Prateep Kindergarten during the second semester of academic year 2008, represented from 4 communities which were, Moo Ban Pattana 70 Rai, Klhong Toei Lock # 1-2-3, Klhong Toei Lock # 4-5-6 and Rong Mhoo, Khlong Toei Sub-district, Khlong Toei District, Bangkok Metropolitan. These participants had been selected by purposive sampling, with consideration of their willingness to participate for the model activities. The data were collected during January–March, 2008, by quantitative and qualitative methods. The quantitative data were obtained before and after running the model activities by employing questionnaires and then analyzed by descriptive statistics: percentage, mean and standard deviation, and inferential statistics (t-test) to compare mean scores before and after running the model activities. The qualitative data were collected by group discussion and observation then analyzed by applying content analysis.

At the stage of research procedure, organizing the work shop with Appreciation Influence and Control (AIC) Process was divided into 5 steps : 1) Condition Analysis and Future Provision Stage, consisting of problem analysis and designation for the household environment and sanitation requirement. 2) The Development Initiation Stage, consisting of thinking for planning or projects and rearrangement for the priority of projects respectively. 3) Procedure Creation Stage, consisting of setting participants' responsibility and agreement to perform the project activities. 4) Plan Action Stage, practicing one month for the project operation. And 5) Evaluation and Improvement Stage, was evaluated and redeveloped by using feedback.

The results of this study could be concluded as follows:

1) After the model activities, mean scores of all selected factors associated with household environment and sanitation behaviors : perception, self-esteem, self-efficacy expectation, intension to practice and to practice behaviors were significantly higher than those before the model activities ($p < .001$).

2) At the action stage, sixteen projects activities were developed and could resolve household environment and sanitation problems in the action area, although the other people provided less cooperation in these activities. However it appealed to these people be awakened to this problems after the activities and there were 8 projects continuous operation in the communities.

3) During the focus group discussion proceeded, it was found that almost of the participants in this study participated and very satisfied with the model activities.

4) Before the model activities, the household environment and sanitation quality in 4 communites were not well enough, but after that it was better only at the action areas.

Recommendations from this study were as follows : the environmental government sectors should assign a certain staff charge and increase the frequency to encourage household environment and sanitation behaviors of the residents at the slum areas. Participation, therefore should be promote to raise awareness, attentiveness and practice to keep their habitation tidy, including no polluted within the community.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย
ในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร
ของ
บังอร ฉางทรัพย์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2551

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

.....ประธาน
(อาจารย์ ดร.พรรณี บุญประกอบ)

.....กรรมการ
(ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังศินันท์ อินทรกำแหง)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา ภาคบงกช)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.พรรณี บุญประกอบ)

.....กรรมการ
(ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังศินันท์ อินทรกำแหง)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ ทองกระจาย)

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ดีเป็นเพราะได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากท่านอาจารย์ที่กรุณาให้คำปรึกษา และให้คำแนะนำในด้านต่างๆ ได้แก่ อาจารย์ ดร. พรรณี บุญประกอบ ว่าที่ร้อยตรี ดร. มนัส บุญประกอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อังศินันท์ อินทรกำแหง รองศาสตราจารย์ ดร. ปราโมทย์ ทองกระจาย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา ภาคบงกช ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสลักษณ์ ชัววัลลี อาจารย์ ดร. จรัล อุ่นฐิติวัฒน์ และคณาจารย์ในสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ทุกท่าน อีกทั้งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ และเพื่อนนิสิตที่ให้ความสะดวกและให้กำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความกรุณาตรวจเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมพร ทองกระจาย คณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ ดร.รัชนี นามจันทรา รองคณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ ดร. ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม ดร. ทวีศักดิ์ กสิผล อาจารย์ประจำคณะพยาบาลศาสตร์ และ ดร.วรพจน์ กนกกันฑพงษ์ อาจารย์ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ที่กรุณาช่วยตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากนี้ขอขอบคุณอาจารย์สำอาง วณิชชา พลอย และอาจารย์ภาสินี สงวนสิทธิ์ ที่ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ

ขอขอบพระคุณเลขานุการมูลนิธิดวงประทีป (ครูประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ) ที่สนับสนุนการดำเนินการวิจัย ทั้งด้านบุคลากร ข้อมูล สถานที่ในการจัดประชุม และการดำเนินการต่อเนื่องในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย ขอขอบคุณคุณครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป (คุณครูสมหวัง เนตรระกาศ) และคุณครูทัศนัย โกมลไพศาล ที่ช่วยเหลือในทุกขั้นตอนของการวิจัย ขอขอบคุณประธานชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู ที่กรุณาให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ รวมทั้งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตคลองเตยที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ปกครองนักเรียนทุกท่านที่เสียสละทั้งแรงกาย ความคิด เวลา และเงินทอง ในการเข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายขอขอบคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ที่ปลูกฝังลักษณะการทำงานให้แก่ผู้วิจัยและเป็นส่วนหนึ่งในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ขอขอบคุณคุณมงคล ฉางทรัพย์และคุณณัฐกานต์ ฉางทรัพย์ ที่ให้กำลังใจและความช่วยเหลือในทุกด้านแก่ผู้วิจัย เสมอมา

บังอร ฉางทรัพย์

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**.....	1
	ความสำคัญของปัญหา.....	1
	คำถามการวิจัย.....	6
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
	ขอบเขตของการวิจัย.....	7
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	8
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
	นิยามปฏิบัติการ.....	11
	สมมุติฐานการวิจัย.....	13
2	**เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	14
	การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย.....	14
	ชุมชนแออัด และบริบทของชุมชนที่ศึกษา.....	32
	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	49
	ทฤษฎีการสร้างพลัง.....	49
	ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค.....	63
	การเห็นคุณค่าในตนเอง.....	73
	ทฤษฎีความตั้งใจในการปฏิบัติ.....	75
	ทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคม.....	77
	เทคนิคเอไอซี (AIC).....	85
	การวิจัยเชิงปฏิบัติการ.....	90
	แนวคิดในการวิจัย.....	99
3	**วิธีดำเนินการวิจัย**.....	101
	วิธีการวิจัย.....	101
	กลุ่มเป้าหมาย.....	102
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	103
	ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย.....	115
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	126

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
4	**ผลการวิเคราะห์ข้อมูล**.....	128
	ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	128
	ผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด.....	132
	ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ.....	162
5	**สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ**.....	175
	สรุปผลการวิจัย.....	176
	อภิปรายผลการวิจัย.....	177
	ข้อจำกัดของงานวิจัย.....	209
	ข้อเสนอแนะ.....	210
บรรณานุกรม.....		213
ภาคผนวก.....		229
ภาคผนวก ก	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แนวทางการสนทนากลุ่มและแนวทางการสังเกต.....	230
ภาคผนวก ข	กิจกรรมและผลที่ได้จากการวิจัย.....	248
ภาคผนวก ค	รายชื่อผู้เกี่ยวข้องในงานวิจัย.....	303
ภาคผนวก ง	ข้อมูลชุมชนและแผนที่ชุมชน.....	306
ภาคผนวก จ	ภาพกิจกรรมในระยะดำเนินการ และโครงการต่างๆ.....	312
ประวัติย่อผู้วิจัย.....		324

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงวัตถุประสงค์และกิจกรรมของการประชุมเชิงปฏิบัติการ (ขั้นตอนที่ 1-3).....	121
2	แสดงขั้นตอนการประเมินผล และปรับปรุงแผน (การประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผน).....	125
3	ความถี่ ร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	128
4	ค่าสถิติพื้นฐานของปัจจัยที่ศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนระยะดำเนินการ.....	133
5	ค่าสถิติพื้นฐานของปัจจัยที่ศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง หลังระยะดำเนินการ.....	134
6	การเปลี่ยนแปลงค่าเฉลี่ยปัจจัยที่ศึกษาระหว่างก่อนและหลังระยะดำเนินการ.....	135
7	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่ศึกษา จากการทดสอบ t-test Dependent.....	136
8	สรุปผลของการประชุมเชิงปฏิบัติการในขั้นตอนวิเคราะห์สภาพการณ์ และการกำหนดอนาคต.....	139
9	สรุปโครงการที่สมาชิกกลุ่มในแต่ละกลุ่ม ครูใหญ่ และผู้วิจัย ได้ร่วมกันสร้างขึ้น.....	141
10	สรุปการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน.....	157
11	สรุประดับความสำเร็จของการดำเนินงานในโครงการที่ได้จากการวิจัย.....	158
12	สรุปการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมิน ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม.....	163
13	แสดงการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย บริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม.....	168

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	แสดงรูปแบบดั้งเดิมของทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค.....	64
2	วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ.....	92
3	สรุปแนวคิดในการวิจัย.....	100
4	ขั้นตอนการคัดเลือกชุมชน กลุ่มตัวอย่าง และการแบ่งกลุ่ม.....	117
5	สรุปขั้นตอนในระยะดำเนินการวิจัย และลักษณะกิจกรรม.....	118
6	รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ที่พักอาศัยในชุมชน.....	172

บทที่ 1
บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

จากการที่ในปัจจุบันกระแสการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาที่มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่เกษตรกรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนผู้ใช้แรงงานในภาคเกษตรกรรมจึงหลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมเมืองเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น เพื่อหารายได้ให้พอเพียงต่อค่าครองชีพของตนเองและครอบครัวที่สูงขึ้น แต่เนื่องจากแรงงานดังกล่าวขาดแคลนทุนทรัพย์อยู่เดิมทำให้ไม่สามารถหาที่พักอาศัยได้ จึงมีความจำเป็นต้องไปอาศัยญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เช่าที่ดินของเอกชน หรือบุกรุกที่รกร้างของทางราชการในการสร้างเพิงหรือบ้านพักที่ไม่มั่นคงถาวร ต่อมาเป็นระยะเวลานานก่อให้เกิดความหนาแน่นของที่อยู่อาศัย เกิดสภาพเสื่อมโทรม และขาดสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ทำให้เกิดเป็น “ชุมชนแออัด” ในเวลาต่อมา (ปาริสสา กาญจนกุล; และปิยะฉัตร ใหม่แก้ว. 2551 : ออนไลน์) ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ความแออัดดังกล่าวเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมค่อนข้างรุนแรง และยังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมานานัปการ เช่น ปัญหาสุขภาพอนามัย และปัญหาสังคมด้านต่างๆ เป็นต้น (สันทัด สมชีวิตา; และคนอื่นๆ. 2551 : ออนไลน์) ทั้งนี้องค์การอนามัยโลก (World Health Organization หรือ WHO). (1988) ได้ให้ความสำคัญต่อปัญหาดังกล่าวเนื่องจากพบว่า ประชาชนในชุมชนแออัดตามเมืองใหญ่ๆ มักเกิดโรคจากสาเหตุสิ่งแวดล้อมหลายชนิด เช่น โรคติดเชื้อ โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็ง และโรคจิตประสาท เป็นต้น

รายงานการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ. (สสช.) (2537) พบว่าชุมชนแออัดในประเทศไทยมีจำนวนสูงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร และยังพบว่าประชากรวัยแรงงานในชุมชนแออัด ต้องรับภาระการเลี้ยงดูเด็กและคนชราสูงกว่าประชากรวัยแรงงานทั่วไป อีกทั้งฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจนทำให้ไม่มีเวลาในการเอาใจใส่สุขภาพของตนเองและคนในครอบครัว นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนแออัดมีปัญหาเกี่ยวกับการถูกไล่ที่อาศัย ทำให้มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยต่ำ ทำให้ต้องดิ้นรนในการทำมาหาเลี้ยงชีพจนละเลยสิ่งแวดล้อมรอบตัวเอง (อรวรรณ สุทธางกูร. 2540) นับว่าเป็นสาเหตุให้เกิดสภาพปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและทวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับหน่วยงานของทางราชการไม่ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง ทำให้ประชาชนขาดแหล่งสนับสนุนและขาดโอกาสในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ ได้แก่ ปัญหาด้านการวางแผนปรับปรุงที่อยู่อาศัย ปัญหาผังเมือง การระบายน้ำ การกำจัดขยะมูลฝอย ถนนและทางเดินเท้าคับแคบ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาเกี่ยวกับการสาธาณณูปโภคด้านไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ นอกจากนี้ยังมีปัญหาสังคมเกี่ยวกับ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด อบายมุข การใช้แรงงานเด็ก การศึกษา สาธารณสุข และ

ปัญหาครอบครัว ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทำให้เกิดสภาวะเสี่ยงต่ออันตรายในชีวิต ทรัพย์สิน และสุขภาพอนามัยของประชาชนที่อาศัยในชุมชนแออัด (คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2538 : 7) โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคนี้เกิดขึ้นเนื่องจากสิ่งแวดล้อมและการมีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของประชาชน

โรคที่เกิดจากสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่บกพร่องมักเป็นโรคที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัวหรือนึกไม่ถึงจนกว่าผลกระทบนั้นจะเกิดขึ้นกับตนเอง ในการศึกษาการเจ็บป่วยของประชาชนในชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนเกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ อันเนื่องมาจากความบกพร่องของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยค่อนข้างมาก (รุ่งโรจน์ พุ่มริ้ว และเฉลิมพล ตันสกุล. 2538 : 9) โดยรัฐบาลได้เห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว และจัดให้การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมเป็นดัชนีหนึ่งที่วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนตามระบบการสาธารณสุขมูลฐาน (วสุธร ตันวัฒนกุล. 2542 : 4-5) ซึ่งการสุขาภิบาลและสิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยป้องกันโรคอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ลดความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยโรคติดเชื้อต่างๆ เช่น โรคพยาธิ โรคอุจจาระร่วง และอาหารเป็นพิษ เป็นต้น เหล่านี้สอดคล้องกับการศึกษาของ สิทธิพันธุ์ ไชยนันท์ และคนอื่นๆ (2531 : 27) ที่พบว่า อุบัติการโรคอุจจาระร่วงปรากฏสูงในหมู่บ้านที่มีการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมบกพร่อง และการศึกษาของพูลศักดิ์ ดุลยสุวรรณ์ (2540: 33) พบว่าการดำเนินการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ดีจะสามารถป้องกันการเกิดโรคได้

ปัญหาเกี่ยวกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัด ได้รับการพัฒนาแก้ไขมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการบ้านมั่นคง ที่เกิดขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2546 เพื่อแก้ปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยให้กับชาวชุมชน โดยอาศัยประสบการณ์งานพัฒนาชุมชนแออัด เป็นแนวทางในการทำงาน ทั้งนี้ในส่วนของโครงการนำร่อง ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพและสังคม (มูลนิธิชุมชนไทย. 2551 : ออนไลน์) อย่างไรก็ตามจากสภาพทั่วไป แม้ว่าจะมีการพัฒนาทางด้านกายภาพได้ระดับหนึ่งแล้ว พบว่าประชาชนยังไม่เห็นความสำคัญและยังขาดความตั้งใจในการที่จะแก้ไข ภายในระยะเวลาไม่นานนัก การปฏิบัติของประชาชนในชุมชนก็กลับคืนสู่สภาพเดิม ดังนั้นการแก้ไขปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนแออัดจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนเอง โดยประชาชนจะต้องเห็นความสำคัญ มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมตนเอง เลือกและกำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชนและสังคมได้

ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชนแออัดจะเป็นอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ด้าน ได้แก่ ปัจเจกบุคคลและสิ่งแวดล้อม ในด้านปัจเจกบุคคลนั้น เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนและภูมิหลังของบุคคลในเรื่องความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ การรับรู้ ความคาดหวัง ฯลฯ ในด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับสภาพทางชีววิทยา กายภาพ และเคมี ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น ซึ่งทั้งสองด้านมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลาและส่งผลต่อสุขภาพของประชาชน (วสุธร ตันวัฒนกุล. 2542 : 6-7) ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญของทั้งสองด้านและประสงค์หาแนวทางในการพัฒนาทั้งสองด้านนี้ให้ดีขึ้น โดยให้ประชาชนร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์และเกิดการรับรู้ผลเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย กำหนดวิสัยทัศน์ สร้างแนวทางการพัฒนา สร้างแนวทางการ

ปฏิบัติ การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลและปรับปรุงด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนด้วยตนเอง แผนงานหรือโครงการที่ได้นั้นประชาชนสามารถนำไปใช้ได้ตรงกับสภาพการณ์ที่เป็นจริงและนำไปดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องหลังจากงานวิจัยสิ้นสุดลง นอกจากนี้ผลที่ได้จากการวิจัยย่อมส่งผลให้พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของประชาชนดีขึ้น อีกทั้งปัจจัยต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดพฤติกรรมดังกล่าว ซึ่งจะส่งผลให้การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนมีการพัฒนาในทางที่ดีและเหมาะแก่การอยู่อาศัยต่อไป

ในการช่วยให้ประชาชนเห็นความสำคัญจนเกิดการดำเนินงานเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ผู้วิจัยได้พิจารณาถึงทฤษฎีการสร้างพลัง (Empowerment theory) ตามแนวคิดของวอลเลอร์สไตน์และเบอร์สไตน์ (Wallerstein; & Bersstein. 1988 : 379-394) ที่ใช้กระบวนการเสริมสร้างให้บุคคล องค์การ มีพลังในการควบคุมชีวิตของตน เป็นกระบวนการทางสังคมที่แสดงถึงการยอมรับ การส่งเสริมช่วยเหลือชี้แนะให้บุคคลเกิดความสามารถที่จะดำเนินการสนองความต้องการของตนเอง แก้ปัญหาของตนเอง และใช้ทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อทำให้เกิดความรู้สึกสามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับกิบสัน (Gibson.1991 : 59-60) ที่กล่าวว่า การสร้างพลังเป็นกระบวนการช่วยบุคคลในการพัฒนาความสามารถในการใช้วิจารณญาน เกิดการตระหนักรู้ถึงรากเหง้าของปัญหาของตนและจัดการกับปัญหาเหล่านั้น ซึ่งเป็นลักษณะของการปฏิรูป (Revolution) มากกว่าจะเป็นการปรับปรุง (Reform) ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีการสร้างพลังมาใช้ดำเนินการเพื่อให้ประชาชนได้พัฒนาความสามารถตนเองในการปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนของตน โดยปราศจากการครอบงำจากผู้อื่น แต่เป็นพลังร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของตนเอง และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในระยะดำเนินการได้ปฏิบัติตามขั้นตอนของการสร้างพลังอย่างครบถ้วน ได้แก่ การใช้ประสบการณ์ การระบุสถานการณ์ การวิเคราะห์ การวางแผน และการปฏิบัติ ทั้งนี้ในระหว่างการดำเนินการสร้างพลังนั้น ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค (Protection motivation theory) ของโรเจอร์ส (Rogers. 1983) มาใช้เสริมสร้างในระยะดำเนินการ โดยให้ประชาชนเกิดการรับรู้อันตรายและการรับรู้โอกาสเสี่ยงจากการมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่บกพร่อง ด้วยการวิเคราะห์สภาพการณ์และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้คอยสนับสนุนทางสังคมโดยการให้ข้อมูลในส่วนของข้อสงสัยประเด็นต่างๆ ซึ่งการรับรู้ข้อมูลจะเป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการเตรียมความพร้อมในการนำไปสู่ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา แนวทางการปฏิบัติ การปฏิบัติ และการประเมินและปรับปรุงแผนต่อไป การประเมินผลของการพัฒนารูปแบบครั้งนี้ เป็นการประเมินโดยยึดตามวิธีการประเมินศึกษาเพื่อการสร้างพลังอย่างครบถ้วน โดยการประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การรับรู้ ความคาดหวังในความสามารถตนเอง การเห็นคุณค่าในตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ นอกจากนี้ได้ทำการประเมินผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน และผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรม และการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาล

สิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดังกล่าว ได้แก่ การรับรู้ ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ เป็นตัวแปรหนึ่งของทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคที่ได้รับการปรับปรุงโดยแมคดุ๊กซและโรเจอร์ส (Mackay. 1992 : 25 ; citing Maddux; & Rogers. 1983) ทั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้ทำการประเมิน ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนอง เนื่องจากเป็จจัยนี้ไม่ปรากฏผลการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติภายหลังการให้โปรแกรมด้านสุขศึกษาต่อพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกันและอยู่ในบริบทใกล้เคียงกับการศึกษาครั้งนี้ (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ข : 77-87)

นอกจากทฤษฎีการสร้างพลังและทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยยังเห็นความสำคัญของการสนับสนุนทางสังคมที่มีต่อบุคคลในการแสดงพฤติกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมทางด้านสุขภาพ ซึ่งการสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทต่อพฤติกรรมของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมอนามัยของบุคคล ทั้งแง่สุขภาพกาย สุขภาพจิต การป้องกันส่งเสริมสุขภาพ และการปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (สมเกียรติ ศรประสิทธิ์. 2539) ซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดของเฮาส์ (House. 1981) ที่ได้แบ่งประเภทพฤติกรรมในการให้การสนับสนุนทางสังคม เป็น 4 ประเภท ได้แก่ การสนับสนุนทางอารมณ์ การสนับสนุนด้านสิ่งของและบริการ ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านการประเมินและเปรียบเทียบ ในการวิจัยครั้งนี้จะให้การสนับสนุนทางสังคมแก่กลุ่มตัวอย่างโดย ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และครู โดยให้การสนับสนุนทางสังคมอย่างต่อเนื่องและเหมาะสม ภายหลังสิ้นสุดการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและประชาชนในชุมชนจะได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จนกว่าจะสามารถดำเนินการต่อเนื่องและยั่งยืนด้วยตนเองต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ได้นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เป็นรูปแบบดำเนินการ เนื่องจากงานเป็นกระบวนการร่วมมือกันเพื่อการเรียนรู้ พัฒนา ปรับปรุง และแก้ไขปัญหาร่วมกัน ตามแนวของเคมมิสและแมคแทคกาท (Kemmis; & McTaggart. 1988) ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการรวบรวมปัญหา การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนการปฏิบัติ และการปรับปรุงแผน นอกจากนี้ยังเป็นการยืนยันความรู้หรือทฤษฎีว่าจะใช้ได้กับการปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ทฤษฎีการสร้างพลัง และการสนับสนุนทางสังคม มาร่วมในส่วนของการดำเนินการ และได้สร้างรูปแบบกิจกรรมโดยการนำเทคนิคเอไอซี (Appreciation Influence Control หรือ AIC) เป็นแนวทาง เนื่องจากเป็นกระบวนการที่มีศักยภาพในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของประชาชนให้ร่วมพัฒนาชุมชนและมีศักยภาพที่จะขยายผลได้ เทคนิคนี้ได้ถูกนำมาประยุกต์สำหรับการประชุมระดมความคิดในการพัฒนาชุมชน ที่ให้ความสำคัญต่อความคิดและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบนพื้นฐานแห่งความเสมอภาค เป็นกระบวนการที่นำเอาคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา (สุภัทร ชูประดิษฐ์. 2550 : ออนไลน์; อ้างอิงจาก อรพินท์ สพโชคชัย. 2537) ซึ่งนำมาเสริมในส่วนของทฤษฎีการสร้างพลังและการวิจัยเชิงปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับทฤษฎีดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ

ที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่ากระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีลักษณะใกล้เคียงกับขั้นตอนของการศึกษาเพื่อสร้างพลังและกระบวนการดำเนินกิจกรรมโดยเทคนิคเอไอซี ซึ่งการสร้างพลังนั้นกลุ่มตัวอย่างจะมีอิสระในการกระทำในส่วนต่างๆ ด้วยตนเองอย่างแท้จริง และปราศจากการครอบงำจากผู้อื่น การนำทฤษฎีการสร้างพลัง ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค การสนับสนุนทางสังคม การวิจัยเชิงปฏิบัติการ และเทคนิคเอไอซีมาผสมผสานกันจึงทำให้ผลการวิจัยที่ได้นำไปใช้ได้ในสภาพการณ์ที่เป็นจริงและบังเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของประชาชนในชุมชน และทำให้การสุขาภิบาลที่พักอาศัยในชุมชนแออัดได้รับการพัฒนาอย่างถาวรต่อไป

นอกจากการพัฒนารูปแบบเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยให้แก่ประชาชนในชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร โดยใช้หลักการสร้างพลัง ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคร่วมกับการสนับสนุนทางสังคม ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนในแขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากชุมชนในแขวงดังกล่าวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประชากรอาศัยอย่างหนาแน่น และประสบปัญหาทางด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยค่อนข้างสูง จากการศึกษาของบังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ (2549ก : 110-128) ในบริบทใกล้เคียงกัน ได้แก่ ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของประชาชนในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร ผลวิจัยแสดงให้เห็นว่าลักษณะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนอยู่ในระดับต่ำ และพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ นอกจากนี้ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม และการสนับสนุนทางสังคมมีอิทธิพลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ ผู้วิจัยจึงนำปัจจัยการสนับสนุนทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาครั้งนี้

จากการสำรวจพื้นที่ในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร พบว่าภายในบ้านพักอาศัยของประชาชนภายในชุมชน ส่วนใหญ่ยังมีความบกพร่องเกี่ยวกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการกำจัดขยะและน้ำเสีย ทำให้สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพไม่เหมาะสมในการอยู่อาศัย และอาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคต่างๆ ตามมา และจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับประชาชน กรรมการชุมชน นักพัฒนาชุมชน ครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป ครูในสถานรับเลี้ยงเด็กมูลนิธิสันติสุข และผู้ปกครองนักเรียน ทุกคนให้ความเห็นตรงกันว่าสภาพสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนคลองเตยยังไม่ดีนัก ถึงแม้จะมีโครงการด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ หลายโครงการที่เกิดขึ้นก็ตาม โครงการที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดได้แก่ “โครงการขยะแลกไข่” ทำให้ขยะที่สามารถนำไปใช้แลกไข่ได้ เช่น ขวดแก้ว พลาสติก และโลหะ มีปริมาณน้อยลง ส่วนขยะอื่นๆ ก็ยังมากอยู่เช่นเดิม ทุกคนให้ความเห็นตรงกันว่า สาเหตุสำคัญเกิดจากประชาชนขาดความตระหนักและความรับผิดชอบนั่นเอง แม้ทุกคนอยากให้ภายในชุมชนมีความสะอาดเหมาะแก่การพักอาศัย แต่ไม่ทราบว่าจะรวมกลุ่มหรือดำเนินการอย่างไร ซึ่งความคิดเห็นดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประเมินว่าผู้ที่อาศัยภายในชุมชนมีความต้องการให้สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมรอบตนเองดีขึ้น และประชาชนก็สามารถที่จะร่วมกัน

พัฒนาได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ขาดแกนนำ กระบวนการที่จะริเริ่มในการดำเนินการ และการรวมกลุ่มที่จะดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

จากผลงานวิจัย เรื่อง ผลของการให้โปรแกรมสุขศึกษาด้วยกระบวนการกลุ่มต่อพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ ของแม่บ้านชุมชนสวนอ้อย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ข : 77-87) พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาอาศัยในชุมชนสวนอ้อย และประมาณร้อยละ 50 เป็นผู้ปกครองนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทพ ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ พบว่ากลุ่มผู้ปกครองนักเรียน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดีทุกครั้ง ดังนั้นกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนนับว่ามีศักยภาพที่จะร่วมกิจกรรมและดำเนินการสำเร็จลงได้ งานวิจัยครั้งนี้จึงให้ความสำคัญในกลุ่มผู้ปกครองนักเรียน จึงทำการติดต่อผ่านโรงเรียนอนุบาลดวงประทีปในการรับสมัครผู้ปกครองนักเรียนเข้าร่วมการวิจัย อีกทั้งยังมีสถานที่ที่เหมาะแก่การใช้ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (ห้องประชุมมูลนิธิดวงประทีป) โดยจะทำการคัดเลือกผู้ปกครองนักเรียนซึ่งพักอาศัยในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู ซึ่งชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกัน และเป็นบริเวณที่สภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย มีปัญหาค่อนข้างมาก (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ข : 77-87) ผลการวิจัยที่ได้รับคาดว่าจะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำรูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เป็นจริงต่อไป

คำถามการวิจัย

1.ผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด โดยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการและเทคนิคเอไอซี ร่วมกับทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ทฤษฎีการสร้างพลัง และการสนับสนุนทางสังคม ให้ผลที่ดี มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ในชุมชนแออัดตามสภาพการณ์ที่เป็นจริงได้หรือไม่ โดยพิจารณาในเรื่องต่อไป

1.1 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ

1.2 ผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ ในเรื่องต่อไปนี้เป็นอย่างไร

2.1 ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

2.2 การเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ในชุมชนแออัด ได้แก่

1.1 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ

1.2 ผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ ได้แก่

2.1 ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

2.2 การเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะประชากรในชุมชนแออัด ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในแขวงคลองเตย กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยชุมชนแออัดทั้งสิ้น 27 ชุมชน มีจำนวนครัวเรือน 14,518 หลัง จำนวนประชากร 79,315 คน (สำนักงานเขตคลองเตย. 2549) ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนในแขวงดังกล่าวมาเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งผลจากงานวิจัยในบริบทที่ใกล้เคียงกันที่เคยศึกษาไว้ ได้แก่ ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของประชาชนในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ก : 110-128) และ ผลการให้โปรแกรมสุขศึกษาด้วยกระบวนการกลุ่มต่อพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของแม่บ้านชุมชนสวนอ้อย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ข : 77-87) พบว่าชุมชนแออัดในเขตคลองเตยนับว่ามีสภาพปัญหาเกี่ยวกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยค่อนข้างสูง โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะ น้ำเสีย และสภาพแวดล้อมภายในบ้านพักอาศัยที่ยังคงมีความบกพร่อง ทำให้มีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของโรคติดเชื้อต่างๆได้ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อก 4-5-6 และชุมชนโรงหมู ทั้ง 4 ชุมชนมีอาณาเขตติดต่อกันและมีปัญหาเรื่องการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเป็นอย่างมาก (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ก : 110-128) จึงได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่พักอาศัยในชุมชนทั้ง 4 แห่ง เป็นตัวแทนของชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร จากงานวิจัยดังกล่าวพบว่า กลุ่มผู้ปกครองนักเรียนซึ่งอยู่ในชุมชนได้ให้ความร่วมมืออย่างดีในการดำเนินกิจกรรมการให้โปรแกรมสุขศึกษาเป็นอย่างมาก (บังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ. 2549ข : 77-87) งานวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดให้ ผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป ที่พักอาศัยในชุมชนทั้ง 4 แห่ง เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยต้องเป็นผู้เห็นความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ยินดีในการเข้าร่วมจนสิ้นสุดโครงการวิจัย มีอายุระหว่าง 20-65 ปี อย่างไรก็ตามจากข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลาทำให้ไม่สามารถติดตามผลได้ต่อเนื่องเป็นเวลานาน ดังนั้นผู้วิจัยจะดำเนินการติดตามผลภาย

หลังสิ้นสุดการวิจัยต่อไปอีกประมาณ 6 เดือน โดยจะทำการสนับสนุนให้กลุ่มตัวอย่างและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ในเชิงปฏิบัติสามารถนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปใช้ได้ในสถานการณ์ที่เป็นจริงเพื่อประชาชนได้เห็นความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยโดยมีการรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การสนับสนุนทางสังคม ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง รูปแบบดังกล่าวจะเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน อีกทั้งเป็นรูปแบบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เห็นความสำคัญและเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชนและแนวทางสานต่อการดำเนินงานตามรูปแบบการพัฒนาเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่สร้างขึ้นต่อไป

2. ในเชิงทฤษฎี ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในระยะการดำเนินการมีดังต่อไปนี้

2.1 จากผลการวิจัยจะทำให้ทราบถึงลักษณะและระดับของปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดที่ได้จากการวิเคราะห์ของประชาชน โดยลักษณะและรูปแบบของปัญหาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงระดับคุณภาพชีวิตในส่วนของสิ่งแวดล้อมของประชาชนในชุมชนแออัด ผลการวิจัยที่ได้จะแสดงให้เห็นว่าสภาพสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดและพฤติกรรมของประชาชน ควรได้รับการแก้ไขเพียงใดและควรแก้ไขอย่างไรตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง

2.2 จากขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา การสร้างแนวทางการปฏิบัติ และการปฏิบัติตามแผนในระยะดำเนินการ ซึ่งมีการนำทฤษฎีการสร้างพลัง ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคและการสนับสนุนทางสังคมมาใช้ดำเนินการ โดยการรวมตัวกันจะทำให้ได้องค์ความรู้ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้ตรงกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง นอกจากนี้ยังทำให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหาที่ถูกต้องและเหมาะสม และได้โครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชนที่จะนำไปใช้ได้ในสภาพการณ์ที่เป็นจริง

2.3 ในขั้นตอนการประเมินผลและติดตามแผน เป็นการยืนยันถึงผลสำเร็จของทฤษฎีการสร้างพลัง ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค และการสนับสนุนทางสังคม ว่าสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาพฤติกรรมทางด้านสุขภาพได้เป็นอย่างดี

2.4 ได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย หมายถึง วิธีดำเนินการในการสร้างกิจกรรมตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการและเทคนิคเอไอซี โดยการนำทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ทฤษฎีการสร้างพลังและการสนับสนุนทางสังคม เป็นหลักดำเนินการ เพื่อให้ผู้ปกครองนักเรียนเกิดผลการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นในส่วนของ พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และความพึงพอใจที่เข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การพัฒนารูปแบบดังกล่าวทำให้เกิดผลสำเร็จในการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน และมีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในทางที่ดีขึ้น งานวิจัยครั้งนี้กำหนดขั้นตอนของระยะดำเนินการออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต เป็นการกำหนดปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา โดยการสร้างแผนงานหรือโครงการต่างๆ เพื่อนำไปดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการปฏิบัติ โดยการ จัดลำดับความสำคัญของ แผนงานหรือโครงการที่ได้สร้างขึ้น 4) ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน โดยการนำแผนงานหรือโครงการที่สร้างขึ้นไปปฏิบัติในชุมชน และ 5) ขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน เป็นการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติและดำเนินการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมมากขึ้น การดำเนินการตามขั้นตอนดังกล่าวโดยการสร้างกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการในขั้นตอนที่ 1-3 การนำแผนไปปฏิบัติ ในขั้นตอนที่ 4 และการประชุมเชิงปฏิบัติการในขั้นตอนที่ 5

การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย หมายถึง การจัดการและควบคุมดูแลที่พักอาศัยให้สะอาดถูกสุขลักษณะ โดยจัดให้ได้ตามความต้องการขั้นพื้นฐานทางร่างกายหรือสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ ทั้งภายในและภายนอกที่พักอาศัย ซึ่งการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้ได้ครอบคลุมเฉพาะการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด ได้แก่ การระบายอากาศ แสงสว่าง เสียงรบกวน พื้นที่พักผ่อน ห้องนอน ความเป็นส่วนตัว ความใส่ใจบุคคลรอบข้าง ความสะอาดเรียบร้อยบริเวณบ้านและเครื่องนอน น้ำดื่มน้ำใช้ ขยะ น้ำเสีย สัตว์รบกวน อาหารที่สะอาด และอุปกรณ์เพื่อป้องกันอุบัติเหตุ ส่วนด้านที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร ได้แก่ อาคารบ้านเรือน รวมถึง ตึก แฟลต หรือเพิง ที่ประชาชนสร้างขึ้นเพื่อการพักหรืออยู่อาศัย

การประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน หมายถึง การแสดงให้เห็นถึงสภาพทั่วไป และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในชุมชนต่อความเหมาะสมในการอยู่อาศัยของประชาชนในด้านต่างๆ สอดคล้องตามความต้องการขั้นพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมเฉพาะการสุขาภิบาลที่พักอาศัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชนที่ศึกษา

พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย หมายถึง การกระทำหรือปฏิบัติของบุคคลในการรักษาบริเวณที่พักอาศัยในส่วนที่อาจส่งผลเสียต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ ซึ่งครอบคลุมความต้องการขั้นพื้นฐานทั้งทางด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ ข้อคำถามทั้งหมดปรับจากเนื้อหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามคำจำกัดความของ พิชิต สกุลพราหมณ์ (2531) วัดจากแบบสอบถามจำนวนครั้งของการปฏิบัติ โดยให้เลือกตอบว่าในระยะเวลา 1 เดือนที่ผ่านมากลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติกี่ครั้ง

การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือความเข้าใจของบุคคลต่อผลที่ตนเองและครอบครัวจะได้รับจากการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ประกอบด้วยการรับรู้ความรุนแรงและการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อผลเสียที่เกิดจากการไม่รักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และผลดีที่ตนจะได้รับจากการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การรับรู้ในการวิจัยครั้งนี้ ครอบคลุมทั้งทางด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

การเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง การตัดสินค่าของตนเองเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จ การยอมรับตนเอง การเห็นว่าตนเองมีประโยชน์ การเป็นที่ยอมรับจากครอบครัวและชุมชนสังคมในเรื่องความรู้ ความสามารถ โดยการประเมินภาพรวมของบุคคล ได้แก่ ความสำเร็จในการทำกิจกรรม การเป็นที่พึ่งของบุคคลอื่น การได้รับความไว้วางใจ การทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน ความสามารถควบคุมตนเอง การเป็นที่รัก การได้รับความเชื่อถือศรัทธา การทำสิ่งที่ถูกต้อง และการได้รับความไว้วางใจ

ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย หมายถึง การที่บุคคลคาดการณ์ว่าตนเองสามารถที่จะปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของตนเองได้สำเร็จ ซึ่งความคาดหวังดังกล่าวครอบคลุมทั้งความต้องการขั้นพื้นฐานทั้งด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ ได้แก่ การทำความสะอาด การจัดการเกี่ยวกับแสงสว่าง การระบายอากาศ การจัดพื้นที่ การจัดการเสียงรบกวน การสร้างความสัมพันธ์ การให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ และการมีอุปกรณ์ป้องกันอุบัติเหตุ

ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นก่อนและหลังการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เป็นการแสดงถึงความเฉพาะอย่างแน่วแน่ที่จะปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ครอบคลุมความต้องการพื้นฐานทั้งทางด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ โดยเป็นเรื่องที่มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การได้รับการยอมรับ การสนับสนุนให้กำลังใจ การเอาใจใส่จากบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนทำงาน เจ้าหน้าที่ ทางด้านสาธารณสุข และบุคคลอื่นๆ ประกอบด้วย การสนับสนุน 3 ด้าน ได้แก่ การสนับสนุนด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านสิ่งของ แรงงาน หรือบริการ และการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนด้านอารมณ์ ได้แก่ การให้การยอมรับและเห็นคุณค่า ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ ความไว้วางใจกัน การรับฟังและให้กำลัง

ใจ การปฏิบัติของคนรอบข้างที่แสดงต่อตนเอง การสนับสนุนด้านสิ่งของ แรงงาน หรือบริการ เป็นการให้ความช่วยเหลือที่ตรงต่อความจำเป็นของบุคคลในเรื่องเงิน แรงงาน เวลา และการปรับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ การให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ ชี้ให้เห็นทิศทาง และการให้ข้อมูล ซึ่งจะนำไปใช้แก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ได้

นิยามปฏิบัติการ

พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติของบุคคลในการรักษาบริเวณที่พักอาศัยในส่วนที่อาจส่งผลเสียต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของบุคคล ครอบคลุมความต้องการขั้นพื้นฐานทั้งทางด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ งานวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยข้อคำถามในส่วนที่เกี่ยวกับ การดูแลให้มีการระบายอากาศที่เหมาะสม มีแสงสว่างเพียงพอ ควบคุมหรือหลีกเลี่ยงสียงรบกวน การมีพื้นที่พักผ่อนเพียงพอ ความเป็นส่วนตัว การใส่ใจต่อบุคคลรอบข้าง การดูแลความสะอาดเรียบร้อยบริเวณบ้านและเครื่องนอน การมีน้ำดื่มน้ำใช้ที่สะอาด การกำจัดขยะ การกำจัดน้ำเสีย การกำจัดสัตว์รบกวน การเก็บรักษาอาหารที่ถูกต้อง การป้องกันอุบัติเหตุ และการตรวจตราความปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ข้อคำถามทั้งหมดปรับจากเนื้อหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของพิชิต สกุลพราหมณ์ (2531) ข้อคำถามในส่วนนี้มีจำนวน 20 ข้อ วัดจากการสอบถามจำนวนครั้งของการปฏิบัติ โดยให้เลือกตอบว่าในระยะเวลา 1 เดือนที่ผ่านมากลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติกี่ครั้ง ตั้งแต่ ไม่ทำเลย, 1-3 ครั้ง 4-9 ครั้ง 10-20 ครั้ง และ 21-30 ครั้ง เกณฑ์การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน ตามลำดับ ดังนั้นค่าคะแนนพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยมีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนมากแสดงว่ามีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยมากกว่าผู้ที่มีคะแนนน้อย

การประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน หมายถึง การแสดงให้เห็นถึงสภาพทั่วไป และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในชุมชนต่อความเหมาะสมในการอยู่อาศัยของประชาชนในด้านต่างๆ โดยการสำรวจ การสอบถาม และการวิเคราะห์ตามแนวทางการสังเกตที่สอดคล้องตามความต้องการขั้นพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมเฉพาะการสุขาภิบาลที่พักอาศัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชนที่ศึกษา แสดงในลักษณะการอธิบาย การวิเคราะห์ และการเปรียบเทียบระหว่างสภาพสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยทั้งก่อนและหลังระยะดำเนินการ ผู้วิจัยทำการประเมินคุณภาพครั้งนี้ด้วยตนเอง โดยการประเมิน 2 ครั้ง แต่ละครั้งมีระยะเวลาห่างกันประมาณ 1 เดือน

การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือความเข้าใจของบุคคลที่ตนเองและครอบครัวจะได้รับผลดีหรือผลเสีย จากการพักอาศัยในบ้านหรือชุมชนที่มีการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย การรับรู้ความรุนแรงและการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อผลเสียที่เกิดขึ้นจากการไม่รักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย รวมถึง

ผลดีที่ตนจะได้รับจากการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ซึ่งแบบสอบถามการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยข้อคำถาม 2 ส่วน ได้แก่ 1) การรับรู้ความรุนแรงจากการมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่บกพร่อง และ 2) การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่บกพร่อง เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับโอกาสเสี่ยงที่ตนเองจะได้รับหากมีการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่บกพร่อง ทั้งทางสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ จำนวน 20 ข้อ เป็นข้อความให้เลือกตอบแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) กำหนดให้แต่ละข้อมี 5 ตัวเลือก กล่าวคือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยให้ผู้ตอบเลือกตอบเพียง 1 ตัวเลือก ข้อคำถามที่สร้างขึ้นมีลักษณะทั้งข้อความทางด้านบวก และทางด้านลบ เกณฑ์การให้คะแนนถ้าเป็นข้อความเชิงบวก การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง-เห็นด้วยอย่างยิ่ง แต่ถ้าเป็นข้อความเชิงลบ การให้คะแนน 1-5 คะแนน จากมาตรวัด เห็นด้วยอย่างยิ่ง-ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ดังนั้นค่าคะแนนการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัยจะมีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนมากแสดงว่ามีการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยมาก ผู้ที่ได้คะแนนน้อยแสดงว่ามีการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยน้อย

การเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง การตัดสินค่าของตนเองในการมีความสามารถประสบความสำเร็จ การยอมรับตนเอง การเห็นว่าตนเองมีประโยชน์ เป็นที่ยอมรับจากครอบครัวและชุมชนสังคมในเรื่องความรู้และความสามารถ แบบสอบถามในส่วนนี้ดัดแปลงข้อคำถามจากงานวิจัยของปริญญา ผกานนท์ (2543 : 88) โดยเป็นมาตราส่วนประมาณค่า กำหนดให้แต่ละข้อมี 5 ตัวเลือก กล่าวคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ให้ผู้ตอบเลือกตอบเพียง 1 ตัวเลือก โดยข้อคำถามที่สร้างขึ้นมีลักษณะทั้งข้อความทางด้านบวกและด้านลบ จำนวน 20 ข้อ เกณฑ์การให้คะแนนถ้าเป็นข้อความเชิงบวก การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด น้อยที่สุด-มากที่สุด แต่ถ้าเป็นข้อความเชิงลบ การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด มากที่สุด-น้อยที่สุด ดังนั้นค่าคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเอง มีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนมากแสดงว่ามีการเห็นคุณค่าในตนเองมาก ผู้ที่ได้คะแนนน้อยแสดงว่ามีการเห็นคุณค่าในตนเองน้อย

ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย หมายถึง การที่บุคคลคาดการณ์ว่าตนเองสามารถที่จะปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของตนเองได้เป็นผลสำเร็จ งานวิจัยครั้งนี้ได้สร้างข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ การตัดสินใจและความมั่นใจตนเองว่าสามารถที่จะมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้มากน้อยเพียงใด เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสรีรวิทยา 2) ด้านจิตวิทยา 3) ด้านการป้องกันโรค และ 4) ด้านการป้องกันอุบัติเหตุ ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 20 ข้อ ข้อความเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า กำหนดให้แต่ละข้อมี 5 ตัวเลือก ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยให้ผู้ตอบเลือกตอบเพียง 1 ตัวเลือก ซึ่งข้อคำถามที่สร้างขึ้นเป็นข้อความเชิงบวกทั้งหมด เกณฑ์การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด น้อยที่สุด-มากที่สุด ดังนั้นค่าของคะแนนความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลที่พัก

อาศัย จะมีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนมากแสดงว่ามีความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยมาก ส่วนผู้ที่ได้คะแนนน้อยแสดงว่ามีความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมน้อย

ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นก่อนการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เป็นการแสดงถึงความเฉพาะเจาะจงและชัดเจนอย่างแน่วแน่ที่จะมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ดังนั้นข้อคำถามในงานวิจัยครั้งนี้จึงเป็นข้อคำถามที่วัดความรู้สึกนึกคิดตามความหมายดังกล่าว ประกอบด้วยข้อคำถามที่ครอบคลุมความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสรีรวิทยา 2) ด้านจิตวิทยา 3) การป้องกันโรค และ 4) การป้องกันอุบัติเหตุ ประกอบด้วยข้อคำถาม 20 ข้อ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แต่ละข้อมี 5 ตัวเลือก ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยให้ผู้ตอบเลือกตอบเพียง 1 ตัวเลือก โดยข้อคำถามที่สร้างขึ้นมีลักษณะข้อความทางด้านบวกทั้งหมด เกณฑ์การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด น้อยที่สุด-มากที่สุด ดังนั้นค่าคะแนนความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย จะมีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนมากแสดงว่ามีความตั้งใจในการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยมาก ผู้ที่ได้คะแนนน้อยแสดงว่ามีความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาล-สิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยน้อย

สมมุติฐานในการวิจัย

1.ผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ในชุมชนแออัด ในเรื่องต่อไปนี้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น

1.2 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ

1.3 ผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ได้แก่

2.1 ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

2.2 การเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

บทที่ 2
เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้นำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย
2. ชุมชนแออัด และบริบทของชุมชนที่ศึกษา
3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
   - 3.1 ทฤษฎีการสร้างพลัง
   - 3.2 ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค
   - 3.3 การเห็นคุณค่าในตนเอง
   - 3.4 ทฤษฎีความตั้งใจในการมีพฤติกรรม
   - 3.5 ทฤษฎีเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม
   - 3.6 เทคนิคเอไอซี
   - 3.7 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

1. การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

1.1 ความหมายของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เป็นส่วนหนึ่งของงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ซึ่งคำว่า “การสุขาภิบาล” “การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม” และ “อนามัยสิ่งแวดล้อม” ล้วนแต่มีกำเนิดและวิวัฒนาการมาด้วยกัน เพราะศัพท์ทางวิชาการบางครั้งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา องค์การอนามัยโลกกล่าวว่า “การสุขาภิบาล บางครั้งเรียกว่า การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม หรืองานอนามัยสิ่งแวดล้อม ซึ่งมาจากคำว่า sanitation, environmental sanitation หรือ environmental health work (พัฒนา มูลพฤกษ์. 2539 : 14) ซึ่งพัฒนา มูลพฤกษ์ (2539 : 15 ; อ้างอิงจาก WHO : 1989) ให้ความหมายของการสุขาภิบาลหรือการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมว่าเป็นการควบคุมปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหมดของมนุษย์ที่กระทำหรืออาจกระทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาการทางด้านร่างกาย สุขภาพ และการมีชีวิตอยู่รอดของมนุษย์ นอกจากนี้อนามัยสิ่งแวดล้อมยังหมายถึง ความสมดุลนิเวศวิทยาระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงให้ประชากรมนุษย์มีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ การที่จะทำให้เกิดสิ่งดังกล่าวขึ้นได้นั้น เกิดจากการอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่มีความเหมาะสม นอกจากนี้ในทำนองเดียวกันมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านอื่น ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ แต่ละบุคคลตลอดไปจนถึงสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ในโลก อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้นิยามความหมายของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามแนวคิดของพิชิต สกุลพราหมณ์ (2531) หมายถึงการจัดการและควบคุมดูแลที่อยู่อาศัยให้สะอาดถูกสุขลักษณะ โดยจัด

การให้ได้ตามความต้องการขั้นพื้นฐานทั้งทางด้านร่างกายหรือสรีรวิทยา ด้านจิตวิทยา ด้านการป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ

1.2 ขอบเขตของงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม

ในการจัดขอบเขตของงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ได้มีการจัดงานทางด้านนี้จากหลายองค์การด้วยกัน อย่างไรก็ตามการจัดงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม โดยองค์การอนามัยโลก (WHO. 1970 : 10-11) ได้สรุป ขอบเขตไว้ทั้งหมด 17 งาน ดังนี้

1. การผลิตและจ่ายน้ำสำหรับสาธารณูปโภคหรือการใช้ส่วนบุคคล
2. การบำบัดน้ำเสียและการควบคุมมลพิษทางน้ำ
3. การจัดการมูลฝอย
4. การควบคุมพาหะนำโรค
5. การป้องกันหรือควบคุมมลพิษทางดิน
6. สุขวิทยาอาหาร ซึ่งรวมถึงอาหารประเภทนมและผลิตภัณฑ์นม
7. การควบคุมมลพิษทางอากาศ
8. การควบคุมการแผ่รังสี
9. อาชีวอนามัย
10. การควบคุมเสียง
11. การจัดการสิ่งแวดล้อมของบ้านอยู่อาศัย
12. การวางผังเมือง
13. การจัดการสิ่งแวดล้อมทางคมนาคมทั้งทางอากาศ ทางน้ำ หรือทางบก
14. การป้องกันอุบัติภัยต่าง ๆ
15. การจัดการสิ่งแวดล้อมของของสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและสถานที่ท่องเที่ยว
16. การดำเนินงานสุขาภิบาลเมื่อเกิดโรคระบาด เหตุฉุกเฉิน ภัยภิบัติ และการอพยพย้ายถิ่นของประชากร
17. มาตรการป้องกันเพื่อให้สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปปราศจากความเสี่ยงหรืออันตรายใด ๆ

จากงานทั้ง 17 งานข้างต้นจะเห็นว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมของบ้านอยู่อาศัย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้คำว่า “การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย” เป็นงานที่สำคัญงานหนึ่งของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การบำบัดน้ำเสีย การจัดการมูลฝอย การควบคุมพาหะนำโรค สุขวิทยาอาหาร การควบคุมมลพิษทางอากาศ การควบคุมเสียง การป้องกันอุบัติภัย การจัดการสิ่งแวดล้อมของสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และการป้องกันโรค นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดังละเอียดต่อไป

1.3 การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหาของประเทศไทย

การดำเนินงานด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปมีลักษณะคล้ายกัน คือ เพื่อความ

ผาสุกของมวลชนในด้านสุขภาพอนามัย พบว่าการดำเนินงานของสถาบันต่างๆ มีต่างกันบ้างทั้งในด้านทฤษฎี และการปฏิบัติ พัฒนา มูลพฤกษ์ (2539) ได้สรุปภาวะการณ์ด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่แล้วในประเทศไทยว่า มีงานหลักที่จะต้องจัดทำ ได้แก่ 1) การจัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้ และการขจัดมลพิษทางอาหาร 2) การกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือของเสีย (Waste treatment and disposal) 3) การควบคุมแมลงนำโรคและสัตว์กัดแทะ (Vectors, Rodents control) 4) การสุขาภิบาลอาหารและน้ำนม (Milk and food sanitation 5) มลพิษทางอากาศ (Air pollution) และ 6)การอาชีวอนามัย และสุขศาสตร์อุตสาหกรรม (Occupational health and industrial hygiene) นอกจากนี้ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ทำการประเมินผล โครงการอาสาพัฒนาชุมชน แหล่งเสื่อมโทรม 46 แห่ง ระยะที่ 1 (เมษายน - กันยายน 2544) พบว่าปัญหาที่พบในสลัม 46 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับสัตว์นำโรค การกำจัดขยะ การระบายน้ำ ทางเดินในชุมชนที่ไม่สะดวก ขาดสถานที่พักผ่อน อาชญากรรม และยาเสพติด เป็นต้น นอกจากนี้จากฐานข้อมูลวิจัยทางการศึกษา (2549 : ออนไลน์) แสดงให้เห็นว่าปัญหาผู้ที่อยู่อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรมหรือสลัมนั้นมีมากมาย ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการศึกษา การอบรมเลี้ยงดูบุตร และสุขภาพอนามัย อย่างไรก็ตามงานวิจัยครั้งนี้ได้ให้ความสนใจปัญหาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย (พัฒนา มูลพฤกษ์. 2539) ผู้วิจัยได้ขยายสภาวะการณ์เพิ่มเติมเพื่อให้ครอบคลุมองค์ประกอบเกี่ยวกับการสุขาภิบาลที่พักอาศัยตามการให้ความหมายของพัฒน์ สุจำนงค์ (2529) นอกจากนี้ยังคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนแออัดจากการสังเกตในงานวิจัยทั้งสองเรื่องที่ผ่านมา

1.4 นโยบายและแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

นโยบายและแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย มีอยู่เป็นจำนวนมากหลายโครงการ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามเท่าที่รวบรวมนโยบายและแผนพัฒนาต่างๆ มีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยมีการดำเนินการทั้งจากหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน ดังนั้นการศึกษาถึงแผนต่างๆ จึงมีความจำเป็นเพื่อเป็นข้อมูลในการค้นหาปัญหาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการในขั้นตอนดำเนินการของการวิจัยครั้งนี้ อย่างไรก็ตามแผนพัฒนาที่ได้รวบรวมขึ้นส่วนใหญ่เป็นแผนพัฒนาที่ร่างขึ้นในภาพรวมทั้งหมดของการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยนับอยู่ในส่วนหนึ่งของแผนต่างๆ ที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้ร่างและจัดทำขึ้น จากแผนต่างๆ เกี่ยวกับภาพรวมของแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม สรุปได้ดังนี้

1.4.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

พัฒนา มูลพฤกษ์ (2539) ได้กล่าวถึงนโยบายและแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมว่าเป็นองค์ประกอบในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งได้จัดทำขึ้นในประเทศไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 กำหนดให้มีการดำเนินงานตามแผนเป็นระยะเวลา 5 ปี โดยเริ่มแผนฉบับที่ 1 ระยะเวลาของแผนฉบับที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2504-2509 เรียกว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นแผนซึ่งเน้นในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจทั้งในด้านความเจริญเติบโต ความมั่นคง และเสถียร-

ภาพทางด้านเศรษฐกิจเพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ของประเทศ ต่อมาได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 โดยเน้นการพัฒนาทางด้านสังคมด้วยการกำหนดแผนเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยและมีการพัฒนาทางด้านสังคมได้ดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในอดีตที่ผ่านมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 และแผนพัฒนาสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 และ 3 (พ.ศ. 2504-2519) ได้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้เป็นอย่างมากและกว้างขวาง อีกทั้งยังไม่มีแผนในการจัดทรัพยากรธรรมชาติและขจัดมลพิษสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ทรัพยากรธรรมชาติที่มีเหลืออยู่จึงมีสภาพเสื่อมโทรม ทำให้เกิดปัญหาระหว่างผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น รวมถึงการก่อให้เกิดมลพิษสิ่งแวดล้อมต่างๆ ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ได้เห็นความสำคัญและเริ่มมีการเน้นในการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 –2529) ได้มีการกำหนดนโยบายและมาตรการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีการปรับแนวความคิดในการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ ได้มีการเร่งรัด การบูรณะและการบริหารทรัพยากรหลักและสิ่งแวดล้อมของชาติในเรื่องดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ไม่ให้เสื่อมโทรมเป็นอันตรายต่อสภาพแวดล้อมและการพัฒนาประเทศรวมทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้มีการรวบรวมแผนสิ่งแวดล้อมเข้าเป็นแผนเดียวกับแผนทรัพยากรธรรมชาติ โดยเน้นการส่งเสริมให้ประชาชน องค์กร และหน่วยงานในระดับท้องถิ่น มีการวางแผนการจัดการและกำหนดแผนการปฏิบัติในพื้นที่ร่วมกับองค์การบริหารส่วนกลางอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ได้มีการกำหนดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็น 4 ประเภท คือ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เขตอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นอกเขตอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ศิลปกรรมและปัญหามลพิษ โดยมุ่งหมายที่จะสร้างแนวทางให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสานเชื่อมโยงกัน ส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศให้เป็นรากฐานสำหรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องยั่งยืนและมีสมดุล และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้มีส่วนสาระเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกล่าวคือ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยแนวทางการบริหารจัดการ เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์ เกิดความสมดุลต่อระบบนิเวศวิทยา รวมทั้งการดูแลรักษาสภาวะแวดล้อมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และเป็นฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว การจัดระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดการใช้ประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งการบริหารจัดการเพื่อป้องกันและบรรเทาภัย อันเกิดจากธรรมชาติ (สบสุข ลีละบุตร. 2543 : 26-27 ; อ้างอิงจาก สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป. : 12)

ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคม มีการระดมแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนที่ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วม พร้อมทั้งการพัฒนาชนบทและเมืองให้น่าอยู่ มีความสงบ สะดวก สะอาด ปลอดภัย และมีระเบียบวินัย มีการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นตามศักยภาพและความพร้อมของชุมชน กลยุทธ์การพัฒนาที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) การสร้างสังคมให้เข้มแข็ง 2) การสร้างเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ 3) ด้านกายภาพและสภาพแวดล้อม 4) การบริหารจัดการ และ 5) ด้านการติดตามประเมินผล ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ที่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนในชุมชนด้านการพัฒนาพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เพื่อให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนซึ่งตรงกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 อย่างไรก็ตามแผนพัฒนาที่กล่าวข้างต้นมีลักษณะเป็นแผนพัฒนาองค์รวมของประเทศซึ่งผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับชุมชนแออัดซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งที่มีความสำคัญของประเทศเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) มุ่งสู่ ‘‘สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน’’ ภายใต้แนวปฏิบัติของ ‘‘ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง’’ เน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพพร้อมคุณธรรมและรอบรู้อย่างเท่าทัน มีสุขภาวะที่ดี อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงทางด้านสิ่งแวดล้อมเน้นการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้ดุลยภาพของความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน ดำรงความหลากหลายมั่นคงทางชีวภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม อีกทั้งสนับสนุนให้ชุมชนมีองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อคุ้มครองฐานทรัพยากร อีกทั้งคุ้มครองสิทธิและส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการ (คณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550 : ออนไลน์)

1.4.2 นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559

นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีความมุ่งหมายที่จะให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติให้ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อันจะยังผลให้การพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยได้กำหนดแนวทางที่จำเป็นเร่งด่วนในการฟื้นฟูธรรมชาติที่เกิดทดแทนได้ ให้เข้าสู่สภาพสมดุลของการใช้และทดแทน และกำหนดแนวทางการแก้ไขขจัดภาวะมลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางเสียง และความสั่นสะเทือน มูลฝอยและสิ่งปฏิกูล สารอันตราย และของเสียอันตราย ตลอดจนกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติในอนาคต (สบสุข ลีละบุตร. 2543 : 27 ; อ้างอิงจาก สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2540 : 1)

เนื่องด้วยลักษณะงานแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องใช้เวลา และมีความต่อเนื่องในการดำเนินงานจึงจะสัมฤทธิ์ผล ในการพิจารณากำหนดนโยบายและแนวทางในช่วงจากปี พ.ศ. 2540-2559 นั้น นอกจากจะได้คำนึงถึงความสำคัญรีบด่วนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และความจำเป็นในการฟื้นฟู ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ก็ยังคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญอย่างอื่นที่จะมีบทบาทเกี่ยวข้องเป็นตัวแปรในช่วง 20 ปี (สบสุข ลีละบุตร. 2543 : 27 ; อ้างอิงจาก สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2540 : 2-3) กล่าวคือ 1) ประชากรที่จะเพิ่มขึ้นในฐานะผู้ทำการ ผู้บริโภค และผู้อาศัย 2) เทคโนโลยีซึ่งจะนำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งการผลิต การสื่อสาร การคมนาคม การบริการ การขจัดแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3) บทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในทุกระดับ ซึ่งจะมีส่วนในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเฝ้าระวังและสร้างจิตสำนึกของชุมชน 4) บทบาทขององค์กรเอกชนในการมีส่วนร่วมในหน่วยงานระดับต่างๆ ในงานด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการเฝ้าระวังและการสร้างจิตสำนึกของประชาชน และการระดมอาสามสมัครงานด้านสิ่งแวดล้อม

1.4.3 โครงการเมืองน่าอยู่

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. (2545 : 81) ได้สรุปว่า มีหลายหน่วยงานมีการดำเนินโครงการเมืองน่าอยู่มาหลายปี ก่อนที่ภาครัฐจะกำหนดให้การพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่เป็นวาระแห่งชาติ ในวันที่ 25 เมษายน 2543 โครงการเมืองน่าอยู่จึงได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 โดยมีการเผยแพร่แนวนโยบายการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน : เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ ให้ทุกภาคได้รับทราบในหลายรูปแบบ มีทั้งการจัดทำเอกสารเผยแพร่ เสนอผ่านเวทีระดมความคิดในระดับจังหวัด และผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ทั้งวิทยุโทรทัศน์ โดยในปี พ.ศ. 2544 หลายหน่วยงานได้เตรียมการผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ และได้นำแนวคิดและองค์ประกอบของเมืองน่าอยู่ดังกล่าวไปดำเนินการอย่างต่อเนื่อง อาทิ กรุงเทพมหานคร กระทรวงสาธารณสุข สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย การเคหะแห่งชาติ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม เป็นต้น การดำเนินงานโครงการเมืองน่าอยู่ของหน่วยงานดังกล่าว มีความก้าวหน้าและขยายวงกว้างขวางมากขึ้น โดยมีหน่วยงานต่างๆทั้งของภาครัฐและเอกชนได้ดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดเมืองที่น่าอยู่ดังนี้ (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2545 : 82-84)

ในส่วนของกรุงเทพมหานครเริ่มดำเนินโครงการเมืองน่าอยู่ในปี พ.ศ. 2537 ใน 3 เขตพื้นที่นำร่อง คือ เขตยานนาวา สาทร และบางคอแหลม ต่อมามีการขยายแนวความคิดของโครงการ โดยเพิ่มพื้นที่ดำเนินการเป็น 11 เขตในปี พ.ศ. 2539 และทั่วทุกเขตในกรุงเทพมหานคร (50 เขต) ในปี พ.ศ. 2540 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โครงการหรือกิจกรรมที่สำคัญที่ได้มีการดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2540 ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตของประชาชน เช่น โครงการศูนย์บริการสาธารณสุขเคลื่อนที่ โครงการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขาภิบาลอาหาร และโครงการโรงอาหารสะอาดในโรงเรียน เป็นต้น 2) ด้านสิ่งแวดล้อม

เช่น โครงการถนนปลอดฝุ่น โครงการถนนปลอดมลพิษ โครงการจอดรถดับเครื่องยนต์ โครงการเฝ้าระวังมลพิษทางอากาศและเสียง และโครงการคลองสวยสะอาดปราศจากมลพิษ เป็นต้น 3) ด้านการประกอบอาชีพและความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ เช่น โครงการตลาดนัดแรงงาน โครงการเรียนฟรี โดยการสนับสนุนเครื่องแบบนักเรียน อาหารกลางวัน อาหารเสริม ให้แก่เด็กนักเรียน เป็นต้น ส่วนกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้ดำเนินงานโครงการเมืองน่าอยู่มาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539-2542 ใน 5 พื้นที่นำร่องของ 5 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร เทศบาลนครราชสีมา เทศบาลนครยะลา เทศบาลเมืองพะเยา และเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี นอกจากนี้ได้ดำเนินการนโยบายการส่งเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชนด้วยกลยุทธ์เมืองน่าอยู่ โดยสนับสนุนให้องค์กรปกครองท้องถิ่นดำเนินโครงการเมืองน่าอยู่ โดยเน้นด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการส่งเสริมสุขภาพผ่านเครือข่ายกระทรวงสาธารณสุขซึ่งเริ่มดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา โดยในปี พ.ศ. 2544 ขยายการดำเนินงานในเทศบาลรวม 432 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 2,350 แห่ง นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการในพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 75 แห่ง และคาดว่าในปี พ.ศ. 2547 จะดำเนินงานได้ครอบคลุมเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลทั่วประเทศ การดำเนินงานที่ผ่านมา ได้แก่ สนับสนุนให้มีการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงสภาวะอนามัยสิ่งแวดล้อมในสถานที่สาธารณะ สถานที่ทำงาน (เช่น โครงการสถานีรถไฟสะอาดนำใช้บริการ โครงการปรับปรุงร้านอาหารแผงลอย โครงการสถานที่ทำงานน่าอยู่ น่าทำงาน เป็นต้น) ส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาตนเองด้านการบริหารจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมชุมชน (เช่น โครงการคัดแยกขยะ โครงการรณรงค์ลดปริมาณขยะ โครงการปรับปรุงคุณภาพแหล่งน้ำ เป็นต้น) (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2545 : 82-84)

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ได้ดำเนินการศึกษาวิจัย และจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่การพัฒนาเมืองน่าอยู่ใน 3 ลักษณะ คือ โครงการศึกษาวิจัยและเผยแพร่การพัฒนาเมืองน่าอยู่ โครงการเชิงปฏิบัติการอบรมแนวคิดเมืองน่าอยู่ให้กับเทศบาลทั่วประเทศ และการสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา เช่น โครงการพัฒนาประชาคมเมืองเพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่ (ปี พ.ศ. 2542) โครงการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองของเทศบาลเมืองภูเก็ต (ปี พ.ศ. 2542-2543) โครงการป่าไม้ของเมือง (ปี พ.ศ. 2541-2544) และโครงการกรุงเทพมหานคร เมืองสีเขียว (พ.ศ. 2543-2544) เป็นต้น นอกจากนี้ได้ผลิตสื่อความรู้ แนวคิด และวิธีการปฏิบัติเพื่อเมืองน่าอยู่อีกด้วย (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2545 : 82-84) ในส่วนของการเคหะแห่งชาติร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้ดำเนินโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยตามแนวคิดและกลยุทธ์เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ โดยได้ดำเนินโครงการนำร่อง 4 เทศบาล ได้แก่ เทศบาลนครสวรรค์ เทศบาลนครระยอง เทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ และเทศบาลนครศรีอยุธยา การดำเนินการในแต่ละเทศบาลได้อาศัยหลักการแนวคิดเดียวกัน ซึ่งส่วนใหญ่เริ่มจากการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการที่อยู่อาศัย ร่วมกันจัดทำแผนปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ตลอดจนมีการอบรมเสริมสร้างความรู้

ความสามารถให้กับท้องถิ่นในการแก้ปัญหา

นอกจากนี้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ดำเนินการโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง (Urban Community Environmental Activities : UCEA) ภายใต้การสนับสนุนทางการเงินจาก DANCED ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539-2546 โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ โครงการที่เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมบริหารจัดการงบประมาณ และติดตามประเมินผลร่วมกัน การดำเนินโครงการนี้มุ่งพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชน โดยมีองค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก เป็นการสร้างชุมชนให้น่าอยู่ตามแบบที่คนในชุมชนคิดเอง ทำเอง ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในระยะที่ 1 เกิดโครงการระดับชุมชนรวม 196 โครงการ ทั่วประเทศกระจายทั่วภูมิภาค โครงการที่สนับสนุนส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชนโดยมีองค์กรชุมชนเป็นหลัก เช่น โครงการก่อสร้าง ปรับปรุงถนน ทางเดินเท้า สะพาน ท่อระบายน้ำ รองลงมาเป็นโครงการน้ำประปา ศูนย์ชุมชน และการกำจัดขยะ ตัวอย่างกิจกรรมโครงการที่ได้ดำเนินการได้แก่ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชนใต้ทางด่วนอาจณรงค์-คลองเตย โครงการพัฒนาองค์กรเครือข่ายและสิ่งแวดล้อมเพื่อที่อยู่อาศัย (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2545 : 82-84) และในส่วนของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำโครงการความร่วมมือกับประเทศสวีเดนภายใต้แผนปฏิบัติการ 21 ระดับท้องถิ่น โดยเลือกเทศบาลนครตรังและเทศบาลนครราชสีมาเป็นเทศบาลนำร่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เทศบาลสามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ด้วยตนเอง สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนแก่กลุ่มบุคคลต่างๆ เช่น นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มนักธุรกิจ นักการศึกษา กลุ่มแม่บ้าน และประชาชนทั่วไป ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาคือ เทศบาลสามารถนำข้อมูลสิ่งแวดล้อมไปใช้ในการวางแผนและการติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ด้วยตนเอง มีการจัดตั้งคณะทำงาน ประชาชนได้เข้าร่วมในโครงการเพิ่มพื้นที่สีเขียว และร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูลำตะคอง จัดตั้งโครงการคัดแยกขยะในโรงเรียนและชุมชน รวมถึงสร้างจิตสำนึกให้แก่นักเรียน เยาชน เห็นความสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อมในโครงการประกวดภาพวาดเมืองน่าอยู่ และประกวดเขียนคำขวัญในการพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าแผนพัฒนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้เกิดขึ้นในระดับนโยบายของประเทศและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องด้านสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้หน่วยงานต่างๆ ได้เห็นความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งการใช้ทรัพยากรที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า การปรับปรุงฟื้นฟู เสริมสร้างพฤติกรรมโดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการจัดสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมให้เหมาะต่อการอยู่อาศัย ทั้งสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ ชีวภาพและสังคม อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าวมีการดำเนินการอยู่เฉพาะในบางชุมชนเท่านั้น โดยยังมีชุมชนแออัดอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ดังนั้นการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมควรจัดให้มีอย่างทั่วถึง โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญและมีพลังในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ก็จะทำให้ประหยัดงบประมาณในการ

ดำเนินการและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

1.5 ความสำคัญของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยนับว่ามีความสำคัญเพราะถือเป็นปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์นอกเหนือจากเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค มนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่อยู่อาศัยซึ่งเรียกกันง่ายว่า “บ้าน” ไม่ว่าบ้านจะมีลักษณะหรือรูปทรงอย่างไร หรือมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะและรูปทรงไปตามกาลสมัย ลักษณะของภูมิประเทศ ภูมิอากาศหรือขนบธรรมเนียมประเพณีก็ตาม แต่หลักการสำคัญของ “บ้าน” คือ เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย พักผ่อนหลับนอน เกิดความสุขทั้งกายและใจ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและมีความปลอดภัยในการอยู่อาศัย สามารถปกป้องอันตรายจากภายนอกต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศ สัตว์ร้าย โจรผู้ร้าย เป็นต้น (พิชิต สกุลพราหมณ์ .2531) จึงมักได้ฟังคำว่า “บ้านคือวิมานของเรา” การจะทำให้บ้านเป็นวิมานได้นั้นจะต้องดำเนินการจะต้องดำเนินการจัดการบ้านที่อยู่อาศัยให้เป็นที่ที่มีความน่าอยู่อาศัย โดยคำนึงถึงความต้องการทางด้านร่างกายความต้องการทางด้านจิตใจและสังคม การป้องกันโรคติดต่อและการป้องกันอุบัติเหตุ

1.6 หลักการจัดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

จากการให้ความหมายของ พิชิต สกุลพราหมณ์ (2531) หลักเกณฑ์ในการจัดที่พักอาศัยให้ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการวิจัยอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ โดยได้มุ่งถึงความเหมาะสม ความพอเพียง ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งทางสมาคมสาธารณสุขอเมริกันได้เสนอแนะหลักเกณฑ์สำหรับใช้พิจารณาจัดที่พักอาศัยให้ได้มาตรฐานตามความต้องการ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสรีรวิทยา ด้านจิตวิทยา การป้องกันโรคติดต่อ และการป้องกันอุบัติเหตุ (พิชิต สกุลพราหมณ์. 2531) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.6.1 ความต้องการพื้นฐานทางสรีรวิทยา (Fundamental physiological needs) หมายถึงการจัดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยให้มีความเหมาะสมกับความต้องการทางสรีรวิทยาด้านต่างๆ ของผู้อยู่อาศัย เช่น การจัดระบบการระบายอากาศให้เหมาะสม มีแสงสว่างอย่างเพียงพอ ปราศจากเหตุรำคาญเนื่องจากเสียง และมีพื้นที่พอที่จะออกกำลังกายและการเล่นของเด็ก เป็นต้น ความต้องการพื้นฐานทางสรีรวิทยานี้เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับผู้อยู่อาศัย ต้องพิจารณาจัดให้มีขึ้นและมีลักษณะถูกต้องเหมาะสมเพื่อที่จะลดอันตรายและช่วยส่งเสริมสุขภาพให้แก่ผู้อยู่อาศัย ซึ่งความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยาของผู้อยู่อาศัยคือการได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีความเหมาะสม ได้แก่ ความสบายในอุณหภูมิและความชื้นที่เหมาะสมกับความต้องการของร่างกาย มีอากาศสะอาดหมุนเวียนถ่ายเทภายในที่อยู่อาศัย มีแสงสว่างเพียงพอและเหมาะสมปราศจากสิ่งที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญต่างๆ เช่น เสียงดัง แมลงรบกวน กลิ่นเหม็นรบกวน ฯลฯ โดยประกอบไปด้วยสิ่งสำคัญดังต่อไปนี้ 1) อุณหภูมิและความชื้น (Temperature and humidity) มีความสำคัญต่อการทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความสบาย การที่ต้องอยู่ในที่ที่มีความร้อนและความชื้นสูงจะทำให้เกิดความเฉื่อย

ชา (Sluggish) ส่วนผู้ที่อยู่อาศัยในที่ที่มีอากาศเย็นและแห้งหรือความชื้นต่ำมักจะมีความกระตือรือร้น แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์ย่อมจะเกิดความสบายต่ออุณหภูมิและความชื้นที่มีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ได้แก่ ความไวต่อความรู้สึก (Sensation) สุขภาพอนามัย (Health) เพศ (Sex) กิจกรรมที่กำลังทำ (Activities) เครื่องแต่งกาย และอายุของผู้อยู่อาศัย เป็นต้น ไม่มีข้อกำหนดตายตัวว่าที่อุณหภูมิและความชื้นใดจึงจะมีความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น ประเทศในแถบเอเชียที่มีภูมิอากาศร้อนทำให้คนส่วนใหญ่เกิดความสบายได้เมื่อได้อยู่ห้องที่มีอุณหภูมิ 25.5 องศาเซลเซียส (78 องศาฟาเรนไฮต์) และมีความชื้นสัมพัทธ์ประมาณ 50 เปอร์เซนต์ และไม่ควรเกิน 26 องศาเซลเซียส (79 องศาฟาเรนไฮต์) ที่ความชื้นสัมพัทธ์ 30 เปอร์เซนต์ อย่างไรก็ตามมนุษย์ทุกคนเมื่ออยู่ในที่ที่มีความชื้นสูงหรือต่ำเกินไปย่อมจะเกิดความไม่สบายได้ ที่ความชื้นของอากาศสูงกว่า 90 เปอร์เซ็นต์จะเกิดความรู้สึกไม่สบาย เกิดการกลั่นตัวของไอน้ำภายในห้องสูงมาก เกิดการกัดกร่อนและเกิดการเน่าเปื่อยของสารอินทรีย์ได้ง่าย และที่มีความชื้นต่ำกว่า 20 เปอร์เซนต์ จะทำให้เกิดเลือดออกทางจมูก มีอาการหนาวสั่นเพราะร่างกายจะสูญเสียความชื้นออกจากร่างกายเพื่อปรับความชื้นภายในห้องให้มีความสมดุลต่อสภาพร่างกาย 2) การระบายอากาศ (Ventrilation) เมื่อผู้อยู่อาศัยภายในห้องหรือในสถานที่ที่ไม่มีการระบายอากาศหรือการระบายอากาศไม่เพียงพอ และไม่มีการเปลี่ยนแปลงผู้อยู่อาศัย จะเกิดความรู้สึกอึดอัดเพราะภายในห้องจะเกิดผลเสียดังนี้คือ ร่างกายจะมีอุณหภูมิสูงขึ้นเนื่องจากจะมีการคายความร้อนมาจากร่างกายด้วยวิธีการพา การนำ การแผ่รังสี และการระเหยความร้อน และโดยปกติอากาศร้อนจะไหลจากที่ร้อนออกไปสู่ที่ที่มีอากาศเย็นกว่า เมื่ออากาศร้อนจะมีเหงื่อออกจากร่างกายทำให้อยากจะออกไปอยู่ในที่ที่มีกระแสลมพัดอ่อนๆ และเมื่อกระแสลมพัดเป่าจะเกิดการแผ่รังสี และเมื่อใดที่ร่างกายไม่สามารถระบายความร้อนได้ จะทำให้ร่างกายมีเหงื่อออกมากเพื่อระบายความร้อน ทำให้เป็นปัญหาต่อสุขภาพอนามัยได้ นอกจากนี้เมื่ออยู่ในห้องที่ไม่มีการระบายอากาศ จะทำให้เกิดความชื้นภายในห้องสูงขึ้น ร่างกายจะสูญเสียความชื้นโดยทางเหงื่อและการหายใจ เมื่อหายใจเอาอากาศเข้าสู่ปอด ความชื้นในร่างกายจะถูกดึงออกไป ในระยะแรกจะมีความรู้สึกสบาย แต่ในที่สุดจะเกิดความอบอุ่นและเกิดความเปียกชื้นไปด้วยเหงื่อ

การระบายอากาศสามารถระบายโดยวิธีธรรมชาติ (Natural venrilation) เพื่อให้มีระบอุณหภูมิไม่สูงเกินไปนัก และเกิดมีการถ่ายเทอากาศในอาคารที่พักอาศัยหรือที่ทำการอย่างเพียงพอ โดยควรจัดให้มีพื้นที่ของประตู หน้าต่าง ช่องระบายลม มีพื้นที่รวมกันไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้อง และตัวอาคารจะต้องตั้งอยู่ในที่ที่ไม่มีสิ่งกีดขวางทางลมอีกด้วย นอกจากนี้การระบายอากาศอาจโดยใช้เครื่องมือกล (Mechanical ventilation) ได้แก่ การติดตั้งพัดลมหรือเครื่องปรับอากาศ เพื่อช่วยปรับอุณหภูมิและทำให้เกิดการถ่ายเทอากาศภายในห้อง 3) แสงสว่าง (Lighting) ในอาคารที่พักอาศัย ควรจัดให้มีแสงสว่างอย่างเพียงพอแก่การพักอาศัยหรือการทำภาระกิจต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการใช้สายตา พื้นที่ต่างๆ ภายในอาคารที่ต้องการแสงสว่างน้อยที่สุด ไม่ควรจะมีความเข้มของความส่องสว่าง (Illumination) น้อยกว่า 6 ฟุต-แรงเทียน (Foot-candle) เพราะจะเป็นเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุโดยง่าย เนื่องจากความสว่างไม่เพียงพอแก่การใช้สายตาในระดับต่ำสุด ซึ่งการจัดแสงสว่างภายในที่พักอาศัยสามารถกระทำได้ 2 วิธี

คือ การใช้แสงสว่างจากธรรมชาติ (Natural lighting) ซึ่งควรมีพื้นที่รับแสงสว่างไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้อง และแสงสว่างจากดวงไฟ (Artificial lighting) ซึ่งไม่ควรจ้าหรือแสงสลัวเพราะจะมีผลกระทบโดยตรงต่อประสาทตา กล้ามเนื้อที่ยึดเลนซ์ตาจะทำงานผิดปกติ ทำให้อวัยวะที่เกี่ยวกับตาและประสาทตาเสื่อมสภาพเร็วกว่าปกติ นอกจากนี้ไม่ควรใช้ไฟกระพริบเพราะจะทำให้เกิดการกระตุ้นประสาทตาตามจังหวะของแสง และยังควรจัดให้มีความสว่างของแสงอย่างสม่ำเสมอทั่วพื้นที่ โดยให้มีเงาเกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่มีเงาเลย จะช่วยให้สามารถลดอันตรายจากอุบัติเหตุได้เป็นอย่างดี และก่อให้เกิดความสะดวกสบายต่อการปฏิบัติงาน 4) เหตุรำคาญ (Nuisances) ที่เกิดในอาคารที่พักอาศัยไม่ควรจะมีมากจนเกินไป เช่น เสียงดังรบกวน แสงกระพริบหรือแสงจ้า ความสั่นสะเทือน กลิ่น เหม็น ฝุ่นละออง เขม่าควัน แก๊สพิษต่างๆ ซึ่งเหตุรำคาญต่างๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดการรบกวนความเป็นปรกติสุขของผู้อยู่อาศัย ทำให้ขาดสมาธิในการทำงาน ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานลดลง มีการรบกวนในการพักผ่อนนอนหลับ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องกำจัดเหตุรำคาญต่างๆ ให้หมดไป พร้อมทั้งป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น 5) บริเวณบ้าน (Surrounding space) หมายถึงพื้นที่นอกเหนือจากการใช้ปลูกสร้างอาคาร ควรจัดเว้นไว้สำหรับเป็นพื้นที่พักผ่อนหรือพื้นที่วิ่งเล่นสำหรับเด็กๆ ตัวอาคารไม่ควรจะปลูกสร้างให้มากเกินกว่า 2 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมด ควรเว้นไว้เป็นพื้นที่บ้านอย่างน้อย 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมด

1.6.2 ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา (Fundamental psychological needs)หมายถึง การจัดการสิ่งแวดล้อมต่างๆ ของที่พักอาศัยให้ช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตหรือสุขภาพทางใจของผู้อยู่อาศัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการที่แตกต่างกันออกไป สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาอย่างน้อยควรจะประกอบไปด้วย 1) ความเป็นส่วนตัว (Privacy) ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความต้องการไม่เหมือนกัน เช่น การมีห้องนอนเป็นอิสระ การจัดห้องรับแขกอย่างเป็นสัดส่วน และมีพื้นที่เพียงพอต่อความต้องการ เป็นต้น 2) ความสง่างาม (Aesthetics) ของบ้านพักอาศัยที่มีความภูมิฐาน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความงาม ซึ่งจะช่วยให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความภูมิใจและเกิดความสุขทางใจขึ้นได้ 3) การมีชีวิตปกติของครอบครัวและชุมชน (Normal family and community life) ซึ่งผู้อยู่อาศัยย่อมมีความปรารถนาที่จะให้ครอบครัวของตนเองมีความปกติสุขเช่นเดียวกับครอบครัวอื่นๆ และไม่ต้องการให้สิ่งต่างๆ ภายในชุมชนต่ำกว่ามาตรฐาน และไม่ต้องการให้มีความผิดปกทางสังคมใด เกิดขึ้นในชุมชน 4) ความสะอาดของชุมชน (Cleanliness) เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากที่พักอาศัยที่สะอาดเรียบร้อยจะช่วยส่งเสริมสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตใจให้แก่ผู้พักอาศัยอีกด้วย 5) ความสะดวกสบาย (Convenience) เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้พักอาศัยมีความต้องการที่จะให้ที่พักอาศัยของตนมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายอย่างพอเพียง เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ การระบายน้ำโสโครก การเก็บรวบรวมขยะ และการติดต่อคมนาคม เป็นต้น โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการของผู้อยู่อาศัย เพราะเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการอยู่อาศัย

1.6.3 การป้องกันโรคติดต่อ (Provision against communicable diseases) หมายถึงการที่อาคารที่พักอาศัยจำเป็นต้องจัดการสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้มีส่วนช่วยป้องกันโรคโดย

เฉพาะโรคติดต่อต่างๆ และสามารถช่วยส่งเสริมสุขภาพของผู้อยู่อาศัยได้ด้วย อย่างน้อยจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ น้ำดื่มน้ำใช้ การกำจัดสิ่งขับถ่ายของร่างกาย การกำจัดขยะ การกำจัดน้ำโสโครก การเก็บรักษาอาหาร และห้องนอนที่มีพื้นที่เพียงพอ โดยน้ำดื่มน้ำใช้ในอาคารที่พักอาศัย (Water supply) เป็นปัจจัยสำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่ง ดังนั้นการสุขาภิบาลที่พักอาศัยจึงใช้น้ำดื่มเป็นดัชนีที่สำคัญอย่างหนึ่ง จึงมีความจำเป็นต้องจัดให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณ กล่าวคือมีความสะอาดได้มาตรฐานของน้ำดื่มและมีปริมาณเพียงพอแก่การใช้ภายในครอบครัว อย่างน้อยจะต้องได้ตามอัตราความจำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำ (จ.ป.ฐ. หรือ Basic minimum requirement) ก็ต้องได้ปริมาณ เช่น ครอบครัวในชนบทควรจะมีน้ำสะอาด 30-50 ลิตร/คน/วัน โดยเฉพาะปริมาณน้ำดื่มจะต้องได้อย่างน้อย 2 ลิตร/คน/วัน ครอบครัวในเมืองหรือในเขตเทศบาลก็ควรมีน้ำประปาใช้ปริมาณ 120 ลิตร/คน/วัน และเมืองใหญ่เช่นกรุงเทพมหานครควรได้ประมาณ 200 ลิตร/คน/วัน การขาดแคลนน้ำสะอาดสำหรับสำหรับใช้ภายในครัวเรือน ย่อมทำให้ผู้อยู่อาศัยมีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคระบบทางเดินอาหารเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ต้องปราศจากการปนเปื้อน

การกำจัดสิ่งขับถ่ายจากร่างกาย (Excrete disposal) นอกจากจะทำให้เกิดความสกปรกต่างๆแล้ว ยังเป็นแหล่งกำเนิดของเชื้อโรคและแมลงอีกด้วย อาคารที่พักอาศัยจำเป็นจะต้องมีการกำจัดให้ถูกต้องและปลอดภัย โดยจะต้องมีส้วมที่ถูกสุขลักษณะไว้ประจำครัวเรือนให้เพียงพอแก่ผู้พักอาศัย เช่น ครอบครัว 5-6 คน จะต้องมีส้วมอย่างน้อย 1 ที่ ถ้ามีผู้อาศัยเกินกว่า 6 คน ก็ควรจะมีส้วม 2 ที่ ในส่วนของการกำจัดขยะ (Refuse disposal) ขยะที่เกิดจากครัวเรือนจะต้องได้รับการเก็บรวบรวมไว้ในถังขยะให้พ้นจากการรบกวนของแมลง สัตว์เลี้ยง รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดเหตุรำคาญขึ้นได้ ขยะที่รวบรวมได้นั้นจะต้องนำไปกำจัดอย่างถูกต้องและปลอดภัย ไม่ปล่อยทิ้งค้างไว้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงหรือเกิดการบูดเน่าส่งกลิ่นเหม็นจนเป็นเหตุรำคาญขึ้นได้ โดยปกติแล้วการเก็บรวบรวมและการกำจัดขยะของชุมชนในเมืองจะได้รับบริการจากหน่วยงานเทศบาลหรือสำนักงานเขต

การกำจัดน้ำโสโครก (Sewage disposal) ในบ้านพักอาศัยจะต้องมีระบบการรวบรวมและกำจัดน้ำโสโครกที่เกิดขึ้นให้ถูกต้องและปลอดภัยโดยไม่ควรมีน้ำโสโครกเหลือค้างในตัวอาคารและบริเวณโดยรอบอาคาร เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรค แมลง รวมทั้งป้องกันไม่ให้เกิดเหตุรำคาญรบกวนขึ้นได้ บ้านพักอาศัยในเขตเทศบาลก็ต้องจัดให้มีระบบท่อน้ำโสโครกภายในเชื่อมต่อกับท่อโสโครกสาธารณะ เพื่อระบายน้ำโสโครกหรือน้ำใช้แล้วต่างๆ ที่อยู่ในรูปของน้ำโสโครกลงสู่ท่อสาธารณะ นอกจากนี้การเก็บรักษาอาหาร (Food storage) อาหารสดควรจะต้องเก็บไว้ในที่เย็นหรือที่ที่มีอุณหภูมิต่ำๆ เพื่อให้อุณหภูมิช่วยรักษาคุณภาพของอาหารสดไว้ได้นานๆ เพราะจุลินทรีย์จะหยุดปฏิกิริยาเมื่ออุณหภูมิไม่เกินกว่า 10 องศาเซนติเกรด ดังนั้นอาหารสด เช่น พืช ผัก ผลไม้ สามารถเก็บรักษาไว้ได้นานกว่าปรกติ ถ้าเก็บรักษาไว้ที่อุณหภูมิไม่สูงเกินกว่า 10 องศาเซนติเกรด อาหารพวกเนื้อสัตว์ ไข่ นม เนย อาจเก็บไว้ได้นาน 7 วัน ถ้าเก็บไว้ในตู้เย็นที่อุณหภูมิไม่สูงเกินกว่า 4 องศาเซนติเกรด แต่ถ้าจะต้องเก็บไว้นานๆ ก็จำเป็นจะต้องใช้วิธีการแช่แข็ง นอกจากนั้นการเก็บรักษาอาหารที่จะใช้บริโภคจะต้องเก็บไว้ให้พ้นจาก

การปนเปื้อนต่างๆ เช่น การสัมผัส ฝุ่นละออง แมลงและสัตว์เลี้ยง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อจะทำให้ผู้บริโภคได้อาหารที่มีคุณค่าและมีความปลอดภัยนั่นเอง เกี่ยวกับเรื่องอาหารของครัวเรือนนั้น การปฏิบัติด้านสุขาภิบาลอาหารนับได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากที่จะต้องนำมาปฏิบัติ ในบางโอกาสการให้สุขศึกษาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลอาหารก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

การมีห้องนอนมีพื้นที่เพียงพอ (Suffficient space in sleeping rooms) นับเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ห้องนอนภายในบ้านพักอาศัยควรจะเพียงพอ ไม่แออัด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด อุณหภูมิและการระบายอากาศที่เหมาะสม ต้องสามารถป้องกันการติดโรคทางเดินหายใจได้ โดยปกติพื้นที่ห้องนอนไม่ควรจะน้อยกว่า 9 ตารางเมตร ความสูงควรมีประมาณ 2.5 เมตร ห้องนอนไม่ควรจะนอนเกินกว่า 2 คน ถ้าจัดเตียงนอนคู่ควรจะมีพื้นที่อย่างน้อย 50 ตารางฟุต/เตียง เตียงนอนแต่ละเตียงควรมีระยะกึ่งกลางเตียงห่างกันไม่น้อยกว่า 6 ฟุต จะช่วยป้องกันการติดโรคทางระบบหายใจได้ ในทางปฏิบัติด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยนิยมใช้อัตราพื้นที่ห้องนอนต่อจำนวนคนเป็นดัชนีบ่งบอกถึงลักษณะความแออัดของบ้านพักอาศัยได้

1.6.4 การป้องกันอุบัติเหตุ (Provision against accidents) หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้โดยไม่คาดหมาย อาจทำให้ทรัพย์สินเสียหาย บาดเจ็บ ทุพลภาพ หรืออาจถึงแก่ชีวิตได้ อุบัติเหตุจากอาคารที่พักอาศัยซึ่งมักพบเสมอ เช่น การพลัดหกล้อม ไฟฟ้าลัดวงจร น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ถูกสารเคมีที่มีพิษ ฯลฯ ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่าอุบัติเหตุไม่เกี่ยวกับโชคลางหรือเคราะห์กรรมแต่อย่างใด อุบัติเหตุมักเกิดขึ้นจาการขาดความรอบคอบ ขาดการบำรุงรักษา ความประมาท อาคารที่พักอาศัยที่ดีจะต้องมีการป้องกันอุบัติเหตุต่างๆ ไว้ ล่วงหน้า สิ่งที่ควรพิจารณาจัดทำคือ ทำเลที่ตั้ง วัสดุและการก่อสร้าง การป้องกันอัคคีภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการบำรุงรักษา เป็นต้น อาคารที่พักอาศัยที่ดีจะต้องการป้องกันอุบัติเหตุต่างๆ ไว้ล่วงหน้า โดยสิ่งที่ควรพิจารณาจัดทำคือ 1) ทำเลที่ตั้ง (Location) เป็นสิ่งจำเป็นประการแรกที่จะต้องนำมาพิจารณา เพื่อป้องกันหรือลดอุบัติเหตุลง เช่น ไม่ควรสร้างอาคารที่พักอาศัยติดกับถนนใหญ่เพราะอาจเกิดอุบัติเหตุจากการจราจรได้ง่าย ถ้าจำเป็นก็ต้องทำรั้วกั้น ประตูทางเข้าบริเวณอาคารไม่ควรมีมุมอับ ควรมีลักษณะมองได้เป็นมุมกว้าง จะช่วยลดอุบัติเหตุจากการเข้าออกได้ นอกจากนี้ไม่ควรมีต้นไม้ใหญ่ๆ ใกล้อาคารหรือมีกิ่งก้านสาขาแผ่ยื่นล้ำเข้าไปในตัวอาคาร เพราะอาจจะเกิดหักโค่นเป็นอันตรายได้ บริเวณปลูกสร้างควรมีเพียงพอ ไม่คับแคบหรือทำการปลูกสร้างอาคารชิดกันจนเกินไป บ้านพักที่ปลูกใกล้ชิดกันมากเกินไป นอกจากจะขัดต่อเทศบัญญัติหรือกฎระเบียบการปลูกสร้างอาคารแล้วก็อาจจะเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยได้ง่ายมากขึ้น 2)วัสดุและการก่อสร้าง (Materials and construction) วัสดุที่จะนำมาก่อสร้างที่พักอาศัย ควรจะเป็นวัสดุที่มีความแข็งแรง ทนทาน หลังคากระเบื้อง กระเบื้องซีเมนต์ และเหล็กแผ่นชุบสังกะสี เป็นต้น หลังคาที่มุงด้วยใบพืชบางชนิด เช่น จาก แฝก ไม่ควรใช้ในเขตเทศบาล เพราะอาจทำให้เสี่ยงต่ออัคคีภัยได้ง่าย อาคารที่พักอาศัยนอกจากจะถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่มีใช้อยู่ในท้องถิ่นแล้ว ควรเป็นไปตามหลักทางวิศวกรรมด้วย 3) การป้องกันอัคคีภัย (Fire protection) นับว่าเป็นสิ่งที่ควรได้รับการพิจารณาจัดทำ เพราะอัคคีภัยก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินได้เป็นอย่างมาก ในบางครั้งอัคคีภัยก็อาจจะทำให้เกิดการบาดเจ็บและถึงแก่ชีวิตได้

อาคารที่พักอาศัยที่ดีควรจะได้มีการป้องกันอัคคีภัยไว้เสมอ เช่น พื้นที่ห้องครัวหรือพื้นที่อยู่ใกล้เตาไฟควรจะบุด้วยวัสดุทนไฟ สายไฟฟ้าเก่าหรือใช้มานานควรเปลี่ยนใหม่ และควรจะหาเครื่องควบคุมป้องกันกระแสไฟฟ้าดูดและการลัดวงจรของไฟฟ้าติดป้องกันไว้ ควรจัดหาเครื่องดับเพลิงไว้ใช้ประจำบ้าน ประตูของตัวอาคารควรทำเป็นชนิดเปิดออกและทำให้มีขนาดกว้างพอที่จะเข้าออกได้สะดวก ประตูและหน้าต่างๆม่ควรใส่ลูกรงเหล็กดัดชนิดติดแน่นหรือติดกุญแจ ถ้าติดเหล็กดัดควรเป็นชนิดที่เปิดได้จากภายในอาคารด้วยความสะดวก เมื่อเกิดอัคคีภัยขึ้นจะได้มีความสะดวกในการหนีออกจากตัวอาคารได้อย่างรวดเร็ว 4) ความเป็นระเบียบเรียบร้อย (Orderliness) การจัดสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ให้เป็นหมวดหมู่ มีระเบียบ จะช่วยป้องกันอุบัติเหตุต่างๆ ได้ เช่น การเก็บเศษกระดาษ เศษไม้ ให้พ้นจากการเป็นต้นเหตุของอัคคีภัย สารเคมีที่มีพิษ เช่น ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าวัชพืช น้ำมันเชื้อเพลิง จะต้องแยกเก็บไว้ต่างหากอย่างปลอดภัย ควรจะต้องพ้นจากการหยิบเล่นของเด็ก เป็นต้น 5) การบำรุงรักษา (Maintenance) อาคารที่พักอาศัยจำเป็นจะต้องได้รับการดูแลบำรุงรักษาอยู่เสมอ เพื่อให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยได้อย่างปกติสุข ไม่ทรุดโทรมจนอาจเกิดอันตรายต่อผู้อยู่อาศัย ต้องมีการซ่อมแซมสิ่งชำรุดให้มีสภาพดีพอที่จะใช้ได้ต่อไปอย่างปลอดภัย ทั้งนี้รวมทั้งการดูแลรักษาความสะอาดภายในอาคารและบริเวณของอาคารให้ดีอยู่เสมอด้วย

โดยสรุปจากหลักการจัดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดังกล่าว นำไปสู่การสร้างแบบสอบถามในการประเมินความตั้งใจในการมีพฤติกรรมและพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามหลักเกณฑ์สำหรับการพิจารณาตามความต้องการขั้นพื้นฐานทางสรีรวิทยา ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา การป้องกันโรคติดต่อ และการป้องกันอุบัติเหตุ ตามรายละเอียดที่ได้กล่าวข้างต้น นอกจากนี้ในการสร้างคำถามในส่วนที่ใกล้เคียงได้ยึดตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวด้วยเช่นกัน เพื่อให้ข้อคำถามได้ครอบคลุมส่วนต่างๆ อย่างครบถ้วน ตามความเหมาะสมของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด

1.7 ที่พักอาศัยต่ำกว่ามาตรฐาน (Substandard housing)

นอกจากหลักการจัดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยขอเสนอเกี่ยวกับลักษณะของที่พักอาศัยที่ต่ำกว่ามาตรฐานไว้เล็กน้อย โดยที่พักอาศัยของแต่ละประเทศจะกำหนดมาตรฐานแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ ท้องถิ่น ฤดูกาล ฐานะทางเศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ โดยทั่วไปมักจะกำหนดเป็น เกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum requirements) ไว้ใช้สำหรับพิจารณา โดยคณะกรรมการของสมาคมสาธารณสุขอเมริกัน ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเกณฑ์สำหรับพิจารณาบ้านพักอาศัยที่ต่ำกว่ามาตรฐานไว้ ได้แก่ 1) น้ำดื่มน้ำใช้มีการปนเปื้อน 2) น้ำดื่มน้ำใช้อยู่นอกตัวอาคาร 3) ส้วมอยู่นอกตัวอาคารหรือต้องใช้ร่วมกับเพื่อนบ้าน 4) ห้องอาบน้ำอยู่นอกตัวอาคารหรือต้องใช้ร่วมกับเพื่อนบ้าน 5) มีคนเกินกว่า 1.5 คนต่อห้องนอน 6) นอนกันอย่างแออัดเกินไป 7) มีเนื้อที่ห้องนอนน้อยกว่า 40 ตารางฟุตต่อคน 8) ขาดทางเข้าออก 9) ขาดการติดตั้งไฟฟ้า 10) ห้องขาดหน้าต่าง 11) มีกลิ่นรบกวน โดยอาคารที่พักอาศัยใดขาดเกณฑ์กำหนดเกินไว้กว่า 4 ข้อ ถือว่าเป็นที่

พักอาศัยต่ำกว่ามาตรฐาน โดยเฉพาะเกณฑ์ข้อต้นๆ ที่มีความสำคัญมากกว่าข้อท้ายๆ โดยพื้นที่แห่งใดมีบ้านพักอาศัยต่ำกว่ามาตรฐานเป็นจำนวนมาก เช่น เกิดกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนบ้านพักอาศัยในพื้นที่ พื้นที่แห่งนั้นถือเป็นชุมชนแออัดหรือสลัม (Slum) โดยชุมชนที่มีชุมชนแออัดอยู่ จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขพร้อมทั้งป้องกันไม่ให้เพิ่มจำนวนมากขึ้นอีก เพราะจะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ไม่เพียงแต่ผู้อยู่อาศัยเท่านั้น ยังจะเกิดขึ้นแก่ชุมชนโดยส่วนรวมอีกด้วย (พิชิต สกุลพราหมณ์. 2531) โดยจากลักษณะที่พักอาศัยที่ต่ำกว่ามาตรฐานผู้วิจัยได้นำไปประกอบการพิจาณาสร้างข้อคำถามตามหลักการจัดสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามที่กล่าวข้างต้นอีกทางหนึ่ง

1.8 งานวิจัยเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

งานวิจัยด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม : การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย นับว่ามีเป็นจำนวนมากทั้งในเขตเมืองและต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายในชุมชนแออัด ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของ ศิริลักษณ์ แก้วคงยศ (2533) ที่ทำการศึกษาสภาพแวดล้อมในชุมชนแออัดในส่วนต่างๆ โดยทำการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่ชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครมีความบกพร่องดังนี้ 1) ไม่มีท่อระบายน้ำโสโครกหรือท่อระบายน้ำที่ไม่ได้มาตรฐาน น้ำเสียจึงท่วมขัง เพราะปัญหาของการระบายน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะมูลฝอยทิ้งทับถมกันส่งกลิ่นเหม็น ไม่มีการเก็บขยะออกไปทิ้ง เนื่องจากเคยเห็นคนรุ่นก่อนปฏิบัติกันมาก็กระทำหรือปฏิบัติตามกัน ทำให้ชุมชนแออัดมีสภาพเสื่อมโทรม มีหนู แมลงสาป ยุง จำนวนมาก ยิ่งมีคนมากปัญหาก็ยิ่งมากทวีคูณ เนื่องจากการเก็บขยะมูลฝอยยังเก็บไม่ครบได้ทุกแห่ง โดยเฉพาะตามตรอก ซอก ซอย โดยเฉพาะในชุมชนแออัดที่มีอยู่มากทำให้ขาดระบบการกำจัดขยะมูลฝอย ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม 2) ทางเดินเท้าในชุมชนไม่เหมาะสม อาจเล็กหรือแคบไปทอดตามแนวไม่เป็นระเบียบ คดเคี้ยวไปตามช่องว่างระหว่างบ้าน ทำให้เข้าออกลำบาก หากเกิดไฟไหม้รถดับเพลิงไม่สามารถเข้าไปได้ 3) การถ่ายเทอากาศไม่ดี ทำให้เกิดสภาพความอับชื้นและผิดสุขลักษณะเนื่องมาจากปัญหาการระบายน้ำไม่ดีพอและการหมักหมมของกองขยะมูลฝอย 4) ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยเนื่องจากการที่ผู้มีรายได้น้อยต้องอาศัยอยู่ในห้องเช่าคับแคบทรุดโทรม ซึ่งอาจถูกรื้อหรือไล่ที่ โดยไม่มีการทำสัญญาระยะยาว ไม่ทราบว่าจะถูกรื้อไล่เมื่อใด ทำให้ผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้เกิดความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ทำให้ไม่เกิดการลงทุนในการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น ละเลยที่จะปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดี ที่อยู่อาศัยและชุมชนจึงทรุดโทรมและไม่ได้รับความสนใจจากผู้ที่อยู่อาศัย ประกอบกับไม่มีความรู้จึงประกอบอาชีพที่มีรายได้ไม่มั่นคงนัก เช่น กรรมกรแบกหาม รับจ้างทั่วไป ผู้อาศัยในชุมชนยังขาดโอกาสที่จะอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดีด้วยสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่างๆ ประกอบกับชาวชุมชนแออัดเป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่ เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมในสังคมและการเมืองมาโดยตลอด จึงกลายเป็นชนกลุ่มน้อยที่ไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียงไร้พลังและอำนาจในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ

อย่างไรก็ตามทางด้านพฤติกรรมมีผู้ศึกษาพฤติกรรมการจัดสภาพแวดล้อมในที่พักอาศัยของสตรีในชุมชนแออัด (ชุมชนแออัดสองร้อยห้อง กรุงเทพมหานคร) (ศรันยา อุพารศิลป์. 2534)

พบว่าสตรีส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการจัดสภาพแวดล้อมในที่พักอาศัยถูกต้องน้อย ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการจัดสภาพแวดล้อมในที่พักอาศัย พบว่า สตรีที่มีอายุระหว่าง 35 ปีและต่ำกว่า มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและต่ำกว่า มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 คน และต่ำกว่ามีอาชีพรับจ้างและบริการ มีรายได้รวมของครอบครัวอยู่ระหว่าง 4,000 บาทและต่ำกว่า ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม มีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมน้อย มีการรับข่าวสารอยู่ในระดับต่ำกว่า มีพฤติกรรมจัดสภาพแวดล้อมในที่พักอาศัยมากกว่ากลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้พบว่า สตรีที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชน 10 ปีและต่ำกว่า มีสภาพการถือครองที่ดินเป็นของตนเอง มีพฤติกรรมการจัดสภาพแวดล้อมในที่พักอาศัยมากกว่ากลุ่มอื่นๆ จากการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่าสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มตัวอย่างมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการจัดสถาพแวดล้อม รวมทั้งระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน และอายุของกลุ่มตัวอย่างนับว่าน่าจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับการศึกษาของ ศรันยา อุพารศิลป์ (2534) ดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจภูมิลำเนาเดิมของกลุ่มตัวอย่างว่ามีผลต่อพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยหรือไม่ เนื่องจากพบว่าการศึกษาของสุวิทย์ อมรนพรัตนกุล (2528 : 95) เกี่ยวกับการตัดสินใจเข้าอยู่และความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมของผู้พักอาศัยในอาคารชุด พบว่าผู้พักอาศัยที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีความพึงพอใจสูงกว่าสูงกว่าผู้พักอาศัยที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ต่างจังหวัด ผู้วิจัยจึงได้สร้างข้อคำถามเพื่อให้ทราบถึงภูมิลำเนาเดิมของกลุ่มตัวอย่างอีกด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้เกี่ยวกับการเป็นสมาชิกกลุ่มว่ามีผลต่อพฤติกรรมการจัดสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยหรือไม่ สุวิทย์ อมรนพรัตนกุล (2528 : 95) พบว่าการเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการจัดสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย เช่นเดียวกับการศึกษา อารยา วัฒนกิจ. (2526 : ก) เกี่ยวกับปัจจัยมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมค่ายพัฒนาเด็ก พบว่าผู้ปกครองที่เป็นสมาชิกกลุ่มจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์สูงกว่าผู้ปกครองที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม และการศึกษาของไพฑูรย์ งามยิ่ง (2532 : ก) ที่ทำการศึกษาความเห็นของสตรีในชนบทต่อการจัดหาน้ำสะอาด พบว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของสตรีในชนบทต่อการจัดหาน้ำสะอาด อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 จากความสำคัญในการเป็นสมาชิกกลุ่มดังกล่าว ในระยะดำเนินการของการวิจัยครั้งนี้ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการขึ้น โดยจัดให้กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วม (ประมาณ 30 คน) มีการแบ่งกลุ่มในการทำกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินการทั้ง 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน และขั้นตอนการประเมินและปรับปรุงแผน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างจะอยู่ในลักษณะของการเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้น ซึ่งการเป็นสมาชิกกลุ่มดังกล่าวจะทำให้ระยะดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาในเขตอื่นของประเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น การศึกษาของ ภัสสร ลิมานนท์ และคนอื่นๆ (2538) ทำการศึกษาครอบครัวไทยทั่วประเทศ โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบครอบครัวไทยในเขตเมือง และเขตชนบท เมื่อเปรียบเทียบกับอดีต พบว่าร้อยละ

50 ของครอบครัวทั้งในเขตเมืองและชนบท มีจำนวนสมาชิกระหว่าง 4-6 คน และพบว่าสภาวะความเป็นอยู่ของครอบครัวและสภาพแวดล้อมพบว่า ครอบครัวเขตเมืองส่วนใหญ่ใช้น้ำประปาและน้ำขวดสำหรับการบริโภค เช่น น้ำฝน น้ำบ่อ ผู้ตอบให้ข้อคิดเห็นเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมของบ้านในปัจจุบันกับในอดีต พบว่าผู้ตอบในเขตชนบทส่วนใหญ่คิดว่า สภาพความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมในปัจจุบันดีกว่าในอดีต ขณะที่ผู้ตอบเขตเมืองตอบว่า สภาพแวดล้อมในปัจจุบันดีกว่าในอดีต มีสัดส่วนร้อยละใกล้เคียงกับผู้ที่ตอบตรงกันข้าม นอกจากนี้อนุพงษ์ เพียรไพรงาม (2543) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดปัญหาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับต่ำ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ อาชีพ รายได้ ความคิดเห็นด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม อายุ การมีตำแหน่งในชุมชน ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน การได้รับอบรม และการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดปัญหาด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการสร้างจิตสำนึกด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม โดยการให้ความรู้แก่ประชาชน องค์กรท้องถิ่น และควรเตรียมความพร้อมและส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่น ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยเฉพาะสตรี แม่บ้าน ประกอบการสาธิต การใช้เทคโนโลยีง่ายๆ ในการแก้ไขปัญหาด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และควรมีการประชาสัมพันธ์งานด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนรับทราบข้อมูลข่าวสารเพื่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการที่จะรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงได้จัดกิจกรรมให้กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการและได้เน้นการนำทฤษฎีการสร้างพลังมาใช้ในการดำเนินการครั้งนี้ ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวเน้นที่ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมตนเอง หรือความสามารถในการเลือกกำหนดอนาคตของตน ชุมชน และสังคมได้ โดยเป็นพลังที่จะกระทำร่วมกับผู้อื่นในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีการสร้างพลังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีการสร้างพลัง นอกจากเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแล้วยังทำให้ประชาชนได้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองและความคาดหวังในความสามารถตนเองขึ้นได้เป็นอย่างมาก

เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมยังมีการศึกษาทางด้านการบริหารงาน ซึ่งมีรายงานการวิจัยเป็นจำนวนมากพบว่าการบริหารนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การดำเนินการเกี่ยวกับงานด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยประสบความสำเร็จไปด้วยดี ซึ่งการศึกษาวิจัยของรุ่งโรจน์ คำซาว (2542) ได้ทำการวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาการบริหารงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักสาธารณสุขจังหวัดเขต 8 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารงานใช้เทคนิคแบบมุ่งสัมพันธ์สูง การวางแผนมีการจูงใจระดับปานกลาง ปัญหาที่พบคือบุคลากรขาดความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ไม่ทราบเป้าหมายสูงสุดหรือค่านิยมร่วม และการศึกษาของ อำพล พรอารักษ์สกุล (2539 : ก-ข) ที่ทำการศึกษาบทบาทของคณะกรรมการสุขาภิบาลในจังหวัดนครปฐมในการปฏิบัติหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่ากลุ่มประชากรส่วนใหญ่มีบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่ด้าน

สิ่งแวดล้อมระดับกลาง ผลการวิเคราะห์ความผันแปรพบว่า การรับรู้ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน มีบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง การให้คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน มีบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน โดยพบว่าปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่แยกออกเป็น 2 ประเด็นคือ ปัญหาอุปสรรคด้านนิติบัญญัติ และปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการ โดยปัญหาอุปสรรคด้านนิติบัญญัติ ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ในการร่างข้อบังคับ ข้อบังคับที่ได้รับการอนุมัติมีเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกับปัญหาในปัจจุบัน และขาดการยอมรับจากประชาชน กฎหมายหรือข้อบังคับที่มีอยู่พบว่าบางพระราชบัญญัติมีความซับซ้อนและไม่ทันสมัย ส่วนปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้แก่ ขาดแคลนบุคลากรและงบประมาณ ที่ทิ้งขยะไม่เพียงพอ ประชาชนและเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษไม่ให้ความร่วมมือในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาดังกล่าวนับเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่ควรได้รับการแก้ไขโดยการสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐได้เห็นความสำคัญในการดำเนินการเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย โดยควรจัดให้มีการสร้างการรับรู้ และเห็นความสำคัญแก่เจ้าหน้าที่ และมีการประเมินผล อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อการดำเนินการในการจัดกิจกรรมด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ซึ่งภายหลังจากเสร็จสิ้นงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นความสำคัญและมีแนวทางในการดำเนินการด้านการบริหารงานด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยต่อไป

การศึกษาทางด้านพฤติกรรมศาสตร์โดยบรรชัย สืบสังข์ (2535) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ความตระหนัก และพฤติกรรมเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น พบว่าประชาชนในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น มีความรู้และพฤติกรรมเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลางแต่มีความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูง โดยพบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความตระหนัก และพฤติกรรมเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ในลักษณะความสัมพันธ์ของ 2 ตัวแปร (Bivariate relationship) พบว่าระดับการศึกษา อาชีพ อายุ รายได้ และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น และจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลายตัวแปร (Multivariate relationship) โดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนพบว่า เพศ ระดับการศึกษา และอาชีพ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชน นอกจากนี้พบว่าอาชีพ การได้รับข่าวสาร และความรู้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตระหนัก ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชนด้วยเช่นกัน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนแออัดนับเป็นพื้นที่ที่มีความบกพร่องของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง โดยมีงานวิจัยเป็นจำนวนมากที่ให้ความสนใจในพื้นที่ดังกล่าว และจากการสำรวจโดยส่วนใหญ่พบว่าประชาชนในพื้นที่ในชุมชนแออัดยังไม่เห็นความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมมากนัก ปัญหาดังกล่าวอาจเกิดเนื่องจากความยากจน ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย เวลาที่หมดไปกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ ประกอบ

กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องยังไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจัง และประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม โดยแนวทางในการแก้ปัญหาได้แก่ การเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มีการรวมกลุ่มกันอย่างจริงจัง มีการรับรู้เกี่ยวกับผลเสียของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การได้รับข่าวสารอยู่เสมอ และมีการบริหารจัดการที่ดี เป็นต้น ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ได้ให้ความสนใจในการปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยให้แก่ประชาชน โดยทำให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยด้วยตัวเอง นอกจากนี้ควรให้ประชาชน ร่วมคิด ร่วมลงมือทำ และประเมินผลด้วยตนเอง ด้วยการสร้างพลังและเหนี่ยวนำให้เกิดแรงจูงใจในการป้องกันโรค มีการรวมกลุ่ม การได้รับข่าวสาร และการสนับสนุนทางสังคมที่เหมาะสมก็จะทำให้การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัดดีขึ้นเป็นลำดับต่อไป

2. ชุมชนแออัด และบริบทของชุมชนที่ศึกษา

2.1 ความหมายของชุมชนแออัด

วสุธร ตันวัฒนกุล (2547. 39-40) กล่าวว่า สภาพของความเป็นชุมชนมีลักษณะแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามมีการให้นิยาม แนวคิดความหมายของคำว่า “ชุมชน (Community) ไว้หลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตร่วมกัน และมีความผูกพันกันของคนในชุมชนกลุ่มคน หรือมีที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ ที่ค่อนข้างแน่นอน และติดต่อกัน มีความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นอยู่และวิธีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน หรือกลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่ม มารวมกันอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีการพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน มีความสนใจร่วมกัน มีประโยชน์คล้ายๆ กัน และมีพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตามโดยสรุปแล้วจะเห็นว่า ชุมชน หมายถึง บริเวณที่ประชาชนมาอยู่รวมกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในด้านต่างๆ ทั้งความคิดและการกระทำ รวมถึงมีวิถีการดำเนินชีวิตไปในทิศทางเดียวกัน โดยองค์ประกอบของชุมชนประกอบไปด้วย ประชาชนหรือกลุ่มชน ที่มีความสนใจและมีการดำรงชีวิตร่วมกัน มีอาณาเขตหรือบริเวณพื้นที่ชุมชน มีความสัมพันธ์ มีผลประโยชน์ และความสะดวกสบายร่วมกัน มีความสัมพันธ์ของสมาชิกที่ผูกพันกันในชุมชน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่เหมือนหรือคล้ายกัน โดยชุมชนที่มีผู้อยู่อาศัยอย่างหนาแน่นมักเรียกกันโดยทั่วไปว่า “สลัม” และเรียกกันโดยต่อมาว่า “แหล่งเสื่อมโทรม” และ “ชุมชนแออัด” ตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2525 คำเรียกสลัมว่า “แหล่งเสื่อมโทรม” ก็ถูกเปลี่ยนมาเป็น “ชุมชนแออัด” โดยการริเริ่มของนายดำรง ลัทธพิพัฒน์ ผู้ว่าการเคหะแห่งชาติในสมัยนั้นและมีการให้ความสำคัญกับการปรับปรุงชุมชนแออัดมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดของการเคหะแห่งชาติ โดยการปรับปรุงชุมชน มาให้แทนการไล่รื้อชุมชน เช่น การสร้างถนน ทางเท้า ระบบสาธารณูปโภค เป็นต้น ยังคงเป็นการเน้นการปรับปรุงทางกายภาพ แต่ก็ทำให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาร่วมกันเป็น “กรรมการชุมชน” มากขึ้น (อคิน รพีพัฒน์. 2542) ส่วนชุมชนแออัดหรือสลัม มัก

จะเป็นชุมชนเมือง เป็นบริเวณที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะของอาคารไม่ถูกหลักสุขาภิบาล มีความเสื่อมโทรม มีความยากจน และมีสภาพสังคมที่ไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีห้องน้ำห้องส้วม ไม่มีน้ำประปา ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีการระบายอากาศ ไม่มีอากาศบริสุทธิ์ และไม่มีที่ว่างมากพอกับผู้คนที่พักอาศัยภายใน มีผู้อยู่อาศัยจำนวนมาก ทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมและสภาพความเป็นอยู่อื่นๆ ไม่ดี (พัฒน์ สุจำนงค์. 2529) อย่างไรก็ตามในความหมายของการเคหะแห่งชาตินั้นให้ความหมายว่า "ชุมชนแออัด" หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้นหรือสกปรก มีปริมาณผู้อยู่อาศัยอย่างแออัด อันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยความปลอดภัย หรืออาจก่อให้เกิดการกระจายที่ขัดต่อกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้มีความหนาแน่นของอาคารที่อาศัยในชุมชน ในเขตเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ระดับตั้งแต่ 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ ไม่ว่าพื้นดินนั้นจะมีเจ้าของหรือไม่ก็ตาม (อคิน รพีพัฒน์. 2542) ลักษณะของประชากรที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด มีการตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่น ไม่มั่นคง และอยู่บนที่ดินของรัฐหรือเช่าที่ของเอกชน ประชากรส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือที่เข้ามารับจ้างในงานก่อสร้าง ค่าแรงต่ำ รายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ประชาชนที่อาศัยบางส่วนเป็นชาวชุมชนดั้งเดิมที่มีฐานะปานกลางถึงยากจน มีความเป็นอยู่แออัด ขาดความเป็นส่วนตัว และมักมีเพศสัมพันธ์เมื่ออายุน้อย ปล่อยปละละเลยผู้หญิงและเด็กไม่ได้รับการดูแลด้านสุขภาพที่เหมาะสม การศึกษาต่ำเพียงอ่านออกเขียนได้ มีความถี่ในการดื่มแอลกอฮอล์ รู้สึกไม่ได้รับความช่วยเหลือ มีความอดทนสูง มีความกดดันทางจิตใจ ไม่ค่อยคิดถึงอนาคต (อคิน รพีพัฒน์. 2542)

จากการให้ความหมายข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การให้ความหมายดังกล่าว โดยส่วนใหญ่แสดงถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแออัดทั้งปัญหาทางด้านกายภาพ ชีวภาพ และสังคมศาสตร์ ซึ่งมีความจำเป็นต้องดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยจะเห็นว่าชุมชนแออัดที่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตเมืองซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่พักอาศัยที่มีความแออัด ดังนั้นการดำเนินการสร้างรูปแบบกิจกรรมให้แก่ชุมชนและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยให้มีความเหมาะสม ก็จะทำให้การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัดดีขึ้นเหมาะแก่การพักอาศัย ถึงแม้ว่าจะมีประชาชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากก็ตาม

2.2 ชนิดของชุมชนในเขตเมือง

เพื่อให้ทราบลักษณะของชุมชนเมือง ได้มีการจำแนกที่อยู่อาศัยของ "คนจนในเมือง" ที่อยู่อาศัยนอกระบบได้เป็น 7 ประเภท (สุวัฒน์ คงแป้น. 2549 :ออนไลน์) ได้แก่

2.2.1 ชุมชนบุกรุก (Squatting) โดยการบุกรุกเข้าไปอยู่อาศัยในที่ดินของผู้อื่น ทั้งของรัฐ เช่น ที่ราชพัสดุ สำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ดินเอกชน และที่สาธารณะ ทั้งที่เป็นชุมชนที่เดิมอยู่แล้ว และที่ดินว่างเปล่า เช่น ที่ริมคลอง ใต้สะพาน ริมทางรถไฟ เป็นต้น โดยกระจายเป็นกลุ่มเล็กๆ ทั่วไป แต่พอนานไปก็มีคนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น หรือชวนญาติพี่น้องเข้ามาอยู่โดยการต่อเติมบ้านจนหนาแน่น ดังผู้อาศัยในชุมชนจากชุมชนร่วมสามัคคีเล่าให้ฟังว่าได้เข้ามาอยู่ในชุมชนเมื่อ 10 ปีก่อน เพราะถูกไล่มาจากห้วยขวาง เป็นที่ดินของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มาอยู่

แล้ว ก็ชวนเพื่อนๆ ญาติๆ จากต่างจังหวัดมาอยู่ด้วย เพราะยังพอมีที่ว่าง มาแล้วก็ต้องหางานให้ทำด้วย เช่น หารถเข็นให้ขายผลไม้ ขายปลาหมึกย่าง หรือเป็นลูกมืองานก่อสร้าง

2.2.2 ชุมชนเช่าที่ (Land renting) โดยอาศัยแบบเช่าที่มีลักษณะสัญญาเช่าที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับเจ้าของที่ โดยอยู่ในที่ดินของรัฐประมาณ ร้อยละ 35 เช่น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ราชพัสดุ การรถไฟ เป็นต้น ส่วนที่เอกชนมีอยู่ประมาณร้อยละ 65 โดยชุมชนเช่านี้มองโดยผิวเผินแล้วน่าจะมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และมีชีวิตความเป็นอยู่ดีกว่าชุมชนบุกรุก แต่โดยเนื้อ แท้แล้วมีความเป็นอยู่ไม่ต่างกันนัก เพราะที่เช่าส่วนใหญ่ของชาวชุมชนแออัดเป็นที่เปล่าไม่มีสาธารณูปโภค หรือที่ตาบอด คือ ไม่มีทางเข้าออก สภาพแวดล้อมภายในชุมชนไม่ต่างไปกว่าที่บุกรุก กลับต้องรับภาระค่าเช่าเพิ่มขึ้นมาอีก ส่วนความมั่นคงก็ไม่มีเช่นเดียวกัน เพราะเจ้าของที่จะบอกเลิกสัญญาเมื่อใดก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่อสังหาริมทรัพย์เฟื่องฟู จะเกิดการบอกเลิกสัญญาและเกิดการไล่ที่อยู่เป็นจำนวนมาก อย่างกรณี การไล่ที่ ชุมชนพร้อมใจ เมื่อปี พ.ศ. 2531 เป็นต้น

2.2.3 ห้องเช่าและบ้านเช่า (Room / House renting) มีลักษณะหลากหลายรูปแบบ เช่น ห้องแบ่งเช่า ห้องเช่ารวมกัน เตียงเช่า ขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพของผู้เช่า ซึ่งบางทีจะเช่าห้องรวมกัน ผลัดกันนอนเพียงเพื่ออาบน้ำแนะนอนเท่านั้น เช่น คนขับรถตุ๊กๆ คนขับสามล้อ กรรมกรแบกหาม ที่เข้ามาหางานทำเฉพาะฤดูว่างจากการทำนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตปริมณฑล ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนจนใหม่ในช่วง 20-30 ปี ที่ผ่านมานี้จะพบว่าลักษณะที่อยู่อาศัย แบบใหม่จะเป็นประเภทห้องเช่า บ้านเช่า เช่นนี้เป็นจำนวนมาก

2.2.4 ชุมชนอาศัยในที่จัดสรร (ต่ำกว่ามาตรฐาน) แบ่งเป็น 2 ประเภท หลักคือ 1) ประเภทที่ดินของรัฐ เช่น ราชพัสดุ การรถไฟ ฯลฯ จะมีการจองสิทธิ แต่ไม่มีการเช่าหรือขายสิทธิ 2) ประเภทที่ดินเอกชน โดยเอกชนจะแบ่งกันเอง และแบ่งให้ผู้อพยพรายใหม่เช่า หรือซื้อสิทธิ์เช่า สภาพเช่นนี้พูดได้ว่ามีอยู่แทบทุกชุมชน เป็นการหารายได้ของชาวชุมชนที่มีฐานะค่อนข้างดี อย่างเช่นที่ ชุมชนเก้าเส้ง จังหวัดสงขลา จะมีชาวชุมชนอยู่ประมาณ 4 ราย ที่จับจองที่ดินได้มากตั้งแต่เดิม แล้วนำมาสร้างห้องเช่าให้กับคนที่ย้ายมาใหม่ บางคนมีห้องเช่านับ 10 ห้อง ซึ่งลักษณะของห้องเช่าเป็นห้องแคบๆ สภาพเหมือนกับบ้านในชุมชนแออัดทั่วไป

2.2.5 ชุมชนที่อยู่ตามแหล่งงาน ได้แก่ พวกที่สร้างที่พักอาศัยอยู่ใกล้แหล่งงาน เช่น โรงงานทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เพื่อสะดวกเดินทางไปทำงาน รวมทั้งพวกกรรมกรก่อสร้างที่สร้างที่พักใกล้สถานที่ก่อสร้าง ซึ่งบางโครงการใช้เวลามากกว่า 1 ปี จนเกิดความคุ้นเคย ซึ่งปรากฏว่า มีอยู่บางส่วนพอโครงการสิ้นสุดแล้วก็ไม่ย้ายออกอาศัยอยู่เป็นการถาวร เช่น ชุมชนริมทางด่วนบางนา หรือบางชุมชนพอเสร็จงานก่อสร้าง ก็ย้ายไปหาเช่าที่ในละแวกใกล้เคียง เช่น ชุมชนนาคภาษิต เป็นต้น

2.2.6 กลุ่มเร่ร่อนชั่วคราว เป็นกลุ่มที่เข้ามาหางานทำเป็นช่วงๆ เช่นตอนว่างจากการทำนา ก็เข้ามาหางานทำในเมือง โดยอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องบ้าง เร่ร่อนบ้าง พอถึงฤดูทำนาก็กลับชนบท โดยเป็นที่น่าสังเกตว่าปัจจุบัน ลักษณะของคนเร่ร่อนมีความแตกต่างไปจากในอดีต เพราะคน

เร่ร่อนทุกวันนี้เป็นคนเร่ร่อนที่มีความหลากหลายของผู้คน บางคนมีลักษณะอยู่อาศัยถาวร ไม่ได้มีเฉพาะชนบทที่ต้องกลับเมื่อถึงฤดูทำนาเหมือนที่ผ่านมา คนกลุ่มนี้จะต้องใช้ที่สาธารณะ เช่น สวนสุขภาพ สนามหลวง ใต้สะพานพุทธ ใต้ทางด่วน ฯลฯ เป็นที่หลับนอน แต่พอกลางวันก็จากไปด้วยความประสงค์ที่ต่างกัน บ้างก็ไปหางานทำ บ้างก็ไปคุ้ยขยะมาขาย บ้างก็ไปรับจ้าง บ้างก็เที่ยวเตร่ไปเรื่อยๆ อาศัยอาหารจากโรงทานบ้าง คุ้ยขยะหาเงินเลี้ยงชีพบ้าง

2.2.7 ชุมชนสลัมแนวดิ่ง เป็นชุมชนคนจนที่อยู่ในอาคารเก่า ย่านเมืองเก่า เช่น สำเพ็ง เยาวราช หรืออาคารห้องแถว ที่แบ่งซอยเป็นห้องเล็กๆ แออัดให้เช่าคล้ายกับอาคารห้องเช่าแออัดในตึกที่ประเทศฮ่องกง เป็นต้น

ที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่า ชุมชนที่เป็นแหล่งของคนจนในเขตเมืองและมีอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งส่วนใหญ่มีทั้งชุมชนบุกรุกและชุมชนเช่าที่ ทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับการถูกไล่ที่หรือไล่รื้อเป็นจำนวนมาก เนื่องจากความต้องการพื้นที่พัฒนาของเมือง ทำให้บุคคลดังกล่าวประสบปัญหาในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนใจและแก้ปัญหาอย่างจริงจัง ผลการวิจัยครั้งนี้จะนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมในการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของประชาชนในชุมชนซึ่งจะทำให้มีการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเหมาะสมในการอยู่อาศัย

2.3 การเกิดชุมชนแออัด

ชุมชนแออัดหรือสลัมเกิดขึ้นทั้งในกรุงเทพมหานครและหัวเมืองใหญ่ในต่างจังหวัดเช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น โคราช สงขลา เป็นต้น โดยมีที่มาคล้ายคลึงกันคือ เป็นกลุ่มเกษตรกรล้มละลาย เข้ามาขายแรงงานในเมือง มีรายได้ต่ำจึงต้องแสวงหาที่อยู่อาศัยราคาถูก ประกอบกับในอดีตที่ดินเมืองไทยยังเป็นที่ว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ชาวบ้านจึงได้ไปปลูกบ้านเรือนและค่อยๆ ขยายตัวกลายเป็นสลัม ทัศนะของหน่วยงานรัฐและสาธารณชนจะมองว่า “สลัม” คือแหล่งรวมของปัญหาเป็นบ่อเกิดอาชญากรรม ซึ่งก็ถูกเพียงส่วนเดียวและผิวเผิน ไม่มองกระบวนการในประวัติศาสตร์ และสาเหตุที่มาอย่างลึกซึ้ง ขณะที่หน่วยงานภาครัฐที่ใกล้ชิด เช่น การเคหะแห่งชาติ สถาบันพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม) สำนักพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร และองค์กรพัฒนาเอกชน ด้านสลัมจะมองตรงกันว่า “สลัมเป็นผลพวงจากการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุลระหว่างเมืองกับชนบท และระหว่างเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรม”

จากข้อมูลการสำรวจในปี 2543 ของสถาบันพัฒนาองค์กรเอกชน (องค์การมหาชน) พบว่ามีชุมชนแออัดทั่วประเทศ จำนวน 5,500 ชุมชน มีจำนวน 1500,000 ครัวเรือน คิดเป็นประชากร 6,750,000 คน รวมถึงกลุ่มคนไร้บ้าน คนใต้สะพาน คนเร่ร่อน ฯลฯ อีกประมาณ 370,000 ครัวเรือน หรือประมาณ 1,500,000 คน รวมเป็นคนจนในเมืองทั้งสิ้นประมาณ 187,0000 ครัวเรือน หรือ 8,250,000 คน เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรเมืองทั้งหมด สัดส่วนคนใจในเมืองสูง

ถึงร้อยละ 37 (สุวัฒน์ คงแป้น.2549 :ออนไลน์) นอกจากนี้เฉพาะในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล มีชุมชนแออัดอยู่ประมาณ 1,440 ชุมชน จำนวนครอบครัวประมาณ 310,000 ครอบครัว จำนวนประชากรประมาณ 1.5 ล้านคน นอกจากนี้ยังมีชุมชนแออัดกระจายไปทั่วทุกภูมิภาค อีกประมาณ 360 ชุมชน จำนวนประมาณ 60,000 ครอบครัว ประชากรประมาณ 300,000 คน ดังนั้นโดยรวมแล้ว มีชุมชนแออัดอยู่ในประเทศไทย ประมาณ 1,800 ชุมชน 370,000 ครอบครัว ประชากร 1.8 ล้านคน (สุวัฒน์ คงแป้น. 2549 : ออนไลน์) โดยจะเห็นว่าชุมชนแออัดมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากการที่ประชากรมีมากขึ้น ทำให้มีความต้องการที่อยู่อาศัยมากขึ้นเช่นกัน ปัญหาดังกล่าวถ้าหน่วยงานภาครัฐไม่เห็นความสำคัญและไม่เร่งดำเนินการแก้ไขก็จะทำให้เกิดสภาพเสื่อมโทรมขึ้นเป็นจำนวนมาก และทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างไม่จบสิ้น ซึ่งการแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนแออัด เป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุที่มีปัญหาอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นถ้ามีการยกมาตรฐานของชาวชุมชนแออัดโดยเฉพาะฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้นการแก้ปัญหาที่ได้กล่าวข้างต้นจะดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านต่างๆ เช่น พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเช่นเดียวกับการศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นต้น

2.4 ชุมชนคลองเตย

ชุมชนคลองเตย เป็นชุมชนหนึ่งในเขตคลองเตย ซึ่งเขตคลองเตยนับเป็นเขตหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 แขวง ได้แก่ แขวงพระโขนง แขวงคลองตัน และแขวงคลองเตย มีเนื้อที่ 12.316 ตารางกิโลเมตร (8,010 ไร่) ทิศเหนือจรดกับเขตวัฒนาด้านสุขุมวิท ทิศใต้จรดแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันออกจรดเขตพระโขนง (ด้านซอยสุขุมวิท 52) ทิศตะวันตกจรดเขตปทุมวันและเขตวัฒนาด้านทางรถไฟสายนนทรี มีประชากรรวมทั้งสิ้น 122,048 คน ประกอบด้วยบ้านพักอาศัย 20,181 หลังคาเรือน ประชาชนโดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยส่วนใหญ่ประชาชนมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ภายในเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ประกอบไปด้วยชุมชนที่หลากหลาย ทั้งนี้ตามประกาศของกรุงเทพมหานคร ได้แบ่งชุมชนต่างๆ ออกได้เป็น ชุมชนแออัด ชุมชนชานเมือง ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร เคหะชุมชน และชุมชนเมือง ทั้งนี้ในเขตคลองเตย มีจำนวนชุมชนแออัดรวมทั้งสิ้น 40 ชุมชน โดยอยู่ในแขวงคลองเตย 27 ชุมชน แขวงคลองตัน 2 ชุมชน และแขวงพระโขนง 11 ชุมชน (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

อย่างไรก็ตามชุมชนคลองเตย จัดเป็นชุมชนแออัดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทย มีพื้นที่ทั้งหมด 310 ไร่ เป็นที่ลุ่มบึงลึกที่อยู่อาศัยติดต่อกันเป็นผืนใหญ่รูปพระจันทร์ในแนวทิศตะวันออกจนถึงทิศตะวันตก ทางด้านใต้ติดถนนอาจณรงค์และบริเวณทางด่วน ทางด้านตะวันตกติดกับการท่าเรือแห่งประเทศไทยและแม่น้ำเจ้าพระยา โดยลักษณะของประชากรในชุมชนแออัดคลองเตย ส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนาที่อพยพมาจากภาคกลาง รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นคนยากจนในกรุงเทพมหานครที่ถูกไล่ที่มาจากที่อื่น ทุกคนต้องหาที่อยู่อาศัยตามอัตถภาพของตน เมื่อพบที่ว่างเปล่าที่เป็นที่ดินของการท่าเรือก็หาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆพอที่จะใช้สร้างที่อยู่อาศัยได้ เช่น เศษไม้ สังกะสี และกระดาษหนาๆ เป็นต้น จัดสร้างที่อยู่อาศัยพอที่จะอยู่ได้ ดังนั้นจึงพบว่าประชาชนใน

ชุมชนคลองเตยจึงมีสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่คล้ายคลึงกัน (อคิน รพีพัฒน์. 2525) ส่วนใหญ่มีอาชีพใช้แรงงานเป็นกรรมกรรับจ้างทั่วไป เช่น กรรมกรแบกหาม ช่างไม้ ช่างปูน ช่างก่อสร้าง ค้าขายรายย่อย ประกอบหัตถกรรมครัวเรือน ขับรถรับจ้าง และรับจ้างทั่วไปบริเวณใกล้เคียง บริเวณชุมชนแออัดคลองเตยมีแหล่งงานเป็นจำนวนมาก นอกจากการท่าเรือแล้วยังมี โรงฆ่าสัตว์ คลังน้ำมัน โกดัง อู่รถเมล์หลายสาย ตลาดขนส่งคลองเตย โรงงานผงซักฟอก และโรงกุ้ง เป็นต้น (กริ่งแก้ว เลาบุญเสถียร. 2537)

สุวัฒน์ คงแป้น (2549 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึง ชุมชนคลองเตยว่า เกิดจากการที่รัฐมีการสร้างท่าเรือขึ้นที่คลองเตยโดยมีการเวณคืนที่ดินจำนวน 2,259 ไร่ แต่นำไปใช้ประโยชน์ได้จริงเพียง 400 ไร่ เท่านั้น กิจกรรมของการท่าเรือมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก ประกอบกับที่ดินที่เวณคืนไว้แล้วแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จึงทำให้มีผู้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ทั้งแรงงานที่เข้ามาทำงานที่การท่าเรือ เข้ามาค้าขายและบริการต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกันกรณีของชุมชนแออัดคลองเตยจึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึง “ชุมชนแออัด” ที่เกิดมาจากการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานโดยอาศัยอยู่ใกล้ “แหล่งงาน” ดังนั้นกลุ่มคนดังกล่าวมีการอยู่อาศัยกันอย่างแออัดและมีความยากลำบากในการทำมาหาเลี้ยงชีพจึงให้ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยเป็นประเด็นรอง โดยในระยะเริ่มแรกจึงเพียงขอให้มีที่อยู่หลับนอนโดยไม่คำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ ทีอยู่อาศัยจึงมีลักษณะเป็นที่อยู่ชั่วคราวใกล้แหล่งงาน เพื่อสะดวกในการเดินทางไปทำงาน เช่น บ้านเช่า ห้องเช่า และการบุกรุกที่ว่างใกล้แหล่งงาน เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยแบบง่ายๆ โดยขาดระบบไฟฟ้า น้ำประปา ทางระบายน้ำ และทางสัญจร จนมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหลังๆ เมื่อเกิดความล้มเหลวของระบบเกษตรกรรม ทำให้ผู้คนในชนบทหลั่งไหลเข้าสู่เมืองมากขึ้น โดยเข้ามาอาศัยอยู่กับญาติมิตรที่เข้ามาอยู่ก่อนโดยการต่อเติมและขยายบ้านออกไป ทำให้เกิดความแออัดมากยิ่งขึ้น และบางส่วนมีการบุกรุกที่ใหม่ หาอาชีพใหม่ทำที่ไม่เป็นทางการ เช่น รับจ้างทั่วไป หาบเร่แผงลอย ขายพวงมาลัย ยิ่งทำให้ชุมชนแออัดขยายมากขึ้นและสภาพแวดล้อมก็เสื่อมโทรมมากขึ้นเช่นเดียวกัน จึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดผลโดยตรงต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเอง โดยประชาชนได้รับผลดังกล่าวทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว อย่างไรก็ตามการกระตุ้นให้ประชาชนได้เกิดการรับรู้ผลเสียของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่บกพร่องดังกล่าวนับว่ามีความจำเป็นที่ควรผลักดันให้เกิดขึ้น เนื่องจากผลเสียที่เกิดจากสาเหตุดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้นอย่างทันทีหรือเกิดขึ้นอย่างไม่เด่นชัดเจน ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนได้เกิดการรับรู้ของผลเสียดังกล่าว โดยการร่วมกันคิดด้วยตนเองและร่วมกันดำเนินการจากการสร้างพลัง เพื่อวิเคราะห์ถึงรูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาว่าสามารถนำไปดำเนินการในสถานการณ์ที่เป็นจริงต่อไปได้หรือไม่

2.5 บริบทของชุมชนที่ศึกษา

ชุมชนที่ทำการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู ทั้งนี้ชุมชนทั้ง 4 มีที่ตั้งอยู่

ในแขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร โดยจะขอกล่าวรายละเอียดเฉพาะ 4 ชุมชนที่ศึกษาเท่านั้น ส่วนชุมชนอื่น ได้นำเสนอไว้ในภาคผนวก ซึ่งจากการสอบถามบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตคลองเตย ประธานชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน ประชาชนในชุมชน และข้อมูลจากสำนักงานเขตคลองเตย มีรายละเอียดของชุมชนที่ศึกษา ดังนี้

2.5.1 ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่

ประวัติความเป็นมา ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ในอดีตชื่อว่า ชุมชนล๊อค 12 โดยช่วงก่อนปี พ.ศ. 2513 มีลักษณะห่างไกลจากบริเวณอื่น จากนั้นมีประชาชนเริ่มอพยพเข้ามาบุกรุกที่ดินการท่าเรือแห่งประเทศไทยเพื่อการอยู่อาศัย ทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งขายแรงงาน ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างขายแรงงานที่การท่าเรือแห่งประเทศไทย ในช่วงเริ่มต้น ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ มีปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม เกิดลักษณะเป็น “สลัม” บ้านเรือนสร้างจากวัสดุที่ไม่มั่นคงแข็งแรง มีปัญหาด้านการระบายน้ำ ทำให้เกิดเป็นแหล่งน้ำคลำ มีปัญหาเกี่ยวกับขยะที่หมักหมม เกิดโรคติดต่อ ไม่มีน้ำประปา-ไฟฟ้า และแสงสว่าง ส่วนน้ำสำหรับการบริโภคประชาชนซื้อจากรถน้ำ นอกจากนี้ยังไม่มีตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้งทุกระดับมีเพียงผู้นำที่ให้ความเคารพนับถือกันเอง ไม่ทราบข่าวคราวทางด้านการเมือง ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ เป็นชุมชนที่ได้รับการจัดตั้งเป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2537 เป็นชุมชนที่ย้ายมาจากหมู่บ้านพัฒนาเก่า (ชุมชนล๊อค 12) โดยการเคหะแห่งชาติเช่าที่จากการท่าเรือเนื้อที่ประมาณ 62.5 ไร่ เพื่อจัดสรรและมีการแบ่งเป็นแปลงจำนวน 1,083 แปลง ให้ชาวบ้านที่ย้ายที่มาจากชุมชนล๊อค 12 เช่าที่ปลูกบ้านแปลงละ 15 และ 18 ตารางวา ซึ่งชาวบ้านทุกหลังคาเรือนเสียค่าเช่าที่เดือนละ 60 บาท 120 บาท 180 บาท จนถึง 300 บาท ตามตำแหน่งที่ตั้งของที่ดินของตน และปัจจุบันมีผู้อยู่อาศัย 8,493 คน บ้านพักอาศัยจำนวน 1,113 หลังคาเรือน (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

อาณาเขตติดต่อ ที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ซึ่งทางราชการเวนคืนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2486 ปัจจุบันชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ มีที่ตั้งบน ถนนอาจณรงค์ แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ลักษณะเป็นชุมชนแออัด ทิศเหนือติดต่อกับ ชุมชนล๊อค 1-6 ทิศตะวันตกติดต่อกับ ชุมชนแฟลต 19-20 ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ติดต่อกับการท่าเรือแห่งประเทศไทย (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

สภาพแวดล้อมทั่วไป พบว่าโดยทั่วไปไม่มีการวางแผนการใช้สถานที่ ทำให้มีการใช้พื้นที่ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร นอกจากนี้มีการบุกรุกที่ดินสาธารณะ ตามบริเวณริมคลองที่ติดกับพื้นที่ชุมชนและบริเวณพื้นที่สาธารณะบริเวณ 100 หลังคาเรือน นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านน้ำท่วมเพราะท่อน้ำเล็กไม่สามารถระบายน้ำได้ทันและมีน้ำไหลจากชุมชนข้างเคียงเข้ามา เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ สภาพบ้านเรือนมีทั้งบ้านสูง 2 ชั้น ครึ่งตึกครึ่งไม้ ส่วนคนที่ยากไร้มาก อยู่พื้นที่สร้างอาคารปูนชั้นเดียว เรียกว่า “เคหะการุณ” มีจำนวน 150 หลัง อย่างไรก็ตามภายในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ มีศาลาอเนกประสงค์ และสนามกีฬาใหญ่อยู่

กลางชุมชน มีศูนย์ส่งเสริมพุทธศาสนา ศูนย์สุขภาพชุมชน วัดที่ใกล้เคียง ได้แก่ วัดสะพาน นอกจากนี้มีหน่วยงานพัฒนาเอกชนในชุมชนหลายแห่ง ได้แก่ มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล มูลนิธิสิกขาเอเชีย มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ฯลฯ และมีโรงเรียนที่ตั้งในชุมชน ได้แก่ โรงเรียนชุมชนหมู่บ้านพัฒนา (สอนถึงชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3) โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป และโรงเรียนฝึกอาชีพ กรุงเทพมหานคร ในส่วนของการคมนาคม พบว่ามีรถเข้าถึงทุกซอย การเดินทางใกล้ๆ ใช้บริการมอเตอร์ไซต์ รับจ้างหรือรถสองแถว ให้บริการจากชุมชนไปถึงสถานีรถไฟฟ้าเอกมัย นอกจากนี้ภายในชุมชนบริเวณลานเอนกประสงค์ มีศาลเจ้าพ่อพระประแดงอันเป็นที่เคาระสักการะของชาวชุมชนและจัดกิจกรรม ศูนย์ส่งเสริมพุทธศาสนา ปัจจุบันชาวบ้านและหน่วยงานช่วยกันสร้างเป็นที่ปฏิบัติกิจทางศาสนา และมีศาลพระพรหม มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน 70 ไร่ และศูนย์สุขภาพชุมชน 70 ไร่ เป็นต้น (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

ลักษณะพื้นฐานทางประชากรและเศรษฐกิจ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่เป็นชุมชนที่ย้ายมาจากพื้นที่หมู่บ้านพัฒนาเก่า ซึ่งการท่าเรือต้องการพื้นที่นำไปใช้ประโยชน์ และย้ายเข้ามาอยู่ในที่ดินเนื้อที่ประมาณ 62.5 ไร่ ที่การเคหะแห่งชาติเช่าจากการท่าเรือ เมื่อปี 2539 ทั้งนี้มีการแบ่งพื้นที่เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มที่อาศัยบริเวณย่านเคหะการุณ เป็น กลุ่มที่มีรายได้น้อยช่วยตัวเองไม่ได้ 2) กลุ่มประชาชนส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่ปลูกบ้านอยู่ในซอยต่างๆ 3) กลุ่มที่ปลูกบ้านอยู่ย่านถนนรอง 4) กลุ่มที่ปลูกอยู่ย่านถนนใหญ่ โดยทุกหลังคาเรือนต้องเสียค่าเช่า ตั้งแต่ แปลงละ 60 บาท 120 บาท จนถึง 300 บาท ตามขนาดและที่ตั้งของที่ดินที่ได้รับ ปัจจุบันมีคณะกรรมการชุมชน 25 คน ประชาชนโดยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ และมีอาชีพรับจ้าง (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

การพัฒนาชุมชน จุดเริ่มต้นและศูนย์รวมการพัฒนาเกิดจาก โครงการโรงเรียนวันละบาท ของครูประทีป อึ้งทรงธรรม ในช่วงปี พ.ศ.2513-2524 เป็นช่วงที่มีการไล่ที่ครั้งใหญ่ จากนั้นจึงเริ่มมีอาสาสมัคร หน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้การช่วยเหลือ มีการสร้างกิจกรรมเพื่อการพัฒนา เริ่มมีการจัดตั้งกรรมการชุมชนโดยหน่วยงานของภาครัฐ การจัดตั้งสมาพันธ์ชุมชนแออัด การสำรวจจากทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การพัฒนาจากการเคหะแห่งชาติ การพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรม การให้ทะเบียนบ้านชั่วคราวแก่ชาวชุมชน การจัดตั้งโรงเรียนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่โดยแกนนำในการพัฒนา ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 – 2534 ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นายสุนันท์ อึ้งทรงธรรม) เริ่มเข้าดำเนินการพัฒนาชุมชน และการเคหะแห่งชาติได้ดำเนินการจัดตั้งชุมชนใหม่ ในพื้นที่ชุมชน 70 ไร่ โดยปัจจุบันทำสัญญาเช่า 20 ปี มีการพัฒนาสาธารณูปโภคด้านต่างๆ เช่น ถนน น้ำประปา และไฟฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้มีการจัดตั้งกลุ่มกลุ่มแกนนำขึ้น มีการจัดตั้งเขตปลอดยาเสพติดร่วมกับหน่วยงานรัฐ เริ่มส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน สร้างสนามกีฬากลาง การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การจัดตั้งสมาพันธ์ ชุมชนแออัดคลองเตย ปัจจุบันกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนเพื่อการพัฒนา มีเป็นจำนวนมาก เช่น กลุ่มรักษาความปลอดภัยในชุมชน กิจกรรมแลกขยะ หน่วยบรรเทาสาธารณภัย ศูนย์สุขภาพชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มอาสาสมัครตำรวจบ้าน ศูนย์ส่งเสริมพุทธศาสนา กลุ่มกองทุน และกลุ่มเยาวชนดาวกระจาย เป็นต้น นอก

จากนี้ยังมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ให้การสนับสนุนในการพัฒนา และการพัฒนาด้านอื่นอีกหลายประการ โดยในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 มีการประชุมเชิงปฏิบัติการของคณะกรรมการชุมชน ในด้านงานพัฒนาชุมชนและมีการลงพื้นที่สำรวจปัญหาชุมชน โดยเพื่อหาข้อมูลประกอบแนวทางการแก้ไขปัญหา ประเด็นที่ทำการสำรวจ ประกอบด้วย 1) การสำรวจลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไป เช่น ถนน คูน้ำ ไฟ แสงสว่าง และทางเดินเท้า เป็นต้น 2) การสำรวจด้านสิ่งแวดล้อม เช่น มลภาวะเสียง กลิ่น สถานที่อันตราย 3) การสำรวจทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ร้านค้า กลุ่มอาชีพ สถานที่ทำอาชีพต่างๆ และ 5) ประเด็นพิเศษ โดยทุกคนสังเกตจากพื้นที่เพิ่มเติม ปัญหาหลักที่พบได้แก่ ปัญหาด้านกายภาพปัญหาหลักได้แก่ ปัญหาขยะในท่อระบายน้ำ ท่อระบายน้ำไม่มีฝาปิด ทางเดินเท้ามีวัสดุต่างๆ วางไว้ไม่เป็นระเบียบ มีขยะมาก ถนนต่ำกว่าระดับอื่น และมีน้ำท่วมขัง บริเวณท้ายซอย ฝาท่อระบายน้ำชำรุดหรือหายไป ชาวบ้านใช้วัสดุ เช่น แผ่นไม้อัด แผ่นอิฐปิด ทำให้ไม่ปลอดภัย นอกจากนี้ยังมีขยะในทางระบายน้ำ และคูระบายน้ำรอบกำแพงร่องน้ำส่วนกลางมีสิ่งก่อสร้างคร่อมอยู่เป็นจำนวนมาก ในส่วนของไฟฟ้า พบว่ามีแสงสว่างไม่เพียงพอ ส่วนเสียงตามสายมีการชำรุดทำให้ได้ยินไม่ทั่วชุมชน ในส่วนพื้นที่สนามกีฬามีการบุกรุกพื้นที่เลี้ยงไก่ชน ทางเดินเท้ามีอุจจาระสุนัข แมว เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีบ้านร้าง มีเศษไม้อัดที่สร้างบ้านเรือนทำให้เป็นวัสดุติดไฟได้ง่าย มีบางบริเวณเป็นที่เก็บของเก่า และมีการมั่วสุมยาเสพติด และท้ายซอยมีลำโพงใหญ่ 2 ตัว ที่มักจะเปิดเสียงดังตอนกลางคืน และยังพบว่ามีร้านค้าที่บุกรุกเข้าไปอยู่ในบริเวณสนามเด็กเล่น และเปิดท่อน้ำตามซอยย่อยต่างๆ มีการบุกรุกสนามเด็กเล่นเป็นที่จอดรถ ซึ่งทางคณะกรรมการชุมชนได้แสนอข้อมูลเพื่อการแก้ไขต่อทางผู้ว่าการเคหะแห่งชาติเพื่อการดำเนินการพัฒนา (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

2.5.2 ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3

<u>ประวัติความเป็นมา</u> ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ได้รับการประกาศตั้งเป็นชุมชนตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2538 โดยเมื่อประมาณ 40 ปีก่อนมีสภาพเป็นบ่อ มีทุ่งนา และมีการขุดดินขาย มีการสูบน้ำโคลนจากแม่น้ำเจ้าพระยามาถมไว้ โดยเมื่อแห้งก็มีการขายหน้าดิน ทั้งนี้ในช่วงแรกมีการปลูกสร้างบ้านกันอย่างหนาแน่น โดยการท่าเรือแห่งประเทศไทย ห้ามไม่ให้มีการต่อเติมอีกต่อไป นอกจากนี้ยังไม่มีน้ำประปา และไฟฟ้าใช้ ทั้งนี้ข้อมูลจากชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 พบไม่มากนักเนื่องจากมีการพัฒนาชุมชนค่อนข้างน้อย และทางคณะกรรมการชุมชนไม่ส่งผลการรายงานต่างๆ ให้กับทางสำนักงานเขต (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

<u>ลักษณะพื้นฐานทางประชากรและเศรษฐกิจ</u> ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชน มีอาชีพเป็น กรรมกรท่าเรือ หาบเร่ ห่อของ พับถุง เหลาไม้เสียบลูกชิ้น โดยมีรายได้ไม่ดีนัก ปัจจุบันมีบ้านเรือน ประมาณ 1,800 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร ประมาณ 7,126 คน สภาพถือครองที่ดินเป็นการบุกรุกที่การท่าเรือแห่งประเทศไทย โดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีคณะกรรมการชุมชน 25 คน พบว่าในชุมชนมีปัญหาทางด้านสังคมเป็นอย่างมาก ได้แก่ ปัญหายาเสพติด สารระเหย

ปัญหาการว่างงาน และปัญหาเกี่ยวกับความสะอาดในชุมชน (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

อาณาเขตติดต่อ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ตั้งอยู่บนถนนอาจณรงค์ แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ประมาณ 41 ไร่ ทิศเหนือติดต่อกับ ทางด่วนบางนา-ท่าเรือ ทิศใต้ติดต่อกับ ถนนดำรงลัทธิพิพัฒน์ ทิศตะวันออกติดต่อกับ ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และทิศตะวันตกติดต่อกับ ชุมชนหัวโค้ง (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

ลักษณะพื้นฐานทางประชากรและเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชน มีอาชีพเป็น กรรมกรท่าเรือ หาบเร่ ห่อของ พับถุง เหลาไม้เสียบลูกชิ้น โดยมีรายได้ไม่ดีนัก ปัจจุบันมีบ้านเรือน ประมาณ 1,800 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร ประมาณ 7,126 คน สภาพถือครองที่ดินเป็นการบุกรุกที่การท่าเรือแห่งประเทศไทย โดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีคณะกรรมการชุมชน 25 คน พบว่าในชุมชนมีปัญหาทางด้านสังคมเป็นอย่างมาก ได้แก่ ปัญหายาเสพติด สารระเหย ปัญหาการว่างงาน และปัญหาเกี่ยวกับความสะอาดในชุมชน (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

การพัฒนาชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในชุมชนล๊อค 1-2-3 ค่อนข้างน้อย เนื่องจากคณะกรรมการชุมชน ไม่มีการดำเนินการมากนัก และไม่ส่งข้อมูลต่างๆ ภายในชุมชนให้แก่ทางสำนักงานเขตคลองเตย อย่างไรก็ตามมีการรณรงค์เกี่ยวกับการแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนอยู่เป็นระยะ ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาต่างๆ ยังมีคงอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด และปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่แก้ไขได้โดยยาก เนื่องจากประชาชนโดยส่วนใหญ่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพในลักษณะหาเช้ากินค่ำ จึงทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านต่างๆ (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

2.5.3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6

ประวัติความเป็นมา ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 ได้รับการประกาศตั้งเป็นชุมชนตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร ในวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2537 เดิมชุมชน แต่เดิมมีภาพเป็นแอ่งน้ำครำที่การท่าเรือแห่งประเทศไทยนำขยะมาทิ้ง สภาพเดิมมีลักษณะเป็นสะพานไม้ มีต้นกกและต้นอ้อเป็นจำนวนมาก โดยแต่เดิมไม่มีน้ำประปา และไฟฟ้า ใช้เพียงน้ำจากคันโยกหาบที่มาจากริมทางรถไฟ นอกจากนี้ได้เคยเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. 2534 โดยบ้านเรือนได้รับความเสียหาย 140 หลังคาเรือน และได้รับการช่วยเหลือในการสร้างบ้านเรือนใหม่จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

อาณาเขตติดต่อ ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 มีที่ตั้งอยู่บนถนนอาจณรงค์ แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ประมาณ 21 ไร่ สภาพการถือครองที่ดิน เป็นการบุกรุกที่ของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ทิศเหนือติดต่อกับ ถนนอาจณรงค์ ทิศใต้ ติดต่อกับ โรงเรียนชุมชนหมู่บ้านพัฒนา ทิศตะวะนออกติดต่อกับชุมชนบ้านกล้วย ทิศตะวันตกติดต่อกับ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

ลักษณะพื้นฐานทางประชากรและเศรษฐกิจ เนื่องจากชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 เป็นชุมชนแออัดมีประชากรปลูกสร้างบ้านพักอาศัยอย่างหนาแน่น บ้านพักอาศัยในชุมชนมีลักษณะ

เป็นบ้านเช่าประมาณร้อยละ 10 ประกอบด้วยบ้านพักอาศัย 1,000 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 3,000 คน ประชาชนส่วนใหญ่ มีอาชีพรับจ้างและขายแรงงาน ดับการศึกษาสูงสุดปริญญาตรี คณะกรรมการชุมชน 25 คน โดยส่วนใหญ่ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ ปัญหาหลักที่พบในชุมชนได้แก่ ปัญหาด้านยาเสพติด และปัญหาด้านสภาพแวดล้อมภายในชุมชน (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

การพัฒนาชุมชน ในส่วนของการพัฒนาชุมชนในชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 พบว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 แต่มีการพัฒนาในด้านต่างๆ มากว่าชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 เนื่องจากภายในมีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดการบีบคั้นจากปัญหาดังกล่าว และมีความพยายามบรรเทาปัญหานี้ให้หมดไป โดยมีการประสานงานระหว่างภาครัฐจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ทำให้การแก้ไขปัญหาลุล่วงไปได้ระดับหนึ่ง กิจกรรมของชุมชนที่ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในเรื่องของการป้องกันยาเสพติด เช่น กิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้ กิจกรรมป้องกันและปราบปราม งานบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ป่วย และกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในชุมชน เป็นต้น ในส่วนแผนงานด้านสภาพแวดล้อมชุมชนนั้น มีกิจกรรมรณรงค์ในเรื่อง การรักษาความสะอาดสภาพแวดล้อมในชุมชนมาโดยตลอดต่อเนื่อง รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนในพื้นที่ได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ เช่น กิจกรรมฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดลูกน้ำยุงลาย กิจกรรมลอกท่อระบายน้ำในชุมชน การเข้าร่วมและให้ความร่วมมือกับชุมชนข้างเคียงดำเนินโครงการขยะแลกไข่ กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพด้านต่างๆ โครงการส่งเสริมสุขภาพอนามัยผู้สูงอายุ และกิจกรรมประเพณี เป็นต้น

2.5.4 ชุมชนโรงหมู

ประวัติความเป็นมา ชุมชนโรงหมูได้รับการประกาศตั้งเป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2538 เดิมชุมชนนี้มีลักษณะเป็นกลุ่มเดียว ต่อมามีการแบ่งไปเป็นชุมชนแฟลต 23-24 และชุมชนริมคลองวัดสะพาน โดยมีลักษณะเป็นชุมชนแออัด (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

อาณาเขตติดต่อ เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ชุมชนโรงหมูมีที่ตั้งอยู่ในแขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร มีลักษณะเหมือน “ชุมชนอกแตก” เนื่องจากชุมชนกระจายอยู่รายรอบสำนักงานเขตคลองเตย มี แบ่งออกเป็น 3 บริเวณ ได้แก่ บริเวณด้านหน้าสำนักงานเขตคลองเตย บริเวณโรงไฟฟ้า และบริเวณโรงหมู มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด บุกรุกที่ของการท่าเรือแห่งประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ ทิศเหนือติดต่อกับสำนักงานเขตคลองเตย ทิศใต้ติดต่อ โรงเรียนสามัคคีสงเคราะห์ ทิศตะวันออกติดถนนอาจณรงค์ ทิศตะวันตก ติดต่อ ชุมชนแฟลต 23-24 (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

ลักษณะพื้นฐานทางประชากรและเศรษฐกิจ ภายในชุมชนโรงหมูมีบ้านพักอาศัยจำนวน 499 หลังคาเรือน ประชากร 20,999 คน มีคณะกรรมการชุมชน 22 คน ประชาชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพรับจ้าง และนับถือศาสนาพุทธ พบว่ากลุ่มบริเวณด้านหน้าสำนักงานเขตคลอง

เตย มีปัญหาด้านยาเสพติด มากที่สุด และเป็นกลุ่มบริเวณที่บ้านเรือนหนาแน่น (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

การพัฒนาชุมชน สำหรับข้อมูลการพัฒนาชุมชน พบว่าไม่มีข้อมูลมากนัก ทั้งนี้ได้ทราบจากทางคณะกรรมการชุมชนว่ามีการรณรงค์ในด้านต่างๆ เป็นระยะๆ ทั้งด้านเกี่ยวกับการป้องกันปัญหายาเสพติดและสิ่งแวดล้อมในชุมชน นอกจากนี้บริเวณลานจอดรถบรรทุกโรงหมู ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ 1 งาน 23 ตารางวา ได้รับการจัดให้เป็นแหล่งที่อยู่ใหม่ของชาวชุมชนคลองเตยล๊อค 7-12 โดยมีที่สาธารณะ 3 แห่ง สำหรับเป็นแหล่งพักผ่อน (สำนักงานเขตคลองเตย. 2551)

2.6 แนวคิดการทำงานในชุมชน

การทำงานในชุมชน หมายถึง การแสดงหาวิถีทางที่จะเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนอย่างแท้จริง พร้อมๆ กับ การทำกิจกรรมด้านต่างๆ ร่วมกับชุมชนด้วย ซึ่งการทำงาในชุมชนมีความมุ่งหมายสำคัญที่จะร่วมกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีในทุกๆ ด้าน ดังนั้นจึงต้องยึด “ความต้องการพื้นฐาน” ของประชาชนเป็นหลัก โดยประชาชนต้องเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินกิจกรรมต่างๆ หรือต้องพึ่งตนเองและเข้ามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการทำงานในชุมชน ในขณะเดียวกันกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่นำไปปฏิบัติในชุมชนนั้นจะต้องสอดคล้องเหมาะสมกับทรัพยากร สภาพสิ่งแวดล้อมและความพร้อมของชุมชน โดยจะต้องเป็นไปโดยประหยัดและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชุมชน ไปในทิศทางที่ดีขึ้นตลอดเวลา นอกจากนี้ยังกล่าวว่า ความเป็นชุมชน มีความสลับซับซ้อน มีองค์ประกอบเกี่ยวข้องหลายประการ และมีการเคลื่อนตัวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและเป็นพลวัต ดังนั้นการทำงานกับชุมชนจึงต้องมีความพยายามเข้าใจ ทำความรู้จักกับชุมชน ให้รอบด้านตลอดเวลา และพยายามให้ชุมชนได้พิจารณาตนเอง ใช้ศักยภาพของชุมชนเองให้มากที่สุด ตามแนวทางที่สมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนเห็นว่าเหมาะสมและจะเกิดประโยชน์กับชุมชนและสังคมรอบข้างเป็นสำคัญ (วสุธร ตันวัฒนกุล. 2547. 143)

นอกจากนี้ยังมีกระบวนการหลายรูปแบบที่ทำให้เกิดผลดีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน แต่ประเด็นที่สำคัญคือ ประชาชนต้องมีการรวมกลุ่ม ร่วมกันคิด ร่วมกันพิจารณา กำหนดวิธีการดำเนินการ ลงมือดำเนินการ รับผลที่เกิดจากการดำเนินการ และติดตามประเมินผลการดำเนินการนั้น เพื่อนำกลับมาพิจารณาดำเนินการให้กว้างๆ ขึ้นไป ซึ่งกระบวนการรวมกลุ่มพลังประชาชนนั้น สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติของชุมชนอยู่แล้ว กล่าวคือเมื่อมีสถานการณ์ความต้องการร่วมกัน หรือเกิดวิกฤตต่างๆ ในชุมชน ก็จะเกิดการรวมกลุ่ม เพื่อดำเนินการร่วมกัน แต่หากเป็นภาวะทั่วไป ประชาชนจะไม่ค่อยสนใจมารวมกลุ่มดำเนินงาน ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการกระตุ้นให้ชุมชนได้เกิด กระบวนการทำงานพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาชุมชนขึ้นมา โดยมีกระบวนการทำงานเพื่อการกระตุ้นและร่วมทำงานกับชุมชน ได้แก่ 1) นักพัฒนาหรือผู้ที่จะทำงานในชุมชนเข้าไปในชุมชน 2) นักพัฒนาหรือผู้ที่จะทำงานในชุมชน พูดคุย หารือ กับชาวบ้าน หรือกลุ่มแกนนำต่างๆ ถึงการพัฒนาสภาพปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน 3) นักพัฒนาหรือผู้ที่จะทำงานในชุมชน ร่วมกับชุมชน รวมกลุ่มประชน ให้มีการประชุมปรึกษา หารือกัน แก้ไขปัญหา 4) ชุมชน หรือชาวบ้าน กลุ่มแกนนำ เกิดการ

หารือ หาแนวทางการพัฒนาหรือแนวทางแก้ไขปัญหา 5) นักพัฒนาหรือผู้ที่จะทำงานในชุมชน ร่วมกับชุมชน รวมกลุ่มประชาชน ปรึกษา หารือ แก้ไขปัญหา 6) ชุมชนและประชาชนเลือกประธานกลุ่มขึ้นมาเอง โดยนักพัฒนาหรือผู้ที่จะทำงานในชุมชนอยู่เบื้องหลัง คอยสนับสนุนประธานกลุ่ม 7) ประชาชนหรือชุมชนเริ่มทำโครงการกิจกรรมที่ง่ายๆ และใช้เวลาสั้นๆ เพื่อสร้างผลสำเร็จ และความเชื่อถือให้แก่กลุ่ม 8) เมื่องานขั้นแรกสำเร็จ ประชาชนคนอื่นๆ ก็เริ่มศรัทธา การทำงานแบบกลุ่มมากขึ้น 9) มีกิจกรรม มีสมาชิก มีผลสำเร็จ และการพัฒนาเพิ่มมากขึ้นต่อๆ ไป อย่างไรก็ตามกระบวนการทำงานในชุมชนตามแนวทางดังกล่าว สามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละชุมชนได้ ตามศักยภาพและขีดความสามารถของแต่ละชุมชน หรือจะแทรกกระบวนการอื่น เข้าไปในกระบวนการดังกล่าว เพื่อให้ชุมชนเกิดการเคลื่อนไหว เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ก็สามารถพิจารณาได้ตามความเหมาะสม โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาและเคลื่อนตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิมให้ได้

จากแนวคิดการทำงานในชุมชนที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ยึดตามแนวทางดังกล่าว โดยให้ประชาชนเป็นได้เห็นความสำคัญและมีการคิดวิเคราะห์ การวางแผน การปฏิบัติ ประเมินผลและปรับปรุงแผนด้วยตนเอง โดยได้จัดกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกันพิจารณา กำหนดวิธีการดำเนินการ ลงมือดำเนินการ รับผลจากการดำเนินการ และติดตามประเมินผลการดำเนินการ ด้วยตนเอง

2.7 รูปแบบในการปรับปรุงชุมชนแออัด

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการปรับปรุงชุมชนแออัด ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพรวมในรูปแบบดังกล่าว จึงขอกล่าวถึงรูปแบบในการปรับปรุงชุมชนแออัดดังที่ ศรัณยา อุพารศิลป์ (2534 : 19-20) ได้สรุปไว้ 4 รูปแบบ ได้แก่

2.7.1 การรื้อร้างชุมชนแออัด (Slum clearance) หมายถึง การกำจัดแหล่งเสื่อมโทรมโดยการรื้อถอนอาคารบ้านเรือนเดิม แล้วก่อสร้างหรือบูรณะอาคารขึ้นใหม่

2.7.2 การปรับปรุงแหล่งชุมชน (Slum renewal) เป็นการพัฒนาสลัมโดยรื้อถอนอาคารและสร้างขึ้นใหม่ แต่มีวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการกว้างกว่าการรื้อร้างสลัม และมีวิธีต่างกันตามสภาพความเสื่อมโทรมแต่ละบริเวณ เช่น จัดที่อยู่อาศัยใหม่เป็นระเบียบ เพื่อความสะดวกในการปรับปรุงสาธารณูปโภค อาจจำเป็นต้องรื้อถอนที่อยู่อาศัยบางหลังเพื่อความสะดวกในการดำเนินการ

2.7.3 การปรับปรุงในพื้นที่ใหม่ (Resettlement or relocation) เป็นแนวความคิดใหม่ที่เริ่มนำออกมาใช้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเพิ่มความมั่นคงในการถือครองที่ดิน โดยจัดหาที่ดินที่มีราคาไม่แพงอยู่อาศัยในย่านการคมนาคมสะดวก นำมาพัฒนาจัดสร้างเป็นที่อยู่อาศัย เช่น ของการเคหะแห่งชาติเป็นต้น

2.7.4 การปรับปรุงชุมชนแออัด (Slums upgrading) เป็นการปรับปรุงทางกายภาพ ได้แก่ ด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ปรับปรุงด้านเศรษฐกิจและสังคม และสิทธิครอบครองที่จะกำหนดให้เป็นที่อยู่อาศัยถาวรของผู้มีรายได้น้อยในอนาคต

จากการปรับปรุงชุมชนแออัดใน 4 รูปแบบดังกล่าว จะเห็นว่า การรื้อร้างชุมชนแออัด การปรับปรุงชุม และการปรับพื้นที่ใหม่จะต้องใช้งบประมาณดำเนินการเป็นจำนวนมาก และต้องเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก ส่วนการปรับปรุงแหล่งชุมชนและการปรับปรุงชุมชนแออัดมีความเป็นไปได้สูงกว่า แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนที่อาศัยภายในชุมชน โดยให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับ โดยเน้นให้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญในการดำเนินการดังกล่าว และสามารพัฒนาให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการให้ประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ และพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

การปรับปรุงชุมชนแออัดนั้นมีรายงานพบว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา การเคหะแห่งชาติได้เข้าไปดำเนินงานด้านการปรับปรุงชุมชนแออัดหลายด้านด้วยกัน เช่น การสร้างทางเดินเท้าระบบสาธารณูปโภคต่างๆ สนับสนุนให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ซึ่งรูปธรรมเหล่านี้เป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปดำเนินงานต่อเนื่องในระยะต่อมา นอกจากนี้ ได้ช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยรองรับชาวชุมชนที่เดือดร้อน โดยการปรับปรุงทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมของของชุมชน ตลอดจนเพิ่มความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ให้แก่ชาวชุมชนแออัด ภายใต้โครงการ ปรับปรุงชุมชนแออัด จนถึงปัจจุบันการเคหะแห่งชาติได้ดำเนินการปรับปรุงชุมชนแออัด ทั้งประเทศรวมทั้งสิ้นประมาณ 1,335 ชุมชน 267,048 หน่วย โดยมีประชาชนที่อาศัยในชุมชนแออัดทั้งประเทศได้รับผลประโยชน์ จากโครงการดังกล่าวรวม 133,5240 คน นอกจากนี้ ในชุมชนบุกรุกในที่ดินของรัฐและเอกชน ทำให้ต้องโยกย้ายออกจากชุมชนไปที่อยู่ใหม่ การเคหะแห่งชาติก็ได้ให้ความช่วยเหลือโดยการจัดทำโครงการจัดหาที่อยู่ให้ใหม่ โดยผู้อยู่อาศัยจะมีที่อยู่ที่ได้มาตรฐาน เป็นระเบียบ พร้อมระบบสาธารณูปโภคต่างๆ โดยผู้อาศัยมีกรรมสิทธิ์ในการเช่าซื้อ หรือเช่าระยะยาว ชุมชนต่างๆ ที่การเคหะแห่งชาติ ได้ดำเนินการไปแล้ว เช่น ชุมชนคลองเตย บนพื้นที่ของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ชุมชนสิริศาสน์ และชุมชนหลังวัดปทุมวนาราม เป็นต้น (สุวัฒน์ คงแป้น. 2549 : ออนไลน์)

ผลการพัฒนาที่อยู่อาศัย ที่การเคหะแห่งชาติดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519-2548 รวมทั้งสิ้น 47,1546 หน่วย ประกอบด้วย โครงการบ้านเอื้ออาทร โครงการปรับปรุงชุมชนแออัด ปรับปรุงในที่ดินเดิม จัดหาที่อยู่ใหม่) โครงการเคหะชุมชน โครงการเคหะข้าราชการ โครงการพิเศษและบริการชุมชน โครงการแก้ไขอสังหาริมทรัพย์ และโครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยภาคใต้ เป็นต้น (ฝ่ายวิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ การเคหะแห่งชาติ. 2549 : ออนไลน์) ที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่ามีความพยายามอย่างยิ่งจากหลายหน่วยงานในการพยายามที่จะทำการปรับปรุงชุมชนแออัด แต่การดำเนินการดังกล่าวมีการดำเนินการที่ได้รับความสำเร็จอยู่ในระดับหนึ่งเท่านั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าในการปรับปรุงชุมชนแออัดที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพและมั่นคงถาวร น่าจะขึ้นกับการสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชน โดยให้ประชาชนเห็นความสำคัญ รับรู้ปัญหา และมีส่วนร่วมในขั้นตอน

ต่างๆ อย่างสมบูรณ์ ก็จะทำให้การปรับปรุงประสบความสำเร็จได้ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้ใช้แนวทางดังกล่าวมาดำเนินการ โดยการนำทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ทฤษฎีการสร้างพลัง และการสนับสนุนทางสังคมมาดำเนินการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งจะเป็นรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการนำเทคนิคเอไอซี เป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรม

2.8 งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนแออัด

งานวิจัยเป็นจำนวนมากเกี่ยวกับการศึกษาภายในชุมชนแออัด ทั้งการวิจัยเชิงสำรวจ เชิงทดลอง และเชิงปฏิบัติการ ในส่วนของงานวิจัยเชิงสำรวจ ได้แก่ การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่มีการดำเนินการเป็นประจำอย่างต่อเนื่องตลอดมาพบว่า การเพิ่มอย่างรวดเร็วของประชากรในกรุงเทพมหานคร ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่มาจากการย้ายถิ่นของประชากรในชนบท ซึ่งเป็นการย้ายถิ่นอย่างต่อเนื่องเพื่อหางานทำ ก่อให้เกิดความต้องการที่อยู่อาศัยมากขึ้น ในขณะที่ที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครก็มีราคาแพงขึ้น อันเนื่องมาจากการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อยจึงไปอาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีราคาถูก มีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีนักแต่ใกล้แหล่งทำงาน ในปี พ.ศ. 2531 ประมาณร้อยละ 25 ของประชากรทั้งหมดในกรุงเทพมหานครอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดและมีแนวโน้มว่ามีการขยายตัวทางด้านพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ทั้งด้านภายในและภายนอกชุมชนแออัด รัฐบาลเห็นความสำคัญของปัญหาเหล่านี้ จึงได้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัดลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นแผนพัฒนาหลักของประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2531)

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัดที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเฉพาะด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสาธารณสุข เป็นต้น แต่ยังขาดข้อมูลทางด้านอื่นๆ เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2537) ได้ทำการสำรวจและได้รายงาน พบว่าจำนวนครัวเรือนภายในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งสิ้น 90,659 ครัวเรือน มีประชากร 534,685 คน คิดเป็นประมาณร้อยละ 10 ของประชากรในกรุงเทพมหานคร และพบว่ามีผู้อยู่อาศัยเฉลี่ย 6 คนต่อครัวเรือนนับว่าค่อนข้างแออัดเมื่อเทียบกับครัวเรือนโดยทั่วไปของกรุงเทพมหานครที่มีผู้อยู่อาศัยเฉลี่ย 4 คน/ครัวเรือน นอกจากนี้ พบว่าประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 11,997 บาทต่อเดือน ประชากรวัยแรงงานในชุมชนแออัดต้องรับภาระการเลี้ยงดูเด็กและคนชราสูงกว่าประชากรวัยแรงงานทั่วไปในกรุงเทพมหานคร จึงทำให้ไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่สุขภาพของตนเองและสมาชิกในครอบครัว ส่วนลักษณะทางกายภาพของชุมชนแออัดที่พบเห็นทั่วไป เป็นที่อยู่อาศัยรวมกันอย่างหนาแน่นไม่เป็นระเบียบสภาพแวดล้อมไม่ดีมากนัก เช่น มีทางเดินแคบๆ ไม่มีทางระบายน้ำก่อให้เกิดน้ำท่วมขังในพื้นที่ชุมชนตลอดจนขาดแคลนสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น น้ำประปา โดยร้อยละ 58 ของชุมชนแออัดทั้งหมดของกรุงเทพมหานคร ที่มีระบบกำจัดขยะมูลฝอย และสภาพทั่วไปจะเป็นน้ำครำ ชื้น แฉะ อันเนื่องมาจากท่อระบายน้ำไม่ได้มาตรฐาน พบว่ามีร้อยละ 52 ของชุมชนแออัดเท่านั้นที่มีทางระบายน้ำที่เหมาะสมและไม่ทำให้เกิดน้ำท่วมขังในชุมชน ซึ่งสภาพดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาในการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคต่างๆ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2537) ซึ่งปัญหาดังกล่าวเกิดจากการที่ประชาชน

ไม่สนใจต่อการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะแก่การอยู่อาศัย สาเหตุอาจเนื่องจากประชาชนต้องใช้เวลากับการทำมาหาเลี้ยงชีพ จึงมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยต่ำ (อรวรรณ สุทธางกูร. 2540) เนื่องจากส่วนใหญ่ปลูกบ้านอยู่ในพื้นที่เช่าหรือบุกรุก ซึ่งจะถูกไล่รื้ออยู่ตลอดเวลา จึงไม่ใส่ใจในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยมากเท่าที่ควร สอดคล้องกับการศึกษาลักษณะทางกายภาพในชุมชนแออัดของศิริลักษณ์ แก้วคงยศ (2533) ที่พบว่าสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะแก่การอยู่อาศัย และการศึกษาของวัน คุชิตา (2529) ที่พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะการเจ็บป่วยของประชากรในชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมเกือบทุกปัจจัย เช่น ครัวเรือนที่มีส้วมไม่ถูกอนามัยจึงมีผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินอาหารมากที่สุด ครัวเรือนที่มีน้ำดื่มน้ำใช้ไม่สะอาดทำให้สมาชิกเกิดการเจ็บป่วยได้ เช่นเดียวกับรายงานในต่างประเทศพบว่าผู้ที่พักอาศัยในชุมชนแออัดมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคภัยไข้เจ็บค่อนข้างสูง (Hussain; Keramat; & Kvale. 1999 : 758) นับว่ามีสภาพไม่ต่างจากชุมชนแออัดในประเทศไทย

การที่ประชาชนในชุมชนแออัดมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคติดเชื้อค่อนข้างสูงเพราะสภาพภายในชุมชนแออัดมีความอับชื้นเนื่องจากมีการท่วมขังของน้ำทิ้งและมีการหมักหมมของขยะ ทำให้เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งไข่ของพยาธิลำไส้ เช่น พยาธิปากขอจะฟักเป็นตัวอ่อนก่อนที่จะไชเข้าสู่คนนั้นต้องอาศัยพื้นดินที่อบอุ่นและชื้น (สมชัย บวรกิตติ; จอห์น พี ลอพกัส; และกฤษภา ศรีสำราญ . 2542) นอกจากนี้บังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ ได้ทำการสำรวจอัตราความชุกของการติดเชื้อพยาธิเส้นด้ายในเด็ก พบว่าอัตราการติดเชื้อพยาธิลำไส้ของประชาชน ในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร มีอัตราการติดเชื้อค่อนข้างสูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นของกรุงเทพมหานคร (บังอร ฉางทรัพย์; พัชรินทร์ บุญแท่น; และนัยนา อาณัติ. 2546 : 219-227) ปัญหาหนึ่งภายในชุมชนเขตคลองเตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไข่ของพยาธิเส้นด้ายที่สามารถลอยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ทำให้ติดอยู่ตามเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งการรับประทานอาหารและน้ำดื่มที่ไม่สะอาด มีการปนเปื้อนไข่พยาธิได้โดยง่าย การศึกษาอัตราการตายของเด็กในชุมชนแออัดในเมืองดากา ประเทศบังคลาเทศ พบว่าโรคหนึ่งที่เป็นปัญหามาก ได้แก่ โรคท้องร่วง สาเหตุเกิดจากมีการปนเปื้อนอุจจาระในอาหาร คาดว่าเด็กประมาณ 3 ล้านคนต่อปี ตายเพราะโรคนี้ (Kolsky; & Blunmenthal. 1995 : 132-139) สาเหตุหนึ่งเกิดจากการเป็นโรคพยาธิไส้เดือนซึ่งมีสาเหตุมาจากดื่มน้ำและสุขาภิบาลที่ไม่สะอาด สิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีชีวิตรอดของเด็ก (Esrey; et al. 1991 : 609-621)

ปัญหาด้านสังคมที่เป็นปัญหาอย่างมาก ได้แก่ ปัญหาความยากจน ที่นำไปสู่การทะเลาะวิวาทในครอบครัว ขาดการดูแลเอาใจใส่บุตรหลาน และภาวะหนี้สิน (ชลาทิพย์ ปุณณะบุตร. 2523) แต่ประชาชนก็ยังมีความต้องการให้บุตรหลานได้รับการศึกษาระดับสูง ในการสำรวจวิจัยพบว่ามีความขัดแย้งกัน เช่น การสำรวจของ วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ (2527 : 114-116) ได้ทำการศึกษาเรื่องความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดต่อโครงการฟื้นนคร ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนซอยสีน้ำเงิน พบว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 4 มีความพึงพอใจต่อโครงการในทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านที่ดิน ด้านองค์ประกอบชุมชน และด้านสังคมและพัฒนาการรวมกลุ่ม ส่วนผลการ

สำรวจภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยในแฟลตคลองเตยเกี่ยวกับความคิดเห็นในห้องพักอาศัย พบว่าผู้อาศัยมีความเห็นว่าห้องพักคับแคบ ปรากฏผลออกมาว่าผู้อยู่อาศัยจำนวนถึงร้อยละ 41.3 ที่ตอบออกมาว่าห้องพักคับแคบไม่น่าอยู่ ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่มีสมาชิกในครอบครัวมาก นอกจากนี้ มีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้อยู่อาศัยที่เคยและไม่เคยอยู่ในชุมชนแออัดมาก่อน พบว่า รายได้มีผลต่อความพึงพอใจคือ ผู้ที่มีรายได้สูงมีความพึงพอใจเกี่ยวกับความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตประจำวันภายในแฟลตมากกว่าผู้มีรายได้ต่ำ เนื่องจากผู้มีรายได้สูงโดยส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกบ้าน จึงต้องการความสะดวกในการเดินทางไปทำงานและการออกไปซื้อสิ่งของ จึงเห็นว่ามีความสะดวกสบายจากการบริการของการเคหะแห่งชาติพอสมควร (กานดา ธรรมปรีชา. 2526 : 88) นอกจากนี้การสำรวจความต้องการของประชาชนในชุมชนแออัดพบว่าส่วนใหญ่ต้องการให้มีการบริการตรวจโรคทั่วรวมทั้งด้านทันตกรรม ต้องการให้มีอาสาพยาบาลและคลังยาชุมชนค่อนข้างมาก (สมจิตต์ สุพรรณทัสน์; และคนอื่นๆ. 2527)

การศึกษาถึงทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนแออัดคลองเตยที่มีต่อต่อขยะบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่ม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ผู้คนในชุมชนแออัดส่วนมากมีทัศนคติในเชิงไม่เห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาดสภาพแวดล้อมในชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยมีพียงส่วนน้อยที่เห็นความสำคัญ และพบว่าทัศนคติที่มีต่อขยะบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษา การรับรู้การเก็บขยะมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร อาชีพ และความรู้เกี่ยวกับขยะบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่ม นอกจากนี้ผู้คนในชุมชนแออัดมีพฤติกรรมการทิ้งขยะบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่มไม่เหมาะสม (กริ่งแก้ว เลาบุญเสถียร. 2537) จากการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประชากรในชุมชนแออัดยังมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในเรื่องเกี่ยวกับการกำจัดขยะบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่ม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการกำจัดขยะชนิดอื่นๆ ประชาชนยังไม่เห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาดของสภาพแวดล้อม ดังนั้นผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการสร้างการรับรู้ให้แก่ประชาชน เพราะการรับรู้ดังกล่าวเป็นพื้นฐานประการสำคัญที่จะทำให้บุคคลปฏิบัติพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติพฤติกรรมต่างๆ นับว่ายังมีอีกหลายปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชุมชนแออัด มีงานวิจัยเป็นจำนวนมาก พบว่าการปฏิบัติด้านอนามัยของประชากรในชุมชนแออัดที่ปรับปรุงแล้วมีความสัมพันธ์กับอายุของบุคคล นอกจากนี้พบว่า ปัจจัยด้านอาชีพ ด้านจำนวนบุตรในปัจจุบันและรวมด้านอื่นๆ มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตนทางด้านอนามัยและการสุขาภิบาล (ประเจตน์ เกษน้อย. 2530 : ก-ข) การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยมีอายุอยู่ระหว่าง 20-65 ปี เนื่องจากวัยดังกล่าวต้องดูแลครอบครัวและมีศักยภาพเพียงพอในการดำเนินกิจกรรมการเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนได้ดี อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของอายุต่อการปฏิบัติตนทางด้านสุขภาพ เนื่องจากมีการศึกษาพบว่าบุคคลที่อายุต่างกันย่อมมีการปฏิบัติที่แตกต่างกันอีกด้วย เช่น การศึกษาของลัดดาวัลย์ อนุกูล (2522. ก-ข) ทำการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสตรีอาสาสมัครในกิจกรรมสังคมสงเคราะห์พบว่า สตรีอาสาสมัครที่มีอายุต่างกันเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมสงเคราะห์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ที่ระดับ 0.05 จึงพบว่าอาสาสมัครที่มีอายุระหว่าง 50-59 ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด และสตรีที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยที่สุด

จากงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนแออัดตามที่กล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่าชุมชนแออัดมีจำนวนมากเนื่องมาจากการอพยพของประชาชนจากต่างจังหวัด เพื่อเข้าสู่แหล่งงานภายในกรุงเทพมหานคร ทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยในราคาถูกมีเป็นจำนวนมากและการที่ประชาชนมาอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นภายในชุมชนแออัด ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย เช่น ปัญหาสภาพแวดล้อม ความเสื่อมโทรม โรคภัยไข้เจ็บและปัญหาสังคมต่างๆ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมเกิดขึ้นอาจเนื่องมาจากปัญหาความยากจนและความมั่นคงในที่อยู่อาศัยต่ำ ทำให้ประชาชนในชุมชนแออัดมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคต่างๆ โดยเฉพาะโรคติดต่อสูงกว่าประชาชนในแหล่งอื่นๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจเกี่ยวกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัด ซึ่งบริเวณที่ควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการทำให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญและเกิดการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยด้วยตนเอง รวมถึงปัจจัยที่นำไปสู่การมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ดีต่อไป

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 ทฤษฎีการสร้างพลัง

ทฤษฎีการสร้างพลัง (Empowerment theory) ที่นำมาใช้ในปัจจุบัน มีพื้นฐานมาจากแนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลัง (Empowerment education) ซึ่งแต่เดิมนำไปประยุกต์ใช้มากในวงการศึกษา ที่เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถในการคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เกิดความนับถือเชื่อมั่นในความสามารถตนเอง วิธีการที่ใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อการสร้างพลังนี้ จะเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ (Active participation) มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างผู้เรียนให้ผู้เรียนระบุปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ มองภาพในอนาคตได้ สามารถพัฒนากลวิธีที่จะแก้ไขปัญหาได้ และดำเนินการแก้ไขปัญหา ซึ่งกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลังนอกจากจะเป็นการพัฒนาเอกัตบุคคลแล้ว ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับกลุ่มในสังคมด้วย ปริญญา ผกานนท์ (2543 : 26-35) กล่าวว่า แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพลังได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในหลายวงการ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การพัฒนาสังคม การพัฒนาสุขภาพ การพัฒนาองค์กร ฯลฯ ซึ่งเป้าหมายร่วมคือ การพัฒนาบุคคล กลุ่มสังคม หรือองค์กรให้เป็นไปตามจุดหมาย

3.1.1 ความหมายของการสร้างพลัง

การสร้างพลัง เป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อน และกว้างขวาง ซึ่งพบว่ามีความยากในการให้คำจำกัดความ เนื่องจากความหมายของการสร้างพลังจะแตกต่างกันไปเมื่อนำไปใช้ในกลุ่มบุคคลและบริบท (Context) ที่แตกต่างกัน โดยการสร้างพลัง เป็นกระบวนการของการกระทำของสังคม (Social action process) ที่ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร และชุมชน สามารถควบคุมตนเอง หรือความสามารถในการเลือกและกำหนดอนาคตของตน ชุมชน และสังคมได้ ดังนั้น คำว่า “การสร้าง

พลัง” จึงมิได้หมายถึง การมีพลังเพื่อไปครอบงำหรือบังคับผู้อื่น แต่เป็นพลังที่จะกระทำร่วมกับผู้อื่นในการก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลง (ต้องจิตต์ กาญจนโนมัย. 2540 : 34; อ้างอิงจาก Wallerstein; & Bernstein. 1988 :198)

มีผู้ให้ความหมายของการสร้างพลังไว้เป็นจำนวนมาก เนื้อหาหลักก็มีความคล้ายกัน ยกตัวอย่างเช่น ประภาเพ็ญ สุวรรณ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ. 2540; อ้างอิงจาก Conger; & Kanungo) กล่าวว่า การสร้างพลัง (Empowerment) เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลรับรู้ในความสามารถของตน (Self-efficacy) ขจัดสภาวะการณ์ที่ทำให้ด้อยหรือขาดพลัง (Poerless) ทำให้มีโอกาสในการพัฒนา มีเป้าหมายและได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง นิตยา เพ็ญศิรินภา (2540 :17) ให้ความหมายว่าการสร้างพลังเป็นกระบวนการพัฒนาคนและกลุ่มบุคคลโดยใช้วิธีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นกัน ระหว่างผู้เข้าเรียน โดยร่วมกันระบุปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุและความเป็นมาของปัญหา โดยใช้วิจารณญาณ มีการมองภาพชุมชนของตนที่ควรจะเป็นและร่วมกันพัฒนากลวิธีที่จะแก้ไขปัญหาอุปสรรคเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ส่วนพัชรินทร์ เล็กสวัสดิ์ (2541 : 59) ให้ความหมายของการสร้างพลังว่าเป็นกระบวนการทางสังคมเพื่อการยอมรับการส่งเสริม และเพิ่มพูนความสามารถของประชาชน ในการค้นพบความต้องการที่แท้จริงของตน แก้ปัญหาของตน และรู้จักหมุนเวียนใช้ทรัพยากรหรือแหล่งประโยชน์ที่มีอยู่ในการกำหนดหรือควบคุมในการดำเนินชีวิตของตนเอง หรืออาจกล่าวได้ง่ายๆ ว่าเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ประชาชนสามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพของตนเองได้ ส่วน กิบสัน (Gibson. 1991 : 354) ได้ให้ความหมายของการสร้างพลังว่า หมายถึง กระบวนการที่เสริมสร้างให้บุคคล องค์การมีพลังอำนาจในการควบคุมชีวิตของตน เป็นกระบวนการทางสังคมที่แสดงถึงการยอมรับ การส่งเสริม การช่วยเหลือชี้แนะให้บุคคลเกิดความสามารถที่จะดำเนินการสนองความต้องการของตนเอง สามารถแก้ปัญหาของตนเอง และใช้ทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อเกิดความรู้สึกสามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้ ในแง่ของการปฏิบัติการพยาบาลการเสริมสร้างพลังเป็นการช่วยเหลือบุคคลให้สามารถควบคุมปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพของตนเอง นอกจากนี้ ซิมมอนและพาร์สัน (Simmons; & Parsons.1983 : 5-7) ได้ให้ความหมายการสร้างพลังว่าเป็นกระบวนการของการทำให้บุคคลมีอำนาจเพื่อที่จะควบคุมสิ่งแวดล้อมและทำให้การดำเนินชีวิตตนเองได้สำเร็จ มันอาจจะเกิดขึ้นผ่านการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล การเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือการเปลี่ยนโครงสร้างสังคม ซึ่งมีผลกระทบต่อบุคคล ส่วนแรพพอร์ต (Rappaport. 1987 : 1-7) ได้ให้คำจำกัดความว่า เป็นกระบวนการที่บุคคล กลุ่มและชุมชนมีความสามารถในการควบคุมชีวิตตน นอกจากนี้วอลสไตสล์และเบอร์สไตส์ (Wallerstein; & Bersstein. 1988 : 379-394) ได้ให้ความหมายของการสร้างพลังว่า เป็นการกระทำทางสังคม (Soacial action process) ที่ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร และชุมชนสามารถควบคุมตนเอง หรือมีความสามารถในการเลือกและกำหนดอนาคตของตน ชุมชน และสังคม ส่วนมินเลอร์ (Minkler.1990 : 257-288) ได้ให้ความหมายว่า การสร้างพลังเป็นกระบวนการที่บุคคลและชุมชนมีความสามารถในการควบคุมและร่วมมือกันกระทำในการเปลี่ยนแปลงชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ ในส่วนองค์ประกอบของการสร้างพลัง มีการแยกส่วนประกอบของการสร้างพลังไว้ 3 ส่วน คือ 1) มีประโยชน์

และมีคุณค่า เพราะเชื่อว่าการสร้างพลังเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความเข้มแข็ง และร่วมกันแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาสุขภาพไปในทางที่ถูกต้องและนำไปใช้ได้ 2) ผลลัพธ์ เกี่ยวข้องกับการประเมินที่มีการพัฒนาให้มีความเชื่อถือได้ และ 3) เป็นกระบวนการที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลในการคิดและเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และสามารถที่จะควบคุมตนเองให้ดำเนินชีวิตไปถึงจุดมุ่งหมายได้ (Zimmerman. 1997 : 178)

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่าการสร้างพลังเป็นกระบวนการกระทำทางสังคมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชน องค์การและชุมชนเพื่อเพิ่มอำนาจการควบคุมสภาพชีวิตของตนเอง ทำให้เกิดการพัฒนาความสามารถตนเอง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในชุมชน ตามความมุ่งหมายให้เกิดความเป็นธรรมทางสังคมขึ้น คำว่า “การสร้างพลัง” ไม่ได้หมายความถึงการมีพลังเพื่อให้ครอบงำหรือบังคับผู้อื่น แต่เป็นพลังที่จะกระทำร่วมกับผู้อื่นในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการสร้างพลังเป็นได้ทั้งกระบวนการ (Process) และเป็นผลลัพธ์ (Outcome) ที่ว่าเป็นกระบวนการคือ การเกิดพลังนั้นต้องเริ่มจากบุคคลและชุมชนตระหนักในปัญหา และเห็นความสำคัญของปัญหา จึงรวมตัวกันขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เพิ่มและแบ่งปันพลังอำนาจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยใช้วิธีการปฏิบัติ (Action) และการสะท้อนกลับ (Reflection) เพื่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด (Conciousness) มองเห็นแนวทางการแก้ปัญหา และได้พัฒนาศักยภาพของส่วนรวมและของตนเอง จากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง และประเมินได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่ม ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้ใช้การสร้างพลังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ วัดผลลัพธ์ที่ได้จากการสร้างพลังที่สามารถวัดได้ ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเองและความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ความตั้งใจในการปฏิบัติ และพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย นอกจากนี้ทำการศึกษาถึงความพึงพอใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าร่วมในกิจกรรมอีกด้วย เนื่องจากความพึงพอใจของประชาชนนับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่แสดงถึงความสำเร็จของการนำการสร้างพลังไปใช้

3.1.2 ความสำคัญของการสร้างพลัง

แนวคิดเกี่ยวกับการนำการสร้างพลังมาประยุกต์ใช้ในโปรแกรมสุขศึกษา พบว่ามีการศึกษาเป็นจำนวน เช่น การให้โปรแกรมป้องกันการใช้สารเสพติดในโรงเรียน และการให้โปรแกรมป้องกันการสูบบุหรี่ในนักเรียน เป็นต้น โดยลักษณะของโปรแกรมส่วนมากจะเน้นการพัฒนาให้นักเรียนแต่ละคนมีพลังในตนเอง ไม่ได้เน้นถึงการส่งเสริมให้มีการกระทำร่วมกันเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งโปรแกรมส่วนใหญ่จะเน้นการส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะที่จำเป็น ได้แก่ การวิเคราะห์ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การแสดงออกอย่างเหมาะสม และการต้านทานอิทธิพลสังคม รวมทั้งการสร้างให้บุคคลมีการนับถือตนเองเพิ่มขึ้น ส่วนในการบริหารการพยาบาลการเสริมสร้างพลังนับเป็นการแสดงถึงศักยภาพหรือความสามารถของผู้บริหารทางการพยาบาลที่นำไปสู่พลังในการผลักดันผู้อื่นให้กระทำหรือเปลี่ยนทิศทางที่ต้องการดังนั้น ผู้บริหารทางการพยาบาลเป็นอำนาจที่เกิดจากความ

รอบรู้ควบคู่คุณธรรม ซึ่งผู้บริหารทางการพยาบาล ต้องรู้รอบ (Well rounded) ทันต่อเหตุการณ์และยืดมั่น ในวิชาชีพของตน มีความยืดหยุ่นสูง มีความทันสมัย อิสระ จึงจะสามารถสร้างพฤติกรรมแบบอย่างได้ ซึ่งจะโน้มน้าวบุคลากรพยาบาลให้ไปสู่เป้าหมายการบริการพยาบาลที่มีคุณภาพ (ศิริกร โพธิ์ศรี; และวิไลวรรณ นุชศรี. 2545 : 3) ต่อมาได้มีการสร้างพลังไปใช้ในงานวิจัยอีกหลายแขนงโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านสุขภาพ และงานด้านอื่นๆ ซึ่งผลการศึกษานับว่าได้ผลในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลได้เป็นอย่างดี โดยพบว่างานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นการแก้ปัญหาในชุมชนมีการนำทฤษฎีการสร้างพลังไปใช้อย่างแพร่หลาย ซึ่งการสร้างพลังดังกล่าวมีลักษณะใกล้เคียงกับงานวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) โดยมีความแตกต่างบ้างในส่วนของรายละเอียดในการดำเนินกิจกรรม อย่างไรก็ตาม ในการสร้างพลังจะมุ่งเน้นให้ประชาชนมีอิสระในทางความคิดและมีการกระทำและตัดสินใจด้วยตนเองเป็นอย่างมาก ซึ่งลักษณะดังกล่าวย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้นอย่างถาวร จึงมีความเหมาะสมนำการสร้างพลังมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากมีการศึกษาเป็นจำนวนมากที่พบว่าการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรม จะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ทิศนา แขมมณี. 2545 : 4)

3.1.3 ระดับของการสร้างพลัง

มีการวิเคราะห์ถึงการสร้างพลังในส่วนต่างๆ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ การสร้างพลังในบุคคล องค์กร และชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้ (จรัสศรี อินทรสมหวัง. 2543)

1. การสร้างพลังในบุคคล เป็นความสามารถของบุคคลที่จะตัดสินใจและเข้าควบคุมชีวิตของตน มีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวคิดอื่นๆ เช่น ความสามารถในการพัฒนาตนเอง และการนับถือตนเอง (การเห็นคุณค่าในตนเอง) โดยเน้นการพัฒนาแนวคิดของตนเองในทางที่ดีหรือพัฒนาความสามารถส่วนบุคคล นอกจากนี้ การสร้างพลังทางจิตวิทยายังรวมถึงการสร้างความเข้าใจเชิงวิเคราะห์ หรือความเข้าใจที่ชี้ขาดในบริบททางสังคมและการเมือง และการสร้างบุคคลทั้งทักษะและวิธีการรวบรวมทรัพยากร (Collective resource) ดังนั้น การสร้างพลังในระดับบุคคลจึงรวมถึงความสามารถพัฒนาตนของบุคคล ความเข้าใจและการควบคุม กระบวนการของการมีส่วนที่มีอำนาจหรือพลังต่อสังคม ต่อองค์กร และการตัดสินใจ อย่างไรก็ตามการสร้างพลังในระดับบุคคลมีความเชื่อมโยงกับการสร้างพลังในระดับองค์กร และระดับชุมชน โดยผ่านการพัฒนาและควบคุมตนเองของบุคคล รวมทั้งความสามารถบุคคลที่จะทำให้เกิดการสนับสนุนทางสังคม และการพัฒนาความชำนาญการทั้งด้านการเมือง สังคม และระหว่างบุคคล อีกด้วย

2. การสร้างพลังในองค์การ มีผลงานทางวิชาการเป็นจำนวนมากกล่าวถึงในแง่ทฤษฎีการบริหารประชาธิปไตย โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในข้อมูลและส่วนร่วมในอำนาจการใช้ประโยชน์กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน และการมีส่วนในการกำหนด การดำเนินงาน และควบคุมความพยายามที่จะบรรลุความมุ่งหมายที่กำหนดร่วมกัน ดังนั้นจุดมุ่งหมายองค์การจะสร้างพลังในแต่ละคนให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขององค์การ องค์การที่กำลังสร้างพลังควรตระหนักถึงความ

เชื่อมโยงในกลุ่มสมาชิก เช่น กลุ่มผลประโยชน์หรือที่มีสถานภาพเดียวกัน (Status group) และกลุ่มย่อยอย่างเป็นทางการ ฯลฯ องค์การที่ได้รับการสร้างพลังย่อมปรากฏผลภายในระบบของมัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่กว้างกว่าเดิม ดังนั้น การสร้างพลังที่ระดับองค์การ แล้วองค์การไปสร้างพลังอำนาจในการโน้มน้าวนโยบายและการตัดสินใจในสังคมที่กว้างขึ้นอีกทอดหนึ่ง แนวคิดขององค์การนี้เป็นทั้งการช่วยเหลือให้เกิดการสร้างพลังและเป็นทั้งการได้รับการสร้างพลัง (Empowerd and empowering help) ให้เชื่อมระหว่างระดับบุคคล องค์การ และชุมชน

3. การสร้างพลังในชุมชน เป็นการสร้างพลังที่ให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีส่วนสำคัญ เช่น เจ้าหน้าที่ เป็นต้น วอลร์สไตน์และเบอร์สไตน์ (Wallerstein; & Berstein.1994 : 140) ได้กล่าวถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่ด้านสุขภาพว่า เป็นความเคยชินที่เจ้าหน้าที่จะมีบทบาทโดดเด่นในการวินิจฉัยสั่งการและตัดสินใจในปัญหาต่างๆ ของชุมชน แทนที่จะปล่อยให้ชุมชนได้มีโอกาสตัดสินใจและเลือกหนทางแก้ปัญหาของเขาเอง ดังตัวอย่างคำพูดที่มักจะใช้บ่อยๆ กับชาวบ้าน เช่น

“เลิกเหล้าเสียเถอะ”

“หยุดสูบบุหรี่เถอะนะ เดี๋ยวจะเป็นมะเร็ง”

“หมู่บ้านนี้ จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุง เพราะเสียงและควันพิษมีมากเหลือเกิน”

ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจที่ปัญหาทางสุขภาพทั้งหลายจึงยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน หนทางแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชนจำเป็นจะต้องใช้การปรับเปลี่ยนบทบาทเสียใหม่ ทั้งบทบาทของประชาชนและบทบาทของผู้ให้บริการ ซึ่งหนทางนั้นจะทำได้โดยการสร้างพลังในชุมชน (Community empowerment) ให้เกิดขึ้นนั่นเอง

3.1.4 แนวคิดหลักในการสร้างพลัง

แนวคิดทฤษฎีการสร้างพลังได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการศึกษาทั่วโลก ในรูปแบบของการศึกษา และกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ทำให้มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น การศึกษาอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการรับรู้หนังสือ การศึกษาเพื่อปวงชน การฝึกอบรมการสร้างพลัง การศึกษาเพื่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การฝึกทักษะชีวิต เป็นต้น (นิตยา เพ็ญศิรินภา. 2538 : 25) ซึ่งองค์การอนามัยโลกให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพ (Health promotion) ว่า เป็นกระบวนการความสามารถของบุคคลในการเพิ่มการควบคุมเหนือตนเอง เพื่อปรับปรุงสุขภาพของตนเอง ซึ่งแนวคิดนี้เป็นกลวิธีหนึ่งที่ลดความไม่เสมอภาคของสุขภาพ ป้องกันการเกิดโรค และช่วยผู้ป่วยจากโรคที่ไม่สามารถป้องกันได้ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหลายประการ แต่ยังไม่ประสบผลเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากบุคคลมีตัวกำหนดวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน (จิตชนก หัสดี. 2541) ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่คือการสร้างพลัง ซึ่งส่งเสริมให้บุคคลและชุมชนมีส่วนร่วมพัฒนาความรู้ทักษะและการนับถือตนเอง ให้บุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเองได้ (Airhihenbuwa. 1994 :345) ดังนั้นแนวคิดการสร้างพลังเชื่อว่าความรับผิดชอบของบุคคลในการดูแลสุขภาพนั้นเกิดขึ้นได้และส่งผลดีต่อชุมชนและสังคม โดยมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกับบุคคลอื่นในสังคม (พัชรินทร์ เล็กสวัสดิ์. 2541 : 57) ด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความ

คิด ประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ และหาแนวทางแก้ปัญหา (Wallerstein; & Bernstein. 1988 : 379-394) ซึ่งทำให้เกิดการส่งเสริมให้มีความเชื่อในความสามารถของตนเอง การควบคุมตนเองเพื่อนำตนเองไปสู่สุขภาพที่ดีได้ (Airhihenbuwa. 1994 : 345)

นิตยา เพ็ญศิรินภา (Pensirinapa. 1995 :18-20) ได้ให้แนวคิดหลักที่สำคัญในการสร้างพลังดังนี้

1. การสร้างพลังให้แก่บุคคล ควรการสนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสุขภาพของตนเอง กลุ่มชุมชน และสังคมได้

2. การสร้างพลังเริ่มต้นจากประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมกลุ่มให้เกิดการคิดวิเคราะห์โดยใช้วิจารณญานเพื่อโยงปัญหาต่างๆ ของบุคคลเข้ากับปัจจัยทางสังคมที่เป็นสาเหตุ การเกิดความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมที่บุคคลกระทำอยู่หรือที่จะกระทำในอนาคตให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

3. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกประเด็นปัญหาที่เป็นที่สนใจ แลเห็นความสำคัญ การวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการสนทนา และจัดกิจกรรมการสร้างพลัง การประเมินผลตนเอง ตลอดจนการประเมินผลโครงการ

4. การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม (Collaborative learning) คือ การที่ทุกคนเป็นผู้สอนและเป็นผู้เรียน โดยผู้สอนจะเปลี่ยนบทบาทหน้าที่มาเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ หรือผู้ประสานงาน แทนการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ตามบทบาทเดิม การที่ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากจะทำให้แต่ละคนได้เกิดความรู้สึกว่ามีพลังสนับสนุนมากพอที่จะแก้ปัญหาหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ต้องการ

5.การสร้างพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ทัศนคติ ความรู้สึก และทักษะ ซึ่งอาจเป็นการเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อ ได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ ยังนำไปสู่การกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยจะมีการสนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีการวางแผนร่วมกัน สำหรับการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลง

6. มีความยืดหยุ่น และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง โดยจะมีการปรับเนื้อหา วิธีการ และสื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและกลุ่ม เนื่องจากผู้เข้าร่วมกลุ่มสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากประสบการณ์จริงและจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้ตลอดเวลา

7. การเรียนรู้ที่ความสนุกไม่น่าเบื่อแต่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน

การวิจัยครั้งนี้ได้ยึดตามแนวคิดดังกล่าวตั้งแต่การสนับสนุนให้กลุ่มตัวอย่างมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย โดยให้เกิดการรับรู้ด้วยตนเอง ให้เห็นถึงผล ผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นจากการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย หลังจากนั้นให้ร่วมกันคิด

วิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคตเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนของตนเอง อีกทั้งยังให้กลุ่มตัวอย่างร่วมกันคิดค้นแผนงานหรือโครงการในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยด้วยตนเองอย่างแท้จริง โดยการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นซึ่งกันและกัน อย่างเป็นระบบ และได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการจะมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปได้ตามสถานการณ์ และให้เกิดความสนุกสนานและไม่น่าเบื่อตามแนวคิดที่กล่าวข้างต้นทั้ง 7 ข้อ ซึ่งในการทำกิจกรรมเพื่อให้ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ได้นำเทคนิคเอไอซี มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ ในรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัดต่อไป

นอกจากแนวคิดดังกล่าวปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการสร้างพลังได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นฮอคล์ กล่าวว่า การสร้างพลังเป็นการพัฒนาความสามารถ และประสิทธิภาพของบุคคลที่มีปัจจัยโดยเขาได้เสนอความคิดหลักเกี่ยวกับการสร้างพลังว่า มีปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการทำให้เกิดพลัง (วราภา จันทร์โชติ. 2540 : 20; อ้างอิงจาก Hawks. 1992 :609-618) ได้แก่

1. การจัดสิ่งแวดล้อมให้อบอุ่นเอื้ออาทร ซึ่งทำได้โดยการสร้างความเป็นกันเอง ความไว้วางในเชื่อมั่น เปิดเผย ซื่อสัตย์ การติดต่อสื่อสารอย่างเปิดเผย ทำให้เกิดทั้งความเชื่อมั่น และการสร้างพลัง บุคคลทั้งสองฝ่าย คือ ผู้สร้างพลังและผู้ที่รับการสร้างพลัง จะต้องมีทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีทักษะระหว่างบุคคลตามที่เขาเป็นอยู่และให้คุณค่าแก่บุคคล ดังนั้นจะต้องประกอบไปด้วย ความเชื่อมั่น ความซื่อสัตย์และจริงใจ มีการเปิดเผยและการติดต่อสื่อสารแบบเปิด (Open communication) เคารพซึ่งกันและกัน สุภาพ อ่อนโยน-ยอมรับและเห็นคุณค่าของผู้อื่น

2. บุคคลทั้งสองฝ่ายจะต้องมีวิสัยทัศน์ หรือจุดมุ่งหมายร่วมกันจากตัวอย่างเช่น ทั้งครูและนักเรียนมีจุดมุ่งหมายร่วมกันหรือเหมือนกัน คือ ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ หรือ การประเมินผลถึงจุดมุ่งหมาย ทั้งครูและนักเรียนก็จะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลด้วยกัน เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างผู้สร้างพลังกับผู้รับการสร้างพลัง การสร้างพลังมุ่งเน้นที่การบรรลุเป้าหมายมากกว่าจะเน้นที่การควบคุมผู้อื่น หรือการปฏิบัติตามกฎระเบียบไม่ว่าจะเป็นในห้องเรียน ในโรงพยาบาล หรือในชุมชนใดๆ ก็ตาม การสนับสนุนให้เกิดพลังต้องมุ่งเน้นที่การกำหนดเป้าหมาย และการตัดสินในร่วมกัน

3. ข้อผูกพันระหว่างทั้งสองฝ่าย ที่จะตกลงร่วมกันในการดำเนินกระบวนการ ผู้สร้างพลัง ต้องหาทางเลือกหลายๆ ทางสำหรับผู้รับการสร้างพลัง และกระทำการกระตุ้นให้กำลังใจในการมีส่วนร่วม กำหนดเป้าหมาย และการตัดสินใจ เป้าหมายของการสร้างพลังคือ ผู้รับการสร้างพลังจะมีความสามารถในการกำหนด และบรรลุเป้าหมายเพิ่มขึ้น ซึ่งเป้าหมายนั้นอาจเป็นได้ทั้งของบุคคลและของสังคม

จากปัจจัยตามที่ฮอคล์ได้กล่าวข้างต้น นับว่ามีความสำคัญในการสร้างพลังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยการยึดปัจจัยดังกล่าว โดยการสร้างสิ่งแวดล้อมให้อบอุ่นเอื้ออาทร โดยการนำการสนับสนุนทางสังคมมาใช้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มตัวอย่างทำงาน

ร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยในการดำเนินกิจกรรมผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยคอยให้การสนับสนุน โดยส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มเกิดความมั่นใจ และอบอุ่น นอกจากนี้ในระยะดำเนินการ กลุ่มตัวอย่างทุกคนจะมีส่วนร่วมเสนอวิสัยทัศน์ในการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนให้ดีขึ้น โดยนับเป็นความผูกพันธ์ที่ได้ร่วมกันสร้างขึ้น จะเห็นว่างานวิจัยครั้งนี้ได้คำนึงถึงปัจจัยดังกล่าวอย่างครบถ้วน

3.1.5 ขั้นตอนการสร้างพลัง

เกี่ยวกับขั้นตอนของการสร้างพลัง จิตชนก หัสดี (2541) ได้รวบรวมการศึกษาวิจัยต่างๆ พบว่าการศึกษาเพื่อสร้างพลัง มีกระบวนการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องเป็นวงจรโดยไม่มีที่สิ้นสุด คือ เริ่มต้นจากประสบการณ์หรือสิ่งที่ปฏิบัติ (Practice) อยู่แล้วนำมาวิเคราะห์ไตร่ตรองเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อปัจจัยสาเหตุที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนการปฏิบัติ และการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยผลของการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของผู้เรียนจะกลายเป็นประสบการณ์ใหม่ที่นำไปสู่วงจรการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องต่อไป ขั้นตอนของการศึกษาเพื่อสร้างพลังแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. ประสบการณ์ (Experiencing) ประสบการณ์นับว่าเป็นแกนและจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ โดยประสบการณ์ในที่นี้หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่บุคคลเป็นอยู่กระทำ รู้สึกมองเห็น หรือได้ยิน เช่น การจำลองประสบการณ์จริงและมีความสำคัญต่อผู้เรียนออกมาในรูปของภาพยนตร์ การแสดงบทบาทสมมติ ภาพถ่าย ฯลฯ มาใช้ร่วมกับประสบการณ์ที่บุคคลมีอยู่แล้วให้เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ ที่แต่ละคนจะนำมาแลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีจะต้องเป็นจริง และเป็นรูปธรรมให้มากที่สุด

2. การระบุประสบการณ์ (Name experience) เป็นกระบวนการที่ให้ผู้เรียนระบุและพรรณนาประสบการณ์ (จากขั้นตอนที่ 1) ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ตัวเองพูดหรือทำอะไร และรู้สึกอย่างไรบ้าง และคิดว่าผู้อื่นพูดหรือทำอะไร และรู้สึกอย่างไร ประสบการณ์นี้มีความสำคัญอย่างไร ซึ่งการที่ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึก ค่านิยมที่มีต่อประสบการณ์ดังกล่าว ร่วมกับผู้อื่นจะทำให้เกิดความเชื่อมโยงเรื่องนั้นๆ เข้ากับชีวิตตนเอง และมองเห็นว่าสิ่งที่เรียนมีความสำคัญต่อตน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

3. การวิเคราะห์ (Analysis) คือ กระบวนการที่ผู้เรียนพยายามทำความเข้าใจกับประสบการณ์ที่ระบุในขั้นที่ 2 ด้วยการคิดอย่างไตร่ตรอง ว่าใครคือผู้มีอิทธิพลในเหตุการณ์ดังกล่าว ใครเป็นผู้ตัดสินใจ และการตัดสินใจนี้เกิดผลกระทบต่อใครบ้าง ผู้เรียนเคยมีประสบการณ์อะไรที่เกิดขึ้นในทำนองเดียวกัน เป็นต้น เป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้ในขั้นตอนนี้คือ การช่วยให้แต่ละคนและกลุ่มเกิดความเข้าใจ มีความกระจ่างชัดในอิทธิพล ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์นั้น ๆ ได้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง

4. การวางแผน (Planning) เป็นขั้นตอนต่อมาที่ให้ผู้เรียนคิดหาวิธีจะลงมือปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยเมื่อผู้เรียนเกิดความเข้าใจต่อประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วจะไม่จบลงด้วยความรู้สึกไม่สามารถเข้าไปแก้ไขอะไรได้ แต่ผู้เรียนจะต้องตั้งคำถามกับตนเองว่าต้องการ

จะทำอะไร และจะทำอย่างไรต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์นั้น พร้อมทั้งกำหนดกลวิธีที่จะนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

5. การปฏิบัติ (Doing) เป็นขั้นตอนของการกระทำซึ่งจะรวมถึงการทดสอบ การค้นหาข้อเท็จจริง และการลงมือปฏิบัติจะเป็นช่วงเวลาภายหลังการฝึกอบรม โดยผลของการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ จะกลายเป็นประสบการณ์ใหม่ที่นำไปสู่การเรียนรู้ที่ต่อเนื่องต่อไป จากกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อการสร้างพลังดังกล่าว การที่นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ไม่ว่าจะเป็นการได้คิดวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ หรือฝึกปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถได้รับการยอมรับ มีความภาคภูมิใจในตนเองทำให้มีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น

จากขั้นตอนการสร้างพลังที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่าเทคนิคหรือเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการสร้างพลัง ส่วนมากจะเป็นวิธีการที่ส่งเสริม ให้มีการสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และการวิเคราะห์ปัญหา ที่เป็นจริง และที่ผู้เรียนให้ความสนใจ เป็นเทคนิคที่ส่งเสริมให้กลุ่ม ทำความเข้าใจและทำการวิเคราะห์ปัญหาที่กำลังศึกษาร่วมกัน เช่น การใช้เกม การประชุมกลุ่ม การสะท้อนความคิดจากกรณีศึกษา การศึกษาดูงาน การแสดงละคร ฯลฯ เทคนิคเหล่านี้ โดยการทำกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ การแสดงดนตรี และการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ จะทำให้ผู้เรียนฝึกการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ส่วนการที่บุคคลมาร่วมกันคิด และแสดงกิจกรรมร่วมกัน เช่น การวาดภาพ การแสดงละคร การประดิษฐ์สิ่งของ การพูด หรือการแต่งเพลงสั้นๆ จะทำให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถของตนเอง เกิดการยอมรับในความสามารถของตนและผู้อื่น การเห็นคุณค่าในตนเอง นำไปสู่ความรู้สึกเชื่อมั่นในพลังของตนและของกลุ่มเพิ่มขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ดัดแปลงจากขั้นตอนดังกล่าวมาเป็นส่วขอระยะดำเนินการในการวิจัยครั้งนี้

3.1.6 วิธีประเมินผลการศึกษาเพื่อการสร้างพลัง

เนื่องจากแนวคิดการสร้างพลังเป็นปรัชญาที่กว้างดังนั้นผู้ที่จะประเมินผลการศึกษา เพื่อการสร้างพลัง ต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ในการนำกระบวนการ สร้างพลังมาใช้ ซึ่งจะทำให้สามารถกำหนดตัวชี้วัด ในการประเมินได้อย่างเหมาะสม สำหรับตัวชี้วัดที่ใช้ในการประเมินผล มีได้ 3 ลักษณะ (จิตชนก หัสดี. 2541) คือ

1. กรณีใช้การสร้างพลังเป็นกระบวนการ (Means) ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล การประเมินจะวัดที่ตัวแปรพฤติกรรม ที่เป็นผลจากการเรียนรู้ เช่น ความรู้ ทัศนคติ ความเชื่อ การปฏิบัติ

2. กรณีต้องการให้การสร้างพลังเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย (Ends) จะวัดที่พลังของบุคคล และกลุ่ม ถ้าเป็นพลังในเรื่องทั่วไปของบุคคล สามารถวัดที่ตัวแปรการนับถือตนเอง (Self-esteem) แต่ถ้าต้องการวัดพลังเฉพาะเรื่องที่เน้น ด้านสุขภาพของบุคคล จะสามารถวัดที่ตัวแปรความเชื่อ ในความสามารถกระทำพฤติกรรมสุขภาพ หรือแก้ไขปัญหาสุขภาพ (Self-efficacy) หรือวัดที่พฤติกรรมการปฏิบัติโดยตรงถ้าต้องการวัดพลังกลุ่ม สามารถวัดที่การรวมตัวกันวางแผน

และจัดกิจกรรมด้านสุขภาพของกลุ่ม ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม หรือเครือข่ายความพึงพอใจ ในการรวมกลุ่มการสนับสนุนทางสังคมของสมาชิกกลุ่มเป็นต้น

3. กรณีต้องการวัดผลกระทบของการสร้างพลังที่มีต่อการแก้ไขปัญหาสาธารณสุข สามารถวัดที่การเปลี่ยนแปลงสภาพอนามัยสิ่งแวดล้อม การลดลงของปัญหาสาธารณสุข ซึ่งเป็นผลจากการที่บุคคล และกลุ่มสามารถแก้ปัญหาสุขภาพ ของตนเองและกลุ่มได้

การประเมินผลการสร้างพลัง อาจประเมินลักษณะที่ 2 และ 3 ร่วมกัน เพื่อให้มีเหตุผล และน้ำหนักในการอธิบาย ผลกระทบที่เกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตามเนื่องจากความหมายของการสร้างพลังมีหลายมิติทำให้เกิดความสับสนในการประเมินผลได้ค่อนข้างง่าย วอลสไตล์ (Waallerstein. 1994) ได้เสนอแนะว่าการประเมินผลการศึกษาเพื่อการสร้างพลัง (Measurement of empowerment) ควรวัดให้สอดคล้องกับแนวคิดของกระบวนการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาเพื่อสร้างพลังดังนี้

<u>แนวคิดแรก</u> คือ การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกิจกรรมการศึกษาหรือการกระทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน จะช่วยส่งเสริมให้บุคคลรับรู้ในคุณค่าและความสามารถของตน ตลอดจนเกิดความเชื่อว่า จะสามารถแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสภาพปัญหาที่ประสบอยู่ได้ ซึ่งตัวแปรที่สามารถทำการวัดได้ คือ การนับถือตนเอง (Self-esteem) ความเชื่อในความสามารถ (Self-efficacy) ที่จะควบคุมหรือเข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาดังกล่าว

<u>แนวคิดที่สอง</u> คือ ผลพลอยได้ (Outcome related) ที่เกิดจากการที่บุคคลได้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรม ซึ่งอาจทำการวัดเครือข่ายทางสังคม แรงสนับสนุนทางสังคม หรือความพึงพอใจในการมีปฏิสัมพันธ์ หรือรวมกลุ่มกันในชุมชน

<u>แนวคิดที่สาม</u> คือ ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม หรือสภาวะสุขภาพ

จะเห็นว่าวิธีประเมินผลการศึกษาเพื่อสร้างพลังของทั้งสองแบบที่กล่าวข้างต้นมีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยต่างกันเล็กน้อยในการจัดตัวแปรไว้ในแต่ละหัวข้อ อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการประเมินผลการสร้างพลังโดยยึดตามทั้ง 3 ลักษณะ และทั้ง 3 แนวคิด โดยทำการวัดตัวแปรที่ใช้การสร้างพลังเป็นกระบวนการ ได้แก่ การรับรู้ผลเสียเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ความตั้งใจในการมีพฤติกรรม และพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ทำการวัดตัวแปรที่ใช้การสร้างพลังเป็นผลลัพธ์ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างในการทำกิจกรรม นอกจากนี้ ในส่วนของกรณีวัดผลกระทบของการสร้างพลัง ได้ทำการวัดการเปลี่ยนแปลงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยได้ทำการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยก่อนและหลังดำเนินการ นอกจากนี้ยังได้กิจกรรมต่างๆ ที่มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ดำเนินการภายในชุมชนได้ตรงกับสภาพความเป็นจริง ซึ่งการประเมินดังกล่าวมีความใกล้เคียงกับแนวคิดของวอลสไตล์ ดังที่กล่าวข้างต้น

โดยสรุปในส่วนของทฤษฎีการสร้างพลังที่ได้กล่าวทั้งหมด ผู้วิจัยนำแนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลังมาเป็นรูปแบบในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ ที่สนับสนุนให้งานสุขศึกษามิใช่มุ่งเน้นแต่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลเท่านั้น แต่ต้องมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคมมากขึ้น เพื่อให้เกิดการกระทำในลักษณะของกลุ่มบุคคลในชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และยังส่งเสริมให้เห็นคุณค่าในตนเอง มีความเชื่อในความสามารถของตนเองสูงขึ้นมีความตั้งใจในการปฏิบัติ และพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้รูปแบบกิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการนำไปใช้ได้ในสถานการณ์ที่เป็นจริง ทำให้สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนดีขึ้น ซึ่งตรงกับวิธีการประเมินผลการศึกษาเพื่อการสร้างพลังอย่างครบถ้วน

3.1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการสร้างพลัง

งานวิจัยที่นำทฤษฎีการสร้างพลังไปเกี่ยวข้องมีอยู่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะเกี่ยวกับการส่งเสริมพฤติกรรมทางด้านสุขภาพต่างๆ ที่พึงประสงค์ เช่นงานวิจัยของ อัจฉรา พงษ์ไทย (2538) ได้ศึกษาพัฒนาอาสาสมัครแม่บ้าน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการป้องกันโรคอุจจาระร่วงของมารดาเด็กอายุต่ำว่า 1 ปี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ผลการทดลองพบว่า โปรแกรมสุขศึกษาที่ดำเนินการโดยกลุ่มอาสาสมัครแม่บ้านที่ผ่านการฝึกอบรม โดยใช้แนวคิดการสร้างพลัง และวิธีการทางสุขศึกษาต่างๆ สามารถทำให้มารดาเด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรับรู้ และมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันโรคอุจจาระร่วงได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น ส่วนประภาเพ็ญ สุวรรณ และคนอื่นๆ (2540) ได้ศึกษาประสิทธิผลของโครงการป้องกันและควบคุมเอดส์ในสถาบันครอบครัว โดยวิธีสร้างพลังอำนาจในกลุ่มสตรีและการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า โครงการพัฒนาพลังของสตรีเพื่อป้องกันและควบคุมเอดส์ในครอบครัวโดยผ่านผู้นำสตรีและโดยการพัฒนาสตรีโดยตรง และโดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วม มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้เกี่ยวกับเอดส์ของแม่บ้านและพ่อบ้าน และทำให้การสื่อสารพูดคุยเกี่ยวกับเอดส์ระหว่าง ภรรยาและสามีเพิ่มมากขึ้น การสร้างพลังในกลุ่มแม่บ้านโดยตรงน่าจะได้ผลดีกว่าการสร้างพลังในกลุ่มแม่บ้านโดยผ่านผู้นำสตรี เนื่องจากการพัฒนาผู้นำสตรีให้ไปดำเนินการต่อนั้น ทำได้ไม่ง่าย เพราะภาระกิจและศักยภาพของผู้นำสตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญ สำหรับรูปแบบของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมโดยผ่านคณะกรรมการชุมชนยังพบว่า ความเข้มแข็งและศักยภาพของคณะกรรมการเป็นองค์ประกอบสำคัญ และการศึกษาของ จรัสศรี อินทรสมหวัง (2543) ทำการศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมการสร้างพลังในการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ของหญิงฝากครรภ์ ที่แผนกฝากครรภ์ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พบว่าโปรแกรมการสร้างพลังอำนาจสามารถส่งผลทำให้หญิงฝากครรภ์ กลุ่มทดลองมีความรู้ ความภาคภูมิใจในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถของตนเองและการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคเอดส์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ความรู้ ความภาคภูมิใจในตนเองและความคาดหวังในความสามารถตนเองมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตัวป้องกันโรคเอดส์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเสพสารเสพติด เช่น การศึกษาของนิตยา เพ็ญศิรินภา (2538 : ก-ข) ศึกษาผลของการศึกษาเพื่อการสร้างพลังในโปรแกรมป้องกันการสูบบุหรี่ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มตัวอย่างจำนวน 962 คน ผู้นำนักเรียนจำนวน 48 คน ผลการวิจัยพบว่าการสร้างพลังในโปรแกรมป้องกันการสูบบุหรี่ มีผลทำให้การนับถือตนเอง ทัศนคติต่อการสูบบุหรี่ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการไม่สูบบุหรี่ของผู้นำนักเรียนเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งในระยะหลังการทดลองและติดตามผล รวมทั้งสามารถป้องกันพฤติกรรมการสูบบุหรี่ในกลุ่มผู้นำนักเรียนได้ แต่ไม่พบว่าความเชื่อในความสามาถต้านทานการสูบบุหรี่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนในกลุ่มนักเรียนทั่วไปพบว่าภายหลังทดลองนักเรียนในกลุ่มทดลอง มีการนับถือตนเอง ความเชื่อในความสามารถต้านทานการสูบบุหรี่ และพฤติกรรมการสูบบุหรี่เป็นประจำเปลี่ยนแปลงไปในทางบวกมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในระยะติดตามผลพบว่ากลุ่มทดลองมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่เป็นประจำต่ำกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ทัศนคติต่อการสูบบุหรี่ในกลุ่มทดลองมีการเปลี่ยนแปลงในทางบวกน้อยกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การศึกษาของ ณัฐพล หาญโสภี (2540 : ก-ข) เกี่ยวกับโปรแกรมการสร้างพลังในการส่งเสริมพฤติกรรมการป้องกันการเสพแอมเฟตามีนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 จังหวัดสระบุรี โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่ายเฉพาะกลุ่มทดลอง ได้รับโปรแกรมการสร้างพลังจากผู้วิจัยที่กำหนดไว้ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความภาคภูมิใจในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง และการปฏิบัติตนในการป้องกันการเสพแอมเฟตามีน ดีกว่าก่อนการทดลองและดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่า ความภาคภูมิใจในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันการเสพสารแอมเฟตามีน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเสพแอมเฟตามีนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการศึกษาของสุกุมา แสงเดือนฉาย (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมการสร้างพลังเพื่อป้องกันการติดซ้ำของผู้เสพแอมเฟตามีนที่เข้ารักษาในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นกลุ่มทดลอง 14 คน กลุ่มเปรียบเทียบ 16 คน กลุ่มทดลองเข้าโปรแกรมการสร้างพลัง โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม จำนวน 5 ครั้ง ๆ ละ 1-2 ชั่วโมง ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบจะได้รับกิจกรรมปกติของโรงพยาบาล เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม 3 ครั้ง ก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามผล ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการทดลอง ผู้เสพแอมเฟตามีนกลุ่มทดลองมีการรับรู้ความรุนแรงของแอมเฟตามีน มีความสามารถในการป้องกันการเสพแอมเฟตามีนซ้ำสูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนการเห็นคุณค่าในตนเองทั้งสองกลุ่มไม่พบความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ในระยะติดตามผลผู้เสพแอมเฟตามีน กลุ่มทดลองมีการเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้ความรุนแรงของแอมเฟตามีน ความสามารถในการป้องกันการเสพแอมเฟตามีนซ้ำ และผลการตรวจหาสารแอมเฟตามีนในปัสสาวะไม่แตกต่างจากกลุ่มเปรียบเทียบ

ทางด้านการควบคุมโรค เช่น การศึกษาของ ปริญญา ผกานนท์ (2543) ทำการศึกษาผลของโปรแกรมสุขศึกษาในการพัฒนาพฤติกรรมการควบคุมลูกน้ำยุงลาย อำเภอทุ่งศรีอุดม

จังหวัดอุบลราชธานี โดยประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างพลังเป็นทฤษฎีหลัก โดยทำการทดลองในกลุ่มแกนนำชุมชน และหัวหน้าครัวเรือน ภายหลังการทดลองพบว่ากลุ่มทดลองแกนนำชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการควบคุมลูกน้ำยุงลายในทางที่ดีขึ้น และมีผลทำให้ดัชนีสัดส่วนภาชนะที่สำรวจพบลูกน้ำยุงลายในครัวเรือนของกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนลดลง แต่การพบว่าการรับรู้ในการควบคุมลูกน้ำยุงลายของแกนนำชุมชนในกลุ่มเปรียบเทียบ มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นแตกต่างกับกลุ่มทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความภาคภูมิใจในตนเอง และความคาดหวังในความสามารถตนเองของกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบไม่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามโปรแกรมสุขศึกษาทำให้แกนนำชุมชนเกิดพลังในการควบคุมลูกน้ำยุงลายในหมู่บ้าน ทำให้พฤติกรรมการควบคุมลูกน้ำยุงลายของหัวหน้าครัวเรือนในกลุ่มทดลองดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การนำทฤษฎีการสร้างพลังไปใช้ในทางพฤติกรรมศาสตร์โดยตรง เช่น การศึกษาของวราภา จันทร์โชติ (2540 :ก-ข) ศึกษาประสิทธิผลของการฝึกอบรมการสร้างพลังต่อการพัฒนาเจคติ การเห็นคุณค่าในตนเอง และความเชื่อในความสามารถของตนเอง ในนักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่างจำนวน 68 คน เป็นกลุ่มทดลอง 34 คน กลุ่มควบคุม 34 คน โดยกลุ่มทดลองได้รับการฝึกอบรมการสร้างพลังต่อการพัฒนาเจตคติต่อวิชาชีพพยาบาลติดต่อกัน 3 วัน ติดตามผลเพื่อกระตุ้นสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ติดต่อกัน 3 สัปดาห์ กลุ่มเปรียบเทียบไม่มีการจัดกระทำแต่อย่างใดเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าภายหลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเจตคติต่อวิชาชีพพยาบาล การเห็นคุณค่าในตนเอง ความเชื่อในความสามารถของตนเอง สูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความแตกต่างของเจตคติต่อวิชาชีพพยาบาล การเห็นคุณค่าในตนเอง ความเชื่อในความสามารถของตนเอง สูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญ

ในส่วนการพัฒนาศักยภาพขององค์กรโดยการนำทฤษฎีการสร้างพลังไปดำเนินการ พบว่าการศึกษาของ จิตชนก หัสดี (2541 : ง) เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนโดยการสร้างพลังเพื่อการบริหารจัดการงานสาธารณสุขมูลฐานภายใต้ระบบงบประมาณแผ่นดินแนวใหม่ ในองค์กรชุมชนในชุมชนคตกฤช เขตเทศบาลนครปฐม ผลวิจัยพบว่าการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการโดยการสร้างพลัง มีผลในเชิงบวก ต่อการพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชน ในด้านการเห็นคุณค่าตนเอง และการรับรู้บทบาทองค์กรชุมชนในการบริหารจัดการงานสาธารณสุขมูลฐานภายใต้ระบบงบประมาณแนวใหม่

งานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีการสร้างพลังในการดำเนินงาน เช่นการศึกษาของ สาลินี ไทยธวัช (2543) ทำการศึกษาการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานป้องกันและควบคุมเอดส์ โดยกระบวนการสร้างพลัง ตำบลลือ อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้าร่วมโปรแกรมการสร้างพลัง มีการเปลี่ยนแปลง การรับรู้เกี่ยวกับเอดส์ ทัศนคติทางบวกต่อเอดส์ ผู้ป่วยและผู้ติดเชื้อ ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และการนับถือและเห็นคุณค่าตนเอง ในการดำเนินงานป้องกันและควบคุมเอดส์เพิ่มขึ้น สมาชิกขององค์การบริหารส่วนตำบลสามารถกำหนดนโยบาย วางแผนงาน ดำเนินงานตามแผน กำหนดผู้รับผิดชอบ และติดตามประเมินผล การดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ ซึ่งประกอบด้วย

โครงการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเอดส์ โครงการแกนนำเครือข่ายประสานงานเอดส์ โครงการกีฬา ต่อต้านเอดส์และยาเสพติด โครงการส่งเสริมอาชีพต่อต้านเอดส์ และโครงการกองทุนเอดส์ขึ้น ทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเห็นความสำคัญของการป้องกันและควบคุมเอดส์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจในการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน

งานวิจัยในต่างประเทศเกี่ยวกับทฤษฎีการสร้างพลัง เช่น งานวิจัยของวอลสไตน์และเบอร์สไตน์ (สาลินี ไทยธวัช. 2543; อ้างอิงจาก Wallertein; &Berstein. 1988 : 379-394) ได้นำแนวคิดการสร้างพลังมาใช้ในการจัดโปรแกรมป้องกันการดื่มสุราและการใช้สารเสพติดให้นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในรัฐนิวแม็กซิโก สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นรัฐที่มีประชาชนด้อยโอกาสทางสังคมและมีการดื่มสุรากันมาก โดยมุ่งหวังที่จะให้วัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงมีพลังและเป็นอิสระหลุดพ้นจากอิทธิพลต่างๆ สามารถเลือกสิ่งที่ดีสำหรับชีวิตของตน และมีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยมีการฝึกอบรมอาสาสมัครนักเรียนให้รู้สึกว่าตนมีพลัง หลังจากนั้นอาสาสมัครจะจัดกลุ่มสอนนักเรียนรุ่นน้องรวมทั้งการแก้ปัญหาดังกล่าวของตนและชุมชน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนในกลุ่มทดลองมีการรับรู้ความเสี่ยงต่อการดื่มสุรา การใช้สารเสพติดร่วมกับการขับรถเพิ่มขึ้น มีความมั่นใจในการพูดกับเพื่อนและรุ่นน้อง มีความรู้สึกรับผิดชอบและเป็นห่วงผู้อื่นมากขึ้น นอกจากนี้พบว่าได้เกิดกลุ่มแนวร่วมของนักเรียนในโรงเรียน ที่เข้ามีส่วนร่วมในการป้องกันการดื่มสุราและการใช้สารเสพติด รวมทั้งขยายบทบาทของตนเข้าไปในกิจกรรมชุมชนอีกด้วย ต่อมามากิวลีและไอโต (สาลินี ไทยธวัช. 2543; อ้างอิงจาก Msargulie; & Ito. 1990 : 57-59) ได้สร้างโปรแกรมการศึกษาเพื่อให้เกิดการสร้างพลังให้นักเรียนสอนกันเอง (Peer education) ซึ่งโปรแกรมนี้ได้คัดเลือกผู้นำนักเรียนให้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นเวลา 30 ชั่วโมง เพื่อให้เกิดทักษะในการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการตัดสินใจ ส่วนเป้าหมายในระยะยาวของโปรแกรมนี้คือ เพื่อให้นักเรียนเกิดความนับถือตนเอง (Self-esteem) และสามารถส่งเสริมวิถีชีวิตการมีสุขภาพดี มีการประเมินผลหลังสิ้นสุดโปรแกรม 1 ปี ซึ่งพบว่านักเรียนที่เข้ารับการอบรมเป็นผู้นำนักเรียนในการสอนเพื่อนในห้องและโรงเรียนเดียวกันด้วย และยังพบว่าผู้นำนักเรียนเหล่านี้ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการเข้าถึงนักเรียนเหล่านั้น ในขณะที่ครูหรือผู้ปกครองของนักเรียนนั้นไม่สามารถทำได้ ส่วนการศึกษาของ ซิมเมอร์แมนและคนอื่นๆ (สาลินี ไทยธวัช. 2543 ; อ้างอิงจาก Zimmerman; et al. 1997 : 177-188) ได้นำแนวคิดดการศึกษาเพื่อสร้างพลังมาใช้ในการจัดโปรแกรมป้องกันการติดเชื้อเอชไอวี กับกลุ่มชายรักร่วมเพศในประเทศแม็กซิโก โดยหากลุ่มชายรักร่วมเพศ 2 คน จากชุมชนที่มีความสนใจในการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวี มาฝึกอบรมจากองค์กรชุมชน และเป็นผู้นำกลุ่มร่วมกับองค์กรชุมชนในการช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 92 คน เป็นกลุ่มเปรียบเทียบ 55 คน กลุ่มทดลอง 37 คน ผลการศึกษาพบว่าภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมการสร้างพลัง กลุ่มทดลองมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์และมีพฤติกรรมในการใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์มากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โดยสรุปของงานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างพลังจะเห็นว่ามีการนำทฤษฎีการสร้างพลังไปใช้ในการวิจัยอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานวิจัยเชิงทดลอง และงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยส่วนใหญ่จะนำไปใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมทางด้านสุขภาพและการควบคุมโรค อย่างไรก็ตามทางด้านการบริหารก็นำทฤษฎีไปใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์อีกด้วยเช่นกัน ซึ่งการวัดผลจากการสร้างพลังโดยส่วนใหญ่จะทำการวัดความภาคภูมิใจในตนเอง (การเห็นคุณค่าในตนเอง) และความคาดหวังในความสามารถตนเอง ผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีการสร้างพลังนับว่ามีประโยชน์และมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่จะทำการศึกษาครั้งนี้ และมีความเห็นว่าทฤษฎีการสร้างพลังนับว่ามีความคล้ายคลึงกับแนวคิดของการมีส่วนร่วม โดยมีความแตกต่างของกระบวนการและวิธีการวัดเท่านั้นดังได้กล่าวไว้บ้างแล้วในข้างต้น

3.2 ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค

ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ได้ถูกพัฒนาขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ.1975 โดยโรเจอร์ส (Rogers. 1975 : 93-114) โดยทฤษฎีมีส่วนประกอบร่วมกันระหว่างแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) และทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-efficacy theory) คือการรวมเอาปัจจัยที่ทำให้เกิดการรับรู้ในภาพรวมของบุคคล ซึ่งการรับรู้นี้จะเป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรม ต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขใหม่และนำมาใช้ในปี ค.ศ.1983 (Rogers.1983) ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคนี้ ได้เน้นเกี่ยวกับการประเมินการรับรู้ด้านข้อมูลข่าวสารในการเผยแพร่ข่าวสาร การประเมินการรับรู้นี้มาจากสื่อกลางที่ทำให้เกิดความกลัว และในการตรวจสอบการประเมินการรับรู้ของโรเจอร์ส (Rogers. 1975 : 1983) ได้กำหนดตัวแปรที่ทำให้บุคคลเกิดความกลัว 3 ตัวแปร คือ ความรุนแรงของโรค (Noxiousness) การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค (Perceived probability)และความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนอง (Response efficacy) ดังภาพประกอบ 1

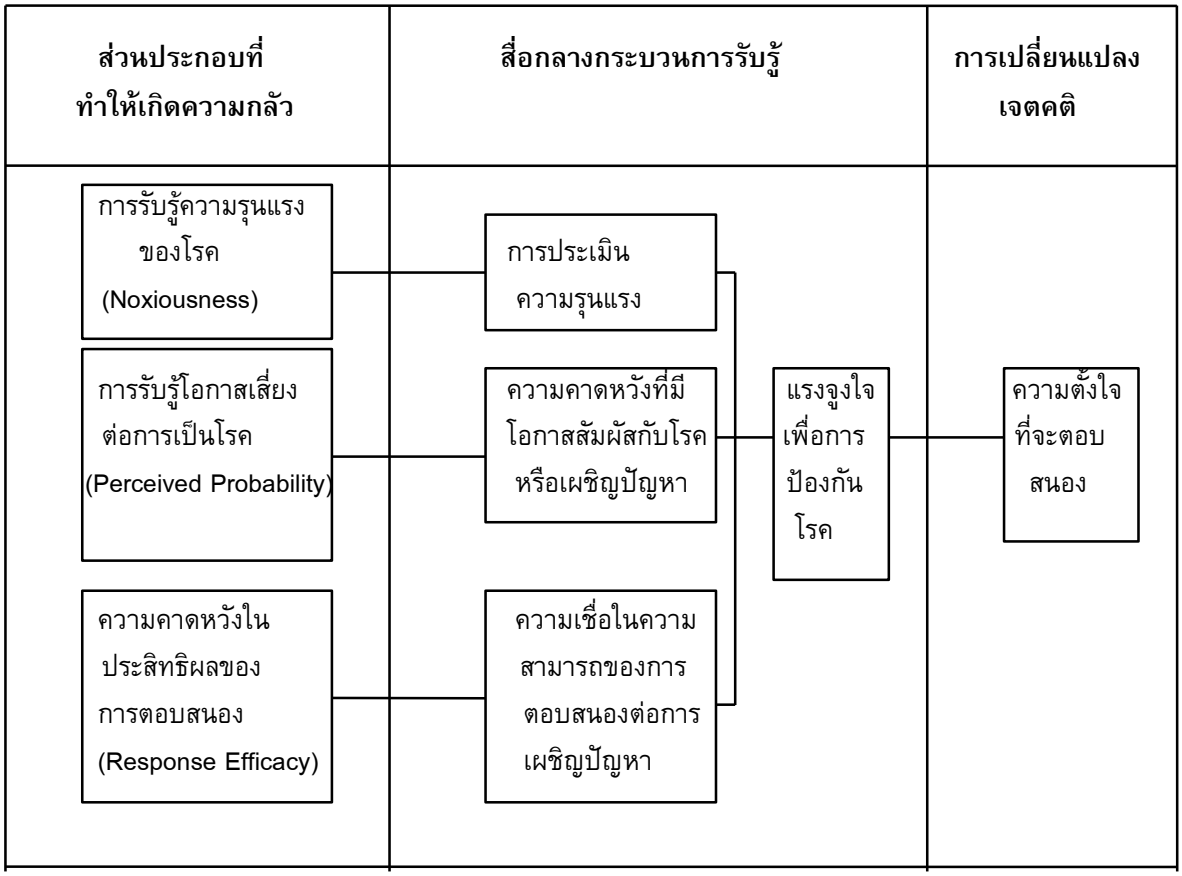

ภาพประกอบ 1 แสดงรูปแบบดั้งเดิมของทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค

ที่มา : Rogers, R.W. (1975). A Protection Motivation Theory of Fear Appeals and Attiude Change. *Journal of Psychology*. 93-114.

3.2.1 องค์ประกอบของทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค

แมคดุ๊กซและโรเจอร์ส (Mackay. 1992 : 25; citing Maddux; & Rogers. 1983) ; (Rogers.1983) ได้เพิ่มตัวแปรตัวที่ 4 เพิ่มเติมจากที่กล่าวข้างต้นคือ ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy expectancy) ในการตรวจสอบแรงจูงใจเพื่อการป้องกันโรค โรเจอร์สและคณะได้ทดลองจัดทำตัวแปรต่างๆ คือ การรับรู้ความรุนแรงของโรค การรับรู้โอกาสเสี่ยงการเป็นโรค ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองและความคาดหวังในความสามารถ ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับน้ำหนักของตัวแปรแต่ละตัว ดังนี้ (Mackay. 1992 : 25; citing Back; & Frankel. 1981)

1. การรับรู้ความรุนแรงของโรค (Noxiousness) ได้มาจากการขู่ว่าบุคคลจะได้รับผลร้ายแรงจากการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมบางอย่าง โดยใช้สื่อในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่คุกคามต่อสุขภาพ ลักษณะของข้อความเช่น มีอันตรายต่อชีวิต หรืออาจบรรยายว่าไม่ทำให้เกิดอันตรายรุนแรง เช่น ระคายเคืองต่อปอดเล็กน้อย โดยทั่วไปข้อมูลที่ทำให้เกิดความกลัวสูง จะส่งผลให้บุคคลเปลี่ยนแปลงเจตคติได้มากกว่าข้อมูลที่ทำให้เกิดความกลัวเพียงเล็กน้อย (Mackay. 1992 : 26-27 ; citing Higbee. 1996) อย่างไรก็ตามข้อความที่ทำให้เกิดความกลัวสูงอาจไม่มีผลต่อการ

เปลี่ยนแปลงโดยตรง แต่หากใช้การกระตุ้นหรือปลุกเร้าร่วมกับการข่มขู่ อาจส่งผลให้ข้อมูลนั้นมีลักษณะเด่นชัดขึ้น (Mackay. 1992 : 27 ; citing Leventhal; & Watts. 1966) ขณะที่ใช้สื่อในการกระตุ้นจะทำให้บุคคลรับรู้ความรุนแรงของการเป็นโรคดีกว่าการกระตุ้นปกติและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมได้ (Mackay. 1992 : 27 ; citing Rogers; & Mewborn. 1976) ในการตรวจสอบเกี่ยวกับผลของการรับรู้ถึงอันตรายระดับสูงๆ จากพิษของบุหรี่พบว่ามีผลต่อความตั้งใจที่จะเลิกบุหรี่ (Mackay. 1992 : 27 ; citing Rogers; & Decker. 1975 : unpaged) นอกจากนั้น จากผลการศึกษายังพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนเกี่ยวกับพิษของบุหรี่สามารถงดสูบบุหรี่ได้เพิ่มมากขึ้น (Mackay. 1992 : 27 ; citing Rogers; Decker; & Mewborn. 1978 : unpaged)

2. การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค (Perceived probability) มาจากการสื่อสาร โดยการขู่ที่คุกคามต่อสุขภาพ ซึ่งจะทำให้บุคคลเชื่อว่าตนกำลังอยู่ในภาวะเสี่ยง ตัวอย่างเช่น ศูนย์ป้องกันและควบคุมเอดส์ในเม็กซิโก ได้นำเสนอข้อมูลเพื่อให้บุคคลมีความตั้งใจที่จะลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเป็นเอดส์ โดยกล่าวว่าจากการตรวจเลือดของชายรักร่วมเพศและชายรักสองเพศ พบว่า 1 ใน 4 คน มีการติดเชื้อไวรัสเอดส์เพื่อหวังให้ประชาชนมีความตื่นตัวว่า ตนเองอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการติดเชื้อค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตามวิธีนี้ยังไม่ใช่แนวทางที่จะทำให้บุคคลรับรู้ต่อโอกาสของการเป็นโรค (Mackay. 1992 : 28 ; citing Sutton. 1982) แต่การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค สามารถทำได้ เช่นเดียวกับการรับรู้ความรุนแรงของโรค โดยใช้แบบสอบถามให้ตอบคำถามในกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคสูงและกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคต่ำ ตัวอย่างเช่น ให้ผู้สูบบุหรี่อ่านบทความเรื่อง การสูบบุหรี่ทำให้เกิดโรคหัวใจ และโรคมะเร็งปอดได้สูง (Mackay. 1992 : 27 ; citing Maddux; & Rogers. 1983) แสดงให้เห็นว่า การสูบบุหรี่ทำให้ผู้สูบมีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรค โดยกลุ่มตัวอย่างทำให้เกิดโรคมะเร็งปอดและหัวใจ จากรายงานการศึกษาพบว่า ผู้สูบบุหรี่ส่วนมากมีความหวังว่าตนสามารถปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง และยังมีความตั้งใจที่จะลดหรือเลิกบุหรี่ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Rogers. 1983) การใช้แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความตั้งใจที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อาจไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก เนื่องจากการตรวจสอบตัวแปรเกี่ยวกับการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค หรือแบบสอบถามที่ใช้นั้นไม่มีผลต่อการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคของบุคคลที่มีความเสี่ยงสูง (Mackay. 1992 : 28 ; citing Sutton. 1982) เนื่องจากผู้ที่มีโอกาสเสี่ยงสูงต่อการเป็นโรคจะไม่ยอมปฏิบัติตามคำแนะนำเสมอไป ตัวอย่างเช่น ภายหลังจากผู้ที่สูบบุหรี่จัดได้รับการกระตุ้นในระดับสูง เพื่อให้เลิกสูบบุหรี่ ก็ยังหลีกเลี่ยงไม่ยอมปฏิบัติตามคำแนะนำ การส่งเอ็กซ์เรปอดอาจเพิ่มให้บุคคลนั้นกลัวการเป็นมะเร็งปอด ซึ่งจะหลีกเลี่ยงความกลัวโดยไม่ยอมรับการเอ็กซ์เรย์ ในทางกลับกันการเอาใจใส่สนับสนุนให้ผู้สูบบุหรี่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นจากการสูบบุหรี่จะทำให้บุคคลนั้นลดจำนวนบุหรี่ที่สูบลงได้ ซึ่งจะส่งผลให้เป็นโรคมะเร็งที่ปอดน้อย (Mackay.1992 : 32; citing Leventhal; & Watts. 1966)

การจะทำให้บุคคลปฏิบัติตามคำแนะนำอาจใช้เงื่อนไขความเสี่ยงต่อการเป็นโรคสูงร่วมกับผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำแนะนำ แต่เงื่อนไขดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่ต้องค้นหาคำตอบกันอีกต่อไปว่ามีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคสูงจะมีผลต่อความตั้งใจของบุคคลในการปฏิบัติตน เพื่อลด

พฤติกรรมเสี่ยงนั้นหรือไม่ เช่น เพิ่มการสูบบุหรี่มากขึ้น เพราะอาจทำให้เพิ่มความเสี่ยงมากขึ้น ถ้าบุคคลพยายามที่จะปฏิเสธการรับรู้ของตนเองว่าเขาไม่สามารถปฏิบัติตามคำขู่นี้ได้ แม้ว่าจะเป็นผลเสีย (Mackay. 1992 : 30 ; citing Maddux; & Rogers. 1983) ในทางกลับกันถ้ารวมภาวะเสี่ยงสูงกับผลดีของการปฏิบัติ จะทำให้ความตั้งใจที่จะยอมรับการปฏิบัติเพิ่มขึ้น (Rogers. 1983) อย่างไรก็ตามการใช้แบบสอบถามซึ่งผู้ตอบจะให้ค่าความรู้สึกตามข้อความที่กำหนดไว้ในแบบสอบถามนั้นยังเป็นสิ่งที่ต้องทำการศึกษาต่อไปว่า จะสามารถคะเนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคของกลุ่มตัวอย่างได้หรือไม่ (Mackay. 1992 : 30 ; citing Sutton. 1982)

3. ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนอง (Response efficacy) กระทำได้โดยการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อลดโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรค ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ทำให้เกิดความกลัวเกี่ยวกับสุขภาพ โดยปกติการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการปรับ หรือลดพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง จากผลการวิจัยพบว่าการที่บุคคลทราบถึงผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำแนะนำจะช่วยลดความรุนแรงของการเกิดโรค ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Rogers. 1975) ตัวแปรนี้ได้มีการทดสอบว่าจะมีผลการปรับเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือไม่ ดังการศึกษาของแม็ดดุกซ์ และโรเจอร์ส (Mackay. 1992 : 31 ; citing Maddux; & Rogers. 1983) พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ได้รับคำแนะนำโดยบอกถึงผลดีที่เกิดขึ้นจากการงดสูบบุหรี่จะช่วยลดการเกิดโรคปอด และโรคหัวใจ และทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความตั้งใจที่จะหยุดสูบบุหรี่ และนำไปสู่ความตั้งใจในการที่จะป้องกันรักษาสุขภาพของบุคคล จากการวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการเพิ่มความคาดหวังในผลที่เกิดขึ้นร่วมกับการมีความตั้งใจที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยเฉพาะกรณีที่บุคคลรู้ว่าตนกำลังเสี่ยงต่อการเป็นโรค แต่เมื่อบุคคลนั้นกำลังถูกคุกคามสุขภาพอย่างรุนแรง และไม่มีวิธีใดๆ ที่จะลดการคุกคามนั้นๆ อาจทำให้บุคคลขาดที่พึ่ง และการสอนโดยเฉพาะเจาะจง เพื่อให้บุคคลปฏิบัติตามคำแนะนำจะช่วยให้เกิดความตั้งใจในการที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างจริงจัง (Mackay. 1992 : 32 ; citing Leventhal; & Watts. 1966)

4. ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self-efficacy expectancy) เป็นการคาดการณ์ว่าตนเองสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมได้ โดยความคาดหวังในความสามารถตนเองและความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันสูงเมื่อบุคคลมองเห็นว่ามีประโยชน์และสามารถปฏิบัติตามได้ (Mackay. 1992 : 35 ; citing Beck; & Frankle. 1981) ซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองพบได้ดังนี้ คือ ถ้าความสามารถที่จะปฏิบัติตามมีสูงและผลดีของการปฏิบัติตามมีสูงด้วย ก็จะทำให้ความตั้งใจในการปฏิบัติตามเพิ่มมากขึ้นด้วย ในทางกลับกันถ้าความสามารถในการปฏิบัติตามมีสูงแต่ผลดีของการปฏิบัติตามคำแนะนำมีน้อย ความตั้งใจที่จะปฏิบัติตามก็น้อยลงไปด้วยและกรณีที่ความคาดหวังในความสามารถของตนเองต่ำ ผลดีของการปฏิบัติตามจะมีสูง เช่น การบอกถึงกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกามโรคว่าสามารถรักษาได้โดยที่เขาปฏิบัติไม่ติดเชื้อกามโรคอีก ก็จะส่งผลให้ความตั้งใจที่จะให้ความร่วมมือในการรักษา (Mackay. 1992 : 36 ; citing Mewborn; & Rogers. 1979)

เบ็ค์กและลันด์ (Mackay. 1992 ; citing Beck; & Lund. 198) พบว่าความคาดหวังในความสามารถของบุคคลเป็นตัวทำนายที่มีอำนาจสูงสุดต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งกลุ่มที่มีความเชื่ออำนาจในตนทางสุขภาพต่ำ และกลุ่มที่มีความเชื่ออำนาจในตนด้านสุขภาพสูง หากทำให้เกิดความเครียดสูงในกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม จะพบว่าผู้ที่มีความเชื่ออำนาจในตนต่ำจะมีแนวโน้มให้เกิดความไม่มั่นใจ ในความสามารถของตนเองที่ปฏิบัติตามคำแนะนำได้ ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลปฏิบัติตามคำแนะนำ แม้ว่าบุคคลจะมีความเชื่อสูงว่าการปฏิบัติตามคำแนะนำจะทำให้อันตรายลดลงแต่การขาดความมั่นใจในความสามารถของตนเองต่อการปฏิบัติจะเป็นตัวขัดขวางแรงจูงใจต่อการปฏิบัติอย่างมากเช่นกัน (Mackay. 1992 : 35 ; citing Beck; & Frankle. 1981) ดังนั้นประสิทธิผลของการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จึงมิได้ขึ้นกับความชัดเจนของสื่อที่ทำให้บุคคลปฏิบัติตามเท่านั้น หากแต่บุคคลต้องมีความคาดหวังว่าเขาสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองไว้ด้วย

ความคาดหวังความสามารถตนเองเกิดขึ้นได้จาก 4 แนวทางด้วยกัน คือ 1) ความสำเร็จในการทำงาน (Enactive attainment) เป็นประสบการณ์ตรงจึงมีผลเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลอย่างมาก ความสำเร็จในการกระทำจะเป็นตัวเพิ่มความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของบุคคล และการไม่ประสบความสำเร็จในการกระทำซ้ำหลาย ๆ ครั้ง จะเป็นตัวลดความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตน ในกรณีมีความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถ เกิดจากการประสบความสำเร็จหลาย ๆ ครั้ง จะทำให้บุคคลไม่ท้อถ้อยในการกระทำนั้นเมื่อไม่ประสบความสำเร็จในบางครั้ง ถ้าการไม่ประสบความสำเร็จนั้นสามารถแก้ไขความผิดพลาดด้วยความพยายาม ก็จะเป็นแรงเสริมในการกระทำต่อไป แม้การกระทำนั้นยากเพียงใดบุคคลจะเพิ่มความพยายามเพื่อให้สำเร็จ 2) การได้เห็นประสบการณ์ของผู้อื่น (Vicarious experience) เป็นสิ่งแนะหรือตัวแบบที่บุคคลนำมาพิจารณาความสามารถของตน เมื่อบุคคลสังเกตเห็นผู้อื่นได้รับความสำเร็จในการกระทำยาก โดยไม่มีผลเสียตามมาทำให้เกิดความคาดหวังว่า ตนก็สามารถทำสิ่งนั้นได้ถ้าตั้งใจและพยายาม โดยเฉพาะที่อยู่ในวัย เพศ ความสามารถ และประสบการณ์ในอดีตไม่แตกต่างกัน 3) การพูดชักจูงจากผู้อื่น (Verbel persuasion) เป็นการรับเอาคำแนะนำชักจูงจากผู้อื่นมาเป็นข้อมูล เพื่อพิจารณาความสามารถของตน ทำให้บุคคลเกิดความเชื่อมั่นว่าตนมีความสามารถที่จะกระทำได้สำเร็จ ถึงแม้ว่าจะเคยกระทำไม่สำเร็จมาแล้ว เป็นการเพิ่มกำลังใจและความมั่นใจ 4) ความตื่นตัวทางร่างกาย (Physiological status) บุคคลจะรับรู้ว่าตนเองตื่นเต้น มีวิตกกังวลหรือความกลัวจากการกระตุ้นของร่างกาย ในสภาวะที่ร่างกายถูกกระตุ้นมากจะทำให้การกระทำไม่ได้ผล หากบุคคลรับรู้ว่าตนมีความวิตกกังวลในระดับสูง บุคคลจะคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตนในการกระทำนั้นในระดับต่ำ แต่ให้การปลุกเร้าความรู้สึกอยากจะทำด้วยตนเองด้วยความสำนึกในตนเองอย่างแท้จริง

จะเห็นว่าทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคจะกระทำได้ดีที่สุดเมื่อ 1) บุคคลเห็นว่าอันตรายต่อสุขภาพนั้นรุนแรง 2) บุคคลมีความรู้สึกว่าตนเองอ่อนแอ หรือเสี่ยงต่ออันตรายนั้น 3) เชื่อว่าการตอบสนองโดยการปรับตัวเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะกำจัดอันตรายนั้น 4) บุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเองว่าจะสามารถปรับตัวหรือตอบสนอง หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นได้อย่างสมบูรณ์ 5) ผลดี

ของการตอบสนองด้วยการปรับตัวแบบที่ไม่พึงประสงค์นั้นมีน้อย 6) อุปสรรคเกี่ยวกับการปรับตัวหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นต่ำ (บังอร ประภาสุตร์. 2541) สอดคล้องกับภาพประกอบ 1 และทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สร้างกิจกรรมเพื่อให้ที่ทำให้เกิดการรับรู้เกี่ยวผลเสียเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ได้แก่ การรับรู้ความรุนแรง และการรับรู้โอกาสเสี่ยง จากการมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่บกพร่อง ซึ่งจะทำให้บุคคลเกิดสื่อกลางของการรับรู้ได้แก่การประเมินถึงความรุนแรง และเกิดความคาดหวังว่าตนเองจะมีโอกาสสัมผัสกับโรค ทำให้เกิดแรงจูงใจเพื่อการป้องกันโรคต่อไป อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ศึกษาถึงความคาดหวังประสิทธิผลของการตอบสนองโดยตรง แต่ได้ศึกษาถึงความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากความคาดหวังในส่วนประกอบที่แปลงทำให้เกิดความกลัวนั่นเอง ซึ่งสื่อกลางของการรับรู้ที่ได้จากการทำให้เกิดความกลัว ย่อมส่งผลให้บุคคลเกิดแรงจูงใจเพื่อการป้องกันโรค ซึ่งย่อมเกิดแรงจูงใจในการร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเช่นกัน ผลของแรงจูงใจดังกล่าวย่อมทำให้บุคคลเกิดความตั้งใจในการที่จะตอบสนองหรือการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยต่อไปนั่นเอง อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าตัวแปรที่ศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการวัดที่เกิดจากการสร้างพลังด้วยเช่นกัน

3.2.2 ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคกับการป้องกันสุขภาพ

การนำทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรคมาใช้ในการป้องกันสุขภาพ มีประเด็นที่น่าสนใจ 3 ประเด็น (จิตชนก หัสดี. 2541) คือ

1. ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคและการตัดสินใจโดยไม่ใช้เหตุผล โดยแมคดุ๊กซและโรเจอร์ส (Mackay. 1992 : 25 ; citing Maddux; & Rogers. 1983) ; (Rogers. 1983) ได้ศึกษาทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคและการตัดสินใจโดยไม่ใช้เหตุผลในการศึกษาถึงกลวิธีในการตัดสินเกี่ยวกับปฏิกิริยาที่มีต่อกันของการประเมินอันตรายในระดับต่ำความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความคาดหวังในผลของการตอบสนองกับความตั้งใจที่จะงดสูบบุหรี่ ความคาดหวังผลของการตอบสนองอยู่ในระดับสูง ทำให้เกิดความตั้งใจที่จะเลิกสูบบุหรี่สูง ถึงแม้ว่าโอกาสที่จะเป็นไปได้ค่อนข้างน้อย แต่บุคคลก็ตัดสินใจที่จะนำเอากลวิธีของการป้องกันมาใช้ในเรื่องที่คิดว่าตนเองมีโอกาสเสี่ยง ในทางตรงกันข้ามถ้าการประเมินอันตรายในการสูบบุหรี่สูง บุคคลจะมีวิธีของการตัดสินใจที่จะนำเอากลวิธีของการป้องกันมาใช้อย่างสูงด้วย และถ้าความคาดหวังในความสามารถตอนเองสูงและบุคคลมองเห็นว่าตนมีความสามารถ หรือเชื่อว่าการลดสูบบุหรี่ลงเป็นพฤติกรรมที่ได้ผลนั้นคือ บุคคลนั้นจะมีการประเมินอันตรายจากการสูบบุหรี่ระดับสูงและมีปฏิกิริยาตอบสนองด้วยการเพิ่มความตั้งใจที่จะลดการสูบบุหรี่ นอกจากนี้โรเจอร์ส (Rogers. 1983) กล่าวว่า กลวิธีในการป้องกันตัวระดับสูงจะเกิดร่วมกับการลดความวิตกกังวล และหลีกเลี่ยงอันตราย ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า กลวิธีทั้ง 2 แบบ ได้ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมความปลอดภัยของบุคคล เมื่อความสัมพันธ์ของปัญหาสมด้วยเหตุผลแล้ว ความตั้งใจที่จะตอบสนองที่จะปรับตัวก็เพิ่มขึ้น

2.การปรับตัวที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมของบุคคลเมื่อเผชิญกับปัญหาที่เป็นอันตราย บุคคลจะตอบสนองอย่างไรเมื่อไม่ได้มีการวางแผนที่จะปรับตัวตอบสนองตามคำแนะนำนั้น ริปเพทโทและโรเจอร์ส (Rippetoe; & Rogers. 1987) ได้ศึกษาผลกระทบของการประเมินอันตรายต่อสุขภาพ (ความรุนแรงกับความอ่อนแอ) ความคาดหวังของการตอบสนอง และความคาดหวังในความสามารถของตนเอง พบว่า บุคคลมีการปรับตัวตอบสนองที่แตกต่างกัน 7 แบบ การตอบสนองอย่างเหมาะสมมี 2 แบบ (ความตั้งใจที่จะปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ และการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล) และการตอบสนองอย่างไม่มีเหตุผล 5 แบบ (ความสิ้นหวัง ความเชื่อในโชคชะตา การหลีกเลี่ยง ความเชื่อทางศาสนา และความคิดฝัน) นอกจากนี้พบว่าผลกระทบของอันตรายต่อสุขภาพที่มีต่อการปรับตัวนั้น ถ้าการประเมินอันตรายสูงก็จะกระตุ้นให้เกิดการเผชิญกับอันตรายต่อสุขภาพทุกแบบ ทั้งการปรับตัวที่เหมาะสมและการปรับตัวที่ไม่เหมาะสมนั้น การให้บุคคลเผชิญอันตรายต่อสุขภาพสูงจะทำให้บุคคลมีปฏิกิริยาในการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่คงทน หลังจากได้เห็นถึงอันตรายหลายๆ ครั้ง แต่ ริปเพทโทและโรเจอร์ส (Rippetoe; & Rogers. 1987) พบว่า การเลือกปรับตัวที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมนั้น ขึ้นอยู่กับการประเมินการปรับตัวของแต่ละบุคคล ถ้าได้รับข่าวสารเรื่องการปรับตัวต่ำ ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความคาดหวังในผลของการตอบสนองต่ำ จะทำให้เกิดการใช้กลวิธีในการปรับตัวไม่เหมาะสม แต่ถ้าได้รับข่าวสารเรื่องการประเมินการปรับตัวสูง (ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความคาดหวังในผลของการตอบสนองสูง) ก็จะทำให้เกิดการใช้กลวิธีในการปรับตัวเหมาะสม ผลลัพธ์ที่ได้พิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงบทบาทที่สำคัญของข่าวสารเกี่ยวกับการประเมินตนเองในการป้องกันสุขภาพ จึงไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกใจถ้าหากจะใช้กลวิธีดังกล่าวทำให้บุคคลเกิดความกลัวสูงจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม

นอกจากนี้เหตุผลที่น่าสนใจคือ ข่าวสารการประเมินการปรับตัวทั้งสองชนิด ให้ผลกระทบที่แตกต่างกัน เช่น ข่าวสารที่ทำให้เกิดความคาดหวังในผลของการตอบสนองสูง จะทำให้ความตั้งใจที่จะปฏิบัติสูง และมีการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหามากกว่าการใช้ข่าวสารที่ทำให้เกิดความคาดหวังในการตอบสนองต่ำ ซึ่งข่าวสารที่ทำให้เกิดความคาดหวังในผลของการตอบสนองต่ำ ทำให้เกิดความเชื่อในโชคชะตาระดับสูงขึ้น จึงวางเฉยต่อการเผชิญอันตราย และยอมรับว่าเป็นกรรมเวรของตนเอง และความเชื่อทางศาสนาทำให้ขาดการปรับตัวที่เหมาะสม (ความท้อถอย และมอบทุกสิ่งทุกอย่างของตนเองไว้กับพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นในการเพิ่มความสามารถของบุคคลในการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำจะเสริมสร้างความตั้งใจที่จะปฏิบัติและแก้ปัญหาด้วยเหตุผล ในทางตรงกันข้าม ข่าวสารที่ทำให้เกิดความคาดหวังในความสามารถของตนเองต่ำก็จะทำให้ความสิ้นหวังมีมากขึ้น อย่างไรก็ตามริปเพทโทและโรเจอร์ส (Rippetoe; & Rogers. 1987) อธิบายว่าความคาดหวังในความสามารถของตนเองต่ำจะมีผลต่อความคิดว่าตนเองไม่สามารถควบคุมอันตรายได้ และมีผลทำให้เกิดการปรับตัวที่ไม่เหมาะสม ผลการศึกษาดังกล่าว เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงวิธีการและทางเลือกอื่นๆ อีกหลายทางที่บุคคลจะนำมาใช้ในการตอบสนองต่ออันตรายของสุขภาพ ทำให้กลวิธีการปรับตัวแบบต่างๆ ที่เหมาะสม และการปรับตัวที่ไม่เหมาะสมที่ซ่อนเร้นปรากฏออกมาด้วยองค์ประกอบของทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรคเมื่อบุคคลเผชิญกับอันตรายต่อสุขภาพของตนเอง

3.ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคและการรู้คุณค่าทางด้านสุขภาพ โดยบุคคลส่วนมากที่มีพฤติกรรมป้องกันโรค มิใช่เพราะความกลัว แต่เพราะคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองมากกว่า เช่น บุคคลหลายๆ คนที่เข้าร่วมกิจกรรมออกกำลังกายด้วยการเต้นแอโรบิคเพื่อรักษาสภาพร่างกายให้ดีขึ้น โดยแสตนเลย์และแม๊กซดุกซ์ (จิตชนก หัสดี. 2541 ; อ้างอิงจาก Stanley; & Maddux. 1986) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าในทางทฤษฎีแล้ว บุคคลเหล่านี้ทำไปเพื่อป้องกันสุขภาพมากกว่าการรู้คุณค่าของการมีสุขภาพที่แท้จริง ซึ่งความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมสุขภาพในทางลบ เป็นความรู้สึกที่ดี เพราะเห็นว่ามีประโยชน์จึงปฏิบัติตามคำแนะนำ

ในการศึกษาทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรค ได้เสนอแนะให้บุคคลมีความเชื่อเกี่ยวกับความรุนแรงของโรค และโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรค นอกจากนี้ยังเชื่อในผลลัพธ์ของพฤติกรรมและความสามารถของตนเองที่จะทำพฤติกรรมเฉพาะอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคมาประยุกต์ใช้ในระยะดำเนินการเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยโดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน การนำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้จะทำให้เกิดความตื่นตัวรับรู้ในความรุนแรง และการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการมีสุขาภิบาลที่พักอาศัยที่บกพร่อง และผลดีจากการมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ดี โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการให้แก่กลุ่มตัวอย่างโดยการนำไปปฏิบัติและประเมินผลด้วยตนเอง

3.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค

การนำทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคไปใช้ในการส่งเสริมสุขภาพนับว่ามีการนำไปใช้อย่างแพร่หลาย และได้ผลดีค่อนข้างมาก ยกตัวอย่างเช่น จิตชนก หัสดี (2541 : ง) ได้ศึกษาเรื่องการประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรค ร่วมกับแนวคิดในการสร้างพลังในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมป้องกันโรคความดันโลหิตสูง ของกลุ่มนายทหารชั้นประทวน กรมพลาธิการทหารบก จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่าภายหลังการทดลองกลุ่มทดลองมีการรับรู้ความรุนแรง มีการรับรู้โอกาสเสี่ยง มีการรับรู้ความสามารถของตนเอง มีความคาดหวังในผลลัพธ์ของการมีพฤติกรรมป้องกันโรค มีความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมป้องกันโรคและมีพฤติกรรมป้องกันโรคความดันโลหิตสูง ดีกว่าก่อนการทดลองและดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ อีกทั้งยังพบว่า การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความสามารถของตนเองในการป้องกันโรค ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการมีพฤติกรรมป้องกันโรคมีความสัมพันธ์กับความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมป้องกันโรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมป้องกันโรค ประวัติการสูบบุหรี่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันโรคความดันโลหิตสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการจัดโปรแกรมสุขศึกษามีการเปลี่ยนแปลง ด้านการรับรู้ ความคาดหวัง ความตั้งใจและพฤติกรรมการป้องกันโรคความดันโลหิตสูงดีขึ้น ซึ่งโปรแกรมสุขศึกษานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มทดลองได้ เช่นเดียวกับการศึกษาของบังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ (2549ข : 77-87) ที่ศึกษาประสิทธิผลของการให้โปรแกรมสุขศึกษาในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิ

ลำไส้ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของแม่บ้าน ชุมชนสวนอ้อย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร โดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคของโรเจอร์สด้วยกระบวนการกลุ่มเป็นแนวทางในการกำหนดโปรแกรมสุขศึกษา ผลการวิจัยพบว่าภายหลังการให้โปรแกรมสุขศึกษา แม่บ้านกลุ่มทดลองมีการเพิ่มขึ้นในด้าน ความรู้เกี่ยวกับโรคพยาธิลำไส้ การรับรู้ความรุนแรงของโรคพยาธิลำไส้ การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคพยาธิลำไส้ และความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ มากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ตัวแปรที่มีค่าไม่สูงขึ้นอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความคาดหวังในผลลัพธ์ต่อการมีพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ นอกจากนี้ยังพบว่าตัวแปรที่ศึกษามีความสัมพันธ์กับความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้และความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอีกด้วย

นอกจากนี้การศึกษาของ บังอร ประภาสะสุตร์ (2541) ได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการขับขี่จักรยานยนต์ของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาชั้นปีที่ 1 กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมสุขศึกษาในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการขับขี่รถจักรยานยนต์ ของนักเรียนดังกล่าว โดยการจัดกิจกรรม ประกอบด้วยการบรรยาย สาธิต การฝึกปฏิบัติและการให้แรงสนับสนุนทางสังคม พบว่าภายหลังการทดลองกลุ่มทดลองมีการรับรู้ความรุนแรง การรับรู้โอกาสเสี่ยง ของการเกิดอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์ มีความคาดหวังในความสามารถของตนเอง ความคาดหวังในการตอบสนองต่อพฤติกรรม และมีพฤติกรรมการขับขี่รถจักรยานยนต์ดีกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการศึกษาของมณีรัตน์ ธีระวัฒน์ (2538 : ก-ข) ได้ทำการวิจัยศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมสุขศึกษาในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการขับขี่จักรยานยนต์ของนักเรียนชาย ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดกาญจนบุรี โดยประยุกต์แนวคิดทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคเป็นทฤษฎีหลัก รวมทั้งการใช้ทฤษฎีการสร้างพลัง กระบวนการกลุ่ม และวิธีการทางสุขศึกษาเป็นแนวทางกำหนดกิจกรรมสุขศึกษา ผลการวิจัยพบว่าภายหลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีการรับรู้ความรุนแรงของอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์ การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดอุบัติเหตุ ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง และความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองต่อพฤติกรรมการขับขี่รถจักรยานยนต์ ดีขึ้นกว่าก่อนการทดลอง และดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนการศึกษาของ สุพรรณี สฤษดิ์อภิรักษ์ (2536 : 131-137) ได้ทำการวิจัยโดยประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคในการจัดโปรแกรมสุขศึกษาเพื่อป้องกันโรคเอดส์ ให้นักเรียนชาย ชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 จังหวัดเพชรบุรี โดยวิธีการทางสุขศึกษาเน้นการอภิปรายกลุ่ม การสาธิต การเรียนรู้จากสถานการณ์ที่กำหนด และการอภิปรายหมู่โดยผู้ติดเชื้อเอดส์ทางเพศสัมพันธ์ ภายหลังการทดลองพบว่ากลุ่มทดลองมีการเปลี่ยนแปลงความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการติดเชื้อ ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์มากกว่าก่อนการทดลองและมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ

การศึกษาโดยการนำบางส่วนของทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคมาทำการศึกษา เช่น การศึกษาของทักษิณา ธัญญาหาร (ยุพาพร หงษ์ชูเวช. 2540 ; อ้างอิงจาก ทักษิณา ธัญญาหาร. 2540 : ก-ข) ที่ได้ศึกษาประสิทธิผลของโครงการโภชศึกษาเพื่อลดระดับไขมันในเลือดของวัยรุ่นชาย โดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์ คือแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูร่า โดยศึกษาในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4-6 โรงเรียนโยธินบูรณะ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าภายหลังการให้โปรแกรมดังกล่าว คะแนนความคาดหวังในความสามารถของตนเองเพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อเปรียบเทียบในเรื่องของความรู้ การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรค การรับรู้ความรุนแรงของโรค ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความคาดหวังในผลดีของการปฏิบัติ พบว่ากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นกว่ากลุ่มควบคุม เช่นเดียวกับการศึกษาของจิตต์ลัดดา สุภานันท์ (2539 : ก) ได้ศึกษาถึงประสิทธิผลของโปรแกรมสุขศึกษาในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องกันการเกิดแผลฝ่าเท้าของผู้ป่วยโรคเรื้อน โดยการประยุกต์ทฤษฎีความสามารถตนเองเป็นแนวทาง ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองมีการเปลี่ยนแปลงด้านความคาดหวังในความสามารถในการดูแลตนเอง ความคาดหวังในผลดีของการปฏิบัติตามคำแนะนำ และมีพฤติกรรมการดูแลตนเองที่ถูกต้องกว่าก่อนการทดลองและดีกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ความคาดหวังในความสามารถในการดูแลตนเอง ความคาดหวังในผลดีของการปฏิบัติตามคำแนะนำ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดูแลตนเองที่ถูกต้องเพื่อกันการเกิดแผลฝ่าเท้าด้วยเช่นกัน และการศึกษาของ ยิ่งศักดิ์ จิตตะโคตร์ (2542 : ง) ศึกษาถึงโปรแกรมสุขศึกษา โดยการประยุกต์ทฤษฎีความสามารถตนเองร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคม ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องกันอันตรายจากการได้รับพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ในชาวนา อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ โดยการจัดกิจกรรมโปรแกรมสุขศึกษาที่กำหนดไว้ให้แก่กลุ่มชาวนา ผลการวิจัยพบว่าโปรแกรมดังกล่าว สามารถทำให้ชาวนากลุ่มทดลองมีพฤติกรรมการป้องกันอันตรายจากการได้รับพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากกว่าก่อนการทดลองและมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่าระดับเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรสในโลหิต ภายหลังการทดลองลดลงและต่ำกว่าก่อนการทดลอง

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีความสามารถตนเองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค มีผู้ศึกษาได้แก่ ไบน์เดอร์และคณะ (Binder; et al. 1970 : 346-366) ได้ทำการศึกษาเพื่อหาตัวทำนาย สัมฤทธิผลทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่าการรับรู้ความสามารถตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคะแนนเฉลี่ยผลการเรียน เช่นเดียวกับ โจนส์และกรีนุกส์ (จิตต์ลัดดา สุภานันท์. 2539 ; อ้างอิงจาก Jones; & Grienuks. 1975 : 203-210) พบว่าความนึกคิดเกี่ยวกับความสามารถตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิทางการเรียน นอกจากนี้การศึกษาของลอว์เรนซ์ และรูบินสัน (จิตต์-ลัดดา สุภานันท์. 2539 ; อ้างอิงจาก Lawrence; & Rubinson. 1986 : 367-382) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสามารถของตนเองกับพฤติกรรมการสูบบุหรี่ในวัยรุ่น ในปี ค.ศ. 1986 กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนเกรด 7 และเกรด 8 จำนวน 800 คน โดยการใช้แบบสอบวัดความสามารถตนเอง จำนวน 50 ข้อ รวมทั้งปัจจัยทางสังคมและอารมณ์

และพฤติกรรมการสูบบุหรี่ ข้อมูลที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความสามารถตนเองทั้งหมดกับพฤติกรรมการสูบบุหรี่

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคมีความนิยมในการนำไปใช้ในการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพอย่างกว้างขวาง โดยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงทดลอง โดยทฤษฎีเริ่มต้นโดยการให้ประชาชนเกิดความกลัวในผลเสียต่างๆ ที่เกิดจากการปฏิบัติไม่ถูกต้อง ซึ่งจะมีผลทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ และความคาดหวัง ซึ่งการนำทฤษฎีนี้ไปใช้ส่วนใหญ่จะให้ผลดี โดยงานวิจัยเกือบทั้งหมดพบว่าภายหลังจากการทดลอง พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงตัวแปรในทฤษฎีนี้ โดยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นในงานวิจัยครั้งนี้จึงได้นำทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคมาใช้ในการศึกษา โดยในระยะดำเนินการได้สร้างกิจกรรม ให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการรับรู้ความรุนแรงและรับรู้โอกาสเสี่ยงจากการมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่บกพร่อง โดยเมื่อเกิดการรับรู้แล้วก็จะทำให้เห็นความสำคัญและความกลัวในผลเสียที่จะเกิดขึ้นและเห็นผลดีของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ซึ่งจะทำให้เกิดความจริงใจและเห็นความสำคัญในการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมอาศัยที่ดีต่อไป

3.3 การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem)

การเห็นคุณค่าในตนเอง บางครั้งจะใช้คำว่า ความภาคภูมิใจในตนเอง ความนับถือในตนเอง การเห็นพ้องด้วยตนเอง หรืออาจใช้การปกป้องตนเอง การยอมรับตนเอง หรือภาพพจน์ของตนเอง โดยในงานวิจัยเป็นจำนวนมากได้นำทฤษฎีเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเองไปใช้กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้บุคคลมีการปฏิบัติพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้

3.3.1 ความหมายของการเห็นคุณค่าในตนเอง

ได้มีผู้ให้ความหมายของการเห็นคุณค่าในตนเองที่แตกต่างหรือคล้ายคลึงกัน โดยแบรดเดน (Gibson. 1980; citing Branden. 1969 :120) กล่าวถึงการเห็นคุณค่าในตนเองว่าเป็นลักษณะของความเชื่อมั่น และความนับถือตนเองที่เกิดจากความเชื่อมั่นในความมีคุณค่าของตนเอง ความเชื่อมั่นในความสามารถของตนที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่พอใจ ส่วนเคลลี่ กล่าวว่า การเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติในทางบวกที่บุคคลมีต่อคุณค่า และความสำคัญของตนเอง การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของตนเองเช่นนี้ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการประเมินหรือสะท้อนภาพที่แท้จริงของตนเองในด้านต่างๆ (Real self) ไม่ว่าจะเป็นด้านผลงาน ความสามารถ คุณลักษณะต่างๆ การได้รับการยอมรับจากครอบครัว เพื่อนฝูง และสังคม ตลอดจนความสำเร็จหรือความล้มเหลวของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับภาพของตนเองตามที่คาดหวัง (Ideal self) เช่น มาตรฐานและค่านิยมของตนเอง ความคาดหวังในสิ่งที่ตนควรมีควรเป็นและอยากมีอยากเป็น (จรัสศรี อินทรสมหวัง. 2543 : 45-46 ; อ้างอิงจาก Kelly. 1985 : 213-214) จากการศึกษาพบว่าบุคคลใดที่ประเมินตนเองแล้วพบว่า ตัวตนที่แท้จริงสอดคล้อง

กับตัวตนที่คาดหวัง บุคคลนั้นจะรู้สึกเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และมีความมั่นใจว่าตนจะสามารถดำเนินชีวิตต่อไปด้วยตัวเองได้ การเห็นคุณค่าในตนเองก็จะเพิ่มสูงขึ้น ในทางตรงข้ามถ้าบุคคลใดประเมินตนเองแล้วพบว่าตัวตนที่แท้จริงกับตัวตนที่คาดหวังมีความแตกต่างหรือมีความขัดแย้งกันมาก บุคคลนั้นจะรู้สึกว่าตนไร้ความสามารถ ไม่มีคุณค่า ไม่มีความสำคัญ และประเมินคุณค่าตนเองต่ำกว่าความเป็นจริง ทำให้ความรู้สึกการเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคลนั้นต่ำลง ซึ่งอาจส่งผลกระทบไปถึงความสามารถและทักษะการทำงานด้านต่างๆ ของบุคคลนั้น และยิ่งถ้าตัวตนดังกล่าวมีความแตกต่างหรือขัดแย้งกันมากขึ้นเท่าใด การเห็นคุณค่าในตนเองก็จะยิ่งลดต่ำลงมากเท่านั้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นย่อมรุนแรงมากขึ้นและอาจรุนแรงจนถึงขั้นทำให้บุคคลนั้นเป็นโรคประสาทหรือโรคจิตได้ในที่สุด (Coopersmith. 1967 : 5) ; (Branden. 1981 :110-1255) ;(นิพนธ์ แจ้งเอี่ยม. 2539 : 6-7)

นอกจากนี้ โรเซนเบิร์ก (Rozenberg. 1979 : 4) ให้ความหมาย การเห็นคุณค่าในตนเองว่า เป็นทัศนคติที่บุคคลมีต่อตนเองในด้านบวกหรือด้านลบ การที่บุคคลมีการยอมรับนับถือตนเองสูงจึง หมายถึงการที่บุคคลคิดว่าตนเองมีคุณค่า มีเกียรติ มีความพอใจในตนเอง ตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีการยอมรับนับถือตนเองต่ำ หมายถึงบุคคลนั้นรู้สึกว่าตนเองไม่เท่าเทียมกับคนอื่น เพราะขาดบางสิ่งบางอย่าง ส่วนแบนดูร่า (อภิลักษณ์ รัตนสุวัจน์. 2538 : 46 ; อ้างอิงจาก Bandura. 1986) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการประเมินตนเองของบุคคลว่าเป็นอย่างไร ถ้าบุคคลใดมีความรู้สึกที่ไร้ค่า กล่าวได้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เห็นคุณค่าของตนเองต่ำ ในขณะที่บุคคลใดได้แสดงการเห็นคุณค่าในตนเอง กล่าวได้ว่าบุคคลนั้นมีคุณค่าในตนเองสูง การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นพื้นฐานในการประเมินตนที่ได้มาจากความสามารถของบุคคล ซึ่งสามารถพัฒนาได้จากความรู้สึกว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีความภาคภูมิใจตนเอง บุคคลจะพึงพอใจกับมาตราฐานการกระทำที่ตนเองได้ตั้งไว้ ในขณะที่บุคคลใดประเมินตนเองแล้วพบว่าตนเองล้มเหลวหรือกระทำการใดๆ ไม่ได้ตามมาตราฐานที่ตนตั้งไว้ บุคคลนั้นจะขาดความรู้สึกพึงพอใจในตนเอง

3.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง

การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นการตัดสินคุณค่าของตน (Self) ทำให้เกิดการแสดงออกในรูปทัศนคติที่บุคคลนั้นมีต่อตนเอง การพิจารณาความหมายของ “ตน” ในแง่ปรัชญาจะมีลักษณะเป็นนามธรรมที่หมายถึงเอกลักษณ์ของบุคคลซึ่งรวมถึงลักษณะทางกายภาพ ความสามารถทางสติปัญญา แต่ในทางจิตวิทยามอง “ตน” ในแง่การเรียนรู้ โดยเป็นการรับรู้ตนเองในด้านต่างๆ ที่ได้จากการมีสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและเป็นกระบวนการของประสบการณ์ทางสังคม โดยลักษณะของการเห็นคุณค่าในตนเองนั้น มาสโลว์ (Maslow.1970 : 45-46) ได้แบ่งความต้องการมีคุณค่าในตนเองออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง (Self respect) เป็นการยอมรับนับถือและประเมินค่าตนเอง ซึ่งประกอบด้วยความแข็งแรง ความสามารถ ในการกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความสำเร็จ ความเชื่อมั่น และอิสระเสรี 2) การได้รับการเห็นคุณค่าจากผู้อื่น (Esteem from others) เป็นเรื่องของความต้องการมีชื่อเสียง เกียรติยศ อำนาจ การยอมรับ ความสนใจ และการให้

ความสำคัญ เช่นเดียวกับแมคเคย์และเกว์ (เสาวภา วิชิตวาที. 2534 : 43 ; อ้างอิงจาก Makay; & Gaw. 1975) ได้แบ่งส่วนประกอบของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ออกเป็น 2 ส่วน คล้ายกันคือ 1) การยอมรับนับถือตนเอง เป็นความรู้สึกที่มีคุณค่าที่ได้รับจากการมีความเชื่อมั่นในตนเอง และเป็นผลให้มีความเชื่อมั่น เป็นคนมีความสามารถ เพราะฉะนั้นชีวิตจึงมีค่า 2) ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นผลรวมจากการประเมินแต่ละบุคคลที่สามารถเผชิญและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้

จากการศึกษาพฤติกรรมของผู้มีความเห็นคุณค่าในตนเองสูง พบว่ามีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ เป็นคนคล่องแคล่วว่องไว ชอบแสดงความคิดเห็น เป็นฝ่ายชักนำผู้อื่นมากกว่าจะเป็นเพียงผู้ตามมองเห็นสิ่งต่างๆ ในด้านดี มีจิตใจที่มั่นคง มีความมั่นใจในการกระทำ กล้าแสดงออก เป็นตัวของตัวเองยอมให้สังคมกำหนดการกระทำของตนเองน้อยที่สุด คิดแก้ปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี มองเห็นความดีงามของตน ซึ่งส่งผลให้มีโอกาสประสบความสำเร็จในสิ่งที่มุ่งหมายไว้สำหรับผู้ที่มีคุณค่าในตนเองต่ำจะยึดมั่นในความด้อยของตนเอง ขาดความเชื่อถือในตนเองไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่มีความมั่นใจ จะยอมทำตามผู้อื่นได้ง่าย ทั้งที่ไม่ตรงกับความต้องการของตนเอง ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการขัดแย้งกับบุคคลอื่น คิดว่าตนเองไม่มีความสามารถเพียงพอ ขาดพลังในการกระทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จ (จรัสศรี อินทรสมหวัง. 2543 : 45-46 ; อ้างอิงจาก Kelly. 1985 : 213-214)

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าความภูมิใจหรือการเห็นคุณค่าในตนเองหมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเอง ในการประเมินความสามารถ ความสำคัญ ความมีค่า และการประสบความสำเร็จโดยแสดงออกมาในรูปเจตคติที่มีต่อตนเองมีการยอมรับนับถือ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง การที่บุคคลประเมินสิ่งต่างๆ ออกมาเป็นการเห็นคุณค่าในตนเองนั้นเป็นขบวนการตัดสินคุณค่าของตนเองโดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานและค่านิยมส่วนบุคคล ซึ่งแสดงให้บุคคลอื่นเห็นด้วยลักษณะท่าทางหรือพฤติกรรมการปฏิบัติ ซึ่งในระยะดำเนินการของการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ อีกทั้งยังได้มีการนำรูปแบบกิจกรรมที่สร้างขึ้นไปดำเนินการด้วยตนเอง พร้อมทั้งมีการประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผนด้วยตนเอง ซึ่งในขั้นตอนต่างๆ ของระยะดำเนินการนับว่าเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มตัวอย่าง เกิดการเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้นเนื่องจากการที่ได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรีและได้รับการยอมรับนั่นเอง

3.4 ทฤษฎีความตั้งใจในการปฏิบัติ

ทฤษฎีความตั้งใจในการปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ซึ่งได้ถูกพัฒนามาโดย ฟิชบายน์และเอจเซน (Fishbein; & Ajzen. 1975) ซึ่งในระยะแรกของช่วงปี ค.ศ. 1950 ได้มีผู้ให้ความสนใจศึกษาเจตคติเพื่อทำนายพฤติกรรมของบุคคลกันมาก ทฤษฎีดังกล่าวมีการนำมาใช้อย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นตัวแปรที่มีอำนาจในการทำนายพฤติกรรมของบุคคลได้เป็นอย่างดี และมีการวัดที่ไม่ซับซ้อนจนเกินไป ดังนั้นจึงมีผู้ศึกษาตัวแปรดังกล่าวเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามกล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีความตั้งใจในการปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

3.4.1 ความหมายของความตั้งใจในการปฏิบัติ

คำว่า “ความตั้งใจ” ได้มีผู้ให้คำจำกัดความและความหมายไว้หลายท่าน เช่น ถวิล ธาราโภชน์ (2526 : 64-65) ให้ความหมายว่า เป็นอาการที่แสดงออกตามที่มีเจตคติ หรือมีความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และจะมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางด้านการกระทำ (Behavioral) เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเชื่อต่อสิ่งหนึ่งๆ แล้ว เขาก็จะแสดงอาการหรือท่าทางซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อของเขา

ดัมวิลล์ (กนกวรรณ เวทศิลป์. 2538 ; อ้างอิงจาก Dumwill. 198?) ให้ความหมายว่า เป็นความสำนึกคิดที่บุคคลจดจ่ออยู่กับสิ่งหนึ่งมากกว่าสิ่งอื่นๆ ส่วนฟิชบายน์และไอเซน (Fishbein; & Ajzen. 1975 : 288) ให้ความหมายว่า เป็นความรู้สึกที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลที่จะเลือกหรือกระทำพฤติกรรมบางอย่าง จากคำจำกัดความและความหมายของความตั้งใจ พอสรุปได้ว่า ความตั้งใจในการปฏิบัติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่จะเลือกหรือกระทำพฤติกรรมบางอย่างตามเจตคติหรือความเชื่อของบุคคลนั่นเอง

3.4.2 การวัดความตั้งใจในการปฏิบัติ

การศึกษาที่ผ่านมาพบว่ายังไม่สามารถกำหนดหรือสรุปได้ว่าตัวแปรใดเป็นสาเหตุที่แท้จริงของพฤติกรรม และทำนายพฤติกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถึงแม้จะมีการศึกษาตัวแปรต่างๆ ที่น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติของบุคคลก็ตาม อย่างไรก็ตามฟิชบายน์และไอเซน ได้เสนอรูปแบบ (Model) ในการวัดเพื่อทำนายพฤติกรรมของบุคคลคือวัดจาก “ความตั้งใจในการปฏิบัติ” ทั้งนี้โดยเขามีความเชื่อว่า การที่คนจะแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือจะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใดๆ นั้น ขึ้นอยู่กับความตั้งใจของเขา ความตั้งใจจึงเป็นตัวกำหนดที่ใกล้ชิด (Immediate determinant) กับการกระทำ ดังนั้นถ้าสามารถทำนายความตั้งใจของเขาได้ก็จะสามารถทำนายพฤติกรรมของเขาได้เช่นกัน โดยที่ความตั้งใจในการปฏิบัตินั้น สามารถทำนายพฤติกรรมได้ดีที่สุด (Fishbein; & Ajzen. 1975 : 372-374) แนวคิดนี้ได้พัฒนามาเป็น ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (Theory of reasoned action) โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และรู้จักใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างเป็นระบบในการตัดสินใจเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์นั้นได้มีการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของตนเองก่อนที่จะตัดสินในกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใด โดยพบว่าความตั้งใจในการปฏิบัติของบุคคล มีตัวกำหนดที่สำคัญ 2 ประการ คือ เจตคติของบุคคลที่มีต่อพฤติกรรม (Attitude toward the behavior) และ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงในการที่จะทำพฤติกรรมนั้น (Subjective norm concerning that behavior) อย่างไรก็ตามในส่วนของทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลนี้เชื่อว่า โดยปกติแล้วบุคคลจะมีความตั้งใจในการปฏิบัติ ก็ต่อเมื่อเขามีเจตคติจากการประเมินผลของการปฏิบัติหรือการกระทำนั้นไปทางบวกและเมื่อเขาเชื่อว่ากลุ่มอ้างอิงหรือบุคคลที่มีความสำคัญต่อเขาคิดว่าเขาควรปฏิบัติหรือกระทำพฤติกรรมนั้น

3.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความตั้งใจในการปฏิบัติ

ในการวัดความตั้งใจในการปฏิบัติของบุคคล เพื่อทำนายพฤติกรรมของบุคคลของฟิชบายน์ดังกล่าว เพื่อสนับสนุนหลักเกณฑ์ตามทฤษฎีนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการวิจัย ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การใช้เจตคติของบุคคลกับการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง เพื่อทำนายความตั้งใจที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นมีความแม่นยำสูง กล่าวคือ มีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณโดยเฉลี่ยถึง .746 นอกจากนี้ชเลเกล ครอฟอร์ด และแซนบอร์น (บุญสม น้าเจริญ. 2532 : 46 ; อ้างอิงจาก Schlegel; Crawford; & Sanborn. 1977) ได้นำโมเดลของฟิชบายน์นี้ไปใช้ในการทำนายความตั้งใจของเด็กวัยรุ่นที่จะดื่มน้ำเมาสามชนิดในสามสถานการณ์ ผลการทดลองปรากฏว่า เจตคติ และการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงสามารถทำนายความตั้งใจที่จะดื่มน้ำเมาได้ทุกกรณี นอกจากนี้จากผลการวิจัยของเอจเซนและฟิชบายน์ (บุญสม น้าเจริญ. 2532 : 46 ; อ้างอิงจาก Ajzen; & Fishbein. 1970) ยังแสดงให้เห็นว่ารูปแบบการวัดความตั้งใจในการปฏิบัติ สามารถทำนายพฤติกรรมได้อย่างแม่นยำ ดังนั้นความตั้งใจในการปฏิบัติ นับเป็นตัวแปรหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าบุคคลจะมีการกระทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์ต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้องค์ประกอบในการวัดความตั้งใจในการปฏิบัติตามรูปแบบของฟิชบายน์ มาเป็นตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาด้วย เนื่องจากเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติของบุคคลที่อาจไม่เกิดขึ้นอย่างทันที ดังนั้นการทำนายว่าบุคคลจะมีพฤติกรรมหรือไม่สามารถดูได้จากความตั้งใจในการปฏิบัตินั่นเอง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้างต้นจะเห็นว่าการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงนับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ ต่อความตั้งใจในการปฏิบัติ ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างกลุ่มอ้างอิงขึ้น ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน และกรรมการชุมชน โดยเป็นบุคคลที่กลุ่มตัวอย่างอย่างให้ความนับถือและเป็นแบบอย่างในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งจะทำให้ความตั้งใจในการ ปฏิบัติและพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเกิดขึ้นได้ตามวัตถุประสงค์ต่อไป อย่างไรก็ตามผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยจะให้การสนับสนุนทางสังคมอีกทางหนึ่ง ในการดำเนินการทำกิจกรรมเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้การสุขาภิบาลที่พักอาศัยในชุมชนแออัดดีขึ้นเหมาะแก่การพักอาศัยต่อไป

3.5 ทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคม

แนวคิดเรื่องการสนับสนุนทางสังคม มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีที่เป็นผลจากการศึกษาทางสังคมจิตวิทยา ซึ่งพบว่า การตัดสินใจส่วนใหญ่ของบุคคลจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของบุคคล ผู้ซึ่งมีความสำคัญและมีอำนาจเหนือตัวเราอยู่ตลอดเวลา มีการศึกษาเป็นจำนวนมากพบว่า การสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมอนามัยของบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และการปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ดังจะกล่าวรายละเอียดดังนี้

3.5.1 ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม

มาร์ช (March.1985) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคน ไม่เฉพาะแต่ความช่วยเหลือทางด้านวัตถุ และความมั่นคงทางอารมณ์เท่านั้น แต่ยังรวม

ถึงการที่บุคคลรู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของผู้อื่นด้วย ส่วนบรูซ (Bruce.1985) กล่าวว่า การศึกษาค้นคว้าถึงการสนับสนุนทางสังคมเพื่อการประยุกต์ใช้ในสังคมที่มีบทบาทร่วมกัน เพื่อเปลี่ยนแปลงบทบาทของบุคคลนั้น เราไม่สามารถที่จะกำหนดหรือสร้างวิธีการของการสนับสนุนทางสังคม ให้ยืดหยุ่นเพียงพอกับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละบุคคลได้ เพราะความต้องการของการสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ เนื่องจากช่วยลดความเครียดและช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล นอกจากนี้บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2530) ได้ให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคมว่ามีความหมายทั้งเชิงแคบและกว้าง ความหมายในเชิงแคบหมายถึงสิ่งที่ “ผู้ได้การสนับสนุนทางสังคม” ได้รับจาก “ผู้ให้การสนับสนุน” ได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร วัสดุ สิ่งของ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจ ข้อมูลข่าวสารทำให้ผู้รับแรงสนับสนุน ได้มีพฤติกรรมไปในทางที่ผู้รับต้องการ ส่วนความหมายในด้านกว้างของการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง เครือข่ายของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลซึ่งครอบคลุมถึงความเกี่ยวเนื่องกันของเครือข่าย ปริมาณความถี่ของการปฏิสัมพันธ์กัน และรวมถึงหน้าที่ของเครือข่ายสังคมนั้นๆ ว่ามีหน้าที่ช่วยสนับสนุนทางด้านจิตใจ ความห่วงใย ความรัก วัตถุสิ่งของ และการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เป็นต้น ซึ่งลักษณะต่างๆ ของเครือข่ายทางสังคมที่แตกต่างออกไป เพราะฉะนั้นในการนำการสนับสนุนทางสังคมไปดำเนินการ จะต้องดำเนินการตามคำจำกัดความในเชิงปฏิบัติ ให้ถูกต้อง

สมบูรณ์ ขอสกุล และสรงค์กฎณ์ ดวงคำสวัสดิ์ (2535 : 43) กล่าวว่าการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง สิ่งที่ผู้รับการสนับสนุนทางสังคมได้รับความช่วยเหลือทางด้านข้อมูล ข่าวสาร วัตถุสิ่งของ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจจากผู้ให้การสนับสนุนซึ่งอาจเป็นกลุ่มคน จึงเป็นผลให้ผู้รับได้ปฏิบัติในทางที่ผู้รับต้องการ ในที่นี้หมายถึงการมีสุขภาพดี การสนับสนุนทางสังคมอาจมาจากบุคคลในครอบครัว เช่น พ่อ แม่ ญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เพื่อนนักเรียน หรือเจ้าหน้าที่ทางด้านสาธารณสุข ส่วนแคพแพลน โรบินสัน และเฟรนช์ (Caplan; Robinson; & French. 1976 : 39-42) ให้คำจำกัดความว่า การสนับสนุนทางสังคมหมายถึง สิ่งที่บุคคลได้รับโดยตรงจากกลุ่มบุคคล อาจเป็นข่าวสาร สิ่งของ/แรงงาน หรือทางอารมณ์ ซึ่งอาจเป็นแรงผลักดันให้ผู้รับไปสู่เป้าหมายที่ผู้รับต้องการ

3.5.2 ชนิดของการสนับสนุนทางสังคม

เกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมได้มีผู้ศึกษาและแบ่งชนิดไว้หลายท่าน อย่างไรก็ตามโดยส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ยกตัวอย่างเช่น การแบ่งชนิดของการสนับสนุนทางสังคมของเฮาส์ (House. 1981) ได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional support) เช่น การให้ความพอใจ การยอมรับ นับถือ ความห่วงใย

2. การสนับสนุนในการให้ประเมินผล (Appraisal support) เช่น การให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feed back) การเห็นพ้องให้การรับรอง (Affermation)

3. การให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (Informational support) เช่น การ

ให้คำแนะนำ (Suggestion) ตักเตือนให้คำปรึกษา (Advice) การให้ข่าวสาร

4. การให้การสนับสนุนทางด้านเครื่องมือ (Instrumental Support) เช่น แรงงาน เงิน เวลา เป็นต้น

3.5.3 ผลของการได้รับการสนับสนุนทางสังคม

ไดมอนและฮอน (Diamond; & Hone. 1983 : 146) ได้สรุปถึงผลของการ ได้รับการสนับสนุนทางสังคม ดังนี้

1. การได้รับความผูกพันใกล้ชิดสนิทสนม (Attachment) เป็นสัมพันธภาพแห่งการใกล้ชิดที่ทำให้รู้สึกว่าตนเป็นที่รัก และได้รับการดูแลเอาใจใส่ ซึ่งมักจะได้รับจากบุคคลใกล้ชิด เช่น คู่สมรส เพื่อน สมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ถ้าบุคคลขาดการสนับสนุนชนิดนี้จะมีความรู้สึกถูกแยกจากอารมณ์ (Emotional isolation) หรือรู้สึกเดียวดาย (Loneliness)

2. การได้มีโอกาสเลี้ยงดูผู้อื่น (Opportunity of nurturance) หมายถึง การที่บุคคลมีความรับผิดชอบในการเลี้ยงดู หรือช่วยเหลือบุคคลอื่น แล้วทำให้ตนเองเกิดความรู้สึกว่าเป็นที่ต้องการของบุคคลอื่น และผู้อื่นพึ่งพาได้ ถ้าขาดการสนับสนุนชนิดนี้จะทำให้บุคคลรู้สึกว่าชีวิตนี้ไร้ค่า (Meaningless in life)

3. การมีส่วนร่วมในสังคมหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Social integration) หมายถึง การมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมในสังคม ทำให้มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีความห่วงใยเข้าใจซึ่งกันและกัน ถ้าขาดการสนับสนุนชนิดนี้จะทำให้บุคคลรู้สึกว่าบุคคลถูกแยกออกจากสังคม (Social isolation) และชีวิตน่าเบื่อหน่าย (Boring)

4. การได้รับกำลังใจว่าเป็นผู้มีคุณค่า (Reassurance of worth) หมายถึงการที่บุคคลได้รับการเคารพ ยกย่อง และชื่นชมที่สามารถแสดงบทบาททางสังคมอันเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในครอบครัวและสังคม ถ้าขาดการสนับสนุนเช่นนี้ จะทำให้บุคคลรู้สึกขาดความเชื่อมั่นหรือไร้ประโยชน์ (Uselessness)

5. ความเชื่อมั่นในความเป็นมิตรที่ดี (Sense of reliable alliance) การสนับสนุนเช่นนี้จะได้มาจากครอบครัว หรือเครือญาติ ซึ่งมีความคาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือห่วงใยซึ่งกันและกันต่อเนื่อง ถ้าขาดการสนับสนุนชนิดนี้จะทำให้บุคคลรู้สึกว่าขาดความมั่นคงและถูกทอดทิ้ง (Sense of vulenerability and abandonment)

6. การได้รับคำชี้แนะ (The obtaining of guidance) หมายถึง การได้รับความจริงใจช่วยเหลือทางด้านอารมณ์ ข้อมูลข่าวสาร จากบุคคลที่ตนศรัทธาและเชื่อมั่น ในช่วงที่บุคคลเผชิญกับความเครียดหรือภาวะวิกฤต ถ้าขาดการสนับสนุนชนิดนี้จะทำให้บุคคลรู้สึกท้อแท้สิ้นหวัง (Hopelessness or despair)

จากการแบ่งชนิดและผลของการได้รับการสนับสนุนทางสังคมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคลมีการปฏิบัติพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ทั้งนี้การ

สนับสนุนทางสังคมประกอบด้วย การสนับสนุนทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญดังกล่าว จึงได้นำการสนับสนุนทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย ครบทุกประเภทของการสนับสนุนทางสังคมที่ใช้ในขั้นตอนดำเนินการ ประกอบด้วย การสนับสนุนทางอารมณ์ การให้ประเมินผล ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านเครื่องมือ

3.5.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการสนับสนุนทางสังคม

ปัจจัยที่มีผลต่อการสนับสนุนทางสังคม ได้แก่ เครือข่ายทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ลักษณะเป็นองค์กร และเป็นเครือข่ายเฉพาะบุคคล โดยลักษณะเป็นองค์กร ได้แก่ กลุ่มคนทำงาน หรือกลุ่มให้บริการ เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลมารวมกันมีเป้าหมายเดียวกัน มีภารกิจเกี่ยวข้องกัน ส่วนเครือข่ายส่วนบุคคล เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อผู้อื่น เช่น ครอบครัว ญาติ เพื่อน หรือชุมชน เป็นต้น (Pender.1987 : 393-395) ผลการวิจัยของสมจิต หนุเจริญกุล และคณะ (สมจิต หนุเจริญกุล; วัลลา ตันตโยทัย; และรวมพร คงกำเนิด. 2543) พบว่าแหล่งสนับสนุนทางสังคมด้านสุขภาพ ประกอบด้วย 5 แหล่งคือ แหล่งสนับสนุนจากครอบครัวและญาติพี่น้อง แหล่งจากกลุ่มเพื่อน แหล่งสนับสนุนด้านศาสนาหรือแหล่งอุปถัมภ์ต่างๆ แหล่งให้การดูแลจากกลุ่มวิชาชีพด้านสุขภาพ และกลุ่มวิชาชีพอื่นโดย บราวน์ และ แมค เอลรีน (สมจิต หนุเจริญกุล; วัลลา ตันตโยทัย; และรวมพร คงกำเนิด. 2543 ; อ้างอิงจาก Brown. 1986 : 4-9) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าครอบครัวเป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่ กลุ่มญาติพี่น้องและกลุ่มพื่อน อย่างไรก็ตาม ความต้องการแรงสนับสนุนทางสังคมจากแหล่งต่างๆ จะมีมากน้อยต่างกันขึ้นกับภาวะสุขภาพและความต้องการของบุคคลในการส่งเสริมสุขภาพ เพนเดอร์ (Pender. 1987 : 396) ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 2 ประการ ประการแรก ได้แก่ ด้านสนับสนุน (Support) หมายถึงการกระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยให้ผู้รับการสนับสนุนบรรลุวัตถุประสงค์ และสามารถตอบสนองความต้องการต่างๆ เช่น สิ่งของ กำลังใจ ความรักความอบอุ่น ซึ่งเป็นการสนับสนุนทางด้านจิตใจ ประการที่สอง ได้แก่ ด้านการแนะนำ (Advice) เป็นการให้ข้อมูล หรือการแนะนำต่างๆ ซึ่งทำให้ ผู้รับนำกลับมาพิจารณาว่าตนจะทำอย่างไร จึงจะบรรลุตามจุดมุ่งหมาย

3.5.5 การวัดการสนับสนุนทางสังคม

การวัดเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม ได้มีผู้วิจัยในต่างประเทศ ได้เสนอแนวทางในการสร้างเครื่องมือการวัดการสนับสนุนทางสังคมไว้หลายประเภท ซึ่งเครื่องมือที่ได้มีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่ผู้วิจัยแต่ละคนใช้เป็นหลักในการสร้างเครื่องมือของเขา โดยแบรนด์ และไวเนอร์ (Brandt; & Weinert. 1981 : 277-280) ได้สร้างเครื่องมือเพื่อวัดการสนับสนุนทางสังคม เรียกว่า “The Personal Resource Questionnaire (PRQ)” โดยยึดมโนทัศน์รูปแบบหน้าที่ของความสัมพันธ์ ของไวส์ (Weiss) มีหน้าที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) มีเครื่องชี้วัดว่าเขามีคุณค่า 2) การที่เขามีส่วนร่วมในสังคม 3) การมีความผูกพัน / ใกล้ชิด 4) การมีโอกาสได้รับการดูแล 5) การได้รับความช่วยเหลือทางด้านวัตถุสิ่งของ ทางด้านอารมณ์ และการได้รับข้อ

มูลข่าวสาร โดยมีการวัดการสนับสนุนทางสังคมหลายทิศทาง (Multidimensional) ซึ่งเครื่องมือการวัดการสนับสนุนทางสังคมดังกล่าว ไม่ได้เฉพาะเจาะจงกับสถานการณ์ใด (สาวิตรี เทียนชัย. 2539 : 32-34)

ต่อมามีการสร้างเครื่องมือวัดการสนับสนุนทางสังคม โดยบราวน์ (Brown. 1986 : 4-9) สร้างขึ้นโดยใช้แนวความคิดในการสนับสนุนทางสังคมของเฮาส์ (House. 1981) โดยแบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 4 ชนิด คือ 1) การสนับสนุนด้านอารมณ์ 2) การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ 3) การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร 4) การสนับสนุนด้านการประเมินเปรียบเทียบ โดยแบบสอบถามจะให้หญิงตั้งครรภ์ประเมินตนเองว่า พึงพอใจในพฤติกรรมของผู้ให้การสนับสนุนมากน้อยเพียงใด ลักษณะคำตอบเป็นมาตราส่วนของลิเกิต 6 อันดับ นอกจากนี้ยังให้ผู้ตอบระบุถึงแหล่งที่มาของการสนับสนุนทางสังคมอีกด้วย

3.5.6 การสนับสนุนทางสังคมกับการแก้ปัญหาสุขภาพ

เป็นที่ยอมรับมานานแล้วว่าการสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทต่อพฤติกรรมของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พฤติกรรมอนามัยของบุคคล ทั้งแง่สุขภาพกาย สุขภาพใจ การป้องกันส่งเสริมสุขภาพ และการปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สาธารณ โดยมีรายงานการศึกษาวิจัยมากมายที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับการแก้ปัญหาสุขภาพ พอสรุปได้เป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ๆ คือ (บุญเยี่ยม ตระกูลวงศ์. 2530)

1. ผลโดยตรง มีการศึกษาความสัมพันธ์ของการสนับสนุนทางสังคมกับสุขภาพ (Meredith. 1981; citing Berman; & Syme.1981) โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเมืองอลามีดา รัฐแคลิฟอร์เนีย ในผู้ใหญ่ จำนวน 7,000 คน นานถึง 9 ปี โดยทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทั่วไป สุขภาพอนามัยและสถิติชีพที่สำคัญ รวมทั้งวัดถึงแรงสนับสนุนทางสังคม โดยถามถึงสถานภาพจำนวนคนที่ติดต่อสัมพันธ์ด้วย ความถี่ในการติดต่อ การเข้าร่วมศาสนา การเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ พบว่า ผู้ที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมน้อย มีอัตราตายมากกว่าผู้ที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมมาก 2-5 เท่า และพบความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้นในทุกเพศ ทุกวัฒนธรรม และทุกระดับเศรษฐกิจ ส่วนการศึกษาของคอบและคาสเซล (Cobb. 1976 : 300-313) ; (Cassel. 1974 : 471-482) พบว่าผู้ป่วยที่เป็นวัณโรค ความดันโลหิตสูง และอุบัติเหตุ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ขาดการสนับสนุนทางสังคม นอกจากนี้การศึกษาทางระบาดวิทยาสังคม ยังพบว่า คนที่ขาดการสนับสนุนทางสังคมจะเป็นผู้ที่อยู่ในภาวะของการติดโรคได้ง่าย เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงของต่อมไร้ท่อ และมีผลทำให้ภูมิคุ้มกันโรคลดลงอีกด้วย

2. ผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติตามคำแนะนำ ในการรักษาพยาบาล มีรายงานผลการศึกษาวิจัยเป็นจำนวนมาก ที่บ่งบอกถึงการสนับสนุนทางสังคม ที่มีต่อพฤติกรรมการปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้ป่วย ตัวอย่างเช่น คนไข้ที่ไม่มารับยารักษาโรคความดันโลหิตสูงอย่างสม่ำเสมอหรือเลิกรับบริการไปเลย ได้แก่ คนไข้ที่ขาดแรงสนับสนุนทางสังคม (Caldwell; et al. 1970) และคนไข้โรคไขข้ออักเสบ (บุญเยี่ยม ตระกูลวงศ์. 2530 ; อ้างอิงจาก Haynes; & Sackett. 1974)

3. ผลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรค คอปและแลงกี (Cobb. 1976) ; (Langie. 1977) ได้รายงานการศึกษาถึง พฤติกรรมการป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพ เช่น การตรวจสุขภาพร่างกายเป็นประจำ การออกกำลังกาย การบริโภคอาหาร พบว่าผู้ป่วยที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมมาก จะมีพฤติกรรมการป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพ ดีกว่าคนที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมต่ำ

4. ผลต่อสุขภาพจิต ผลของการสนับสนุนทางสังคมที่มีผลต่อสุขภาพจิต เช่นเดียวกับสุขภาพกาย โดยพบรายงานการวิจัยที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิต คือ ผลต่อความเครียด พบว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งช่วยให้มีกำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตของแต่ละบุคคล (Gore. 1973) นอกจากนี้มีการศึกษาผู้ชายที่ว่างงาน จำนวน 110 คน เป็นเวลา 2 ปี พบว่า กลุ่มที่ได้รับสนับสนุนทางสังคมสูง จะมีปัญหาเกี่ยวกับร่างกายและจิตใจ น้อยกว่าผู้ได้รับสนับสนุนทางสังคมต่ำ นอกจากนี้การสนับสนุนทางสังคมยังเป็นตัวกลางในการลดความเครียด โดยคาสเซลและแคพแพลน (Cassal; & Caplan. 1974) รายงานความสัมพันธ์ระหว่างแรงสนับสนุนทางสังคมกัลการลดความเครียดของผู้ป่วย

3.5.7 แหล่งของการสนับสนุนทางสังคม

วลิดา ศักดิ์บัณฑิตสกุล (2541) ได้สรุปว่าบุคคลทุกคนในสังคมไม่ได้เป็นแหล่งของการสนับสนุนทางสังคมทั้งหมด นอกจากผู้ที่จัดอยู่ในระบบหรือเครือข่ายทางสังคม ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยของกลุ่มสังคมทั้งหมดที่สามารถเชื่อถือได้ว่าจะให้การสนับสนุนทางสังคม แหล่งของการสนับสนุนทางสังคมมีความสำคัญต่อชนิดและปริมาณของการสนับสนุนทางสังคมที่ได้รับ เนื่องจากชนิดของการสนับสนุนทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามแหล่งที่ให้การสนับสนุนทางสังคม นอกจากนั้นแหล่งของการสนับสนุนทางสังคมยังสามารถบอกถึงขนาดของเครือข่ายทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดปริมาณการสนับสนุนทางสังคมที่บุคคลได้รับด้วย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วการสนับสนุนทางสังคมมีที่มาจาก 1)ครอบครัว เพื่อนสนิท ญาติ คู่สมรส 2) กลุ่มสังคมในระดับชุมชน เช่น เพื่อนบ้าน ผู้ร่วมงาน บุคลากรในวิชาชีพ อาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือ ชมรมต่างๆ ที่ตั้งขึ้นในสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่

นอกจากนี้แมคเอลวีน (Mac Elveen. 1979 : 321-327) แบ่งกลุ่มของบุคคลที่เป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเครือญาติ คือกลุ่มที่มีความผูกพันกันมาก มีปฏิสัมพันธ์กันหลายชนิดและสม่ำเสมอ ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ร่วมกัน และมีการติดต่อสัมพันธ์กันบ่อยครั้ง 2) กลุ่มที่ไม่ใช่เครือญาติ เป็นกลุ่มที่บุคคลเลือกติดต่อด้วยเหตุผลส่วนตัว มีความสนใจหรือค่านิยมที่เหมือนกัน กลุ่มนี้มักจะเป็นกลุ่มเพื่อนที่มีอายุใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีการดำเนินชีวิตใกล้เคียงกัน ส่วนแบรนด์และไวเนิร์ท (Brant; & Weinert. 1981) แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 11 กลุ่ม คือ กลุ่มบิดามารดา กลุ่มบุตร กลุ่มคู่สมรส หรือบุคคลใกล้ชิด กลุ่มญาติ หรือบุคคลในครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงาน กลุ่มบุคลากรทางด้านวิชาชีพ กลุ่มพระหรือนักบวช กลุ่มหน่วยบริการที่จัดให้ในชุมชน กลุ่มให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกลุ่มอื่นๆ ซึ่งเพนเดอร์ (Pender. 1996) ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มสนับสนุนตามธรรมชาติ ได้แก่ การสนับสนุนจากครอบครัวและญาติพี่น้อง ซึ่งถือว่าสำคัญมากที่สุด เนื่องจามีบทบาทสำคัญต่อบุคคลตั้งแต่ในวัยเด็ก เป็นแหล่งถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ แบบแผนพฤติกรรม และประสบการณ์ต่างๆ

2. กลุ่มบุคคลใกล้ชิด ได้แก่ เพื่อน บุคคลสำคัญ บุคคลใกล้ชิด เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน

3. กลุ่มบุคคลทางศาสนา ได้แก่ พระ ผู้นำทางศาสนา หรือบุคคลอื่นในองค์กรศาสนา มีการยึดหลักคำสอนของศาสนาเป็นเป้าหมายหลักใรการสนับสนุน

4. กลุ่มบุคลากรทางด้านสุขภาพ ได้แก่ แพทย์ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา เป็นกลุ่มที่จะช่วยให้บุคคลรู้จักการส่งเสริม ป้องกัน ดูแลและฟื้นฟูสมรรถภาพของตนเองและผู้ใกล้ชิด

5. กลุ่มวิชาชีพอื่นๆ ได้แก่ กลุ่มให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

อาจสรุปได้ว่า การสนับสนุนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนทางด้านร่างกาย จิตใจ หรือวัตถุสิ่งของก็ตาม ย่อมส่งผลกระทบให้ผู้ที่ได้รับอย่างแน่นอน เพราะคนเรานั้นทั้งร่างกายและจิตใจไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิงได้ การสนับสนุนทางสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อภาวะสุขภาพของมนุษย์และการดำเนินกิจกรรมใดๆ เพื่อให้เกิดความสำเร็จ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญต่อการสนับสนุนทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะดำเนินการวิจัย เพื่อให้การพัฒนารูปแบบกิจกรรมเกิดขึ้นได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ และสามารถนำไปใช้ได้ในสถานการณ์จริงตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป

3.5.8 งานวิจัยเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม

มีรายงานการศึกษามากมายที่พบว่าการสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อสุขภาพ ซึ่งการสนับสนุนทางสังคมมีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสุขภาพอนามัยของบุคคล โดยที่อิทธิพลของแรงสนับสนุนทางสังคมที่ผู้ป่วยได้รับจากครอบครัว เพื่อน และเพื่อนบ้าน ช่วยให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น นอกจากนี้การได้รับบริการจากแพทย์/พยาบาลสม่ำเสมอ จะทำให้ผู้ป่วยหายจากโรคได้มากกว่าผู้ที่ได้รับแรงสนับสนุนน้อย ผลจากการขาดขาดการสนับสนุนทางสังคมทำให้สภาวะจิตใจของบุคคลนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้มีผลกระทบต่อการผลิตฮอร์โมนของร่างกายและในที่สุดทำให้ภูมิต้านทานลดลง จึงทำให้เกิดโรคได้ง่ายและเจ็บป่วยบ่อยและมีอัตราตายสูงกว่าบุคคลที่ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม (บุญเยี่ยม ตระกูลวงศ์. 2528 : 586) นอกจากนี้การศึกษาโดยคอปและแคสเซล (Cobb. 1976 : 300-313) ; (Cassel. 1976 : 471-482) พบว่าผู้ป่วยวัณโรค ความดันโลหิตสูง อุบัติเหตุส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ขาดการสนับสนุนทางสังคมหรือถูกตัดขาดจากเครือข่ายการสนับสนุนทางสังคม นอกจากนี้การศึกษาทางระบาดวิทยายังพบว่า คนที่ขาดการสนับสนุนทางสังคมจะเป็นผู้ที่อยู่ในภาวะของการติดโรคได้ง่ายเนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบต่อมไร้ท่อ และมีผลทำให้ภูมิคุ้มกันลดลงอีกด้วย ส่วนคอบป์ (Cobb. 1976 : 300-313) และแลงกลี (Langlie. 1977 : 244-260) ได้รายงานการศึกษาถึงพฤติกรรมการป้องกันโรคและส่งเสริมสุขภาพ เช่น การตรวจร่างกายเป็นประจำ

การออกกำลังกาย การบริโภคอาหาร พบว่าผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากจะมีพฤติกรรมการป้องกันโรคและส่งเสริมสุขภาพดีกว่าผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมน้อย

อย่างไรก็ตามมีงานวิจัยเป็นจำนวนมากแสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทอย่างยิ่งในการ มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของบุคคล ยกตัวอย่างเช่น แคพแพลน (Caplan. 1977) ทำการศึกษาพบว่าการสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์ เป็นตัวช่วยลดความเครียด ซึ่งมีผลต่อร่างกาย และจิตใจ โดยจะทำให้บุคคลเพิ่มความอดทนต่อปัญหาได้มากขึ้น จากการศึกษาผลของความเครียด กับการเกิดโรคความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ ในกลุ่มคนทำงานที่ต้องทำงาน พบกับความเครียดมาก พบว่าคนที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมต่ำ เสี่ยงต่อการเป็นโรคความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ สูงกว่า ผู้ที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมมาก ส่วนการศึกษาของมอร์ริสกี้ (Morisky; et al. 1985) เกี่ยวกับผลการให้สุขศึกษาแก่คนในครอบครัว เพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยในการควบคุมความดันโลหิตสูง จำนวน 400 คน ศึกษาเปรียบเทียบผู้ป่วย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง เป็นกลุ่มผู้ป่วยที่ได้รับความช่วยเหลือจากคนในครอบครัว กลุ่มควบคุม ผู้ป่วยไม่มีคนในครอบครัวให้การช่วยเหลือ มีการติดตามผลนาน 5 ปี โดยประเมินผลจากผู้ป่วยที่มาตามนัด การควบคุมน้ำหนัก และควบคุมความดันโลหิต การวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า ผู้ป่วยกลุ่มทดลองมาตามนัด การควบคุมน้ำหนักและการควบคุมน้ำหนัก มากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การศึกษาของ เบอร์คเลอร์ (Pilisuk.1982 ; citing Burgler) ศึกษาผลการวิจัยจากงานวิจัยจำนวน 41 เรื่อง เกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้ป่วยพบว่ารายงานการวิจัย 34 เรื่อง ได้แสดงให้เห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้ป่วย คือ ผู้ป่วยได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากจะเป็นผู้ที่มีการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำมากกว่าผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมน้อย การศึกษาของออร์เบอร์ท (Erbert; et al. 1976) ในผู้ป่วยที่ได้รับการทำศัลยกรรมดวงตาทั้ง 2 ข้าง โดยเปรียบเทียบระหว่างผู้ป่วยกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากวิสัญญีแพทย์ในการอธิบายและการดูแล กับกลุ่มที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากวิสัญญีแพทย์เลย พบว่าหลังผ่าตัดผู้ป่วยกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากวิสัญญีแพทย์ ได้กลับบ้านเร็วกว่าผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการสนับสนุน เฉลี่ย 2.7 วัน แสดงให้เห็นว่าการได้รับการสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อการหายป่วยของคนไข้มากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนทางสังคม

การศึกษาในประเทศไทยในการศึกษาเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมมีอยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน เช่น การศึกษาของ สิริวัฒน์ ลิมปวิทยากุล (2529) ได้ศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผล การให้สุขศึกษาโดยแม่บ้านกับผู้สื่อข่าวสาธารณาสุข (ผสส) เพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับของประชาชน จังหวัดอุบลราชธานี แสดงให้เห็นว่าการให้การสนับสนุนทางสังคมนับมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับ การศึกษาของบุษบา จิรกุลสมโชค. (2529) ในประสิทธิผลการใช้แรงสนับสนุนทางสังคม ระหว่างนักเรียนกับเพื่อนและนักเรียนกับพ่อแม่ ที่มีพฤติกรรมด้านทันตสุขภาพ ภายหลังการทดลอง คะแนนเฉลี่ย ความรู้ด้านทันตสุขภาพของนักเรียนที่ได้รับแรงสนับสนุนจากเพื่อนนักเรียนด้วยกัน สูงกว่าได้รับจากพ่อแม่ ($p<0.05$) ส่วนทางด้านทัศนคติไม่แตกต่างกัน ส่วนพวงพลอย ชุณห์วิจิตรา. (2530) ศึกษาประสิทธิผลของแรงสนับสนุนทางสังคม

จากเพื่อนบ้านที่มีส้วม ต่อพฤติกรรมการสร้างส้วม หลังการทดลองพบว่า คะแนนเฉลี่ยความรู้ในเรื่องส้วม การระบาด การป้องกันโรคทางเดินอาหาร ทัศนคติ ความเชื่อในประโยชน์ของส้วม และความตั้งใจใฝ่พฤติกรรม ในกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ นอกจากนี้จรรยา นาคหมื่นไวย์. 2530 ศึกษาผลของการให้สุขศึกษาร่วมกับแรงสนับสนุนของครู และบิดา หรือมารดา ที่มีต่อพฤติกรรมการป้องกันการเป็นเหา ในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า กลุ่มนักเรียนที่ได้รับแรงสนับสนุนจากบิดา หรือมารดา มีคะแนนเฉลี่ย ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม สูงกว่านักเรียนที่ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมจากครู และการศึกษาของบังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ (2549ก) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของประชาชนในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร พบว่ามีเพียงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม และการสนับสนุนทางสังคมเท่านั้นที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิลำไส้

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าการสนับสนุนทางสังคมนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมทางด้านสุขภาพ โดยมีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน ซึ่งชนิดของการสนับสนุนทางสังคมโดยส่วนใหญ่มีการจัดแบ่งไว้คล้ายกัน ได้แก่ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ สิ่งของ/แรงงาน ข้อมูลข่าวสาร และการประเมินผล โดยมีปัจจัยที่มีผลต่อการสนับสนุนทางสังคมอยู่หลายปัจจัย และมีแหล่งที่ทำให้เกิดการสนับสนุนทางสังคมอยู่หลายแหล่งด้วยกัน อย่างไรก็ตามในงานวิจัยเชิงทดลองจะนำการสนับสนุนทางสังคมไปใช้ในการวิจัยแทบทั้งสิ้น แม้แต่งานวิจัยเชิงสำรวจก็ยังพบว่าการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่พึงประสงค์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการสนับสนุนทางสังคมไปใช้ในงานวิจัยในระยะดำเนินการ โดยคาดว่าภายหลังจากกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมในกิจกรรม จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ตามวัตถุประสงค์งานวิจัย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้พฤติกรรมการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดีขึ้น ซึ่งจะทำให้ลักษณะสุขาภิบาลที่พักอาศัยในชุมชนแออัดมีสภาพที่ดีขึ้นเหมาะสมต่อการพักอาศัยของประชาชนในชุมชนต่อไป

3.6 เทคนิคเอไอซี (AIC)

เทคนิคเอไอซี (AIC หรือ Appreciation Influence Control) เป็นเทคนิคที่พัฒนามาจากแนวคิดของสถาบันเอกชน ซึ่งตั้งขึ้นโดย ทูริด ซาโต และวิลเลียม สมิธ (Turid Sato; & Dr. William E. Smith) กระบวนการนี้ได้นำมาทดลองและเผยแพร่ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 โดยจากการศึกษาพบว่า กระบวนการเทคนิคเอไอซี เป็นกระบวนการที่มีศักยภาพในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของชาวบ้านให้ร่วมพัฒนาชุมชนและยังมีศักยภาพที่จะขยายผลได้ เทคนิคนี้ได้ถูกนำมาประยุกต์สำหรับการประชุมระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน ที่ให้ความสำคัญต่อความคิดและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบนพื้นฐานแห่งความเสมอภาค นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับคนในการเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และมีการนำมาใช้ในสาขาต่างๆ อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน โดยเฉพาะการนำไปใช้ในการดำเนินการประชุมต่างๆ (สุภัทร ชูประดิษฐ์. 2550 : ออนไลน์; อ้างอิงจาก อรพินท์ สพโชคชัย. 2537)

3.6.1 ความหมายของเทคนิคเอไอซี

ประหยัด จตุพรพิทักษ์ ได้ให้ความหมายของ เทคนิคเอไอซี (AIC) ว่าเป็นพลังปัญญาที่สร้างสรรค์ที่มีอยู่ในบุคคล กลุ่มคน องค์กรชุมชน และสังคม และเป็นพลังทางการพัฒนา ได้แก่ (สุภัทร ชูประดิษฐ์. 2550 : ออนไลน์ ;อ้างอิงจาก ประหยัด จตุพรพิทักษ์. 2540)

1. พลังความรักและความซาบซึ้งใจ (Appreciation หรือ A) คือ การมีความรัก ความเมตตา ปรารถนาดี เป็นมิตร ซาบซึ้งคุณค่า รับรู้ เข้าใจ ใส่ใจ ต่อสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่มคน องค์กร ชุมชน สังคม ธรรมชาติ ทรัพยากร วัตถุสิ่งของ ปรากฏการณ์ เหตุการณ์ สถานการณ์ และอื่น ๆ

2. พลังความคิดและการมีปฏิสัมพันธ์ผสมผสาน (Influence หรือ C) คือ การใช้ความคิดริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ การใช้ปัญญา การใช้ปรีชาญาณ ทั้งนี้โดยการเน้นความคิดร่วมกัน แลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กัน ผสมผสานกันด้วยความเป็นมิตร ความปรารถนาดี พร้อมทั้งให้เกียรติและความเคารพซึ่งกันและกัน

3. พลังความพยายามและการควบคุมจัดการ (Control หรือ C) คือ การมีความมุ่งมั่น ผูกพันและรับผิดชอบที่จะปฏิบัติภารกิจซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของตนให้ดำเนินไปด้วยดีจนกระทั่งผลสำเร็จ รวมถึงการรู้จักวางแผน จัดระบบ จัดคน จัดทรัพยากร สร้างความเข้าใจ สร้างกำลังใจ สร้างความร่วมมือ ประสานงาน ควบคุม ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานและการปรับปรุง

3.6.2 แนวคิดพื้นฐานของเทคนิคเอไอซี

แนวคิดพื้นฐานของเทคนิคเอไอซี มีความคิดว่าบุคคล กลุ่มบุคคลในชุมชนองค์กรและสังคมมีพลังงานและพลังปัญญาในการที่จะเอาชนะปัญหาอุปสรรค และสร้างสรรค์ชีวิตให้ดีกว่าได้ แต่พลังงานที่ยังอยู่อย่างโดดเดี่ยว อาจถูกนำมาใช้ในเชิงลบกลายเป็นพลังงานที่ใช้ทำลายเอารัดเอาเปรียบและมุ่งเอาชนะ แต่เป็นพลังงานในเชิงบวกก็เป็นความรัก การพัฒนาจำเป็นต้องมีการจัดการและระดมพลังงานให้กลายเป็นพลังสร้างสรรค์ ในการวางแผนใดๆ ก็ตามถ้าเปิดโอกาสให้ผู้มีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง (Stakeholder) มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและตัดสินใจจะเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่เหมาะสมและยั่งยืน (Sustainable Development) เพราะเป็นการสร้างความเข้าใจ สร้างการยอมรับ สร้างความเป็นเจ้าของความรับผิดชอบร่วมกัน การเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าประชุมปรึกษาหารือกันอย่างเปิดใจ ผู้เข้าประชุมกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณญาณโดยผู้อื่นยอมรับฟังหารือตกลงร่วมกัน เป็นการกระทำที่ทำให้คนเหล่านั้นได้เรียนรู้ ได้รับประสบการณ์ ได้รับข้อมูลใหม่ และนำความรู้ประสบการณ์และข้อมูลไปกำหนดแผนและวัตถุประสงค์ของแต่ละงาน เป็นเทคนิคที่ใช้ได้ดีกับการวางแผนพัฒนาทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนาระดับประเทศ ระดับภูมิภาค ระดับท้องถิ่นหรือแม้แต่การวางแผนพัฒนาหน่วยงานองค์กรหรือกลุ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้นำการประชุมเป็นสำคัญ ผู้นำการประชุมดังกล่าวต้องมีความสามารถในการใช้เทคนิคที่จะกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นกันเอง สร้างบรรยากาศการประชุมให้เป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุป

ร่วมกันที่ทุกคนพึงพอใจ และมองเห็นผลประโยชน์ร่วมกัน (สุภัทร ชูประดิษฐ์. 2550 : ออนไลน์ ; อ้างอิงจาก อรพินท์ สพโชคชัย. 2537)

3.6.3 ขั้นตอนของเทคนิคเอไอซี

เนื่องจากกระบวนการเอไอซี เป็นการประชุมที่ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อจัดทำแผน โดยเป็นวิธีการที่เปิดโอกาส ให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน ความรู้ประสบการณ์ นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ ถึงสภาพปัญหา ความต้องการข้อจำกัดและศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้มีการระดมพลัง สมองในการศึกษาวิเคราะห์พัฒนาทางเลือก เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา เกิดการตัดสินใจร่วมกัน เกิดพลังของการสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น เพราะกระบวนการเอไอซี มีขั้นตอนสำคัญได้แก่ (สุภัทร ชูประดิษฐ์. 2550 : ออนไลน์)

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้หรือความพึงพอใจ (Appreciation หรือ A) คือขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน แสดงความคิดเห็น รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์เป็นประชาธิปไตย ยอมรับในความคิดของเพื่อนสมาชิกโดยใช้การวาดภาพเป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

A1 : การวิเคราะห์สภาพการของหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ในปัจจุบัน

A2 : การกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์ อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาว่าต้องการอย่างไร

โดยทั้งสองส่วนนี้จะทำการเน้นการวาดภาพซึ่งมีความสำคัญคือ 1) ช่วยให้ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถสร้างจินตนาการ คิด วิเคราะห์ จนสรุปมาเป็นภาพ และช่วยให้ผู้ไม่ถนัด ในการเขียนสามารถสื่อสารได้ 2) ช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมคิดและพูด เพื่ออธิบายภาพซึ่งตนเองวาด นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุม อื่นๆ ได้ซักถามข้อมูลจากภาพ เป็นการเปิดโอกาสให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน และกระตุ้นให้คนที่ไม่ค่อยกล้าพูด ให้มีโอกาสนำเสนอ 3)การรวมภาพของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นภาพรวมของกลุ่ม จะช่วยให้มีความง่าย ต่อการรวบรวมแนวคิดของผู้เข้าร่วมประชุม และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของภาพ(ความคิด) และส่วนร่วมในการสร้างภาพพึงประสงค์ของกลุ่ม และ 4) ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการประชุมให้มีความสุข และเป็นกันเอง ในบางครั้งผู้เข้าร่วมประชุม

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I) คือขั้นตอนการหาวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพพึงประสงค์ หรือที่ได้ช่วยกันกำหนด วิสัยทัศน์ไว้ เป็นขั้นตอนที่จะต้องช่วยกันหามาตรการ วิธีการ และค้นหาเหตุผลเพื่อกำหนดทางเลือกในการพัฒนา กำหนดเป้าหมาย กำหนดกิจกรรม และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

I1 : การคิดเกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพพึงประสงค์

I2 : การจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ โดยเป็นกิจกรรมหรือโครงการที่หมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่นทำเองได้เลย หรือเป็นกิจกรรมหรือโครงการที่บางส่วนต้องการความร่วมมือ หรือการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ เป็นต้น

3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) คือยอมรับและทำงานร่วมกันโดยนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ มาสู่การปฏิบัติ และจัดกลุ่มผู้ดำเนินการ ซึ่งจะรับผิดชอบโครงการโดยขั้นตอนกิจกรรมประกอบด้วย

C1 :การแบ่งความรับผิดชอบ

C2 : การตกลงใจในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติ

ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จากการประชุมคือรายชื่อกิจกรรม หรือโครงการที่กลุ่ม องค์กรชุมชนดำเนินการได้เอง ภายใต้ความรับผิดชอบ และเป็นแผนปฏิบัติการ ของหมู่บ้าน ชุมชน หรือโครงการที่เสนอขอรับการส่งเสริม สนับสนุนจากองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานหรือสนับสนุนชุมชน

3.6.4 หลักการสำคัญของเทคนิคเอไอซี

หลักการสำคัญของเทคนิคเอไอซี ที่ผู้นำไปปฏิบัติควรคำนึงถึงเพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จนั้น มีหลักการ 5 ประการ ดังนี้ (สุภัทร ชูประดิษฐ์. 2550 : ออนไลน์)

1. การเข้าใจสถานการณ์ และการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การจัดให้ “ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง” หรือ “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” (Stakeholder) มาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เป็นจริงร่วมกัน ด้วยความเป็นมิตร ความปรารถนาดี พร้อมทั้งให้เกียรติและให้ความเคารพซึ่งกันและกันแล้วร่วมกันกำหนด “เป้าหมาย” หรือสิ่งที่มุ่งหวังในอนาคต ซึ่งจะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดมีความพอใจ

2.การคิดค้นวิธีการสำคัญ ซึ่งจะทำให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ได้แก่ การร่วมกันใช้ความริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ (แยกแยะ) การสังเคราะห์ (รวบรวม) การใช้ปัญญา การใช้ปรีชาญาณในลักษณะปฏิสัมพันธ์ (แลกเปลี่ยน) และผสมผสานโดยไม่ยึดติดอยู่กับฐานความคิด กรอบความคิด แนวทางหรือวิธีการที่คุ้นเคยอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ “วิธีการสำคัญ” ที่จะทรงพลังและมีประสิทธิภาพสูงสุดในการบรรลุเป้าหมายซึ่งได้ร่วมกันกำหนดขึ้น

3. การกำหนดแผนปฏิบัติการและผู้รับผิดชอบคือ การนำ “วิธีการที่สำคัญ” ที่คิดค้นและตกลงร่วมกันได้แล้วมากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” ซึ่งระบุชัดเจนว่าจะทำอย่างไร เพื่อให้ได้ผลอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีรายละเอียดการดำเนินงานอย่างไร มีกำหนดเวลาอย่างไร ต้องใช้ทรัพยากรอย่างไร ปัจจัยแห่งความสำเร็จคืออะไร อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นและวิธีป้องกันแก้ไขเป็นอย่างไร

4. การนำ “แผนปฏิบัติการ” ไปปฏิบัติจริงคือ การปฏิบัติตามรายละเอียดต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ใน “แผนปฏิบัติการ” นั่นเอง โดยอาจยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ตามควรแก่สถานการณ์ ซึ่งย่อมผันแปรได้และอาจไม่ตรงกับที่คาดคะเนไว้ในขณะที่ทำแผน

5. การศึกษาเรียนรู้และการปฏิบัติจริง แล้วนำมาประกอบการพิจารณา เพื่อปรับปรุงงานหรือภารกิจให้บรรลุผลดียิ่งขึ้น ซึ่งเท่ากับเป็นการ “ทำความเข้าใจสถานการณ์” จากประสบการณ์จริง เพื่อนำมาประกอบการพิจารณากำหนด “เป้าหมาย” การคิดค้น “วิธีการสำคัญ” ทำเป็น “แผนปฏิบัติการ” แล้วนำไปปฏิบัติจริงต่อไป

3.6.5 ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของเทคนิคเอไอซี

การนำเทคนิคเอไอซีไปใช้เพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการดำเนินการด้านต่างๆ มีข้อคำนึงดังนี้ (สุภัทร ชูประดิษฐ์. 2550 : ออนไลน์)

1. การจัดประชุมด้วยการใช้เทคนิคเอไอซีเน้นความเป็นกระบวนการ ซึ่งจะดำเนินการข้ามขั้นตอนหรือสลับขั้นตอน ไม่ได้เน้นการระดมความคิด และสร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจ การกำหนดอนาคตร่วมกัน และเน้นการสร้างพลังความคิด วิเคราะห์ และเสนอทางเลือก ในการพัฒนาและพลังความรัก ความเอื้ออาทร การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร อันเป็นพลังเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนา

2. การศึกษาและเตรียมชุมชน เพื่อให้เข้าใจสภาพของหมู่บ้าน ชุมชน หรือตำบล ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ การทราบความสามารถ ศักยภาพของกลุ่ม สภาพการพึ่งตนเอง เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอ เป็นข้อเท็จจริง ในการกำหนดอนาคตทางเลือก รวมทั้งกลวิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา และการประสานความร่วมมือ อีกทั้งทำให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชน ประชาชนเข้าใจ และส่งผู้แทนที่มีอำนาจในการตัดสินใจของ กลุ่ม เข้าร่วมประชุม รวมทั้งมีการพิจารณาเพื่อกระจายโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม เช่น กลุ่มสตรี เด็ก คนจน ผู้ประสบปัญหาต่างๆ เป็นต้น วิทยากรกระบวนการที่เข้าใจขั้นตอนของการใช้เทคนิคเอไอซี มีประสบการณ์ ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องในการประชุม นอกจากนี้ยังมีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์เฉพาะหน้า สามารถไกล่เกลี่ย หรือมีวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้ง ที่เหมาะสมในกรณีที่อาจจะเกิดขึ้น โดยสามารถทำหน้าที่ เตรียมชุมชน เตรียมการประชุม ดำเนินการประชุม สรุปผล สร้างบรรยากาศในการประชุม ควบคุมขั้นตอนและเวลาในการดำเนินการประชุมให้เป็นไปตามกระบวนการ สรุปความเห็นที่แท้จริงของผู้เข้าร่วมประชุม โดยไม่สอดแทรกความเห็นหรือทัศนะของตนเอง

จากแนวคิดของเทคนิคเอไอซีพอสรุปได้ว่า เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้บุคคลหรือผู้เกี่ยวข้องได้เห็นความสำคัญในประเด็นปัญหาด้วยตนเอง โดยการเปิดโอกาสให้ได้แสดงความคิดเห็นและวางอนาคตร่วมกัน อีกทั้งยังมีอิสระในความคิดเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนา ลงมือปฏิบัติ ประเมินผลและปรับปรุงแผนด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจและเล็งเห็นความสำคัญ ทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปตามสภาพการณ์จริง และเกิดขึ้นอย่างถาวร

3.7 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการค้นหาคำตอบที่เสนอในวิชาจิตวิทยาสังคม โดยเคอร์ท เลวิน ในระหว่างช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดหลักของเขาคือ ทฤษฎีและการปฏิบัติ สามารถจะดำเนินควบคู่กันไปอย่างอาศัยประโยชน์ซึ่งกันและกันได้ ซึ่งทำให้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่ของการวิจัยและการปฏิบัติ คือการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีความนิยมขึ้นเรื่อยๆ ตลอดมา นอกจากนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เป็นการนำวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ในการพัฒนากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อหารูปแบบหรือแนวทางปฏิบัติกิจกรรมนั้นๆ ให้ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ การวิจัยเชิงปฏิบัติการต่างจากการวิจัยเชิงคุณภาพโดยทั่วไปตรงที่จะต้องมีการลงมือปฏิบัติกิจกรรมและปรับปรุงการปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลตามต้องการ (อาภรณ์ เชื้อประไพศิลป์. 2534)

3.7.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

เคอร์ท เลวิน ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า เป็นกระบวนการวิจัยที่ค้นหาคำตอบบนเงื่อนไข และผลของการกระทำหรือการปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ กันและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่วนเคมมิสและแมคแทคกาท (Kemmis; & McTaggart. 1988) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่าเป็นกระบวนการร่วมมือกันของผู้ร่วมวิจัยเพื่อการเรียนรู้ พัฒนา ปรับปรุง และแก้ไขปัญหาร่วมกัน ประกอบด้วยกระบวนการรวบรวมปัญหาและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกตและสะท้อนการปฏิบัติ และการปรับปรุงแผนการปฏิบัติ นอกจากนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการยังเป็นวิธีการศึกษาที่ช่วยยืนยันความรู้ทฤษฎีว่าจะใช้ได้กับการปฏิบัติได้มากน้อยแค่ไหน หรือมีข้อจำกัดอะไรบ้าง เป็นวิธีการที่เหมาะกับการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติ (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 ; อ้างอิงจาก Holter; & Schartz-Barcott. 1993)

3.7.2 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถอธิบายได้ในรูปของกระบวนการที่เป็นวงจร (Cyclical process) ที่มีหลายขั้นตอน (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 ; อ้างอิงจาก Coate; & Chambers. 1990 ; Kemmis; & McTaggart. 1988) ได้แก่ การวินิจฉัยปัญหา วางแผนการกระทำเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติ การนำแผนไปปฏิบัติ การประเมินผล และการปรับปรุงแผนใหม่ ทั้งนี้โดยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างผู้ร่วมวิจัยทุกฝ่าย กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีความแตกต่างจากกระบวนการแก้ไขปัญหาในรูปแบบเดิม (Systemic problem-solving) ซึ่งยึดถือว่าปัญหาต่างๆ ได้รับการวินิจฉัยมาแล้วและวิธีการตลอดจนผลที่จะได้รับก็มักจะกำหนดตายตัว (The ends are fixed) (Greenwood. 1993) แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นจะอาศัยการปฏิบัติโดยการสะท้อนคิด (Reflextive practice) ซึ่งเน้นการสะท้อนคิดในตนเอง (Self-reflection) ของผู้ปฏิบัติ แนวทางการพัฒนาความรู้จึงขึ้นอยู่กับการให้ความหมายและการแปลความหมาย โดยการดำเนินการของผู้ปฏิบัติเป็นกระบวนการของประชาธิปไตยและไม่มีการควบคุมเน้นที่การให้อำนาจแก่

บุคคลเพื่อให้แก้ไขปัญหาได้ (Empowerment) (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 ; อ้างอิงจาก Meyer. 1993)

เคอร์ท เลวิน กล่าวว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีลักษณะการทำงานเป็นวงจรหรือเกลียว (Spiral) ที่ต่อเนื่อง ในแต่ละวงจรประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การลงมือปฏิบัติ (Action) และ 3) การค้นหาสภาพการณ์ที่เป็นจริงหรือสะท้อนเหตุการณ์ โดยเลวินได้กล่าวถึงขั้นตอนแรกที่เริ่มต้นด้วยการค้นหาสภาพการณ์ที่เป็นจริง หรือค้นหาข้อเท็จจริงของสถานการณ์ให้มากที่สุด ถ้าขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จจะนำไปสู่ขั้นตอนที่สอง ที่ได้ภาพรวมของแผนทั้งหมดและวิธีการที่จะบรรลุตามวัตถุประสงค์ และการตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติ นำไปสู่ขั้นตอนที่สาม คือการลงมือปฏิบัติ และสะท้อนผลที่ได้จากการปฏิบัติ นำไปปรับปรุงแผน และปฏิบัติใหม่เป็นวงจรเช่นนี้เรื่อยไป ซึ่งนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาในสังคมหรือองค์กร โดยได้แสดงวงจรของการวางแผน การลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนหรือค้นหาข้อเท็จจริง และมีการปรับปรุงแผนเพื่อนำไปปฏิบัติในลักษณะเป็นวงจรไปเรื่อยๆ จนเกิดการพัฒนาการปฏิบัติงานและการพัฒนาองค์ความรู้ (Kemmis; & McTaggart. 1988)

การที่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเคอร์ท เลวิน มีลักษณะเป็นเกลียววงจรหลายวงจร เนื่องจากตระหนักถึงความจำเป็นที่แผนการปฏิบัติ (Action plans) จะต้องมีความยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ เพราะสภาพความเป็นจริงของสังคมมีความซับซ้อน ไม่อาจคาดคะเนการปฏิบัติที่จำเป็นได้ล่วงหน้าทุกอย่าง การปฏิบัติและการสะท้อนการปฏิบัติจึงเป็นการกระทำที่คาบเกี่ยวกัน เพื่อให้สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนการปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม รายละเอียดแสดงตามภาพประกอบ 2

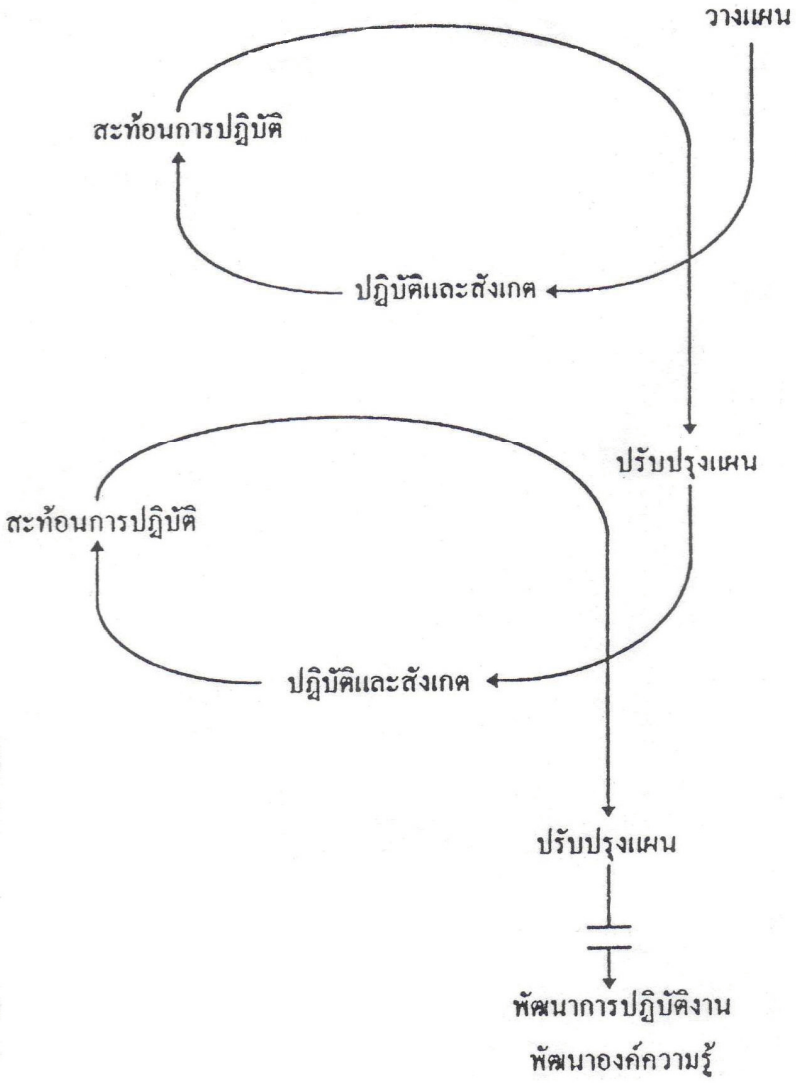

ภาพประกอบ 2 วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ที่มา : อาภรณ์ เชื้อประไพศิลป์. (2534). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาคุณภาพพยาบาล. จดหมายข่าวสมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย* 5 : 3-10.

3.7.3 ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

แม้ว่าในปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการไปใช้อย่างแพร่หลายในงานวิจัยด้านต่างๆ เช่น ด้านสังคมศาสตร์ การศึกษา การพยาบาลเป็นต้น แต่พบว่ายังมีความสับสนเกี่ยวกับวิธีการ (Approaches) การนิยาม และการใช้ประโยชน์จากการวิจัยนี้ เนื่องจากหลักการแนวคิดทฤษฎีที่เป็นรากฐาน (Theoretical foundation) ของการพัฒนาการวิจัยแตกต่างกัน นอกจากนี้ในการวิจัยแต่ละโครงการ นักวิจัยก็มีการสร้างปรัชญา (Philosophical orientations) ของตนเองด้วย -ทำให้จุดสนใจ และวิธีการให้ได้มาซึ่งความรู้มีหลากหลายโดยฮอลเตอร์และซวอร์ท-บาร์คอท แม้จะมีบางประเด็นที่แตกต่างแต่ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการทั้งหลาย มีลักษณะที่สำคัญที่

เหมือนกันอยู่ 4 ประการ (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 ; อ้างอิงจาก Holter; & Schartz-Barcott. 1993) ประกอบด้วย

1. ความร่วมมือซึ่งกันและกัน (Collaboration) หมายถึงความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ปฏิบัติ (Practitioners) ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หรือสถานการณ์ มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นแบบคนใน (Insider) นักวิจัยเชิงปฏิบัติการถือเป็นคนนอก (Outsider) นำมาซึ่งความรู้ทางทฤษฎีและวิธีการวิจัยแต่ขณะเดียวกันก็จะเป็นผู้เรียนรู้ในสถานการณ์ของผู้ปฏิบัติด้วย โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสังเกต สัมภาษณ์ และมีส่วนร่วมในสถานการณ์ ซึ่ง เว็บบ์ (Webb.1989) เรียกว่าการเข้าใจอย่างมีส่วนร่วม (Participant comprehension) ความแตกต่างของนักวิจัยกับผู้ปฏิบัติก็คือ นักวิจัยไม่ได้อยู่ในพื้นที่หรือสถานการณ์นั้นตลอดไป จะมีเวลาสิ้นสุดของบทบาทและกลับไปสู่สถานที่และงานในหน้าที่ของตนต่อไปเมื่อโครงการวิจัยสิ้นสุดสล กระบวนการของความร่วมมือกันจะเกี่ยวกับการวินิจฉัยปัญหา การออกแบบแผนการ กระทำและการลงมือกระทำการแก้ปัญหา

2. มุ่งเน้นที่การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ (Focus on a practical problems or solution of practical problems) ปัญหาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะถูกกำหนดขึ้นโดยความเห็นชอบของผู้ร่วมวิจัย จะเกี่ยวข้องกับสถานการณ์และสถานที่ที่เฉพาะเจาะจง เป็นการศึกษาในสภาพการณ์ตามธรรมชาติ ระดับของการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาจะมีความสำคัญต่อผลของกระบวนการเปลี่ยนแปลงมาก

3. มีการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ (Changes in practice) เป็นเป้าหมายหลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นจะขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหาและความร่วมมือกันรวมทั้งวิธีการ (Interventions) ที่ริเริ่มโดยนักวิจัยและผู้ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงนั้นควรจะมีทั้งด้านความเชื่อ ค่านิยมส่วนบุคคล และวิธีการปฏิบัติ (ทั้งของนักวิจัยและผู้ปฏิบัติ)

4. มีการพัฒนาความรู้หรือทฤษฎี (Theory development) ถือเป็นเป้าหมายบั้นปลายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ นักวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มาจากศาสตร์สาขาต่างๆ นอกจากจะยึดแนวคิดในการวิจัยแล้ว ยังมีการประยุกต์ใช้และพัฒนาความรู้ตามปรัชญาความเชื่อทางวิชาชีพหรือในศาสตร์สาขาของตนเองด้วย นักวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถค้นพบความรู้ใหม่ ทดสอบหรือขยายความรู้ที่มีอยู่โดยการทดลองใช้กับปัญหาหรือสถานการณ์จริงตลอดจนผสมผสานกับความรู้ในท้องถิ่น (Local knowledge) ที่เกี่ยวข้องด้วย ทฤษฎีที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการถือเป็นทฤษฎีของการปฏิบัติ (Practice theory)

3.7.4 รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ฮอลเตอร์และซวอร์ท-บาร์คอท ได้แบ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการเท่าที่มีปรากฏและใช้กันอยู่ ตามลักษณะการดำเนินการวิจัยได้เป็น 3 แบบ (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539; อ้างอิงจาก Holter; & Schartz-Barcott. 1993) คือ

1. ดำเนินการโดยอาศัยความร่วมมือทางเทคนิค (Technical collaborative approach)เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีเป้าหมายหลักเพื่อการทดสอบวิธีการแก้ไขปัญหา (Intervention) ซึ่งพัฒนามาจากความรู้หรือจากทฤษฎีที่มีอยู่ เพื่อดูว่าวิธีการตามทฤษฎีนั้นสามารถใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ มักมีการตั้งสมมติฐานนำมาก่อนรวมทั้งระบุการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ตลอดจนแผนการปฏิบัติ (Action plan) ที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงนั้น ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างนักวิจัยและผู้ปฏิบัติ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ปฏิบัติสนใจการวิจัยและยินยอม ที่จะอำนวยความสะดวกและช่วยเหลือต่อการใช้แบบแผนการแก้ปัญหานั้น โดยทั่วไปการวิจัยแบบนี้ทำให้การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว อย่างไรก็ตามจึงมีข้อจำกัดในการหวังผลระยะยาว ความรู้ที่ได้จากการวิจัยวิธีนี้เป็นความรู้เชิงทำนาย (Predictive knowledge) ซึ่งช่วยตรวจสอบความตรง (Validation) และการปรับแต่งทฤษฎีที่ใช้ให้มีความชัดเจนขึ้น (วัลลา ตันตโยทัย. 2540; อ้างอิงจาก Holter; & Schartz-Barcott. 1993)

2. ดำเนินการโดยการที่อาศัยความร่วมมือและการมีเป้าหมายร่วมกัน (Mutual collabolation approach) เป็นการที่นักวิจัยและผู้ปฏิบัติร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุ และวิธีการแก้ไขที่เป็นไปได้ในสถานการณ์ที่ศึกษา จนเกิดความเข้าใจใหม่ร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาและสาเหตุเรียกว่าทฤษฎีเฉพาะ (Local theory) ตลอดจนแผนสำหรับกระบวนการเปลี่ยนแปลง การวิจัยช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเข้าใจใหม่ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติของตนเองเพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงมีความคงทน แต่จะเกิดขึ้นเฉพาะในผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แบบแผนการแก้ปัญหา (Intervention) ที่ใช้จึงมักไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เมื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องออกจากระบบไป หรือมีบุคคลใหม่หลายคนเข้ามาในระบบ ความรู้ที่ได้จากการวิจัยวิธีนี้เป็นความรู้เชิงบรรยาย (Descriptive knowledge) ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีใหม่ โดยในขั้นต้นผู้วิจัยอาจมีแนวคิดหรือมีปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาก่อนอย่างกว้างๆ และในขั้นตอนการวิจัยนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย (อาจเป็นผู้ป่วยหรือผู้ปฏิบัติ) จะร่วมกันค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นหรือ ที่มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในสถานการณ์จริงๆ รวมทั้งสาเหตุของปัญหาและวิธีการแก้ไขที่อาจจะเป็นไปได้ (Possible interventions) มักเป็นการใช้วิธีการอุปมาน (Inductive approach) เป็นส่วนใหญ่ ผลที่ได้รับคือทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะเกิดความเข้าใจในปัญหาและสาเหตุของปัญหาในมุมมองใหม่ๆ ตลอดจนได้ทางเลือกสำหรับแก้ไขปัญหา และนำไปสู่การพัฒนาความรู้หรือทฤษฎีใหม่

3. ดำเนินการโดยการส่งเสริมให้บุคคลได้สะท้อนคิดถึงปัญหาและการปฏิบัติด้วยตนเอง (Enhancement approach) มีเป้าหมาย 2 ประการ ประการที่ 1 เหมือนกับการวิจัยสองวิธีแรกที่ได้กล่าวไปแล้วคือ การลดช่องว่างระหว่างปัญหาที่ผู้ปฏิบัติประสบอยู่จริงในสถานการณ์เฉพาะและทฤษฎีที่ใช้เพื่ออธิบายและแก้ปัญหาเหล่านั้น ประการที่ 2 เป็นเป้าหมายที่สูงกว่า คือการช่วยเหลือให้ผู้ปฏิบัติมีความสามารถในการค้นหาปัญหาและทำความกระจ่างเกี่ยวกับปัญหาที่เป็นรากฐาน (Founamental problems) โดยปลุกกระตุ้นการรู้สติ (Consciousness) ของกลุ่ม นักวิจัยช่วยผู้ปฏิบัติให้สะท้อนการปฏิบัติของตนเองอย่างลึกซึ้ง จนเกิดการเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงความแตกต่างระหว่างข้อตกลงเบื้องต้น (Assumptions) ของการปฏิบัติที่มีกำหนดไว้ และหลักเกณฑ์ที่ไม่ได้มีการ

กำหนดไว้ แต่เป็นสิ่งที่กำกับการปฏิบัติที่เป็นอยู่ สนับสนุนและเอื้ออำนวยต่อการร่วมกันอภิปราย ถกเถียง ของกลุ่มผู้ปฏิบัติเกี่ยวกับปัญหา ข้อตกลงเบื้องต้นทั้งในระดับเฉพาะตัวบุคคล และระดับวัฒนธรรมองค์กร ตลอดจนข้อขัดแย้งที่สามารถเกิดขึ้นได้ ทำให้รู้ถึงระบบค่านิยม รวมถึงบรรทัดฐาน และข้อขัดแย้งซึ่งอาจมีอยู่ในแก่นของปัญหา ความร่วมมือระหว่างนักวิจัยและผู้ปฏิบัติดังกล่าว ช่วยให้ได้ทฤษฎีเฉพาะ (Local theory) และมีการสร้างวัฒนธรรมการปฏิบัติใหม่ ซึ่งมีแบบแผนการปฏิบัติและความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเชิงทฤษฎีที่เป็นสิ่งใหม่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีความถาวร ความรู้ที่ได้จากการวิจัยวิธีนี้ มีทั้งความรู้เชิงบรรยายและความรู้เชิงทำนาย (Descriptive and predictive knowledge) (วัลลา ตันตโยทัย. 2540 ; อ้างอิงจาก Holter; & Schartz-Barcott. 1993)

3.7.5 ข้อคำนึงของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

เนื่องจากในการวิจัยเชิงปฏิบัติการประกอบด้วยองค์ประกอบที่มีความสำคัญพอสรุป ได้เป็นส่วนต่างๆ ดังนี้ (วัลลา ตันตโยทัย. 2540)

1. หน่วยที่ถูกศึกษา (Object) ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือการปฏิบัติ (Practice) ซึ่งในทัศนะของนักวิจัยเชิงปฏิบัติการ การปฏิบัติคือการกระทำอย่างรอบรู้และมีข้อผูกมัด (Informed committed action) เรียกว่า “แพรกซีส” (Praxis) แพรกซิสเกิดขึ้นจากพันธะของผู้ปฏิบัติในการปฏิบัติอย่างรอบคอบและชาญฉลาด ถูกกำหนดโดยทฤษฎีระดับปฏิบัติ (Practice theory) และในทางกลับกัน การปฏิบัตินั้นก็จะเป็นสิ่งกำหนดและเปลี่ยนรูป (Transform) ทฤษฎีดังกล่าวด้วยการปฏิบัติ จึงไม่ได้เป็นเพียงพฤติกรรม แต่เป็นการกระทำที่มียุทธศาสตร์ (Strategic action) เกิดขึ้นด้วยพันธะในการตอบสนองต่อบริบทของการกระทำที่เป็นปัญหาในขณะนั้นทันที ผู้ปฏิบัติจะเป็นผู้ที่เข้าใจพันธะและทฤษฎีที่กำหนด “แพรกซีส” จึงมีเพียงผู้ปฏิบัติเท่านั้นที่สามารถศึกษา “แพรกซีส” ได้ (วัลลา ตันตโยทัย. 2540 ; อ้างอิงจาก Kemmis. 1988) การวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงเป็นการวิจัยการปฏิบัติของตนเอง

2. นักวิจัยเชิงปฏิบัติการ ลงมือปฏิบัติชุดของการกระทำอย่างจงใจ ติดตามตรวจสอบ (Monitor) การปฏิบัติ เหตุการณ์แวดล้อม และผลที่ตามมาจากการปฏิบัตินั้น แล้วสร้างความหมายใหม่ (Reconstruction) แก่การปฏิบัติที่ผ่านมาโดยหวนรำลึกย้อนหลัง เพื่อเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติในอนาคต วิธีการเช่นนี้ทำให้เกิดความรู้ ซึ่งความรู้นี้จะกำหนดและปรับแต่งการวางแผนการปฏิบัติและทฤษฎีระดับปฏิบัติของผู้นั้นให้ดีขึ้น ได้ (วัลลา ตันตโยทัย. 2540 ; อ้างอิงจาก Kemmis.1988) การวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงเป็นหนทางของการพัฒนาความรู้เชิงวิชาชีพ (Professional knowledge) อย่างมีระบบ และยังเป็นหนทางของการพัฒนาการปฏิบัติโดยการวิจัย เนื่องจากในกระบวนการวิจัยจะมีการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติปรับปรุงแก้ไขจนได้แนวทางการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและนำไปใช้ได้จริง

3. ความมีระเบียบเคร่งครัด (Rigour) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไม่ได้เกิดจากเทคนิคที่ใช้เก็บและวิเคราะห์ข้อมูล หรือเทคนิคที่ใช้เพื่อให้การวัดตัวแปรมีความเที่ยงและความตรงหรืออำนาจการทดสอบ แต่เกิดจากการแปลความในการสร้างความหมายใหม่ ขณะสังเกตและสะท้อน

การปฏิบัติ และการอ้างเหตุผลสนับสนุนการวางแผนและการปฏิบัติในกาลภายหน้าอย่างสอดคล้องเหมาะสมทั้งเหตุผลตามตรรกวิทยา ข้อเท็จจริงและการเมือง ได้ (วัลลา ตันตโยทัย. 2540 ; อ้างอิงจาก Kemmis. 1988) การวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงเป็นการวิจัยแบบทดลอง ซึ่งนักวิจัยเฝ้าติดตามและจัดกระทำกับการปฏิบัติบางอย่างในสภาพความเป็นจริง โดยได้ตั้งสมมติฐานเพื่อตอบคำถามว่าการปฏิบัติที่คาดหวังจะบรรลุผลสำเร็จได้อย่างไร การอ้างอิงผลการวิจัยไปยังสถานการณ์ทั่วไป อาศัยความรู้ทางสังคมศาสตร์ แทนที่จะใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็นและสถิติเหมือนการวิจัยแบบทดลองหรือสำรวจที่เป็นเชิงปริมาณ ได้ (วัลลา ตันตโยทัย. 2540 ; อ้างอิงจาก Titchen; & Binnie. 1994)

4. วิธีการเก็บรวบรวบข้อมูล (Methods of data collection) สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นไม่จำเป็นต้องอาศัยวิธีการใดเป็นพิเศษ แต่จะต้องใช้ทุกๆ วิธีด้วยกัน เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การบันทึกเหตุการณ์ และการทดลองปฏิบัติในสภาพการณ์จริงโดยไม่ต้องมีการควบคุมหรือจัดกระทำใดๆ (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 ; อ้างอิงจาก Argyris; et al. 1985)

5. ความตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Relibility) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้น กรีนวูด (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 ; อ้างอิงจาก Greenwood. 1984) กล่าวว่า โดยวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นการรับรู้ของผู้ร่วมวิจัย (รวมทั้งผู้ถูกศึกษา) ก็ถือได้ว่ามีความตรง (Face validity) แล้ว ทั้งความตรงและความเชื่อมั่นจึงได้มาจากการตรวจสอบความหมายที่ตรงกันของผู้ร่วมวิจัยนั่นเองเนื่องจากนักวิจัยเชิงปฏิบัติการมุ่งแสวงหาผลการศึกษาที่สามารถใช้ได้ตามธรรมชาติ (Naturalistic generalization) กลุ่มควบคุมหรือกลุ่มเปรียบเทียบไม่จำเป็นสำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แต่การเปรียบเทียบจะกระทำภายในแต่ละบุคคลหรือภายในกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา โดยการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความรู้ เจตคติ และพฤติกรรม (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 ; อ้างอิงจาก Webb.1989)

โดยสรุปจะเห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ โดยการร่วมมือซึ่งกันและกัน มีการดำเนินการที่มีเป้าหมายร่วมกันและส่งเสริมให้บุคคลได้สะท้อนคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น สามารถกระทำได้หลายวิธีด้วย และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ที่เป็นจริง จากลักษณะต่างๆ ที่กล่าวข้างต้น จึงมีความเหมาะสมที่จะนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ในการดำเนินการครั้งนี้ เนื่องจากเป็นวิธีการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่โดยทำให้เกิดการประสานความร่วมมือซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ และมีการพัฒนาความรู้หรือทฤษฎี ซึ่งถือเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการวิจัย

3.7.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ปรากฏตามวารสารทางด้านการแพทย์ต่างๆ มักเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบหรือการปฏิบัติการพยาบาล ผู้ปฏิบัติ (Practitioner) ในสถานการณ์ที่ศึกษาจึงมักเป็นพยาบาลหรือบุคลากรทางการแพทย์ระดับต่างๆ ได้มีผู้จำแนกงานวิจัยเหล่านั้นว่าโดยทั่วไปมี

อยู่ 2 แบบ คือ นักวิจัยอยู่ในสถานการณ์ที่ศึกษา (Insider model) และนักวิจัยอยู่นอกสถานการณ์ที่ศึกษา (Outsider model) (วัลลา ตันตโยทัย. 2540 ; อ้างอิงจาก Titchen; & Binnie.1993) ซึ่งทั้งสองรูปแบบต่างก็มีข้อดีและข้อเสีย กล่าวคือในรูปแบบงานวิจัยที่นักวิจัยอยู่ในสถานการณ์ที่ศึกษา นักวิจัยต้องทำหน้าที่เป็นผู้ลงมือปฏิบัติ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและนักวิจัยในขณะเดียวกัน แม้ว่าจะมีข้อดีในแง่ของการยืนหยัดในการเปลี่ยนแปลงและการได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นอย่างดี แต่อาจมีปัญหาในการสะท้อนการปฏิบัติ เนื่องจากนักวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์ที่ศึกษา นอกจากนี้ยังต้องทำงานหนัก สำหรับรูปแบบที่นักวิจัยอยู่ภายนอก นักวิจัยไม่มีอำนาจในสถานการณ์ที่ศึกษา ไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มหรือดำเนินการเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเอง แต่ทำหน้าที่วินิจฉัยและป้อนกลับข้อสังเกตแก่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย สนับสนุนผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ในสถานการณ์ที่ศึกษาเท่านั้น ปัญหาสำคัญของรูปแบบนี้คือมักทำการเปลี่ยนแปลงไม่ค่อยสำเร็จหรือเปลี่ยนแปลงได้แต่ไม่ถาวร นอกจากนี้อาจมีความตึงเครียด (Tension) ระหว่างนักวิจัยและผู้ลงมือปฏิบัติเกิดขึ้นได้ เช่น เมื่อผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่เสนอ หรือไม่นำสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปปฏิบัติ เป็นต้น ดังนั้นทิทเชนและบินนี (วัลลา ตันตโยทัย. 2540 ; อ้างอิงจาก Titchen; & Binnie.1993) จึงได้เสนอรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งผนวกข้อดีของรูปแบบที่นักวิจัยอยู่ภายในและภายนอกสถานการณ์ที่ศึกษาเข้าด้วยกัน โดยมีผู้ปฏิบัติที่เรียกว่าผู้ลงมือปฏิบัติ (Actor) ทำบทบาทของผู้นำหรือสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง (Change agent / Facillitator role) ร่วมมือกับนักวิจัยในลักษณะของพันธมิตร (Partnership) พบว่าสามารถแก้ปัญหาของรูปแบบเดิมได้ และช่วยให้การวิจัยประสบความสำเร็จ คือรูปแบบการเสริมบทบาทซึ่งกันและกัน (Double-act model) และรูปแบบการร่วมมือกันเป็นกลุ่ม (Collaborative group model) ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามรูปแบบดังกล่าว

ตามที่กล่าวข้างต้นจะพบว่า งานวิจัยเป็นจำนวนมากที่นำการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ดำเนินการในลักษณะใกล้เคียงกัน และโดยส่วนใหญ่เน้นในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และเพื่อให้เห็นลักษณะงานวิจัยอย่างเด่นชัด จึงขอยกตัวอย่างโดยละเอียด เช่น งานวิจัยของอุทัยทิพย์ เครือละม้ายและณุชฎา ตาลกิจกุล (2542 : 67-71) ได้ศึกษาและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนางานสาธารณสุข โดยองค์การชุมชนในเขตเมือง เพื่อพัฒนากระบวนการและส่งเสริมให้เกิดรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนางานสาธารณสุขโดยองค์กรชุมชนในเขตเมือง โดยเลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจงใน 2 ชุมชน คือ ชุมชนโชคดี เทศบาลตำบลแสนสุข อ. เมือง จ.ชลบุรี และชุมชนวัดจันทร์ เทศบาลตำบลบางกรวย อ.บางกรวย จ.นนทบุรี แบ่งขั้นตอนการศึกษาและดำเนินการในโครงการเลือกใช้กระบวนการสร้างเป็น 3 ขั้นตอน คือ การศึกษาสถานการณ์และเตรียมชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้และแนวคิด การปฏิบัติตามแผน และประเมินผล ผู้ศึกษาใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ คือการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ การประเมินผลของโครงการฯ มุ่งประเมินใน 3 ประเด็น คือ 1) จิตสำนึกรับผิดชอบในระดับบุคคล องค์กร และชุมชน จากการศึกษาพบว่าในระดับบุคคลนั้น ความภาคภูมิใจในตนเองของกลุ่มแกนนำการพัฒนามีค่าสูงขึ้น ส่วนระดับองค์กร/กลุ่ม ชุมชนโชคดีกลุ่มแกนนำการพัฒนารวมตัว

เพื่อดำเนินกิจกรรมตามแผนได้ไม่เต็มที่ ผลการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนในชุมชนโชคดีจึงเห็นผลค่อนข้างน้อย ในขณะที่ชุมชนวัดจันทร์การรวมตัวของกลุ่มแกนนำการพัฒนาค่อนข้างเข้มแข็งและขยายวงกว้างขึ้นอีกระดับในชุมชนคือสามารถหาแนวร่วมการพัฒนาเพิ่มขึ้นได้อีก ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น 2) ผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการที่ชุมชนได้วางไว้ ชุมชนโชคดีสามารถดำเนินการตามแผนปฏิบัติการที่วางไว้ได้ในเรื่องการแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยส่งเสริมการเล่นกีฬาโดยทำเรื่องขอสนับสนุนสนามกีฬาจากทางเทศบาล สำหรับชุมชนวัดจันทร์สามารถดำเนินการคัดเลือกและแต่งตั้งกรรมการชุมชนได้เป็นที่เรียบร้อย คณะกรรมการชุมชนมีการดำเนินการร่วมกับแกนนำการพัฒนาในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี จนเกิดผลการพัฒนาที่เห็นเป็นรูปธรรมคือ ร่วมกับชุมชนจัดสร้างที่อ่านหนังสือสำหรับ ชุมชนด้วยทรัพยากรของชุมชนเอง ร่วมกันรณรงค์ความสะอาดกำจัดขยะซึ่งสะสมมานาน มีการร่วมมือกับเทศบาลในการรณรงค์ป้องกันไข้เลือดออก รณรงค์ให้เยาวชนเล่นกีฬาต่าง ๆ 3) ผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินโครงการ จากการดำเนินโครงการนี้ก่อให้เกิดผลกระทบ คือ เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในชุมชนวัดจันทร์ นอกจากนี้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มแกนนำการพัฒนาบนพื้นฐานประสบการณ์จริงของชุมชน และที่สำคัญเกิดภาวะผู้นำ รวมทั้งเกิดผู้นำทั้งโดยการแต่งตั้งและผู้นำทางธรรมชาติที่ร่วมกันพัฒนาชุมชน

จะเห็นว่าการใช้งานวิจัยเชิงปฏิบัติการในการดำเนินการวิจัยสามารถนำมาแก้ไขปัญหาในชุมชนได้เป็นอย่างดี และยังทำให้เกิดภาวะผู้นำขึ้นอีกด้วย งานวิจัยดังกล่าวนับว่าเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินการวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน นอกจากนี้การศึกษาของพรทิพย์ ลยานันท์ (2544) ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาระบบการบริหารจัดการงานส่งเสริมสุขภาพในสถานประกอบการประเภทเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มในเขตกรุงเทพมหานคร ด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพ 3 ด้าน ได้แก่ บุคคล สิ่งแวดล้อม และระบบสาธารณสุข ในสถานประกอบการสิ่งทอ 30 แห่ง พบว่าพนักงานมีความรู้เรื่องการส่งเสริมสุขภาพน้อยและยังมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ไม่ถูกต้องอันนำมาสู่ความเจ็บป่วย ส่วนสิ่งแวดล้อมในสถานประกอบการยังมีสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการมีสุขภาพดี เขาได้ทำการวิจัยพัฒนาระบบการบริหารจัดการโดยใช้รูปแบบการบริหารเชิงระบบ (System appoach) ภายใต้การมีส่วนร่วมของพนักงานทุกระดับ ตั้งแต่การวิเคราะห์สถานการณ์ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และการให้ข้อมูลป้อนกลับ โดยใช้กระบวนการเอไอซี (Appreciation Influence Control หรือ AIC) ผลการวิจัยพบว่าพนักงานมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ จัดทรัพยากร จัดองค์กร จัดสรรงบประมาณ และจัดบริการส่งเสริมสุขภาพให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในการดำเนินงานของพนักงานและสามารถดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพแบบเบ็ดเสร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การศึกษาของพิกุล นันทชัยพันธ์ (2539) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพในการดูแลตนเองของผู้ติดเชื้อเอชไอวีเอดส์ ในกลุ่มผู้ติดเชื้อ โดยกระบวนการวิจัยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ติดเชื้อในการแลกเปลี่ยนข้อมูล การประเมินความต้องการดูแลตนเอง ความสามารถในการดูแลตนเอง และความบกพร่องในการดูแลตนเอง การค้นหาปัญหา

และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การค้นหาวิธีและการลงมือกระทำเพื่อจัดการกับปัจจัยเพื่อส่งเสริมการดูแลตนเองของผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ เป็นรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพการดูแลตนเองที่บ้านโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน และใช้ระบบการจัดการเป็นรายกรณี ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพพบมี 6 หมวดที่เป็นบทบาทของพยาบาลในการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพในการดูแลตนเองของผู้ติดเชื้อเอดส์ และพบพฤติกรรมต่างๆ ในการดูแลตนเอง และผลการประเมินโครงการพบว่าเป็นที่น่าพอใจ โดยภายหลังโครงการพบว่าผู้ติดเชื้อมีความสามารถในการดูแลตนเองดีขึ้น มีอาการเจ็บป่วยน้อยลง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการ

จากการศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการข้างต้น จะเห็นว่าการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดคลองเตยนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการนับว่ามีประสิทธิผลในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์ที่เป็นจริง และเพื่อให้การดำเนินการวิจัยประสบความสำเร็จ งานวิจัยครั้งนี้ได้นำรูปแบบการร่วมมือเป็นกลุ่มและดำเนินกิจกรรมตามเทคนิคเอไอซีเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของการดำเนินรูปแบบอีกด้วย

แนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) โดยนำแนวทางของเทคนิคเอไอซี (AIC) เป็นรูปแบบดำเนินการสร้างกิจกรรม โดยเน้นกระบวนการร่วมมือกันของกลุ่มตัวอย่างเพื่อการเรียนรู้ พัฒนา ปรับปรุง และแก้ไขปัญหาร่วมกัน ด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และการปฏิบัติตามแผนโดยกลุ่มตัวอย่างเป็นแกนนำในการปฏิบัติด้วยตนเอง แบ่งระยะดำเนินการออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ 4) ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน และ 5) ขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน โดยขั้นตอนที่ 1-3 ได้ดำเนินกิจกรรมตามแนวทางของเทคนิคเอไอซี ขั้นตอนที่ 4 และ 5 เป็นการดำเนินการในลักษณะเป็นวงจรโดยการปฏิบัติตามแผนของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้จะเป็นแกนนำในการดำเนินแผนงานหรือโครงการต่างๆ ต่อไปในชุมชน ทั้งนี้ในการดำเนินการทุกขั้นตอนกลุ่มตัวอย่างจะเกิดการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัยตามทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคของโรเจอร์ส (Rogers' protection motivation theory) (Rogers.1983) นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการสร้างพลัง (Empowerment theory) ของวอลสไตล์และเบอร์สไตล์ (ต้องจิตต์ กาญจนมโนมัย. 2540 ; อ้างอิงจาก Wallerstein; & Berstein. 1988) และทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคมของเฮาส์ (House. 1981) มาเสริมสร้างให้แก่กลุ่มตัวอย่างในทุกขั้นตอนเช่นกัน ภายหลังระยะดำเนิน การย่อมทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ อีกทั้งได้โครงการที่สามารถดำเนินการได้ประสบความสำเร็จในชุมชน นอกจากนี้ยังเกิดผลกระทบในทางที่ดี ได้แก่ ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในทางที่ดีขึ้น ซึ่งสรุปเป็นแนวคิดในการวิจัยดังภาพประกอบ 3

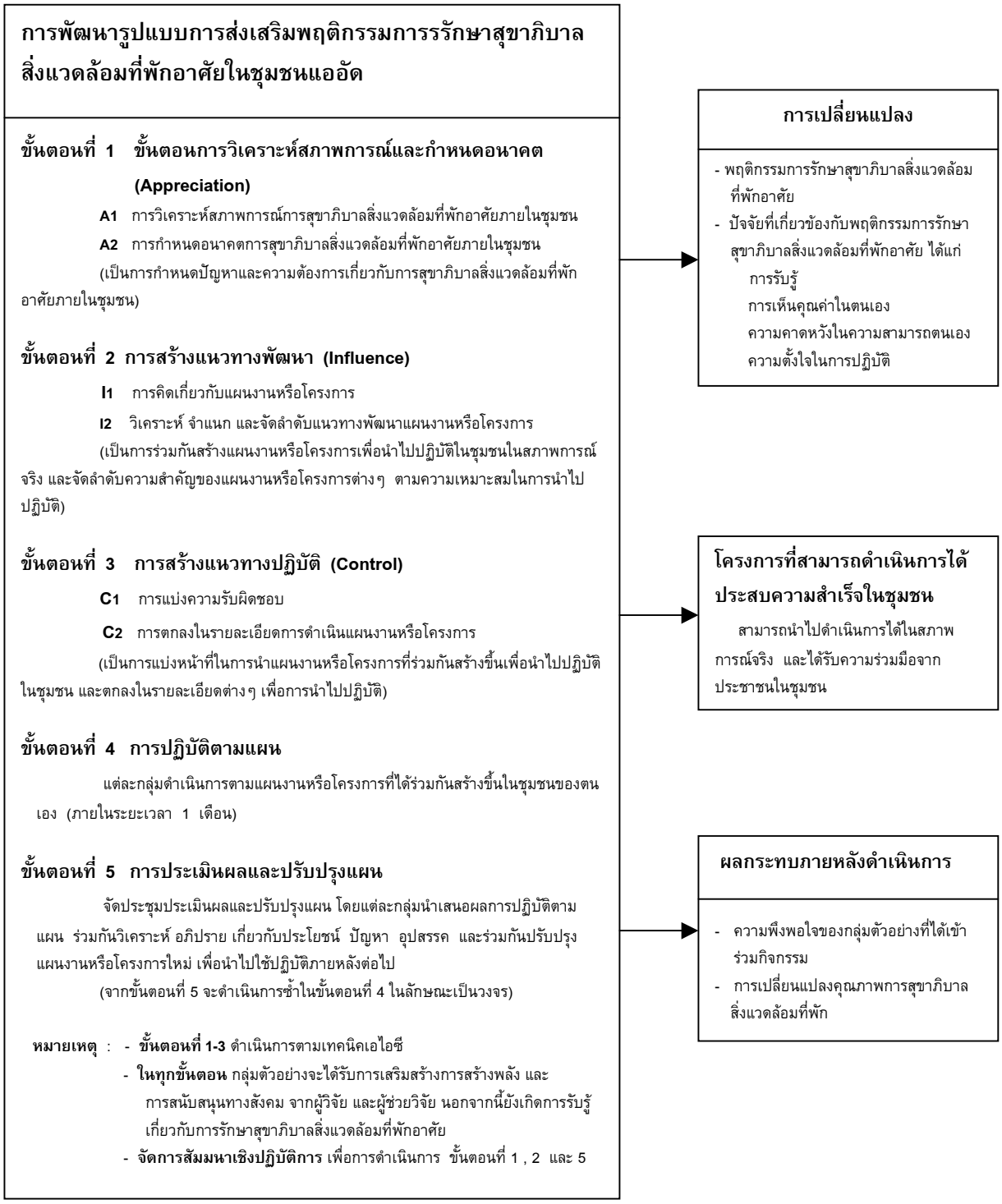

ภาพประกอบ 3 สรุปแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของประชาชนในชุมชนแออัด โดยใช้แนวคิดทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ทฤษฎีการสร้างพลัง และการสนับสนุนทางสังคมให้แก่ประชาชนในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร โดยมีหัวข้อดังต่อไปนี้

1. วิธีการวิจัย
2. กลุ่มเป้าหมาย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบที่มีความเหมาะสมกับประชาชนในชุมชนแออัด และสามารถนำไปใช้ได้ในสถานการณ์ที่เป็นจริง ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแนวทางของเทคนิคเอไอซี (AIC) ร่วมกับทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ทฤษฎีการสร้างพลัง และการสนับสนุนทางสังคมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการมุ่งเน้นความร่วมมือซึ่งกันและกัน การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติและมีการพัฒนาความรู้หรือทฤษฎี ในระยะดำเนินการในส่วนของขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต ได้เปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงออกถึงความคิดเห็นโดยมีความเป็นอิสระที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามแนวทางของทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค นอกจากนี้ยังได้นำทฤษฎีการสร้างพลังมาดำเนินการทุกขั้นตอน ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวเป็นกระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเพิ่มอำนาจการควบคุมสภาพชีวิตของตนเอง จากการที่กลุ่มตัวอย่างร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคตด้วยตนเอง จะทำให้เกิดการสะท้อนความคิดเชิงเหตุและผล ทำให้ได้มุมมองใหม่ๆ เกี่ยวกับปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและการปฏิบัติ อีกทั้งทำให้เกิดการรับรู้ในปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จากนั้นนำไปสร้างแนวทางพัฒนา การสร้างแนวทางปฏิบัติ การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลและปรับปรุงแผนด้วยตนเอง ด้วยรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้น ตามขั้นตอนต่างๆ ในระยะดำเนินการ ได้จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการและการปฏิบัติในสถานการณ์จริงโดยการดำเนินกิจกรรมตามเทคนิคเอไอซี (AIC) ในขั้นตอนที่ 1-3 ซึ่งนับว่ามีประสิทธิผลในการทำให้เกิดความสำเร็จของการดำเนิน

การได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามในทุกขั้นตอนของระยะดำเนินการผู้เข้าร่วมวิจัยจะได้รับการสนับสนุนทางสังคมอยู่ตลอดเวลาจากผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย และเพื่อให้การวิจัยมีความสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และประเมินผลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ กลุ่มประชาชนซึ่งมีที่พักอาศัยในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนเคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู ซึ่งทั้ง 4 ชุมชนมีอาณาเขตติดต่อกัน และมีปัญหาการสุขาภิบาลที่พักอาศัยเป็นอย่างมาก (บังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ. 2549ก : 110-128) จึงทำให้ชุมชนดังกล่าวมีความเหมาะสมที่จะได้รับการพัฒนา การที่ได้ทำการคัดเลือกชุมชนที่มีปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยสูง เนื่องจากปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดมีผลให้เกิดปัญหาโรคติดเชื้อค่อนข้างมาก สอดคล้องกับการสำรวจก่อนหน้านี้ที่พบว่าการติดเชื้อโรคพยาธิลำไส้ภายในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร นั้น ชุมชนที่มีอัตราการติดเชื้อพยาธิลำไส้สูงมักเป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมมีความบกพร่องมากกว่าชุมชนที่มีอัตราการติดเชื้อต่ำ (บังอร ฉางทรัพย์ ; พัชรินทร์ บุญแท่น; และนัยนา อาณัติ. 2548 : 219-227) นอกจากนี้ วัน คุชิตา (2529) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเจ็บป่วยในชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร พบว่าปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมเกือบทุกปัจจัยมีผลต่อการเจ็บป่วยของประชาชนในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างครั้งนี้เป็นผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2550 ซึ่งเป็นประชาชนที่พักอาศัยในชุมชนทั้ง 4 แห่ง จำนวนแห่งละเท่าๆ กัน ทำการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยเป็นผู้ปกครองที่เห็นความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนมีความตั้งใจในการแก้ปัญหา และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้จนสิ้นสุดงานวิจัย ทำการรับสมัครผู้ปกครองนักเรียน จำนวนทั้งสิ้น 25 คน มีอายุระหว่าง 20-65 ปี และไม่จำกัดเพศ โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้ปกครองนักเรียนที่พักอาศัยในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ จำนวน 8 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 4 คน
2. กลุ่มผู้ปกครองนักเรียนที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 จำนวน 6 คน แบ่งเป็น 1 กลุ่ม กลุ่มละ 6 คน
3. กลุ่มผู้ปกครองนักเรียนที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 จำนวน 6 คน แบ่งเป็น 1 กลุ่ม กลุ่มละ 6 คน
4. กลุ่มผู้ปกครองนักเรียนที่พักอาศัยในชุมชนโรงหมู จำนวน 5 คน แบ่งเป็น 1 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน

นอกจากนี้ในการดำเนินการวิจัย ผู้ที่จะให้การสนับสนุนทางสังคมต่อกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย กรรมการชุมชน และครู

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งต้องการพัฒนารูปแบบหรือแนวทางในการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด โดยในระยะดำเนินการเริ่มต้นจากการให้กลุ่มตัวอย่างทำการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคตด้วยตนเอง จากนั้นจึงร่วมกันสร้างแนวทางพัฒนา การสร้างแนวทางปฏิบัติ การปฏิบัติตามแผน การประเมินผลและปรับปรุงแผน ซึ่งผลของการพัฒนารูปแบบ จะทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ อีกทั้งยังได้โครงการต่างๆ ที่สามารถดำเนินการได้ประสบความสำเร็จในชุมชน นอกจากนี้ผลกระทบที่เกิดขึ้นจะทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมและเกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนในทางที่ดีขึ้น ดังนั้นในการประเมินผลดังกล่าวมีความจำเป็นเก็บรวบรวมข้อมูลโดยละเอียด ทั้งในส่วนของพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณ ส่วนผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชนและผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบทำการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดของเครื่องมือดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงประมาณประกอบด้วย 6 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามการเห็นคุณค่าในตนเอง

ส่วนที่ 5 แบบสอบถามความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

ส่วนที่ 6 แบบสอบถามพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

เครื่องมือดังกล่าวมีรายละเอียดการสร้าง และเกณฑ์การให้คะแนน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพหลัก รายได้ สถานภาพการสมรส ภูมิลำเนาเดิม ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน การร่วมโครงการด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน และสภาวะความเครียด เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยเป็นคำถามแบบให้เลือกตอบและปลายเปิด จำนวน 14 ข้อ แบบสอบถามดังกล่าวจะสอบถามทั้งประชาชนและหัวหน้าชุมชนที่เข้าร่วมในงานวิจัย โดยประเมินจากค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด และการบรรยาย

ตัวอย่างข้อคำถาม เช่น

2. อายุของท่านปัจจุบัน.....ปี (นับถึงวันที่ตอบ)
3. การศึกษาสูงสุดที่ท่านจบ

( ) 1. ต่ำกว่าประถมศึกษา ( ) 5. ปวส / ปวช หรืออนุปริญญา
( ) 2. ประถมศึกษา ( ) 6. ปริญญาตรี
( ) 3. มัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 7. สูงกว่าปริญญาตรี
( ) 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 8. อื่นๆ (ระบุ).....

6. สถานภาพการสมรส ( ) 1. โสด ( ) 2. สมรส ( ) 3. ม่าย / หย่า ( ) 4. แยกกันอยู่
7. ท่านเกิดที่จังหวัด.....
8. ท่านอาศัยในชุมชนมานาน.....ปี อยู่มาตั้งแต่ พ.ศ.....

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามการรับรู้เกี่ยวกับการรักษา สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

แบบสอบถามการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยประกอบด้วยข้อคำถาม 1) การรับรู้ความรุนแรงจากการมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่บกพร่อง และ 2) การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่บกพร่อง เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับโอกาสเสี่ยงที่ตนเองจะได้รับหากมีการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่บกพร่อง ทั้งทางสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ จำนวน 20 ข้อ ผู้วิจัยสร้างข้อความเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) กำหนดให้แต่ละข้อมี 5 ตัวเลือก กล่าวคือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยให้ผู้ตอบเลือกตอบเพียง 1 ตัวเลือก และข้อคำถามที่สร้างขึ้นมีลักษณะข้อความทางด้านบวก (ความคิดเห็นสอดคล้องกับประโยคบอกเล่าของคำถาม ได้แก่ข้อคำถามที่ 1,3,4,5,9,10,12,13,16,19,20,21,23,27,30) และข้อความทางด้านลบ (ความคิดเห็นไม่สอดคล้องกับประโยคบอกเล่าของคำถามได้แก่ ข้อคำถามที่ 2,6,7,8,11,14,15,17,18,22,24,25,26,28,29) โดยกำหนดระดับความหมายและเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกของผู้ตอบมากที่สุด
เห็นด้วย	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกของผู้ตอบ
ไม่แน่ใจ	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้น ผู้ตอบไม่แน่ใจว่าตรงกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกของตนเอง
ไม่เห็นด้วย	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นไม่ตรงกับความคิดเห็น หรือความรู้สึกของผู้ตอบเป็นส่วนมาก
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นไม่ตรงกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกของผู้ตอบเลย

เกณฑ์การให้คะแนนถ้าเป็นข้อความเชิงบวก การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง-เห็นด้วยอย่างยิ่ง แต่ถ้าเป็นข้อความเชิงลบ การให้คะแนน 1-5 คะแนน จากมาตรวัด เห็นด้วยอย่างยิ่ง-ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ดังนั้นค่าคะแนนการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัยจะมีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน

ตัวอย่างข้อคำถาม เช่น

- การอยู่ในอุณหภูมิที่เหมาะสมจะทำให้รู้สึกสบาย
- ควรปิดบ้านให้มิดชิด เพื่อป้องกันฝุ่นละออง
- เพื่อนบ้านมีส่วนสำคัญที่ทำให้เรามีความสุข
- น้ำดื่มที่ไม่สะอาดจะทำให้เกิดผลดีต่อร่างกายเพราะทำให้เกิดการขับถ่ายที่ดีขึ้น

<u>ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย</u>

ประกอบด้วย ข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ การตัดสินใจ และความมั่นใจตนเองว่าสามารถที่จะมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้มากน้อยเพียงใด เพื่อตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสรีรวิทยา เช่น การระบายอากาศ แสงสว่างที่เพียงพอ เหตุรำคาญจากเสียง และพื้นที่ที่เพียงพอ เป็นต้น 2) ด้านจิตวิทยา เช่น ความเป็นส่วนตัว ความสะอาด และความสะดวกสบาย เป็นต้น 3) ด้านการป้องกันโรค เช่น การมีน้ำดื่มที่สะอาด การกำจัดขยะ การกำจัดน้ำเสีย และการเก็บรักษาอาหารที่ถูกต้องเป็นต้น และ 4) ด้านการป้องกันอุบัติเหตุ เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การป้องกันอัคคีภัย และความปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายเป็นต้น ข้อคำถามมี จำนวน 20 ข้อ ผู้วิจัยสร้างข้อความเป็นมาตราส่วนประมาณค่า กำหนดให้แต่ละข้อมี 5 ตัวเลือก ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยให้ผู้ตอบเลือกตอบเพียง 1 ตัวเลือก และข้อคำถามที่สร้างขึ้นมีลักษณะข้อความเชิงบวกทั้งหมด (ความคิดเห็นสอดคล้องกับประโยคบอกเล่าของคำถาม) โดยกำหนดระดับความหมายและเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้

มากที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้มากที่สุด
มาก หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้มาก
ปานกลาง หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้ปานกลาง
น้อย หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้น้อย
น้อยที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้น้อยที่สุด

เกณฑ์การให้คะแนนในทุกคำตอบเป็นลักษณะข้อความเชิงบวกทั้งหมด การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด น้อยที่สุด-มากที่สุด ดังนั้นค่าคะแนนความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย จะมีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน

ตัวอย่างข้อคำถาม เช่น ท่านคาดหวังว่าสามารถทำสิ่งต่อไปนี้ได้มากน้อยเพียงใด

- ทำความสะอาดบ้านได้
- สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านได้
- รักษาความสะอาดของส้วมได้
- จัดการให้มีเหล็กดัดภายในบ้านได้
- ให้เวลากับการรักษาความสะอาดในชุมชนได้

<u>ส่วนที่ 4 แบบสอบถามการเห็นคุณค่าในตนเอง</u>

เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับการตัดสินค่าตนเองตามเจตคติที่ตนมีต่อตนเอง ในเรื่องความสำเร็จ การยอมรับตัวเอง การเห็นคุณค่าตนเอง การเห็นว่าตนเองมีประโยชน์ มีความสามารถ มีความสำเร็จ และคิดว่าตนเองมีค่าในสังคม ตลอดจนการได้รับการยอมรับจากสังคมในเรื่องความรู้ ความสามารถในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ผู้วิจัยสร้างข้อความเป็นมาตราส่วนประมาณค่ากำหนดให้แต่ละข้อมี 5 ตัวเลือก กล่าวคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยให้ผู้ตอบเลือกตอบเพียง 1 ตัวเลือก โดยข้อคำถามที่สร้างขึ้นมีลักษณะข้อความทางด้านบวก (ความคิดเห็นสอดคล้องกับประโยคบอกเล่าของคำถาม ได้แก่ ข้อที่ 1-11,13,15,21-25) จำนวน 18 ข้อ และข้อความทางด้านลบ (ความคิดเห็นไม่สอดคล้องกับประโยคบอกเล่าของคำถาม ได้แก่ ข้อที่ 12,14,16-20) จำนวน 7 ข้อ รวมทั้งสิ้น 20 ข้อ โดยกำหนดระดับความหมายและเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้

มากที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกมากที่สุด
มาก หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกมาก
ปานกลาง หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกปานกลาง
น้อย หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกน้อย
น้อยที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกน้อยที่สุด

มีหลักเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

เกณฑ์การให้คะแนนถ้าเป็นข้อความเชิงบวก การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด น้อยที่สุด-มากที่สุด แต่ถ้าเป็นข้อความเชิงลบ การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด มากที่สุด-น้อยที่สุด ดังนั้นค่าคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเอง มีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน

ตัวอย่างข้อคำถาม เช่น

- ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นคนมีค่าในชุมชน
- ข้าพเจ้ารู้สึกว่าได้ทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง
- ข้าพเจ้าเป็นคนที่มีความสำคัญในครอบครัว
- ข้าพเจ้าไม่อยากพบปะผู้ใด อยากอยู่คนเดียวเงียบๆ

ตัวอย่างข้อคำถาม เช่น

ท่านปฏิบัติพฤติกรรมต่อไปนี้อย่างไร ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา

- เมื่อหลอดไฟเสีย จะซื้อมาเปลี่ยนทันที
- คอยถามข่าวคราวเกี่ยวกับการรั่วซึมของสารพิษ
- ข้าพเจ้าจัดเก็บขยะอย่างมิดชิด
- เก็บอาวุธ และของมีคมอย่างมิดชิด
- ตรวจตราปลั๊กและสายไฟ

<u>ส่วนที่ 5 แบบสอบถามความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย</u>

เป็นข้อคำถามที่วัด ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นก่อนการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เป็นการแสดงถึงความเฉพาะเจาะจงและชัดเจนอย่างแน่วแน่ที่จะมีการปฏิบัติหรือเป็นเจตนาที่บุคคลจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ประกอบด้วยความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพื่อตอบสนองความต้องการ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีวิทยา เช่น มีการระบายอากาศที่เหมาะสม มีแสงสว่างอย่างเพียงพอ ปราศจากเหตุรำคาญจากเสียง และมีพื้นที่อย่างเพียงพอ เป็นต้น 2) ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา เช่น ความเป็นส่วนตัว ความสง่างาม ความสะอาด และความสะดวกสบาย เป็นต้น 3) การป้องกันโรค เช่น การมีน้ำดื่มน้ำใช้ที่สะอาด การกำจัดสิ่งขับถ่ายของร่างกาย การกำจัดขยะ การกำจัดน้ำเสีย และการเก็บรักษาอาหาร ที่ถูกต้อง เป็นต้น และ 4) การป้องกันอุบัติเหตุ เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การป้องกันอัคคีภัย และความปลอดภัยจากโจร ผู้ร้าย เป็นต้น ผู้วิจัยได้สร้างข้อคำถาม 20 ข้อ โดยยึดเนื้อหาตามพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดังข้างต้น เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แต่ละข้อมี 5 ตัวเลือก ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยให้ผู้ตอบเลือกตอบ

เพียง 1 ตัวเลือก และข้อคำถามที่สร้างขึ้นมีลักษณะข้อความทางด้านบวก (ความคิดเห็นสอดคล้องกับประโยคบอกเล่าของคำถาม) ทั้งหมด โดยกำหนดระดับความหมายและเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้

มากที่สุด	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบตั้งใจที่จะปฏิบัติมากที่สุด
มาก	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบตั้งใจที่จะปฏิบัติมาก
ปานกลาง	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบตั้งใจที่จะปฏิบัติปานกลาง
น้อย	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบตั้งใจที่จะปฏิบัติน้อย
น้อยที่สุด	หมายถึง	ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบตั้งใจที่จะปฏิบัติน้อยที่สุด

เกณฑ์การให้คะแนนในทุกคำตอบเป็นลักษณะข้อความเชิงบวกทั้งหมด การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด น้อยที่สุด-มากที่สุด ดังนั้นค่าคะแนนความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย จะมีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน

ดังนั้นค่าคะแนนความตั้งใจในการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย จะมีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน

ตัวอย่างข้อคำถาม เช่น

ท่านมีความตั้งใจจะทำสิ่งใดต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

- ปลูกต้นไม้ภายในบ้าน
- ตรวจตราการรั่วซึมของท่อน้ำ
- รักษาความสะอาดของภาชนะใส่อาหาร
- เก็บยาให้ห่างไกลจากเด็ก
- เสนอซื้อเครื่องดับเพลิงประจำชุมชน

<u>ส่วนที่ 6 แบบสอบถามพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย</u>

เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับการกระทำของบุคคลในการควบคุมปัจจัยต่าง ๆภายในที่พักอาศัยที่อาจทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัยนั้น ได้สร้างข้อคำถามยึดหลักตามเนื้อหาของ พิชิต สกุลพราหมณ์ (2531) โดยข้อคำถามที่สร้างขึ้นจะครอบคลุมตามการตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา เช่น มีการระบายอากาศที่เหมาะสม มีแสงสว่างอย่างเพียงพอ ปราศจากเหตุรำคาญจากเสียง และมีพื้นที่อย่างเพียงพอ เป็นต้น 2) ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา เช่น ความเป็นส่วนตัว ความสง่างาม ความสะอาด และความสะดวกสบาย เป็นต้น 3) การป้องกันโรค เช่น การมีน้ำดื่มน้ำใช้ที่สะอาด การกำจัดสิ่งขับถ่ายของร่างกาย การกำจัดขยะ การกำจัดน้ำเสีย และการเก็บรักษาอาหารที่ถูกต้อง เป็นต้น และ 4) การป้องกันอุบัติเหตุ เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การป้องกันอัคคีภัย และความปลอดภัยจากโจร ผู้ร้าย เป็นต้น ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในระยะเวลา 1 เดือน โดยการใช้แบบสอบถามให้เลือกตอบว่าในระยะเวลา 1 เดือนที่ผ่านมากลุ่มตัวอย่างได้ปฏิบัติพฤติกรรมมากน้อย

เพียงใด ผู้วิจัยได้สร้างข้อคำถามจำนวน 20 ข้อ เป็นมาตราส่วนแบบประเมินค่า 5 ลำดับ ได้แก่ ไม่ทำเลย 1-3 ครั้ง 4-9 ครั้ง 10-20 ครั้ง และ 21-30 ครั้ง โดยกำหนดระดับความหมายและเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้

ไม่ทำเลย	หมายถึง	ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ผู้ตอบไม่เคยปฏิบัติเลย
1-3 ครั้ง	หมายถึง	ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ผู้ตอบปฏิบัติ 1-3 ครั้ง
4-9 ครั้ง	หมายถึง	ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ผู้ตอบปฏิบัติ 4-9 ครั้ง
10-20 ครั้ง	หมายถึง	ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ผู้ตอบปฏิบัติ 10-20 ครั้ง
21-30 ครั้ง	หมายถึง	ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ผู้ตอบปฏิบัติ 21-30 ครั้ง

เกณฑ์การให้คะแนน 1 ถึง 5 คะแนน จากมาตรวัด ไม่ทำเลย จนถึงมาตรวัด 21-30 ครั้ง ตามลำดับ ดังนั้นค่าคะแนนพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย มีค่าคะแนนรวมตั้งแต่ 20-100 คะแนน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ (เชิงปริมาณ)

1. การหาความเที่ยงตรง (Validity) ทั้งความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และความความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง ในแบบสอบถามส่วนที่ 2 ถึงส่วนที่ 6 ประกอบด้วยแบบสอบถาม การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การเห็นคุณค่าในตนเอง ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย โดยทำการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องจำนวน 5 ท่าน เกี่ยวกับความเหมาะสมของกลุ่มคำถามที่ตรงตามเนื้อหาและเป็นองค์ประกอบหรือโครงสร้างของตัวแปรที่ศึกษา นอกจากนี้ทำการวิเคราะห์จากงานวิจัยที่มีผู้เคยทำการศึกษาในตัวแปรที่ใกล้เคียงกัน

2. หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ในแบบสอบถามส่วนที่ 2 ถึงส่วนที่ 6 ได้แก่ การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การเห็นคุณค่าในตนเอง ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย นำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกันจำนวน 30 คน จากนั้นทำการวิเคราะห์รายข้อโดยใช้ค่าความสัมพันธ์ ระหว่างคะแนนรวมแต่ละข้อกับคะแนนรวมทุกข้อ ทำการตัดข้อคำถามที่ทำให้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของคอนบาคต่ำออก (ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาคของข้อคำถามที่มีความเชื่อมั่นสูงควรมีค่าเข้าใกล้ 1) ภายหลังจากการตัดข้อคำถามแล้ว นำแบบสอบแต่ละส่วนและแบบสอบถามทั้งฉบับมาทำการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของคอนบาคอีกครั้ง ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคของแบบสอบถาม การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การเห็นคุณค่าในตนเอง ความตั้งใจในการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และพฤติกรรมการรักษา

สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เท่ากับ .76, .92, .86, .89 และ .92 ตามลำดับ ซึ่งค่าดังกล่าวมีค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่าแบบสอบถามดังกล่าวมีความเชื่อมั่นค่อนข้างสูงและสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2538)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพของการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลจากการสนทนากลุ่มในการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง ภายหลังระยะดำเนินการ นอกจากนี้เป็นแบบสังเกตในการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ประกอบด้วยแนวคำถาม และแนวทางการสังเกต 2 ส่วน และการบันทึกข้อมูล ดังนี้

<u>ส่วนที่ 1 แนวคำถามในการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม</u>

ในการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นแนวคำถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 กลุ่ม ภายหลังระยะดำเนินการ 1 สัปดาห์ เพื่อประเมินว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในการดำเนินการมากน้อยเพียงใด โดยจะเน้นถึงความรู้สึกถึงความพึงพอใจ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกระบวนการจัดการ ด้านการดำเนินการ และด้านประโยชน์ที่ได้รับ

<u>แนวคำถาม</u>

ภายหลังจากการดำเนินการทั้งหมดที่ผ่านมา กลุ่มของท่านมีความพึงพอใจด้านต่างๆ อย่างไรบ้าง และมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรบ้าง

1. ด้านกระบวนการจัดการ
- วัน เวลา สถานที่
- ด้านสถานที่
- ด้านบุคลากร ฯลฯ

2.ด้านการดำเนินกิจกรรม
- การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งแรก
- การปฏิบัติตามแผน
- การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2

3. ผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม
- สิ่งแวดล้อมในบ้าน
- การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนในชุมชน ฯลฯ

ส่วนที่ 2 แนวทางการสังเกตการร่วมกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่างและผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน

เป็นแนวทางการสังเกตการร่วมกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่างในทุกขั้นตอน ทั้งในระหว่างการประชุมเชิงปฏิบัติการตามแนวทางของเทคนิคเอไอซี และการปฏิบัติตามแผนโดยการดำเนินกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่กลุ่มตัวอย่างร่วมกันสร้างขึ้น ตามแนวทางการสังเกตดังกล่าว ผู้วิจัยได้สร้างตารางบันทึกการสังเกตเพื่อให้ง่ายต่อการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งในส่วนของเนื้อหาที่ได้จากการร่วมกิจกรรม และการประเมินผลสำเร็จการดำเนินโครงการต่างๆ ดังนี้

เนื้อหาที่ได้จากขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และการกำหนดอนาคต

ชุมชน	การวิเคราะห์สภาพการณ์	การกำหนดอนาคต

แผนงานหรือโครงการที่ได้จากขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม / วิธีการ
ชุมชน……		
โครงการที่ได้ 1…… 2……		
ชุมชน……..		
โครงการที่ได้ 1…… 2……		

การดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	วัน เวลา ที่มีการดำเนินกิจกรรม	จำนวนผู้เข้าร่วม (คน)		การเข้าร่วมของผู้วิจัย	
		สมาชิกกลุ่ม	ประชาชน	เข้าร่วม	ไม่เข้าร่วม
กลุ่มชุมชน……..					
1. โครงการ……..					
2. โครงการ…….. สนามเด็กเล่น					
กลุ่มชุมชน……..					
1. โครงการ……..					
2. โครงการ……..					

ระดับความสำเร็จของแผนงานหรือโครงการ ปัญหา อุปสรรค และการปรับปรุงโครงการในขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	ระดับความสำเร็จของโครงการ				ปัญหา อุปสรรค	การปรับปรุงโครงการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่สำเร็จ		
กลุ่มชุมชน……..						
1. โครงการ……..						
2.โครงการ……..						
กลุ่มชุมชน……..						
1. โครงการ……..						
2.โครงการ……..						

จากตารางบันทึกการสังเกตในขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน ความหมายระดับความสำเร็จของโครงการ มีดังนี้

มาก หมายถึง โครงการที่มีการดำเนินงาน และได้รับความร่วมมือจากประชาชน

ปานกลาง หมายถึง โครงการที่มีการดำเนินงาน แต่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนน้อย

น้อย หมายถึง โครงการที่มีการดำเนินงาน แต่ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

ไม่สำเร็จ หมายถึง โครงการที่ไม่มีการดำเนินงาน

ส่วนที่ 3 แนวทางการสังเกตเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

เป็นแนวทางการสังเกตที่จะประเมินคุณภาพด้านต่างๆ ของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ตามหลักเนื้อหาของ พิชิต สกุลพราหมณ์ (2531) โดยครอบคลุมตามการตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ด้าน ตามบริบทของชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ 1) ความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา เช่น ความชื้นที่พอเหมาะ มีการระบายอากาศที่เหมาะสม มีแสงสว่างอย่างเพียงพอ และปราศจากเหตุรำคาญจากเสียง เป็นต้น 2) ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา เช่น พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ปริมาณต้นไม้ในชุมชน และจำนวนสนามเด็กเล่น เป็นต้น 3) การป้องกันโรค เช่น การมีน้ำดื่มน้ำใช้ที่สะอาด การกำจัดขยะ การกำจัดน้ำเสีย และความสะอาด เป็นต้น และ 4) การป้องกันอุบัติเหตุ เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการป้องกันอัคคีภัย เป็นต้น โดยแบบสังเกตดังกล่าว ผู้วิจัยจะเป็นผู้สังเกตและประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของชุมชนที่ศึกษาด้วยตนเอง โดยจะทำการเดินสำรวจชุมชนที่ศึกษาทั่วทั้งชุมชน ทำการบันทึกลักษณะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่สังเกตเห็นได้ด้านต่างๆ ข้างต้น โดยทำการสังเกตก่อนระยะดำเนินการ ในวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2551 และหลังระยะดำเนินการในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ทำการบันทึกลักษณะที่สังเกตเห็นได้ และเปรียบเทียบโดยการอธิบายให้เห็นถึงความแตกต่างในคุณภาพของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่เปลี่ยนแปลง

ระหว่างก่อนและหลังระยะดำเนินการวิจัย

แนวทางการสังเกต

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะที่สังเกตเห็นได้
ความต้องการพื้นฐานทางสรีรวิทยา	
1. อุณหภูมิโดยเฉลี่ยของชุมชน 2. ความชื้นภายในชุมชน ฯลฯ	
ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา	
1. พื้นที่สำหรับพักผ่อน 2. ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ฯลฯ	
การป้องกันโรค	
1. การระบายน้ำเสีย 2. การกำจัดขยะ ฯลฯ	
การป้องกันอุบัติเหตุ	
1. แหล่งยาภายในชุมชน 2. จำนวนถังดับเพลิงในชุมชน ฯลฯ	

การบันทึกข้อมูล

นอกจากเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ในระยะดำเนินการใช้การบันทึกข้อมูลในรูปแบบของการบันทึกภาคสนาม (Field notes) การบันทึกเสียง (Tape records) และการถ่ายภาพ (Photograph) ตามการศึกษาเชิงคุณภาพของดารุณี จงอุดมการณ์ และคนอื่นๆ (2546 : 36) ดังนี้

การบันทึกภาคสนาม ทำการจดบันทึกรายวันถึงข้อมูลที่สังเกตได้ ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นการจดบันทึกในขณะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในระยะดำเนินการ รวมถึงการจดบันทึกสิ่งที่สังเกต ข้อสมมุติฐานชั่วคราว เพื่อให้เกิดประเด็นในการตั้งคำถาม และการสังเกตเพื่อการตั้งคำถามในครั้งต่อไปอีก ทั้งนี้ในการทำวิจัยแบ่งการบันทึกออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) เล่าสิ่งที่เห็น (Observation notes) ว่าเห็นอะไรบ้าง ฉาก เหตุการณ์ บุคคล คำพูด การกระทำ 2) บันทึกการตีความเบื้องต้น (Theoretical notes) ซึ่งผู้วิจัยบันทึกสิ่งที่สะท้อนคิด มุมมองที่มีต่อเรื่องที่พบนั้นๆ และ 3) เป็นการบันทึกเชิงเทคนิควิธีที่ผู้วิจัยบันทึกถึงความสำเร็จ หรือล้มเหลวของการดำเนินการนั้นๆ รวมถึงข้อมูลที่คิดว่าตกหล่นไปและจะสังเกตในครั้งต่อไป

การบันทึกเสียง การบันทึกเสียงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมากสำหรังการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากในการสนทนากลุ่มจะมีการพูดคุยและแสดงความคิดเห็นกันอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการฟังแถบบันทึกเสียง ร่วมกับการอ่านเนื้อหาที่ถอดออกมาจากเทปเสียงจึงมีความจำเป็นในการชี้แนะ วิเคราะห์ให้คำแนะนำและแก้ไข อีกทั้งยังช่วยผู้วิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูลให้ได้บรรยากาศ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลด้วย

การถ่ายภาพ เป็นการบันทึกขณะเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพครั้งนี้มีความจำเป็นและควรกระทำตลอดการวิจัย ทั้งนี้เพราะการถ่ายภาพที่ปรากฏสามารถบรรยายความเป็นไปของบุคคลเหตุการณ์ได้ดีกว่าการเขียนคำบรรยายที่ยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพกิจกรรมในการดำเนินกิจกรรม และภาพถ่ายลักษณะการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ดังนั้นตลอดการเก็บข้อมูลการบันทึกภาพด้วยกล้องจึงควรอยู่กับผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยตลอดเวลา เนื่องจากจะได้ทำการบันทึกภาพได้อย่างทันทีที่พบเหตุการณ์ ซึ่งในการถ่ายภาพแต่ละครั้งควรทำการขออนุญาตแก่ผู้ถูกถ่ายภาพทุกครั้ง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ (เชิงคุณภาพ)

1. ความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพของการวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยตระหนักถึงการป้องกันการมีอคติ (Threat) และการส่งเสริมความเป็นจริง (Credibility) ความเข้ากันได้ของบริบท (Fittingness) และความมีเหตุผล (Adudibility) ของการวิจัย ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่บ่งบอกถึงความมีระเบียบวิธีการที่เคร่งครัด (Rigor) ของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Sandelowski. 1986) และการที่การวิจัยเชิงคุณภาพใช้ลักษณะความเป็นจริง แทนความตรงภายใน (Internal validity) ทำให้การวิจัยเชิงคุณภาพจะมีความเป็นจริงเมื่อการวิจัยนั้นเสนอหรือแปลความหมายประสบการณ์ของบุคคลตามที่เขาเป็นอยู่จริง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้สร้างแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม และแนวทางการสังเกตในการดำเนินกิจกรรมในทุกขั้นตอน ที่ได้แก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความครอบคลุม จากนั้นนำไปปรับปรุงแก้ไข

2.ในการวิจัยครั้งนี้ป้องกันการมีอคติและส่งเสริมความเป็นจริงของการวิจัย โดยการสร้างความสัมพันธ์อันดี เกิดความไว้วางใจ และเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน ในส่วนการเข้ากันได้ของบริบท ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ใช้บอกความสามารถในการนำไปใช้ (Applicability) ซึ่งในงานวิจัยเชิงปริมาณคือความตรงภายนอก (External validity) การวิจัยเชิงคุณภาพบรรลุตามเกณฑ์นี้ เมื่อผลการวิจัยสามารถเข้าได้กับบริบทของสถานการณ์ที่ศึกษา และเมื่อผลวิจัยนั้นมีความหมาย (Meaningful) และสามารถนำไปใช้ได้ นอกจากนี้ผลวิจัยไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบการบรรยาย การอธิบาย หรือทฤษฎี ยังต้องเข้าได้กับข้อมูลของการวิจัยนั้น (Sandelowski. 1986) อีกทั้งในการสนทนากลุ่ม จะทำการเลือกช่วงเวลา สถานที่ ที่มีความเหมาะสม และกระทำในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติไม่ได้มีการจัดกระทำ เพื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดถี่ถ้วน

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะเตรียมการ 2) ระยะดำเนินการ 3) ระยะถอนตัวและติดตามผล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ระยะเตรียมการ เป็นระยะที่ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

1.1 หาแหล่งทุน โดยการค้นหาข้อมูลจากอินเตอร์เนตและสอบถามหน่วยงานต่างๆ เพื่อหาแหล่งทุนสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการวิจัย เช่น ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าเดินทาง ค่าตอบแทน และค่าจ้างผู้ช่วยวิจัย เป็นต้น

1.2 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตคลองเตย องค์กรพัฒนาเอกชน นักพัฒนาชุมชน กรรมการชุมชน มูลนิธิ และโรงเรียนภายในชุมชน เป็นต้น เพื่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลในการทำวิจัย และหรือเข้าช่วยในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อำนวยความสะดวกและการใช้สถานที่ โดยนำเสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขั้นตอนต่างๆ ของระยะดำเนินการ พร้อมทั้งประโยชน์ที่จะได้รับของการวิจัย และการดำเนินการต่อเนื่องของรูปแบบที่ได้จากการวิจัย นอกจากนี้ทำการพบปะกับกลุ่มต่างๆ เพื่อแนะนำตัวเองและทำความรู้จักคุ้นเคย เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและการยอมรับและประเมินความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินการต่อไป

1.3 พัฒนาเครื่องมือในการวิจัย โดยการทบทวนแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยต่างๆ เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย อีกทั้งประสบการณ์จากการสังเกตข้อมูลต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้เคยทำการวิจัยในชุมชนที่ศึกษามาก่อนหน้านี้ ทำการทบทวนบริบทและและปัจจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ตั้งข้อคำถามที่ใช้ในเครื่องมือที่งานวิจัยในประเด็นของการสุขาภิบาลที่พักอาศัยและเหมาะสมกับลักษณะของชุมชนแออัด จากนั้นนำไปตรวจสอบคุณภาพด้านต่างๆ ทั้งเครื่องมือที่ใช้ในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ตามแนวทางการตรวจสอบในส่วนนั้นๆ เมื่อตรวจสอบเรียบร้อยแล้วทำการปรับปรุง และจัดพิมพ์แบบสอบถาม ในส่วนของการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ในส่วนของการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จัดพิมพ์เอกสารแนวคำถามเพื่อแจกให้แก่ผู้ช่วยวิจัย

1.4 เตรียมบุคลากร ผู้วิจัยทำการติดต่อผู้ช่วยวิจัยที่มีประสบการณ์และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จำนวน 5 ท่าน โดยทำการนัดประชุมในวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงรายละเอียดขั้นตอนของงานวิจัย และบทบาทหน้าที่ของผู้ช่วยวิจัยในการประชุมเชิงปฏิบัติการ การปฏิบัติตามแผนงานหรือโครงการ และการประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผน ซึ่งผู้ช่วยวิจัยจะทำการช่วยในการจัดเตรียมอุปกรณ์ การถ่ายภาพ การสังเกต การให้การสนับสนุนทางสังคม และการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม โดยเป็นผู้กระตุ้นให้กลุ่มตัวอย่างได้เกิดพลังและได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ในส่วนผู้วิจัยซึ่งทำหน้าที่ในการสนทนากลุ่มและสังเกตเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ได้ทำการศึกษาหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการและหลักการสนทนากลุ่ม จากทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทาง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามหลักวิชาการ การคัดเลือกชุมชน

เพื่อเป็นพื้นที่ศึกษา (การศึกษาด้านกายภาพ) ประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร ทั้ง 27 ชุมชนจากแบบสอบถามและการสังเกต โดยพิจารณาจากงานวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของประชาชนในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2529ก : 110-128) พบว่าบริเวณชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ และชุมชนใกล้เคียง ได้แก่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนคลองเตยล๊อค 7-8-9 มีปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำจัดขยะ และการจัดการน้ำเสีย ผู้วิจัยจึงพิจารณาคัดเลือกชุมชนทั้ง 4 ชุมชนเป็นพื้นที่ศึกษา แต่เนื่องจากปัจจุบัน ชุมชนคลองเตยล๊อค 7-8-9 ได้ถูกไล่พื้นที่ย้ายไปอยู่ ชุมชนโรงหมู ดังนั้นจึงได้กำหนดให้ทำการศึกษาชุมชนโรงหมู แทนชุมชนคลองเตยล๊อค 7-8-9 ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้จึงศึกษาใน 4 ชุมชน ดังกล่าว โดยเป็นการคัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง

1.5 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างและการแบ่งกลุ่มเพื่อดำเนินการ ของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นความสำคัญของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ปกครองนักเรียนว่ามีความเหมาะสมในงานวิจัย เนื่องจากเป็นกลุ่มที่สามารถรวมตัวกันได้ง่าย สามารถให้ความร่วมมือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดีและครบถ้วน และมีความรับผิดชอบเพียงพอในการดำเนินการ จึงพิจารณาคัดเลือกผู้ปกครองนักเรียนของโรงเรียนที่มีที่ตั้งอยู่ในชุมชนคลองเตย ทั้งนี้ครูใหญ่ของโรงเรียนที่คัดเลือกต้องให้ความร่วมมือทั้งด้านอุปกรณ์ สถานที่ และการรับสมัครผู้ปกครองนักเรียนอีกด้วย ผู้วิจัยจึงทำการติดต่อครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวมีที่ตั้งอยู่ในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ และครูใหญ่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง นอกจากนี้ยังมีสถานที่ในการดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (ห้องประชุมมูลนิธิดวงประทีป) ดังนั้นจึงได้ทำการคัดเลือกกลุ่มผู้ปกครองในโรงเรียนดังกล่าวเป็นกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย โดยคุณครูใหญ่จะทำการรับสมัครให้ จำนวน 25 คน มีอายุระหว่าง 20-65 ปี มีที่พักอาศัยในชุมชนที่คัดเลือก นอกจากนี้ผู้ปกครองที่เข้าร่วมจะต้องเห็นความสำคัญและมีความตั้งใจในการแก้ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน (จากการสัมภาษณ์ ในขณะรับสมัคร) ซึ่งจำนวนดังกล่าว แบ่งเป็นผู้ปกครองที่พักอาศัยในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ จำนวน 8 คน ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 จำนวน 6 คน ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 จำนวน 6 คน และชุมชนโรงหมู จำนวน 5 คน จากผู้ปกครองในแต่ละชุมชนจะจัดกลุ่มอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ดังนั้นจึงได้กลุ่มผู้ปกครองกลุ่มละ 4-6 คน จำนวน 5 กลุ่ม

รายละเอียดการคัดเลือกชุมชนและกลุ่มตัวอย่างแสดงไว้ตามภาพประกอบ 4

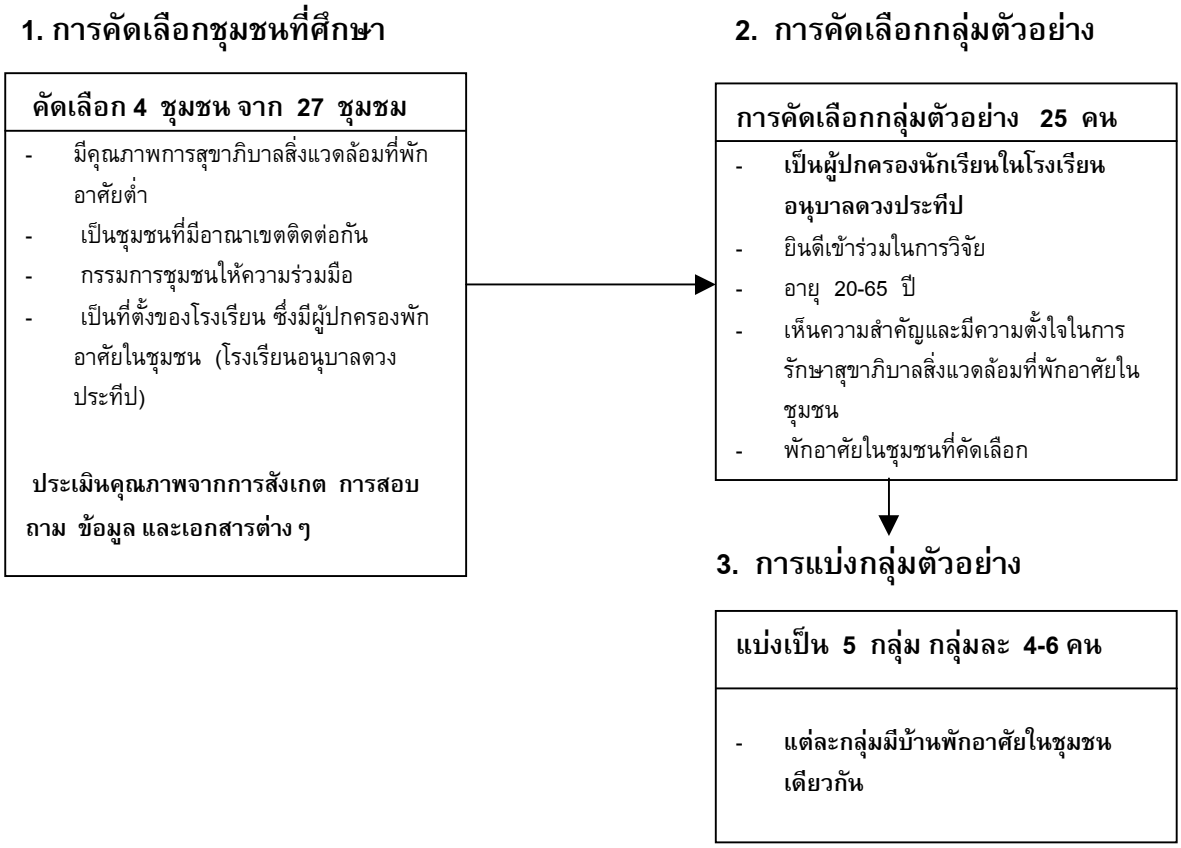

ภาพประกอบ 4 ขั้นตอนการคัดเลือกชุมชน กลุ่มตัวอย่างและการแบ่งกลุ่ม

2. ระยะดำเนินการ (การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย)

ในระยะดำเนินการ ได้กำหนดขั้นตอนของการดำเนินการไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ 4) ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน และ 5) ขั้นตอนประเมินผลและปรับปรุงแผน โดยได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชน” เพื่อดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 ถึงขั้นตอนที่ 3 ในขั้นตอนดังกล่าวเป็นการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางของเทคนิคเอไอซี (AIC) จากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีระยะเวลาในการนำแผนไปปฏิบัติในชุมชนของตนเอง เป็นเวลา 1 เดือน เมื่อดำเนินการปฏิบัติตามแผนเรียบร้อยแล้ว ทำการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อประเมินผลและปรับปรุงแผน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างวิเคราะห์ถึงความสำเร็จในแผนงานที่ได้ดำเนินการ ปัญหาอุปสรรค และประโยชน์ที่ได้รับว่าเป็นอย่างไรบ้างด้วยตนเอง แล้วจึงร่วมกันปรับปรุงแผนให้มีความเหมาะสมมากขึ้น ซึ่งแผนงานหรือโครงการที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว กลุ่มตัวอย่างจะมีการนำไปปฏิบัติต่อไปภายหลังเสร็จสิ้นการวิจัยโดยการสนับสนุนจากผู้วิจัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ในขั้นตอนที่ 1-3 ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการใน

วันอาทิตย์ที่ 13 และ 20 มกราคม พ.ศ. 2551 ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการตลอดเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 และขั้นตอนที่ 5 ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 รายละเอียดในขั้นตอนของระยะดำเนินการแสดงไว้ตามภาพประกอบ 5

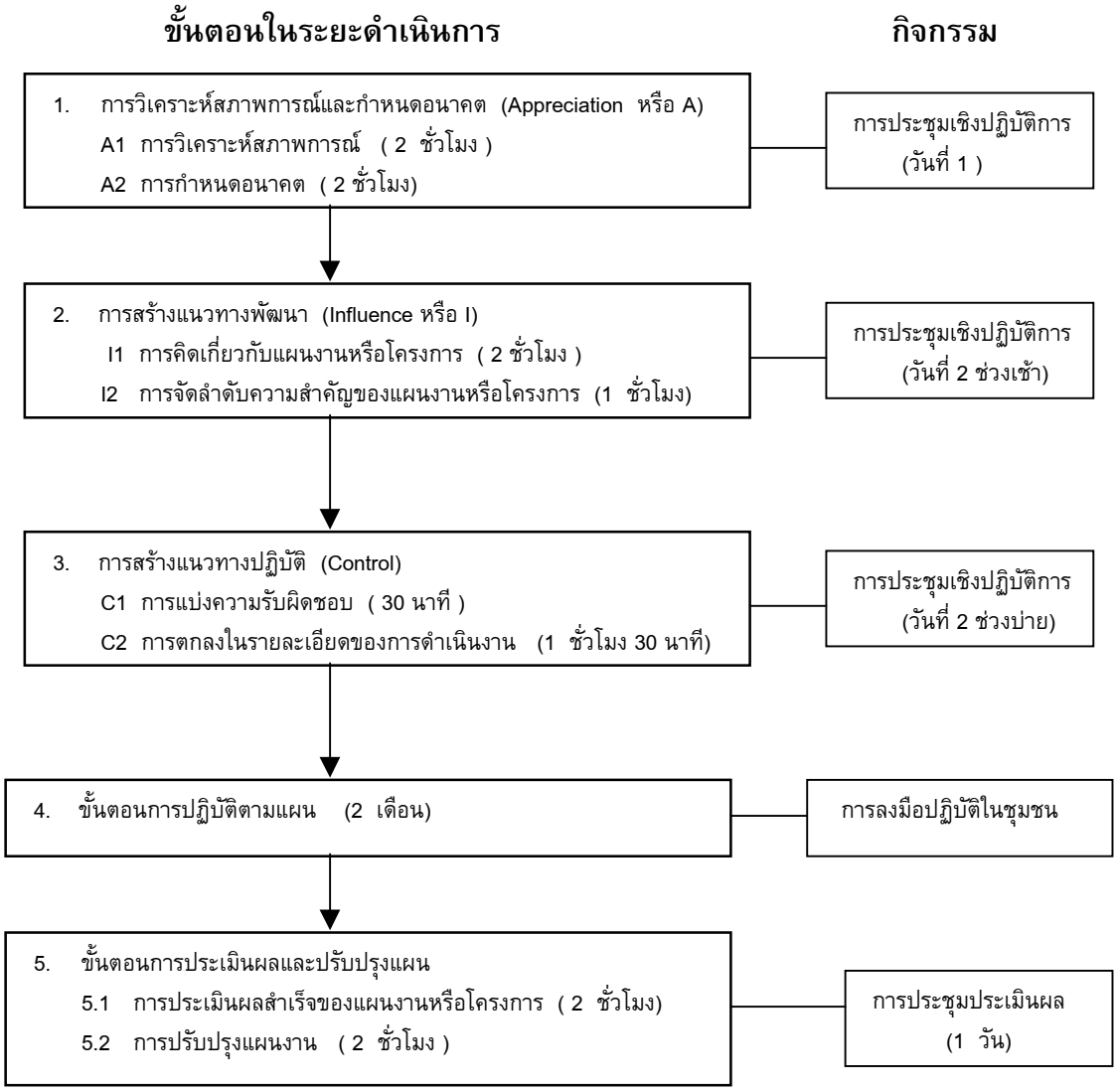

ภาพประกอบ 5 สรุปขั้นตอนในระยะดำเนินการวิจัยและลักษณะกิจกรรม

ก่อนการประชุมเชิงปฏิบัติการ 1 สัปดาห์ ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลในปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และการสังเกตเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยข้อมูลจากแบบสอบถาม และแบบสังเกตจะนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลที่กลุ่มตัวอย่างได้ตอบ และจากการสังเกตภายหลังสิ้นสุดระยะดำเนินการ ตามรายละเอียดเกี่ยวกับแบบสอบถาม ดังที่ได้กล่าวไว้เบื้องต้น นอกจากนี้ภายหลังการดำเนินการ 1 สัปดาห์ จะทำการสนทนากลุ่ม กับกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ตามแนวคำถามในการ

สนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจ และทำการสังเกตเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลในช่วงระยะก่อนการดำเนินการอีกด้วย

รายละเอียดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนของระยะดำเนินการมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต (Appreciation หรือ A)

ในขั้นตอนที่ 1เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยได้จัดโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการในหัวข้อเรื่อง “การพัฒนา สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน” ในขั้นตอนนี้ได้จัดกิจกรรมเป็นเวลา 4 ชั่วโมง ในช่วงเช้าของการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 1 โดยการนำเทคนิคเอไอซี (AIC) เป็นแนวทางดำเนินการ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน แสดงความคิดเห็น และรับฟังข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และเป็นประชาธิปไตย ทำให้เกิดการมีพลังในตัวเองขึ้น อีกทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ย่อมทำให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามในขั้นตอนที่ 1 ได้แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

A1 การวิเคราะห์สภาพการณ์ ในส่วนนี้ เป็นการวิเคราะห์สภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในปัจจุบัน ที่ผู้เข้าร่วมประชุมได้ประสบปัญหาอยู่ โดยกิจกรรมที่ดำเนินการ ได้แก่ การให้ผู้เข้าร่วมประชุมทั้ง 5 กลุ่ม นำเสนอปัญหาทางด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามความคิดของสมาชิกแต่ละคนจากมุมมองของตนเอง โดยการวาดภาพลงในกระดาษที่แจกให้ จากนั้นแต่ละกลุ่มจะให้สมาชิกแต่ละคนนำเสนอภาพของตนเอง สมาชิกคนอื่นตั้งใจฟังและสอบถามได้ แต่ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อเปิดโอกาสให้รับฟัง รับรู้ จดจำ ข้อมูล ประสบการณ์ ความรู้สึกของผู้อื่นอย่างเต็มที่ จากนั้นทุกคนนำภาพของตนเองมารวมบนกระดาษแผ่นใหญ่ และช่วยกันเติมให้เป็นภาพรวมเพียงภาพเดียวของกลุ่ม ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดพลังโดยมีการรับรู้ในประสบการณ์ของผู้อื่นอย่างเต็มที่ จากนั้นแต่ละกลุ่มส่งตัวแทนเพื่อนำเสนอความคิดเห็นต่อกลุ่มใหญ่ โดยทุกกิจกรรมผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยคอยให้กำลังใจและส่งเสริมด้านต่างๆ อยู่ตลอดเวลา

A2 การกำหนดอนาคต เป็นการสร้างภาพที่พึงประสงค์ที่อยากให้เกิดขึ้นในชุมชน มีลักษณะการดำเนินกิจกรรมเช่นเดียวกับในส่วน A1 โดยการให้สมาชิกในกลุ่มวาดภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่พึงประสงค์ในความคิดของตนเอง จากนั้นแต่ละคนนำเสนอภาพของตนเองแล้วกลุ่มทำการเก็บรวบรวมและสรุปเป็นความคิดเห็นของกลุ่ม จากนั้นแต่ละกลุ่มส่งตัวแทนเพื่อนำเสนอความคิดต่อกลุ่มใหญ่

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างแนวทางพัฒนา (Influence หรือ I)

ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา เป็นขั้นตอนการหาวิธีการและเสนอทางเลือกในการพัฒนา ตามที่ได้สร้างภาพที่พึงประสงค์ไว้ตามขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนนี้สมาชิกภายในกลุ่มช่วยกันหาแนวทาง วิธีการ เพื่อให้ได้แผนงานหรือโครงการในการกำหนดทางเลือกเพื่อพัฒนา อีกทั้งเป็นการนำความคิดที่ได้จากภาพที่พึงประสงค์มาพิจารณาร่วมกัน ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง และเกิด

พลังที่จะร่วมกันพัฒนา ทั้งเป็นการเสริมสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ซึ่งทำให้การคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงงานบรรลุวัตถุประสงค์มากขึ้น โดยสรุปในขั้นตอนนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

I1 การคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการ ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามภาพที่พึงประสงค์ ส่วนนี้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละกลุ่ม ร่วมกันเสนอแผนงานหรือโครงการในกลุ่มของตนเอง จากนั้นตัวแทนกลุ่มนำเสนอต่อที่ประชุม โดยมีตัวแทนผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดคอยเขียนแผนงานหรือโครงการที่ได้มีการนำเสนอ บนกระดาษแผ่นใหญ่

I2 การจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันจัดหมวดหมู่ และพิจารณาร่วมกันว่าแผนงานหรือโครงการใดที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยการจัดลำดับความสำคัญ ความต้องการ การเกื้อหนุน และความร่วมมือจากบุคคลหรือองค์กรอื่น เป็นต้น จากนั้นทำการจัดกิจกรรมไว้เป็นประเภท โดยรวมกิจกรรมที่เหมือนกันไว้ด้วยกัน เมื่อแยกประเภทแล้ว ร่วมกันพิจารณาว่าหากมีทรัพยากรจำกัด จะเลือกแผนงานหรือโครงการใดที่คิดว่าสำคัญที่สุดเพื่อเข้าสู่ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C)

ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ผู้เข้าร่วมประชุม พิจารณาเพื่อแบ่งความรับผิดชอบตามแผนงานหรือโครงการที่ได้ร่วมกันสร้างขึ้น (C1) โดยให้แต่ละกลุ่มเสนอว่ากลุ่มของตนจะรับผิดชอบแผนงานหรือโครงการใด จากนั้นแต่ละกลุ่มจะตกลงในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนงานหรือโครงการ (C2) ในส่วนแผนงานหรือโครงการที่กลุ่มของตนรับผิดชอบ ซึ่งประกอบด้วย ชื่อแผนงานหรือโครงการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ วิธีดำเนินการ วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ สถานที่ดำเนินการ วันเวลาที่จะดำเนินการ ผู้รับผิดชอบ และการประเมินผล

กล่าวโดยสรุปในขั้นตอนที่ 1 ถึง ขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นตอนที่จัดไว้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นเวลา 2 วัน ซึ่งในทุกขั้นตอนผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยจะให้การสนับสนุนทางสังคมและส่งเสริมการสร้างพลังให้แก่กลุ่มตัวอย่างในทุกด้าน โดยเฉพาะการส่งเสริมให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ไม่มีการแทรกแซง ตำหนิ หรือชี้นำแต่อย่างใด เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการรับรู้ เห็นคุณค่าในตนเอง เกิดความคาดหวังในความสามารถตนเอง ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ดีต่อไป รายละเอียดของกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนแสดงไว้ตามตาราง 1

ตาราง 1 แสดงวัตถุประสงค์และกิจกรรมของการประชุมเชิงปฏิบัติการ (ขั้นตอนที่ 1-3)

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	กิจกรรม
การแนะนำตัว สร้างความสัมพันธ์และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ (30 นาที)	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมรู้จักและคุ้นเคยซึ่งกันและกัน 2.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบเกี่ยวกับเนื้อหาการประชุม 3.เพื่อให้ผู้เข้าประชุมได้แสดงความคิดเห็น ได้เท่าเทียมกัน	1. ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย ผู้เข้าร่วมการประชุมแนะนำตัวในที่ประชุม (5 นาที) 2. ผู้วิจัยชี้แจงรายละเอียดและวัตถุประสงค์ของการประชุม (5 นาที) 3. ผู้เข้าประชุมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการประชุม (20 นาที)
A1 การวิเคราะห์สภาพการณ์ (2 ชั่วโมง)	1.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมกับกลุ่มโดยได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงสภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ประสบในปัจจุบัน 2.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแสดงออกในมุมมองของตนเองเกี่ยวกับปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย 3. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนซึ่งกันและกัน	1.ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนวาดภาพในกระดาษที่แจกให้ เกี่ยวกับปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ตนเองกำลังประสบอยู่ในชุม (30 นาที) 2. ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนนำเสนอภาพของตนเองในกลุ่ม โดยสมาชิกในกลุ่มร่วมกันแสดงความคิดเห็น (30 นาที) 3. แต่ละกลุ่ม รวมภาพที่สมาชิกแต่ละคนนำเสนอ เป็นภาพรวมของกลุ่มในกระดาษแผ่นใหญ่ เพียงภาพเดียว (15 นาที) 4. ตัวแทนกลุ่มนำเสนอภาพรวมของกลุ่มในที่ประชุม โดยผู้เข้าร่วมประชุมซักถามและเสนอความคิดเห็น (45 นาที)

ตาราง 1 (ต่อ)

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	กิจกรรม
A2 การกำหนดอนาคต (2 ชั่วโมง)	1.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมในการสร้างภาพที่พึงประสงค์เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่อยากให้เกิดขึ้นในชุมชน 2.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแสดงออกในความคิดของตนเองเกี่ยวกับสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้นในชุมชนเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย 3. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมมีความพร้อมในการคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการในขั้นตอนต่อไป 4.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน	1.ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนวาดภาพในกระดาษที่แจกให้ เกี่ยวกับภาพที่พึงประสงค์เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ต้องการให้เกิดขึ้นในชุมชน (30 นาที) 2. ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนนำเสนอภาพของตนเองในกลุ่ม โดยสมาชิกในกลุ่มร่วมกันแสดงความคิดเห็น (30 นาที) 3. แต่ละกลุ่มรวมภาพที่สมาชิกแต่ละคนนำเสนอ เป็นภาพรวมของกลุ่มในกระดาษแผ่นใหญ่ เพียงภาพเดียว (15 นาที) 4. ตัวแทนกลุ่มนำเสนอภาพรวมของกลุ่มในที่ประชุม (45 นาที)
I1 การคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการ (2 ชั่วโมง)	1.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีส่วนร่วมและมีโอกาสแสดงออกในความคิดของตนเองเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการได้อย่างเสรี 2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และความรู้สึกร่วมกัน 3. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดความพร้อมในการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติในชุมชนในขั้นตอนต่อไป	1.ให้ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละกลุ่ม ร่วมกันคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการและรวบรวมเป็นแผนงานหรือโครงการของแต่ละกลุ่ม (30 นาที) 2. ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอแผนงานหรือโครงการต่อที่ประชุม โดยตัวแทนที่ประชุมจะทำการบันทึกไว้บนกระดาษแผ่นใหญ่ (1 ชั่วโมง) 3. ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันพิจารณาแผนงานหรือโครงการทั้งหมด พร้อมทั้งซักถามและเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติม (30 นาที)

ตาราง 1 (ต่อ)

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	กิจกรรม
I2 การจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ (1 ชั่วโมง)	1.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีส่วนร่วมและมีโอกาสแสดงออกในความคิดของตนเองเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการได้อย่างเสรี 2 .เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และมีความรู้สึกร่วมกัน 3. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีการเตรียมการในการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติในชุมชน	1. ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันพิจารณาแผนงานหรือโครงการทั้งหมด พร้อมทั้งวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติในสถานการณ์จริง (30 นาที) 2. ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ ว่าแผนงานหรือโครงการใดอยู่ในประเภทเดียวกัน และจัดประเภทกิจกรรมว่าเป็นกิจกรรมที่ทำได้เอง กิจกรรมที่ร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในชุมชน หรือนอกชุมชน กิจกรรมใดที่ควรทำก่อน หรือทำที่หลัง เป็นต้น (30 นาที)
C1 การแบ่งความรับผิดชอบ (30 นาที)	1.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีส่วนร่วมและมีความรู้สึกรับผิดชอบเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการที่ได้คิดร่วมกัน 2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีการเตรียมการและวางแผนในการนำแผนงานหรือโครงการที่สร้างขึ้นไปปฏิบัติในชุมชนในขั้นตอนต่อไป 3. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้วิเคราะห์ ถึงปัญหา อุปสรรค ในการนำแผนงานหรือโครงการที่สร้างขึ้นไปปฏิบัติในชุมชน และร่วมกันแก้ไขปัญหาก่อนการนำไปปฏิบัติ	ตัวแทนผู้เข้าร่วมประชุมแสดงแผนงานหรือโครงการทั้งหมดที่จัดลำดับความสำคัญและแยกเป็นหมวดหมู่บนกระดาษแผ่นใหญ่ จากนั้นให้แต่ละกลุ่มเลือกแผนงานหรือโครงการที่กลุ่มตนเองต้องการรับผิดชอบโดยตกลงร่วมกันกับกลุ่มอื่น ส่วนจำนวนแผนงานหรือโครงการที่แต่ละกลุ่มจะได้รับ จะพิจารณาร่วมกันตามความเหมาะสมกับประเภทและความยากง่ายของกิจกรรม (กลุ่มละประมาณ 1-3 แผนงานหรือโครงการ) (30 นาที)

ตาราง 1 (ต่อ)

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	กิจกรรม
C2 การตกลงในรายละเอียดของการดำเนินงาน (1 ชั่วโมง 30 นาที)	1.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีส่วนร่วมและมีโอกาสแสดงออกในความคิดของตนเองเกี่ยวกับรายละเอียดของการดำเนินงานได้อย่างเสรี 2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้มีการตกลงกันในรายละเอียดต่างๆ ในการนำแผนงานหรือโครงการที่สร้างขึ้นไปปฏิบัติ 3.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และมีความรู้สึกร่วมกัน	1. แต่ละกลุ่มร่วมกันร่างรายละเอียดในแผนงานหรือโครงการที่กลุ่มรับผิดชอบ ประกอบด้วยชื่อโครงการ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย วิธีดำเนินกิจกรรม กำหนดเวลาในการดำเนินการ วัสดุ/อุปกรณ์ งบประมาณ ผู้รับผิดชอบ และการประเมินผล (45 นาที) 2. ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอรายละเอียดแผนงานหรือโครงการที่ได้ร่างขึ้น โดยผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะร่วมกัน (45 นาที)

ขั้นตอนที่ 4 การปฏิบัติตามแผน

เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนที่ 3 โดยการให้กลุ่มตัวอย่าง แต่ละกลุ่มนำแผนงานหรือโครงการที่กลุ่มตนเองรับผิดชอบไปปฏิบัติจริงในชุมชนของตน เป็นระยะที่ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน (ภายในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551) ทั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยจะทำการสังเกตทั้งอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มมีสิทธิอย่างเต็มที่ในการดำเนินกิจกรรม หรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ซึ่งผลที่ได้จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ในขั้นตอนที่ 2 และขั้นตอนที่ 3 ได้โครงการทั้งสิ้น 16 โครงการ รายละเอียดของโครงการได้แก่ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ กลุ่มเป้าหมาย กิจกรรม/วิธีการ ระยะเวลาดำเนินการ งบประมาณดำเนินการ ผู้รับผิดชอบโครงการ และการประเมินผล ได้แสดงไว้ในภาคผนวก ข และตาราง 5 (ผลการวิจัย)

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลและปรับปรุงแผน

ในขั้นตอนนี้ได้จัดให้มีการประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผน เป็นระยะเวลา 1 วัน รายละเอียดในการประชุมประเมินรูปแบบกิจกรรม ประกอบไปด้วย การกล่าวชี้แจงเกี่ยวกับการประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผน การนำเสนอผลการปฏิบัติตามแผนของแต่ละกลุ่ม ประกอบด้วย ความสำเร็จของการปฏิบัติ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะจากการปฏิบัติ จากนั้นที่ประชุมร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นข้อมูลในการนำไปร่างรูปแบบแผนงานหรือโครงการในกิจกรรมต่อไป โดยกลุ่มที่รับผิดชอบแผนงานหรือโครงการจะเป็นผู้รับผิดชอบนำข้อเสนอแนะในที่ประชุมไปพิจารณาเพื่อปรับปรุงแผนงานหรือโครงการให้เหมาะสมมากขึ้น จากนั้นแต่ละกลุ่มร่วมกันปรับปรุงแผนงานหรือโครงการใหม่ในส่วนที่กลุ่มรับผิดชอบ โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยสนับสนุนให้มีการนำแผนงานหรือโครง

การที่ปรับปรุงใหม่ไปใช้ภายหลังสิ้นสุดงานวิจัยต่อไป รายละเอียดการประชุมแสดงไว้ตามตาราง 2

ตาราง 2 แสดงขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน (การประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผน)

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	กิจกรรม
การกล่าวชี้แจงการประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผน (30 นาที)	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบเกี่ยวกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์การประชุม	1. ผู้วิจัยชี้แจงรายละเอียดและวัตถุประสงค์ของการประชุม และการดำเนินกิจกรรม (30 นาที)
การนำเสนอผลการปฏิบัติตามแผน (2 ชั่วโมง)	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมในผลการปฏิบัติตามแผนของกลุ่มตนเอง 2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบถึงความสำเร็จในผลของการปฏิบัติตามแผนของกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่น 3. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และได้แสดงความคิดของตนอย่างเต็มที่	ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลการปฏิบัติตามแผน ประกอบด้วย ความสำเร็จของการปฏิบัติ ปัญหา ข้อเสนอแนะ โดยสมาชิกในกลุ่มมีส่วนช่วยในการนำเสนอ เมื่อแต่ละกลุ่มนำเสนอแล้ว ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันแสดงความคิดเห็นเสนอแนะเพื่อเป็นข้อมูลในการนำไปสู่การปรับปรุงแผนในกิจกรรมต่อไป (2 ชั่วโมง)
การปรับปรุงแผนงานหรือโครงการ (2 ชั่วโมง)	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมในการปรับปรุงแผนงานด้วยตนเองและมีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา 2.เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และได้แสดงความคิดของตนอย่างเต็มที่ 3. เพื่อให้ได้แผนงานหรือโครงการที่ปรับปรุงแล้ว ความเหมาะสมนำไปใช้ในสถานการณ์ที่เป็นจริง 4. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมเตรียมความพร้อมในการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติในชุมชนต่อไป	แต่ละกลุ่มนำข้อมูลจากการนำเสนอการปฏิบัติตามแผน มาทำการพิจารณาปรับปรุง และร่วมกันร่างรายละเอียดแผนงานหรือโครงการใหม่ เพื่อนำไปปฏิบัติต่อไปในชุมชน

4. ระยะถอนตัวและติดตามผล

ในระยะถอนตัวและติดตามผล เป็นระยะที่ผู้วิจัยถอนตัวจากการวิจัย ในระยะนี้จะทำการประเมินผลต่างๆ เกี่ยวกับกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปทั้งหมด อย่างไรก็ตามภายหลังระยะดำเนินการ

1 สัปดาห์ จะให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบสอบถามอีกครั้ง เป็นแบบสอบถามชุดเดียวกับที่ใช้ก่อนระยะดำเนินการ ยกเว้น แบบสอบถามในส่วนพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่จะให้กลุ่มตัวอย่างตอบภายหลังระยะดำเนินการ 1 เดือน เพื่อนำมาเปรียบเทียบกันว่าภายหลังระยะดำเนินการกลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงในปัจจัยต่างๆ ตรงตามวัตถุประสงค์เพียงใด นอกจากนี้จะทำการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามแบบสังเกตตามแนวทางการสังเกตเบื้องต้นเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับก่อนระยะดำเนินการ อีกด้วย ในระยะถอนตัวและติดตามผลนี้ ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมตามแนวคำถามที่ได้สร้างขึ้น โดยได้ทำการสนทนาภายหลังการประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผนในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 นอกจากนี้จะให้การสนับสนุนทางสังคม แก่กลุ่มตัวอย่างเพื่อให้มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานหรือโครงการที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้นมา โดยการสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการดำเนินกิจกรรมต่อไป นอกจากนี้นำเสนอผลงานวิจัยแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและความเป็นไปได้ในการปรับปรุงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด โดยผู้วิจัยจะติดตามผลต่อเนื่องไปประมาณ 6 เดือนภายหลังสิ้นสุดการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกได้เป็น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยจะกล่าวในแต่ละหัวข้อได้ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

1.ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ทำการวิเคราะห์โดยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ คะแนนรวม ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2.ทำการเปรียบเทียบพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ ของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังเสร็จสิ้นการวิจัย โดยทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของสองกลุ่มที่สัมพันธ์กันด้วยสถิติ t-test Dependent

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะทำการวิเคราะห์หลังจากการเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่รวบรวมนั้นมาแยกประเภทและจัดหมวดหมู่เพื่อง่ายต่อการวิเคราะห์ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์ไปพร้อมๆกัน เมื่อรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วจะนำข้อมูลมาบันทึกอย่างละเอียดพร้อมๆ กับการจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ไปด้วย ซึ่งการจัดระเบียบข้อมูลนั้นจะทำการแยกตามวัตถุประสงค์ และลักษณะของข้อมูล จากนั้นนำมาเขียนเรียบเรียงและแสดงในรูปตาราง เพื่อให้

เห็นปรากฏการณ์ต่างๆ กล่าวโดยสรุปการรวบรวมข้อมูลดำเนินการตามขั้นตอนการวิเคราะห์ที่เสนอไว้โดย สุภางค์ จันทรวนิช (2536) เพื่อความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. สร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ ในการศึกษาครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดตามการศึกษาของพิชิต สกุลพราหมณ์ (2531) เกี่ยวกับการสร้างแนวทางการสังเกตเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ให้ครอบคลุมการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐาน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสรีรวิทยา 2) ด้านจิตวิทยา 3) ด้านการป้องกันโรค และ 4) ด้านความปลอดภัย ในส่วนของการสังเกตเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เพื่อนำมาเปรียบเทียบระหว่างก่อนระยะดำเนินการและหลังระยะดำเนินการ ในส่วนของแนวคำถามในการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจ ได้สร้างกรอบแนวคำถาม ให้ครอบคลุมการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด ทั้งด้านกระบวนการจัดการ การดำเนินกิจกรรม และผลที่เกิดขึ้น นอกจากนี้การสังเกตผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้กำหนดแนวทางการสังเกตและทำการบันทึกในรูปตารางเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ โดยได้กำหนดระดับความสำเร็จของโครงการตามการดำเนินงานและความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ มาก ปานกลาง น้อย และ ไม่สำเร็จ รายละเอียดตามเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ที่ได้นำเสนอข้างต้น

2. การตรวจสอบข้อมูลเพื่อความเชื่อถือได้ของข้อมูล ใช้วิธีนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกต อีกทั้งยังตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน นอกจากนี้จะทำการตรวจสอบเพื่อดูความครบถ้วนและคุณภาพของข้อมูล ใช้การเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ จากการสนทนากลุ่มว่ามีความครอบคลุมในสิ่งที่ควรทราบ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นทุกครั้งหลังจากได้ข้อมูล เพื่อให้ได้แนวทางสำหรับการเก็บข้อมูลเพื่อเพิ่มเติมในครั้งต่อไป สำหรับคุณภาพของข้อมูลพิจารณาจากความเต็มใจในการให้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง และเป็นข้อมูลที่ได้รับภายหลังจากมีความคุ้นเคยกันแล้วหรือมีความไว้วางใจผู้วิจัยแล้ว นอกจากนี้การบันทึกจากการสังเกตและการสนทนากลุ่ม ก็สามารถนำมายืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับเช่นกัน อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นสุดการสนทนากลุ่มจะทำการสรุปข้อมูลชั่วคราว เพื่อที่จะได้สรุปแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ผู้วิจัยมีอยู่ เป็นการเชื่อมแนวคิดและสรุปความสัมพันธ์ในขั้นต้นอันเป็นผลมาจากการตีความจากข้อมูลที่ได้รับ เพื่อนำไปสร้างบทสรุปโดยรวมจากข้อสรุปชั่วคราวที่ได้รับเป็นการตรวจสอบและยืนยันแล้ว ตลอดจนทำการตัดทอนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การพัฒนารูปแบบเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ตามประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง
2. ผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด
3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยครั้งนี้ได้จากการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 25 คน จาก 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู ทั้งนี้จากการแบ่งกลุ่มในระยะดำเนินการวิจัย ได้มีการแบ่งกลุ่มตามที่ประชาชนพักอาศัย โดยจำนวนสมาชิกกลุ่มแต่ละกลุ่ม ได้แก่ สมาชิกกลุ่มชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ (1) จำนวน 4 คน สมาชิกกลุ่มชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ (2) จำนวน 4 คน สมาชิกกลุ่มชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 จำนวน 6 คน สมาชิกกลุ่มชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 จำนวน 6 คน และสมาชิกกลุ่มชุมชนโรงหมูจำนวน 5 คน ทั้งนี้ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง แสดงไว้ตามตาราง 3

ตาราง 3 ความถี่ และร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	4	16.0
หญิง	21	84.0
รวม	25	100.0

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง		จำนวน	ร้อยละ
2. อายุ			
20-30 ปี		8	32.0
31-40 ปี		12	48.0
41-50 ปี		4	16.0
51-60 ปี		0	0.0
61-65 ปี		1	4.0
	รวม	25	100.0
3. ระดับการศึกษา			
ไม่ได้เรียนหนังสือ		0	0.0
ต่ำกว่าประถมศึกษา		3	12.0
ประถมศึกษา		8	32.0
มัธยมศึกษาตอนต้น		5	20.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย		2	8.0
ปวส/ปวช หรือ อนุปริญญา		5	20.0
ปริญญาตรี		2	8.0
สูงกว่าปริญญาตรี		0	0.0
	รวม	25	100.0
4. อาชีพหลัก			
พ่อบ้าน / แม่บ้าน		6	24.0
พนักงานบริษัท		7	28.0
ค้าขาย		5	20.0
ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ		0	0.0
รับจ้างทั่วไป		5	20.0
เจ้าของกิจการ / ธุรกิจส่วนตัว		2	8.0
	รวม	25	100.0

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง		จำนวน	ร้อยละ
5. รายได้ต่อเดือน			
0 - 3,000 บาท		3	12.0
3,001 - 5,000 บาท		4	16.0
5,001 - 10,000 บาท		14	56.0
10,001 - 15,000 บาท		3	12.0
15,001 - 20,000 บาท		1	4.0
	รวม	25	100.0
6. รายได้รวมครอบครัวต่อเดือน			
5,001 - 10,000 บาท		5	20.0
10,001 - 15,000 บาท		8	32.0
15,001 - 20,000 บาท		7	28.0
20,001 - 25,000 บาท		2	8.0
25,001 - 30,000 บาท		1	4.0
	รวม	23	100.0
7. สถานภาพสมรส			
โสด		0	0.0
สมรส		22	88.0
ม่าย / หย่า		1	4.0
แยกกันอยู่		2	8.0
	รวม	25	100.0
8. ภูมิลำเนาเดิม			
ภาคเหนือ		6	24.0
ภาคอิสาน		4	16.0
ภาคกลาง		13	52.0
ภาคใต้		1	4.0
ภาคตะวันออก		1	4.0
	รวม	25	100.0

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง		จำนวน	ร้อยละ
9. ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน			
0 - 5 ปี		5	20.0
6 - 10 ปี		7	28.0
11 - 20 ปี		7	28.0
21 - 30 ปี		4	16.0
31 - 40 ปี		0	0.0
41 - 50 ปี		2	8.0
	รวม	25	100.0
10. การเข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม			
เคย		2	8.0
ไม่เคย		23	92.0
	รวม	25	100.0
11. ความเครียดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมบริเวณบ้าน			
เครียด		18	72.0
ไม่เครียด		7	28.0
	รวม	25	100.0
12. ระดับความเครียดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมบริเวณบ้าน			
มาก		1	5.6
ปานกลาง		14	77.8
น้อย		3	16.7
	รวม	18	100.0

จากตาราง 3 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในงานวิจัยครั้งนี้เป็นเพศหญิงเกือบทั้งหมด ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส อายุ 20-50 ปี ระดับการศึกษาตั้งแต่ต่ำกว่าประถมศึกษาจนถึงปริญญาตรี ทุกคนสามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ ส่วนอาชีพแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ไม่พบกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพ ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ และมีบางคนไม่ได้ทำงานนอกบ้าน (พ่อบ้าน/แม่บ้าน) ส่วนรายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่างทั้งของตนเองและรายได้รวมครอบครัว มีรายได้ไม่มากนัก ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนของตนเองไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน รายได้รวมครอบครัวไม่เกิน 20,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้พบว่าประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ใน

ภาคกลาง และส่วนใหญ่มีระยะเวลาอาศัยในชุมชนไม่เกิน 30 ปี นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดไม่เคยเข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาก่อน อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเครียดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสาเหตุของความเครียดเกิดจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม

2. ผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด

ภายหลังจากระยะดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อศึกษาผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด โดยทำการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งก่อนและหลังระยะดำเนินการ และเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 ค่าสถิติพื้นฐานของปัจจัยที่ศึกษา

จากการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ ทั้งก่อนและหลังระยะดำเนินการวิจัย โดยพิจารณาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (CV) ค่าต่ำสุด (Min) ค่าสูงสุด (Max) ค่าความเบ้ (Skew) และค่าความโด่ง (Kurt) ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 4 และ 5 ดังนี้

ตาราง 4 ค่าสถิติพื้นฐานของปัจจัยที่ศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนระยะดำเนินการ

ตัวแปร	คะแนนเต็ม	$\overline{X}$	SD	CV (%)	Min	Max	Skew	Kurt
1. พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	100	64.36	16.15	25.09	27.00	92.00	-0.26	-0.17
2. การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	100	78.88	10.18	12.90	55.00	95.00	-0.73	-0.14
3. การเห็นคุณค่าในตนเอง	100	71.32	7.23	10.13	60.00	85.00	0.32	-0.64
4. ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	100	73.56	10.19	13.85	58.00	92.00	0.21	-0.75
5. ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	100	79.60	10.96	13.76	59.00	100.00	0.09	-0.58

หมายเหตุ $\overline{X}$ หมายถึง ค่าเฉลี่ย; SD หมายถึง ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน; CV (%) หมายถึง ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (ร้อยละ); Min หมายถึง ค่าต่ำสุด; Max หมายถึง ค่าสูงสุด; Skew หมายถึง ค่าความเบ้; Kurt หมายถึง ค่าความโด่ง

จากการวิเคราะห์แบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างก่อนระยะดำเนินการ (ตาราง 4) พบว่าค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เท่ากับ 64.36 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนค่าเฉลี่ยปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกปัจจัย ได้แก่ พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยนับว่าค่อนข้างสูง โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 71.32 ถึง 79.60 ทั้งนี้เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่าค่าคะแนนพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่างมีการกระจายมากกว่าค่าคะแนนปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกปัจจัย อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด ของปัจจัยที่ศึกษาทั้งหมดมีความแตกต่างค่อนข้างสูง นอกจากนี้เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ (Skew) และค่าความโด่ง (Kurt) ของปัจจัยที่ศึกษาทั้งหมด พบว่าค่อนข้างเป็นโค้งปกติ

ตาราง 5 ค่าสถิติพื้นฐานของปัจจัยที่ศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง หลังระยะดำเนินการ

ตัวแปร	คะแนนเต็ม	$\overline{X}$	SD	CV (%)	Min	Max	Skew	Kurt
1. พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	100	81.16	11.01	13.56	64.00	96.00	-0.23	-1.38
2. การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	100	88.00	9.58	10.88	61.00	99.00	-1.60	2.82
3. การเห็นคุณค่าในตนเอง	100	85.00	8.37	9.80	70.00	99.00	-0.11	-0.70
4. ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	100	84.16	9.78	11.62	64.00	100.00	-0.36	-0.46
5. ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	100	89.64	8.16	9.10	77.00	100.00	-0.06	-1.55

หมายเหตุ $\overline{X}$ หมายถึง ค่าเฉลี่ย; SD หมายถึง ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน; CV (%) หมายถึง ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (ร้อยละ); Min หมายถึง ค่าต่ำสุด; Max หมายถึง ค่าสูงสุด; Skew หมายถึง ค่าความเบ้; Kurt หมายถึง ค่าความโด่ง

จากการวิเคราะห์แบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างภายหลังระยะดำเนินการ (ตาราง 5) พบว่าค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกปัจจัยอยู่ในระดับสูง โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 81.16 ถึง 89.64 และเมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานทุกปัจจัย พบว่าแต่ละปัจจัยมีความแตกต่างกันไม่มากนัก แสดงให้เห็นว่าทุกปัจจัยมีการกระจายของค่าคะแนนใกล้เคียงกัน เมื่อพิจารณาค่าต่ำสุดและสูงสุดของทุกปัจจัยพบว่ามีความแตกต่างค่อนข้างสูง และเมื่อพิจารณาค่าความเบ้ และความโด่งของข้อมูล พบว่ามีการแจกแจงของข้อมูลเป็นโค้งปกติ ยกเว้นการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเท่านั้นที่มีการแจกแจงของข้อมูลไม่เป็นโค้งปกติ

2.2 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่าง

จากการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าภายหลังระยะดำเนินการวิจัย กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยปัจจัยที่ศึกษาเพิ่มขึ้น ทุกปัจจัย และเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ รายละเอียดแสดงไว้ตามตาราง 6 และ 7

ตาราง 6 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยปัจจัยที่ศึกษาระหว่างก่อนและหลังระยะดำเนินการ

ตัวแปร	N	ก่อนดำเนินการ		หลังดำเนินการ		การเปลี่ยนแปลง	
		$\overline{X}$	SD	$\overline{X}$	SD	$\overline{X}$	SD
1. พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	25	64.36	16.15	81.16	11.01	16.80	14.69
2. การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	25	78.88	10.18	88.00	9.58	9.12	9.59
3. การเห็นคุณค่าในตนเอง	25	71.32	7.23	85.00	8.37	13.68	7.96
4. ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	25	73.56	10.19	84.16	9.78	10.60	10.34
5. ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	25	79.60	10.96	89.64	8.16	10.04	10.51

หมายเหตุ $\overline{X}$ หมายถึง ค่าเฉลี่ย N หมายถึง จำนวนตัวอย่าง (คน)
SD หมายถึง ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

จากตาราง 6 แสดงให้เห็นว่าภายหลังระยะดำเนินการ ค่าคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่าง สูงขึ้นทุกปัจจัย โดยค่าที่เพิ่มขึ้น มีค่าระหว่าง 10.04-16.80 และพบว่าค่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมากที่สุด ได้แก่ พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย รองลงมา ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ตามลำดับ เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลงของทุกปัจจัย พบว่ามีการกระจายของค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลงใกล้เคียงกัน ยกเว้น การเห็นคุณค่าในตนเองที่มีการกระจายค่อนข้างน้อยกว่าปัจจัยอื่น อย่างไรก็ตามเพื่อวิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนแปลงค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่ศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่ จึงได้ทำการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่สัมพันธ์กันด้วยสถิติ t-test Dependent รายละเอียดแสดงไว้ตามตาราง 7

ตาราง 7 แสดงการเปลี่ยนแปลงค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่ศึกษา จากการทดสอบ t-test Dependent

ตัวแปร	การทดสอบ ก่อน-หลัง ระยะดำเนินการ	ค่าสถิติ (N=25)				
		$\overline{X}$	SD	t-test	df	p-valule
1. พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	ก่อน	64.36	16.15	5.72	24	.000*
	หลัง	81.16	11.01			
2. การรับรู้เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	ก่อน	78.88	10.18	4.75	24	.000*
	หลัง	88.00	9.58			
3.การเห็นคุณค่าในตนเอง	ก่อน	71.32	7.23	8.58	24	.000*
	หลัง	85.00	8.37			
4. ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิงแวดล้อมที่พักอาศัย	ก่อน	73.56	10.19	5.12	24	.000*
	หลัง	84.16	9.78			
5. ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	ก่อน	79.60	10.96	4.77	24	.000*
	หลัง	89.64	8.16			

หมายเหตุ N หมายถึง จำนวนตัวอย่าง p-value หมายถึง ระดับนัยสำคัญทางสถิติ
$\overline{X}$ หมายถึง ค่าเฉลี่ย * หมายถึง p< .001
SD หมายถึง ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน df หมายถึง องศาแห่งความอิสระ

จากผลการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของสองกลุ่มที่สัมพันธ์กันด้วยสถิติ t-test Dependent พบว่าหลังระยะดำเนินการ ค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่ศึกษาทุกปัจจัยเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p<.001) (ตาราง 7) แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการตามรูปแบบที่สร้างขึ้นมีประสิทธิผล ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน

2.3 ผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน

ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1.2 เพื่อศึกษาผลของการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงได้กำหนดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนของเทคนิคเอไอซี ในการนำไปสู่การร่วมกันสร้างแผนงานหรือโครงการต่างๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อสามารถนำไปปฏิบัติได้ตามสภาพการณ์ที่เป็นจริงตามบริบทของชุมชน อย่างไรก็ตามการดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด ได้มีโครงการต่างๆ ดำเนินการอยู่บ้างแล้ว โดยโครงการที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในการกำจัดขยะภายในชุมชน ได้แก่ "โครงการขยะแลกไข่" ที่มีผู้นำในการดำเนินโครงการ คือ ประธานชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ที่ยังคงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามจากงบประมาณที่มีจำกัด ทำให้การดำเนินการโครงการดังกล่าวยังได้ไม่เต็มที่นัก เนื่องจากประชาชนได้เก็บเฉพาะขยะที่สามารถมาแลกไข่ได้เท่านั้น ความตระหนักและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนยังไม่เกิดขึ้น

อย่างแท้จริงจากประชาชนเอง เป็นเพียงความต้องการที่จะได้ไข่หรือสิ่งของ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญในส่วนที่เกิดจากตัวของประชาชนในการสร้างโครงการต่างๆ ขึ้นมาด้วยตนเอง โดยวิเคราะห์ว่าหากประชาชนเกิดพลังในการดำเนินการ เกิดการรับรู้เกี่ยวกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย การเห็นคุณค่าในตนเอง มีความคาดหวังในความสามารถตนเอง ย่อมทำให้บุคคลเกิดความตั้งใจในการปฏิบัติ และมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ดีขึ้นในที่สุด นอกจากนี้การได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสมย่อมทำให้การดำเนินโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยย่อมเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นอย่างดี ดังนั้นการการพัฒนารูปแบบเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของประชาชน ในลักษณะที่ให้ประชาชนมีการคิด ปฏิบัติ และประเมินผลด้วยตนเอง ย่อมทำให้เสริมสร้างปัจจัยดังกล่าวให้เกิดขึ้นได้อย่างถาวร มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรและยั่งยืน ในส่วนการดำเนินโครงการต่างๆ ที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง ย่อมเป็นสิ่งที่ตรงกับความต้องการของชุมชนและสภาพการณ์ที่เป็นจริง ดังนั้นการพัฒนารูปแบบเพื่อให้เกิดแผนงานหรือโครงการครั้งนี้ ได้กำหนดระยะดำเนินการโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการขึ้นตามแนวทางของเทคนิคเอไอซี แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต (Appreciation หรือ A) 2) การสร้างแนวทางพัฒนา (Influence หรือ I) 3) การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) 4) การปฏิบัติตามแผน และ 5) การประเมินผลและปรับปรุงแผน ใช้เวลารวมทั้งสิ้นประมาณ 1 เดือน โดยในขั้นตอนที่ 1-3 เป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นเวลา 2 วัน (วันอาทิตย์ที่ 13 และวันอาทิตย์ที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2551) ขั้นตอนที่ 4 เป็นการให้กลุ่มตัวอย่างนำแผนไปปฏิบัติเป็นเวลาประมาณ 1 เดือน ในชุมชนของตนเอง ส่วนขั้นตอนที่ 5 ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นเวลา 1 วัน (วันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551) ทั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์สถานที่ในการจัดประชุมจากมูลนิธิดวงประทีป (ห้องประชุมมูลนิธิดวงประทีป) ซึ่งมีสถานที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมในลักษณะกลุ่ม ผลของการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

<u>ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต (Appreciation หรือ A)</u>

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการในขั้นตอนที่ 1 มีกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมประชุมครบทั้ง 25 คน รวมทั้งผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย จำนวน 6 คน กิจ กิจกรรมต่างๆ ในขั้นตอนนี้ดำเนินการได้ตามวิธีที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามทุกกิจกรรมค่อนข้างเร็วกว่ากำหนดประมาณ 30 นาที ทั้งนี้ในการเปิดประชุมได้รับความอนุเคราะห์จาก เลขานุการมูลนิธิดวงประทีป (นางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ) ได้ร่วมเปิดการประชุมโดยได้กล่าวถึง การให้การสนับสนุนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนคลองเตย ซึ่งมีปัญหาเป็นอย่างมากในขณะนี้ โดยทางมูลนิธิมีความต้องการที่จะพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนแต่ยังไม่ทราบถึงแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนา จึงนับเป็นโอกาสที่ดีที่งานวิจัยครั้งนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนา และเป็นแนวทางในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย ซึ่งทางมูลนิธิดวงประทีปจะมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป จากนั้นในการดำเนินกิจกรรมซึ่งเน้นการวาดภาพและการแสดงความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุม พบว่าได้รับความสนใจจากกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่าง

มาก มีความสนุกสนาน ไม่เบื่อหน่าย และมีการแสดงออกถึงความคิดเห็นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การดำเนินกิจกรรมบรรลุตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกิจกรรมที่กำหนดไว้ (ตาราง1 ในบทที่ 3)

ผลของการดำเนินกิจกรรมจากขั้นตอนนี้ พบว่าข้อมูลที่ได้จากการนำเสนอโดยผู้แทนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มนั้น ในภาพรวมชุมชนที่ศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับสภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับขยะที่มีเป็นจำนวนมาก ปัญหามูลสุนัขที่มีอยู่ทั่วไป ปัญหาการระบายน้ำที่มีการอุดตันและส่งกลิ่นเหม็น ปัญหาความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยภายใน โดยกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการให้ชุมชนของตนเองน่าอยู่และปัญหาต่าง ดีขึ้นหรือหมดไป โดยต้องการให้สภาพแวดล้อมในชุมชนมีความเหมาะสมในด้านต่างๆ เพื่อให้มีคุณภาพที่ดีต่อไป รายละเอียดข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพการณ์และการกำหนดอนาคต แสดงไว้ตามตาราง 8

ตาราง 8 สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการในขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และการกำหนดอนาคต

กลุ่ม	การวิเคราะห์สภาพการณ์	การกำหนดอนาคต
1	สภาพโดยทั่วไปในชุมชนไม่สะอาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในคลองซึ่งมีขยะเป็นจำนวนมาก น้ำเน่าเสีย นอกจากนี้สนามเด็กเล่นที่มีอยู่นั้นอุปกรณ์ต่างๆ ค่อนข้างชำรุดมาก ทำให้มีเด็กตกลงมาเป็นประจำ	ต้องการให้ภายในชุมชนมีต้นไม้มากๆ เพื่อทำให้เกิดความสดชื่นสวยงาม มองแล้วจะทำให้เกิดความสบายตาสบายใจ นอกจากนี้ต้องการให้ชุมชนมีความสะอาด ปราศจากขยะ น้ำในคลองใสสะอาด และต้องการให้คนที่เลี้ยงสุนัข รับผิดชอบเก็บอุจจาระสุนัขที่ไปถ่ายไว้ตามทางเดิน โดยต้องการให้บริเวณทางเดินในชุมชนมีความสะอาด ปราศจากขยะ และมูลสัตว์
2	ภายในชุมชนมีสุนัขเร่ร่อนเป็นจำนวนมาก ทำให้มีปัญหาความสกปรกจากมูลสุนัข นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีขยะมูลฝอยเป็นจำนวนมากตามทางเดินทั่วไป และเกิดการอุดตันที่ท่อระบายน้ำ ทำให้มีน้ำเน่าเหม็นและท่วมขังอยู่เสมอ โดยท่อระบายน้ำที่มีขนาดเล็กทำให้น้ำไหลได้ไม่สะดวกอีกด้วย นอกจากนี้สนามเด็กเล่นต่างๆ มีความชำรุดมาก ทำให้เกิดอันตรายต่อการเล่นของเด็กๆ	ต้องการให้ชุมชนมีความสะอาด โดยให้มีขยะน้อยลง อีกทั้งมูลสุนัขควรมีการจัดเก็บให้เรียบร้อยจากเจ้าของสัตว์เลี้ยง ส่วนท่อระบายน้ำที่อยู่ภายในชุมชนควรมีฝาปิดอย่างมิดชิดเพื่อไม่ให้มีขยะลงไปและเป็นการป้องกันกลิ่นที่รบกวน นอกจากนี้อยากให้ภายในชุมชนมีต้นไม้เป็นจำนวนมาก เพื่อความสดชื่นและทำให้เกิดความสบายใจ
3	บริเวณริมถนนมีสายไฟฟ้าผ่านเป็นจำนวนมาก ทำให้เกะกะและไม่สวยงาม อีกทั้งบ้านพักอาศัยในชุมชนมีลักษณะหนาแน่นมาก ถ้าเกิดเพลิงไหม้จะทำให้หาทางออกได้ยาก จากการที่บ้านหนาแน่นเกินไปและไม่เป็นระเบียบทำให้เกิดความอึดอัดและไม่เป็นส่วนตัว อีกทั้งยังทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามาก นอกจากนี้ทางเดินภายในชุมชนยังค่อนข้างแคบ โดยเฉพาะในขณะที่มีรถมอร์เตอร์ไซต์เข้าม ทำให้เกิดความลำบากในการเดิน อีกทั้งบริเวณทางเดินมีความสกปรกมาก โดยมีทั้งเศษขยะ และมูลสุนัขเป็นจำนวนมาก ทั้งจากสุนัขจรจัด และสุนัขที่เจ้าของไม่รับผิดชอบ ทำให้เสียสุขภาพจิต นอกจากนี้ผู้ที่อาศัยในชุมชนไม่เห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาด ในส่วนของเสียงรบกวนนั้น ได้รับเสียงรบกวนมากจากการวิ่งของรถไฟที่ผ่านทางด้านเหนือของชุมชน	ต้องการให้ภายในชุมชนมีลานเอนกประสงค์สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ มีสนามกีฬา และสระว่ายน้ำสำหรับออกกำลังกาย อยากให้ภายในชุมชนมีความสะอาดและสวยงาม มีต้นไม้เป็นจำนวนมาก และต้องการพื้นที่ในการปลูกบ้านให้มากกว่าในปัจจุบัน นอกจากนี้เพื่อความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินต้องการให้แต่ละบ้านมีรั้วบ้านทุกหลัง
4	บ้านเรือนในชุมชนปลูกกันอย่างไม่เป็นระเบียบ รวมทั้งร้านค้าที่อยู่ตามซอยต่างๆ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับขยะที่มีอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมูลสุนัขที่เกลื่อนกลาดตามทางเดิน ทำให้เกิดกลิ่นเหม็นจากมูลดังกล่าว และเป็นแหล่งแพร่กระจายเชื้อโรค นอกจากนี้ยังมีกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์อยู่ทั่วไปโดยเฉพาะจากกลิ่นที่เกิดจากน้ำเสียในท่อระบายน้ำ	ต้องการให้ชุมชนมีต้นไม้เป็นจำนวนมาก และต้องการให้มีพื้นที่พักผ่อน และมีสนามเด็กเล่นให้มาก รวมทั้งต้องการให้สภาวะแวดล้อมโดยทั่วไปมีความสะอาด เหมาะสมต่อการอยู่อาศัย
5	ภายในชุมชนมีปัญหาน้ำเน่าซึ่งส่งกลิ่นเหม็น อีกทั้งฝุ่นละอองจากทางด่วนซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ในส่วนของทางเดินเท้านั้นค่อนข้างเลอะเทะ ท่อระบายน้ำมีการอุดตัน ในส่วนของชุมชนกลุ่มเล็ก พบว่ามีขยะเป็นจำนวนมาก อีกทั้งมูลของสุนัขที่มีเกลื่อนทั่วไป นอกจากนี้บริเวณทางเดินไปแฟลตในชุมชนโรงหมู มีการมั่วสุมของกลุ่มวัยรุ่นและมีการจอดรถเป็นจำนวนมาก	ต้องการให้ทางกรุงเทพมหานครมาช่วยในการแก้ปัญหา โดยมีมาตรการเกี่ยวกับการทิ้งขยะอย่างเด็ดขาด และต้องการให้ประชาชนภายในตลาดให้ความร่วมมือกันในการรักษาความสะอาดภายในชุมชน เพื่อให้ภาพรวมของชุมชนมีความสะอาดสวยงาม และน่าอยู่มากขึ้น

ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (Influence หรือ I)

ในขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา ได้ดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ในวันอาทิตย์ที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2551 โดยกลุ่มตัวอย่าง เข้าร่วมการประชุม จำนวน 25 คน ในการดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ โดยให้แต่ละกลุ่มคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการ (I1) ทั้งนี้จำนวนโครงการในแต่ละกลุ่ม ผู้เข้าร่วมการประชุมได้ตกลงกัน ให้แต่ละกลุ่มคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการกลุ่มละ 3 โครงการ ผู้วิจัยได้แจกตัวอย่าง การเขียนโครงการให้แต่ละกลุ่มเพื่อศึกษา อย่างไรก็ตามพบว่าผู้เข้าร่วมวิจัยบางท่านได้คิดโครงการมาจากบ้านแล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้ให้คำชมและขอให้มีการนำเสนอในที่ประชุมในช่วงการเสนอแผนงานหรือโครงการ ในช่วงแรกของการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างแผนงานหรือโครงการ พบว่ากลุ่มตัวอย่างบางคนค่อนข้างสับสนไม่สามารถเริ่มต้นได้ ดังนั้นจึงได้ยกตัวอย่าง “โครงการสอนลูกทำความสะอาดบ้าน” และตัวอย่างของการร่างแผนงานหรือโครงการให้แต่ละกลุ่มดูเป็นตัวอย่าง จึงทำให้ผู้เข้าร่วมการประชุมมีความเข้าใจมากขึ้น และช่วยกันร่างโครงการได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับภาษาของการเขียนยังไม่ถูกต้องดีนัก ผู้วิจัยจึงรับอาสาจะนำไปปรับปรุงทางด้านภาษาและส่งคืนให้ทุกกลุ่มต่อไป การดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนนี้ใช้เวลาเกินที่กำหนดไว้ ประมาณ 30 นาที เมื่อทุกกลุ่มได้โครงการครบแล้ว พบว่าได้จำนวนโครงการทั้งสิ้น 15 โครงการ เป็นโครงการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ อย่างไรก็ตามทางครูใหญ่ ได้เสนอให้มีการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน ทั้งโรงเรียนเพิ่มเติม ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นโครงการที่สามารถแสดงให้เห็นถึงผลจากสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยสร้างความตระหนักแก่ผู้ปกครองในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จึงได้เพิ่มโครงการดังกล่าวไว้อีกโครงการหนึ่ง รวมโครงการทั้งสิ้น 16 โครงการ จากนั้นแต่ละกลุ่มทำการจัดลำดับความสำคัญของโครงการในกลุ่มตนเอง ในการวางแผนเพื่อดำเนินการโครงการตามความสำคัญ โดยแต่ละกลุ่มส่งตัวแทนมานำเสนอ ได้แก่ กลุ่ม 1 จำนวน 2 คน กลุ่ม 2 จำนวน 2 คน กลุ่ม 3 จำนวน 3 คน กลุ่ม 4 จำนวน 3 คน และ กลุ่ม 5 จำนวน 3 คน รายละเอียดและลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการที่แต่ละกลุ่มร่างขึ้นแสดงไว้ในภาคผนวก โดยประกอบด้วยโครงการที่สามารถดำเนินการได้เอง 4 โครงการ ได้แก่ โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” และโครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา ส่วนโครงการที่เหลือ 12 โครงการ เป็นโครงการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชน

ตาราง 9 สรุปโครงการที่สมาชิกกลุ่มในแต่ละกลุ่ม ครูใหญ่ และผู้วิจัย ได้ร่วมกันสร้างขึ้น

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม / วิธีการ
กลุ่ม 1		
1. โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่	1. เพื่อให้เกิดความสะอาดภายในบริเวณบ้าน 2. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดความอบอุ่นภายในบ้าน 3. เพื่อให้บ้านน่าอยู่ และเป็นการป้องกันโรคต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น	1. กิจกรรมร่วมกันทำความสะอาดบ้าน 2. กิจกรรมสอนบุตร หลาน ให้รักษาความสะอาดภายในบ้าน
2. โครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่น	1. เพื่อเป็นการพัฒนาสนามเด็กเล่นให้สภาพแวดล้อมเหมาะแก่การพักผ่อน 2.พื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการมีสภาพแวดล้อมที่ดี 3. เพื่อส่งเสริมความสามัคคีของประชาชนที่มาร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาสนามเด็กเล่น	1. ประชาสัมพันธ์การทำกิจกรรมให้กลุ่มเป้าหมายทราบ 2. ร่วมกันจัดกิจกรรมพัฒนาและปลูกต้นไม้บริเวณสนามเด็กเล่น 3. มอบหมายแก่ประชาชนบริเวณใกล้เคียงช่วยกันในการดูแลต้นไม้
3. โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ	1. เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชน 2. เพื่อพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนให้ดีขึ้น 3. เพื่อเป็นการป้องกันการกระจายของเชื้อโรคที่เกิดขึ้นจากปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม	1. ประชาสัมพันธ์การทำกิจกรรมให้กกลุ่มเป้าหมายทราบ 2. ร่วมกันจัดกิจกรรมทำความสะอาดและลอกท่อระบายน้ำบริเวณซอยของสมาชิกกลุ่ม
กลุ่ม 2		
1. โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด	1. เพื่อเป็นการปลูกฝังบุตรหลานมให้เป็นคนรักความสะอาด 2. เพื่อให้บริเวณบ้านมีความสะอาดน่าอยู่ 3. เพื่อให้บริเวณชุมชนมีความสะอาดน่าอยู่มากขึ้น	1. บิดา มารดา ทำตนเป็นแบบอย่างในการรักษาความสะอาดภายในบ้านให้เด็กได้เห็น 2. บิดา มารดา สอนบุตรหลานให้รักษาความสะอาดทั้งภายในบ้านและในชุมชน โดยสอนให้เก็บขยะอย่างถูกวิธี 3. บิดา มารดา สอดส่องดูแลบุตรหลานให้ทิ้งขยะเป็นที่เป็นทาง
2. โครงการทำหมันสัตว์	1. เพื่อเป็นการป้องกันการแพร่พันธ์ของสุนัขจรจัดในชุมชน 2.เพื่อทำให้ชุมชนมีความสะอาดน่าอยู่ โดยปราศจากมูลของสุนัข 3.เพื่อขจัดเสียงรบกวนจากสุนัข ทำให้สุขภาพจิตของประชาชนดีขึ้น 4. เพื่อป้องกันอันตรายจากการถูกสุนัขกัด	1.ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการมาทำหมันสุนัข 2.ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับการทำหมันสุนัข 3. ขอความร่วมมือกับประชาชนร่วมกันจับสุนัขมาทำหมัน

ตาราง 9 (ต่อ)

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม / วิธีการ
กลุ่ม 3		
1. โครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน	1. เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญเกิดความรู้ในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำจัดขยะในชุมชน โดยมีการขยายถึงภาพรวมของชุมชนอีกด้วย 2. เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชนในการกำจัดขยะในบ้านและชุมชนของตน 3. เพื่อให้ชุมชนมีความสะอาด เหมาะแก่การพักอาศัย และประชาชนมีสุขภาพดี	1. สมาชิกกลุ่มรณรงค์ให้เพื่อนบ้าน จัดการกำจัดขยะในบ้านและชุมชนอย่างถูกต้อง 2. ติดต่อผู้นำชุมชน เพื่อขอความร่วมมือในการรณรงค์ และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการกำจัดขยะที่ถูกต้อง 3. ติดต่อหน่วยงานของสำนักงานเขตมาเก็บขยะให้ตรงเวลา 4. มีการให้รางวัล โดยการติดตาวที่บ้านของผู้มีความสะอาด สวยงาม และแจ้งให้ชุมชนทราบเพื่อเป็นตัวอย่าง
2. โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน	1. เพื่อให้ประชาชนเกิดการตื่นตัวในการป้องกันอัคคีภัยจากปัญหาไฟฟ้าลัดวงจร 2. เพื่อลดอัตราความเสียหายจากการเกิดเพลิงไหม้ในชุมชน	1. แต่งตั้งผู้รับผิดชอบและดำเนินการเกี่ยวกับการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โดยเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องไฟฟ้า 2. จัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องการสำรวจสายไฟที่ชำรุด การป้องกันอัคคีภัย และการปฏิบัติตนเมื่อมีอัคคีภัยเกิดขึ้น โดยจัดตั้งศูนย์ให้ความรู้เรื่องไฟฟ้า 3. ให้บริการสำรวจสภาพสายไฟ และตรวจสอบถังแก๊สภายในบ้าน พร้อมทั้งให้การแนะนำการตรวจสอบที่ถูกต้อ 4. จัดหาถังดับเพลิงไว้ตามจุดต่าง ๆ ในชุมชน และสอนวิธีการใช้ให้แก่ประชาชน
3. โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน	1. รณรงค์ให้ทุกครอบครัวช่วยกันรักษาความสะอาดในบ้านของตนเอง รวมทั้งบริเวณรอบ ๆ บ้าน 2. รณรงค์การจำกัดสุนัขและแมวให้หมดไปจากชุมชน 3. รณรงค์ให้มีการลงทะเบียนสุนัขและแมวไว้กับประธานชุมชน เพื่อจะได้ทราบเจ้าของ 4. รณรงค์ให้มีการกำจัดหนู ยุงลาย ให้หมดไปจากชุมชน	1. รณรงค์ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวได้ทราบถึงประโยชน์ในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง และการสอนบุตรหลานให้มีการปฏิบัติ 2. ขอความร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการเป็นแบบอย่าง ในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และการประชาสัมพันธุ์ให้แก่ประชาชนทางเครื่องขยายเสียง โดยการใช้เสียงตามสายอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งการจัดเอกสารแจกจ่ายอีกด้วย 3. ดำเนินกิจกรรมตามข้อ 1-2 อย่างต่อเนื่อง เป็นเวลา 1-2 ปี

ตาราง 9 (ต่อ)

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม / วิธีการ
4. โครงการกำจัดยุงลาย ป้องกันไข้เลือดออก	1. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีการร่วมมือร่วมใจในการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงลาย 2. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการแพร่พันธุ์ของยุงลายและการป้องกันที่ถูกต้อง 3. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดความตระหนักในการป้องกันการแพร่พันธุ์ของยุงลาย 4. เพื่อเป็นการลดการแพร่พันธุ์ของยุงลายในชุมชน 5. เพื่อเป็นการลดอัตราการเกิดไข้เลือดออกในชุมชน	1. ทำการรณรงค์ให้แก่ประชาชนได้เห็นความสำคัญของการป้องกันการแพร่ระบาดของยุงลาย 2. ติดต่อผู้มีความรู้เกี่ยวกับการควบคุมยุงลาย มาให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน 3. ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมกันกำจัดยุงลาย ตามภาชนะที่มีน้ำท่วมขัง 4. ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาทำการพ่นสารเคมีเพื่อทำลายลูกน้ำยุงลาย 5. ติดต่อหน่วยงานเพื่อขอรับเอกสารเกี่ยวกับการควบคุมยุงลาย เพื่อแจกให้แก่ประชาชน
กลุ่ม 4		
1. โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้	1. เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญและเห็นคุณค่าของขยะที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้ 2. เพื่อให้ภายในชุมชนมีปริมาณขยะน้อยลงหรือหมดไป 3. เพื่อให้ชุมชนมีความสะอาดน่าอยู่ 4. เพื่อเพิ่มปริมาณต้นไม้ในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสวยงามและเพิ่มก๊าซออกซิเจนในอากาศ	1. เขียนโครงการเพื่อของบประมาณจากผู้วิจัย 2.ประชุมทีมงานที่เกี่ยวข้อง 3.ประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาชนทราบทางเสียงตามสาย 4.จัดหาซื้อต้นไม้ 5.เริ่มกิจกรรม ขยะแลกต้นไม้ 6.นำขยะไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อต้นไม้เพื่อดำเนินการต่อไป
2. โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม”	1. เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดพฤติกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน 2. เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในการรักษาสิ่งแวดล้อมในที่พักอาศัยและบริเวณชุมชนของตนเอง 3. เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้และเกิดแรงจูงใจในการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน	1. ติดต่อที่ทำการชุมชนเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการออกเสียงตามสาย 2. จัดทำร่างเนื้อหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม เพื่อการออกเสียงตามสาย 3. จัดการออกอากาศเสียงตามสายอาทิตย์ละ 2 ครั้ง ครั้งละ 1 ชั่วโมง
3. โครงการขยะแลกของใช้	1. เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าของขยะที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้ 2. เพื่อเป็นการลดปริมาณขยะในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความน่าอยู่ 3. เพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ 4. เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนเห็นคุณค่าของขยะ 5. เป็นการป้องกันการแพร่พันธุ์ของโรคต่างๆ ที่เกิดจากการหมักหมมของขยะ	1. ดำเนินการซื้อของใช้ เพื่อจัดเตรียมไว้ 2. ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบในการนำขยะมาแลกของใช้ 3. ดำเนินการเปิดรับขยะ เพื่อนำมาแลกกับของใช้ 4. นำขยะไปขายเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนเงินเพื่อซื้อของใช้ ต่อไป

ตาราง 9 (ต่อ)

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม / วิธีการ
กลุ่ม 5		
1. โครงการขยะเป็นทอง	1.เพื่อเป็นการลดปริมาณขยะในชุมชน 2.เพื่อเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน 3.เพื่อเป็นการเสริมสร้างชุมชนให้สะอาดและน่าอยู่	1.สมาชิกในกลุ่มดำเนินการโดยการนำขยะที่ขายได้บริเวณบ้านของตนเองเก็บรวบรวมเพื่อนำไปขาย 2.แนะนำเพื่อนบ้าน ให้ดำเนินการเก็บขยะรวบรวมเพื่อนำไปขาย โดยดูจากสมาชิกกลุ่มเป็นแบบอย่าง
2. โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด	1.เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของไข้เลือดออกในชุมชน 2.เพื่อเป็นการป้องกันการแพร่พันธ์ของลูกน้ำยุงลาย 3.เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญของการป้องกันการแพร่ของยุงลาย 4.เพื่อให้ประชาชนมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการแพร่ระบาดของยุงลาย	1.ติดต่อขอความอนุเคราะห์ทรายเบสจากคณะกรรมการชุมชน 2.สมาชิกในกลุ่มนำทรายเบสไปใส่ในภาชนะบรรจุน้ำในบ้านของตนเอง 3.สมาชิกกลุ่มรณรงค์ให้แก่เพื่อนบ้านในการนำทรายเบสใส่ภาชนะบรรจุน้ำเพื่อป้องกันการแพร่พันธุ์ของยุงลาย
3. โครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา	1.เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาดภายในบ้านและชุมชนของตนเอง 2.เพื่อให้สิ่งแวดล้อมภายในบ้านและในชุมชนมีความสะอาดเหมาะแก่การอยู่อาศัย 3.เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีสุขภาพดี จากการที่ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด	1.สมาชิกกลุ่มแจ้งผู้นำชุมชนในการจัดทำโครงการการรณรงค์ให้ประชาชน 2.สมาชิกกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรมทำความสะอาดเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนข้างเคียง 3.ผู้นำชุมชนแจ้งให้ประชาชนทราบเพื่อชักจูงให้ร่วมมือร่วมใจกันทำความสะอาดบ้านและชุมชน 4.ประชาชนทำความสะอาดบ้านและร่วมกันทำความสะอาดชุมชนบริเวณซอยที่ตนพักอาศัย 5.จัดการประกวดความสะอาดของซอยทุกสัปดาห์
ผู้วิจัยและครูใหญ่		
1. โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดให้แก่เด็กนักเรียน	1. เพื่อให้ทราบถึงอัตราการติดเชื้อพยาธิเข็มหมุดในโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป 2. เพื่อเป็นการชี้วัดถึงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน 3. เพื่อสร้างความตระหนักแก่ผู้ปกครองนักเรียนถึงความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยกับการแพร่พันธ์ของเชื้อโรค	1. ติดต่อประสานหน่วยงานที่ให้บริการ 2. ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการตรวจหาพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน 3. ทำการตรวจหาพยาธิเข็มหมุดในเด็ก 4. แจ้งผลการตรวจให้ผู้ปกครองทราบ 5. ให้คำแนะนำแก่ผู้ปกครองที่นำบุตรหลานมาตรวจหาพยาธิเข็มหมุดเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมเพื่อหลีกเลี่ยงจากการติดเชื้อโรคสาเหตุจากสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C)

ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ ได้จัดขึ้นในช่วงบ่ายของการประชุมเชิงปฏิบัติการ ในวันอาทิตย์ที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2551 โดยเป็นกิจกรรมเพื่อแบ่งความรับผิดชอบในการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติในชุมชน ผลการดำเนินกิจกรรมพบว่า แต่ละกลุ่มได้ตกลงรับผิดชอบดำเนินกิจกรรมในโครงการที่คิดขึ้นมาและสมาชิกทุกคนในกลุ่มจะรับผิดชอบในการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติร่วมกัน ในส่วนของการตกลงในรายละเอียดของการดำเนินการนั้นพบว่า ในการร่างรายละเอียดในแผนงานหรือโครงการ สมาชิกกลุ่มยังไม่สามารถร่างได้ถูกต้องนัก ทั้งนี้แม้ผู้วิจัยได้แจกตัวอย่างโครงการให้แล้วก็ตาม โดยตัวอย่างการร่างโครงการดังกล่าวที่ผู้วิจัยแจกให้ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ชื่อโครงการ วัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ กลุ่มเป้าหมาย กิจกรรม/วิธีการ ระยะเวลาดำเนินการ ผู้รับผิดชอบโครงการ และการประเมินผล ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างได้ขอให้ผู้วิจัยนำโครงร่างที่สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันร่างไปปรับภาษาให้ถูกต้อง และส่งให้แก่กลุ่มของตนโดยเร็ว เพื่อจะได้มีการดำเนินการตามแผนได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นผู้วิจัยได้นำแผนงานหรือโครงการที่แต่ละกลุ่มร่วมกันร่างไปปรับภาษาและเนื้อหาต่างๆ ให้ถูกต้อง (เมื่อผู้วิจัยปรับภาษาให้ถูกต้องแล้ว จึงได้ส่งคืนให้แก่สมาชิกกลุ่มทุกคนโดยฝากไว้กับครูใหญ่ (โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป) จากนั้นผู้วิจัยได้กล่าวปิดการประชุมเชิงปฏิบัติการ และขอบคุณผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และได้แจ้งให้แต่ละกลุ่มนำแผนงานหรือโครงการที่กลุ่มได้สร้างขึ้นไปดำเนินการได้ทันที ทั้งนี้สมาชิกแต่ละกลุ่มได้ตกลงกันว่าจะมีการนำแผนไปปฏิบัติในช่วงวันหยุด และจะดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 โดยสรุปการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ กลุ่มตัวอย่างมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รับการสนับสนุนทางสังคมด้านต่างๆ จากผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย

ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน (การนำแผนงานหรือโครงการที่สร้างขึ้นไปปฏิบัติในชุมชน)

ในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนนั้น ใช้เวลาระยะดำเนินการประมาณ 1 เดือน เริ่มต้นตั้งแต่วันจันทร์ที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2551 ถึง 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 โดยส่วนใหญ่สมาชิกในแต่ละกลุ่มได้ดำเนินการในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ผู้วิจัยได้ใช้งบประมาณส่วนตัวในการสนับสนุนให้แต่ละกลุ่มนำแผนงานหรือโครงการไปดำเนินการในชุมชน ทั้งนี้ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวผู้วิจัยได้สังเกตอย่างมีส่วนร่วมในโครงการที่ต้องการความช่วยเหลือ พบว่าในบางโครงการสมาชิกกลุ่มมีการดำเนินโครงการด้วยตนเองในด้านต่างๆ ได้แก่ การติดต่อประสานงาน การจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ และการดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้มีจำนวน 6 โครงการ ที่ผู้วิจัยเข้าร่วมโครงการ ส่วนโครงการที่เหลือได้สังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของสมาชิกแต่ละกลุ่มว่า ต้องการให้ผู้วิจัยช่วยเหลือหรือเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่ รายละเอียดในการปฏิบัติตามแผนของแต่ละโครงการและการเข้าร่วมสังเกตของผู้วิจัยมีรายละเอียดดังนี้ (ตาราง 10, 11)

โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยสมาชิกกลุ่ม 1 ซึ่งภายหลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันอาทิตย์ที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2551 สมาชิกกลุ่มแจ้งให้ทราบว่าจะมีการปฏิบัติตามแผนในเย็นวันดังกล่าวโดยทันที เนื่องจากเป็นโครงการที่ทำได้ง่าย และไม่ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ผู้วิจัยเข้าเยี่ยมบ้านสมาชิกกลุ่ม 2 คน ในวันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 พบว่าภายในบ้านของสมาชิกกลุ่มมีความสะอาดมากกว่าบ้านข้างเคียง จึงได้ถ่ายรูปไว้โดยสมาชิกกลุ่มได้ให้บุตรของตนทำความสะอาดบ้านให้ผู้วิจัยได้ดู และแจ้งผู้วิจัยว่าได้สอนให้ลูกทำความสะอาดบ้านภายหลังเสร็จสิ้นการประชุม ผู้วิจัยจึงได้ให้คำชมเชยและให้กำลังใจเพื่อให้มีการดำเนินการที่ต่อเนื่องต่อไป จึงนับว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จในส่วนของสมาชิกกลุ่ม 1 ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มแจ้งให้ทราบว่าสมาชิกคนอื่นในกลุ่มของตน ได้ดำเนินการสอนบุตรหลานอย่างสม่ำเสมอเรื่อยมา ตั้งแต่เสร็จสิ้นการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันอาทิตย์ที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2551 เช่นเดียวกัน โดยสมาชิกกลุ่มคนดังกล่าวค่อนข้างภูมิใจที่บ้านของตนสะอาดขึ้นและน่าอยู่ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ส่งเสริมให้มีการดำเนินการขยายผลไปยังบ้านข้างเคียง แต่สมาชิกกลุ่มไม่สามารถขยายผลดำเนินการไปยังบ้านข้างเคียงได้ เนื่องจากข้อจำกัดของความสัมพันธ์ส่วนตัว กล่าวโดยสรุปโครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ได้ให้ผลการดำเนินการที่ดีเฉพาะในสมาชิกกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้ขยายผลไปสู่ประชาชนบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้จากการประเมินผลเบื้องต้นโดยสมาชิกกลุ่มร่วมกับผู้วิจัยนับว่า ระดับความสำเร็จของโครงการนี้จัดว่าอยู่ในระดับปานกลางเนื่องจากมีการดำเนินการเฉพาะสมาชิกกลุ่มเองเท่านั้น ไม่ได้ขยายผลไปถึงประชาชนในชุมชน โดยสมาชิกกลุ่มได้ปรับปรุงโดยการขยายผลไปยังญาติพี่น้อง และเพื่อนร่วมงานก่อน

โครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่น เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยสมาชิกกลุ่ม 1 โครงการนี้ได้มีการเตรียมการโดยการที่สมาชิกกลุ่ม ได้พบผู้วิจัยในวันอาทิตย์ที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 และได้มีการพูดคุยกันถึงเรื่องการซื้อต้นไม้ โดยสมาชิกกลุ่มจะสั่งต้นไม้มาในราคาถูก และให้ผู้ขายนำมาส่งที่สนามเด็กเล่นบริเวณศาลพ่อพระประแดงที่บริเวณตลาด ผู้วิจัยได้ช่วยออกเงินเพื่อซื้อต้นไม้จำนวนหนึ่ง โดยสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งกล่าวว่าตนเองจะเป็นผู้ดูแลต้นไม้ที่ปลูกเอง เนื่องจากมีอาชีพค้าขายติดกับบริเวณสนามเด็กเล่น นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่ม 2 ซึ่งมีบ้านอยู่ใกล้เคียงแจ้งว่าจะมาช่วยในการดำเนินกิจกรรมด้วย โดยจะชักชวนเด็กๆ บริเวณบ้านของตนออกมาช่วยกันปลูกต้นไม้ จากการพูดคุยกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มซึ่งมาร่วม 3 คน จึงตกลงกันจะดำเนินโครงการในวันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ในการนี้จะดำเนินโครงการที่กลุ่มรับผิดชอบต่อเนื่องจากโครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่นอีกโครงการหนึ่งต่อเนื่องในวันเดียวกัน ได้แก่ โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ (รายละเอียดจะกล่าวในลำดับต่อไป) ดังนั้นทางสมาชิกกลุ่ม 1 จึงได้นัดเวลา และได้ทำการชักชวนแม่ค้าและผู้มาซื้อของในบริเวณดังกล่าวเข้าร่วมทำกิจกรรมไว้ล่วงหน้า อย่างไรก็ตามที่บริเวณศาลพ่อพระประแดง ได้มีกรรมการชุมชนประมาณ 4-5 คน นั่งอยู่เป็นประจำ ดังนั้นสมาชิกกลุ่มจึงได้แจ้งและชักชวนการร่วมกิจกรรมแก่กรรมการชุมชนได้ทราบ และเชิญเข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยได้แนะนำสมาชิกกลุ่มให้ชักชวนเพื่อนบ้านมาร่วมด้วย แต่สมาชิกกลุ่มค่อนข้างลำบากใจในการชวน ดังนั้นจึงไม่มีเพื่อนบ้านของสมาชิกกลุ่มมาร่วมในการทำกิจกรรมเลย

ในวันอาทิตย์ที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2551 ทางสมาชิกกลุ่มจำนวน 3 คน ได้พบกันตามนัด โดยพบว่าต้นไม้ที่สั่งไว้มาส่งไม่ครบ จึงได้ตกลงกันปลูกต้นไม้เท่าที่มีก่อน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แจกผ้าขาว และสีให้แก่สมาชิกกลุ่มไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยทางสมาชิกของกลุ่มนี้ ได้วานให้สามีของสมาชิกกลุ่ม 2 เขียนป้ายผ้าให้ จากนั้นจึงได้แขวนป้ายผ้าที่บริเวณสนามเด็กเล่นเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ สมาชิกกลุ่มร่วมกันชักชวนประชาชนบริเวณใกล้เคียงมาร่วมกันปลูกต้นไม้ รวมทั้งกรรมการชุมชน 5 คน ที่นั่งประจำบริเวณศาลพ่อพระประแดง ทั้งนี้มีเด็กที่อาศัยในซอยใกล้เคียงมาร่วมเป็นจำนวนมาก โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการครั้งนี้ประมาณ 19 คน และประชาชนที่มาซื้อของที่ตลาดบริเวณศาลพ่อพระประแดงให้ความสนใจ และยืนดูการทำกิจกรรมพอสมควร เมื่อเสร็จกิจกรรมการปลูกต้นไม้ สมาชิกกลุ่มได้ทำการแจกขนมให้แก่เด็กๆ เพื่อเป็นการตอบแทน โดยเด็กๆ ที่ร่วมกิจกรรมมีความสนุกสนานและครึกครื้นกันมาก โครงการนี้เสร็จสิ้นในเวลา 10.30 น. กล่าวโดยสรุปจากการประเมินผลเบื้องต้นโดยสมาชิกกลุ่มร่วมกับผู้วิจัย ได้ผลการประเมินว่า โครงการปลูกต้นไม้บริเวณสนามเด็กเล่นประสบความสำเร็จในระดับมากเนื่องจากมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการค่อนข้างมาก แต่ไม่มีผู้ดูแลต้นไม้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวมีการเตรียมการล่วงหน้าเพียง 1 สัปดาห์ และขาดการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้า ถ้าหากมีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าคาดว่าจะมีผู้เข้าร่วมโครงการมากขึ้น โดยสมาชิกกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนแผนการโดยการย้ายสถานที่ดำเนินการไปยังโรงเรียนอนุบาลดวงประทีปแทนสถานที่เดิม เนื่องจากจะได้ประโยชน์กับบุตรหลานโดยตรง และมีบุคลากรเพียงพอในการบำรุงดูแลรักษาต้นไม้

โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ โครงการนี้เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยกลุ่ม 1 ที่ได้ตกลงที่จะดำเนินการวันเดียวกันกับโครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่น โดยเมื่อโครงการปลูกต้นไม้รอบสนามเด็กเล่นสิ้นสุดแล้วในเวลา 10.30 น. ทางผู้เข้าร่วมโครงการดังกล่าว จึงได้นำป้ายผ้า โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำออกมาตั้งแถวขบวน โดยให้เด็กๆ เป็นผู้ถือป้ายผ้า จากนั้นจึงเดินรณรงค์บริเวณตลาด และเดินรณรงค์เข้าไปตามซอยต่างๆ ในชุมชนของตน ฝั่งด้านทิศตะวันตก ประมาณ 5 ซอย ซึ่งทำให้เกิดความสงสัยของประชาชนเป็นอย่างมากเกี่ยวกับการมาเดินรณรงค์ดังกล่าว ทั้งนี้อาจเนื่องจากไม่มีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าเช่นกัน ทางสมาชิกกลุ่มและผู้วิจัยจึงได้ประกาศให้ทราบเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งประชาชนบางคนแต่งตัวไม่เรียบร้อยก็เดินหนีเข้าบ้าน ส่วนบางคนให้ความสนใจเป็นอย่างดี และรับปากว่าจะช่วยในการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน อย่างไรก็ตามในการเดินรณรงค์ดังกล่าว มีประชาชนบางคนได้ร่วมเดินรณรงค์ด้วย ทั้งนี้จากการประเมินโดยสมาชิกกลุ่มร่วมกับผู้วิจัย พบว่าในการเดินรณรงค์ดังกล่าวถ้ามีการกระทำต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ ก็จะทำให้ชาวชุมชนตื่นตัวในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งสมาชิกกลุ่มรับปากจะเสนอต่อทางประธานชุมชนเพื่อให้มีการดำเนินการต่อไป กล่าวโดยสรุปโครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ พบว่าผู้ใหญ่ยังมีความอายในการเดินรณรงค์ ตรงข้ามกับเด็กที่มีความสนุกสนานและร่วมกันเดินไปตามซอยต่างๆ อย่างไม่เหน็ดเหนื่อย ทั้งนี้ผู้ใหญ่ที่เห็นเด็กมาเดินรณรงค์ได้แสดงความรู้สึกเอ็นดูต่อเด็ก และยังให้คำแนะนำในการเดินรณรงค์อีกด้วย กล่าวโดยสรุปสมาชิกกลุ่มร่วมกับผู้วิจัยประเมินว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จในระดับปานกลาง เนื่องจากมีผู้เข้าร่วมซึ่งเป็นผู้

ใหญ่ไม่มากนักแต่ได้รับความสนใจจากเด็กเป็นอย่างดี ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะมีการปรับเปลี่ยนแผนในการมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมไปยังเด็กต่อไป

โครงการสอนลูกทำความสะอาด โครงการนี้เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยกลุ่ม 2 ซึ่งมีสมาชิก จำนวน 4 คน และเป็นโครงการแรกที่สมาชิกกลุ่มโทรศัพท์เพื่อติดต่อผู้วิจัยให้มาร่วมโครงการ ในการโทรศัพท์ติดต่อนั้นทางสมาชิกกลุ่มได้แจ้งผู้วิจัยว่า ตนเองได้เข้าไปติดต่อทางประธานชุมชนเพื่อขอความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม โดยทางประธานชุมชนได้แนะนำให้มีการจัดประชุมเด็กๆ ก่อนที่จะมีการดำเนินการ ซึ่งสมาชิกกลุ่มได้ดำเนินการตาม โดยได้ทำการประชุมเด็กๆ ในซอย 5 ของชุมชนของตนเอง ก่อนวันดำเนินการ 2 วัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้งบประมาณแก่สมาชิกกลุ่มเพื่อซื้อขนมแจกเด็กๆ ที่มาร่วมทำกิจกรรม ซึ่งสมาชิกกลุ่มได้ซื้อขนมและของเล่นเตรียมไว้ ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มได้นัดเด็กๆ ที่พักอาศัยภายในซอย 5 ร่วมกันทำความสะอาดซอย ในวันอาทิตย์ที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 โดยได้ทำการนัดพบกันในเวลา 9.00 น. ณ.บริเวณต้นซอย ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มได้แจ้งผู้วิจัยว่าเด็กๆ มีความกระตือรือร้นกันมาก ต้องการที่จะให้ถึงวันที่ทำกิจกรรมโดยเร็ว โดยเด็กๆ ได้ไปเคาะประตูสอบถามสมาชิกกลุ่มทุกวัน ดังนั้นในวันที่กำหนดเพื่อดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยนำป้ายผ้าโครงการให้สามีของสมาชิกกลุ่มเขียนเพื่อการประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ก่อนกำหนดเวลาในการทำกิจกรรม ทางคณะกรรมการชุมชนได้ออกเสียงตามสายของชุมชน โดยผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มได้ร่วมประกาศประชาสัมพันธ์โครงการให้ด้วย ในการดำเนินการครั้งนี้มีเด็กจากซอย 5 และบริเวณข้างเคียง เข้าร่วมโครงการประมาณ 20 คน และสมาชิกกลุ่ม 4 คน ในช่วงแรก ได้ให้เด็กๆ ช่วยกันทำความสะอาดบริเวณศาลพ่อพระประแดง ลานอเนกประสงค์ จนเข้าไปตลอดทั้งซอย 5 ทั้งนี้มีเด็กบางคนที่บอกว่า ผู้ปกครองไม่ต้องการให้มาร่วมแต่เด็กได้แอบหนีมา อย่างไรก็ตามมีผู้ปกครองเด็กบางคนได้บอกลูกให้ไปใส่เสื้อสีเหลือง (เนื่องจากเด็กที่มาร่วมโดยส่วนใหญ่ใส่เสื้อสีเหลือง) ทั้งนี้ในขณะทำความสะอาดใน 1 ชั่วโมงแรก พบว่าประชาชนวัยผู้ใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือ โดยมีเพียงการนั่งดูเท่านั้น และเมื่อดำเนินการต่อไประยะหนึ่งจึงเริ่มให้ความสนใจมากขึ้น โดยบางคนออกมาช่วยกวาดหน้าบ้านของตน และบางคนได้นำน้ำอัดลมผสมน้ำแข็งมาให้ดื่มคลายเหนื่อย จากการสังเกตพบว่า เด็กๆ มีความสนุกสนานกันมาก และร่วมกันกวาดอย่างไม่หยุดพัก และมีความอดทนมากกว่าเด็กภายนอกชุมชนเป็นอย่างมาก ถ้าได้รับการส่งเสริมอย่างถูกต้องจะเป็นประชาชนที่มีคุณภาพและประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปจากการประเมินโดยสมาชิกกลุ่มร่วมกับผู้วิจัยโครงการสอนลูกรักษาความสะอาดค่อนข้างประสบความสำเร็จในระดับมาก ทั้งนี้นับเป็นการปลูกฝังให้เด็กรักความสะอาด โครงการดังกล่าวสมาชิกกลุ่มแจ้งว่าได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีเด็กๆ เรียกร้องกันมาก โดยเด็กมีการกวาดซอย 5 เกือบทุกอาทิตย์ และไม่ต้องไปชักชวนแต่ประการใด ในทางตรงกันข้ามเด็กๆ ได้ไปเคาะประตูเรียกสมาชิกกลุ่มอยู่เสมอเพื่อร่วมกันกวาดในซอยของตน (ตามคำบอกเล่าของสมาชิกกลุ่ม 2) โดยสมาชิกกลุ่มได้มีการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินการอยู่บ้างในส่วนของวันเวลา และขยายพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายเพื่อดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป

โครงการทำหมันสัตว์ โครงการนี้เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยกลุ่ม 2 เป็นโครงการที่ต้องมีการติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อมาทำหมันสุนัขในชุมชน โดยสมาชิกกลุ่มได้แจ้งผู้วิจัยว่าตนเองได้สอบถามกรรมการชุมชน เพื่อติดต่อเจ้าหน้าที่มาช่วยครั้งนี้ ทางกรรมการชุมชนได้แนะนำให้ทำเรื่องติดต่อไปยังสำนักงานเขต แต่เนื่องจากมีการใช้เวลานานผู้วิจัยจึงได้ช่วยสมาชิกกลุ่มติดต่อหน่วยงานต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร พบว่ามีการดำเนินการทำหมันสุนัขในชุมชนต่างๆ อยู่แล้ว แต่เป็นระยะเวลานานที่จะครบรอบไปทำในแต่ละชุมชน ทั้งนี้จากการกับทางสำนักงานเขตคลองเตย โดยได้ข้อมูลว่า ในการที่เจ้าหน้าที่จะออกมาทำหมันสุนัขให้นั้น จะต้องมีสุนัขประมาณ 50 ตัว และต้องทำหนังสือไปอย่างเป็นทางการ แต่เนื่องจากประชาชนในชุมชนไม่ได้ให้ความร่วมมือในการทำหมันสุนัข โครงการทำหมันสัตว์ จึงไม่ได้มีการดำเนินการแต่ประการใด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้หาข้อมูลเกี่ยวกับการทำหมันสุนัขเพิ่มเติมจากหลายๆ แห่ง พบว่ามีองค์กรการกุศลแห่งหนึ่งชื่อว่า “ศูนย์ดอกซ์เช้น (dogchance)” ให้บริการทำหมันสุนัขฟรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุนัขจรจัด โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องนำสุนัขไปเอง และต้องโทรนัดหมายก่อนล่วงหน้า (เนื่องจากใน 1 เดือน สามารถทำได้เพียง 30 ตัวเท่านั้น) นอกจากนี้ภายหลังการทำหมันแล้วนั้น ศูนย์ดังกล่าวจะต้องดูแลสุนัขต่อไปอีก 7 วัน เพื่อรักษาอาการไม่ให้แผลติดเชื้อ จากนั้นจึงให้นำสุนัขกลับไปยังที่เดิมที่เคยอยู่ ผู้วิจัยได้ให้เบอร์โทรศัพท์ของศูนย์ดังกล่าวต่อสมาชิกกลุ่มเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบ (ศูนย์ดอกซ์เช้น มีลักษณะเป็นบ้านพักอาศัยทั่วไป มีที่ตั้งอยู่ในซอยสุขุมวิท 51) ซึ่งสมาชิกกลุ่มได้รับทราบและแจ้งให้แก่ประชาชนซึ่งเป็นเพื่อนบ้านได้ทราบทั่วกัน แต่พบว่าไม่มีผู้ใดสนใจเนื่องจากจะต้องมียานพาหนะในการนำสุนัขไปยังศูนย์ดังกล่าวเอง ถึงแม้จะเป็นสุนัขที่ตนเองเลี้ยงก็ตาม

กล่าวโดยสรุปโครงการทำหมันสัตว์ ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากศักยภาพในการติดต่อ ดังนั้นจะเห็นว่าการติดต่อหน่วยงานต่างๆ ควรผ่านทางผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีอำนาจหรือเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในด้านดังกล่าว อย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวสมาชิกกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินงานใหม่ เป็นการประชาสัมพันธ์การทำหมันสุนัขฟรีให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบ เกี่ยวกับสถานที่และการติดต่อแทน และเป็นโครงการที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป

โครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยสมาชิกกลุ่ม 3 ก่อนการดำเนินโครงการดังกล่าว สมาชิกกลุ่มได้มีการจัดประชุมวางแผนในการปฏิบัติ 3 ครั้ง โดยทางสมาชิกได้ตกลงกันดำเนินการโครงการ พร้อมกับอีก 2 โครงการที่ทางกลุ่มรับผิดชอบ ทั้งนี้ได้ตกลงดำเนินกิจกรรมในวันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เวลาตั้งแต่ 9.00 น. เป็นต้นไป อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าร่วมในโครงการครั้งนี้ ทางสมาชิกกลุ่มดังกล่าวได้อาสาที่จะถ่ายรูปภาพการดำเนินกิจกรรมให้แก่ผู้วิจัย โดยเฉพาะด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนทั้งก่อนและหลังดำเนินการ ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มได้เดินถ่ายรูปในชุมชนก่อนที่จะดำเนินโครงการ ในวันอาทิตย์ที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ทำให้เกิดความสงสัยกับประชาชนในชุมชนเกี่ยวกับการมาถ่ายรูปของสมาชิกกลุ่มมาก โดยคิดว่าเป็นสายลับของตำรวจในการปราบปรามยาเสพติด สมาชิกกลุ่มได้อธิบายให้ประชาชนที่สงสัยทราบว่า ได้มาดำเนินโครงการด้านสิ่งแวดล้อม แต่ไม่ทราบว่าประชาชนดัง

กล่าวจะเชื่อหรือไม่ ทั้งนี้ไม่กี่วันถัดจากวันที่สมาชิกได้ไปถ่ายรูป ปรากฏว่ามีการยิงกันตายในชุมชน (คาดว่าเป็นปัญหาทางด้านยาเสพติด) ทำให้ประชาชนเกิดความสงสัยมากขึ้นอีกว่า การไปถ่ายรูปในวันนั้นมีความเกี่ยวข้องหรือไม่ ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มได้พยายามอธิบายอีกครั้งหนึ่ง และค่อนข้างระแวงในความเข้าใจผิดของประชาชนอยู่พอสมควร อย่างไรก็ตามทางสมาชิกกลุ่มทุกคนได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมในวันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ตามแผนที่ได้กำหนดไว้ ในกิจกรรมดังกล่าวประชาชนวัยผู้ใหญ่ในชุมชนไม่ให้การช่วยเหลือนัก ดังนั้นทางสมาชิกกลุ่มจึงได้เกณฑ์บุตรหลานของตน มาร่วมกันทำความสะอาดซอยด้านข้างสถานรับเลี้ยงเด็ก โดยก่อนดำเนินกิจกรรมพบว่าซอยดังกล่าวมีความสกปรกมาก มีขยะอยู่ในท่อระบายน้ำอย่างหนาแน่น และมีวัสดุสิ่งของวางกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนการดำเนินกิจกรรม พบว่าผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นเด็ก โดยร่วมกันเก็บขยะตามทางเดินและท่อระบายน้ำ ทำความสะอาดบริเวณทางเดินเท้า และปรับปรุงภูมิทัศน์ในซอยให้มีความสวยงาน พร้อมทั้งปลูกต้นไม้บริเวณด้านข้างทางเดิน พบว่าเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม บริเวณซอยมีความสะอาดน่าอยู่และสวยงามอย่างชัดเจน (เปรียบเทียบกับก่อนการดำเนินกิจกรรม) โดยเด็กๆ ที่ร่วมทำกิจกรรมมีความภูมิใจในสิ่งที่ตนเองทำเป็นอย่างมาก พร้อมทั้งยังได้รับการชมจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในซอยว่า ซอยมีความสวยงานน่าอยู่มาก โดยประชาชนในซอยอื่นได้เดินมาดูและกล่าวว่า น่าจะไปทำที่ซอยของตนบ้าน (คำบอกเล่าจากสมาชิกกลุ่ม) อย่างไรก็ตามทางสมาชิกกลุ่มพบว่า ในตอนกลางคืนมีสุนัขมาคุ้ยต้นไม้ที่ปลูก และมาถ่ายอุจจาระบริเวณที่ได้ทำความสะอาดไว้ อย่างไรก็ตามโครงการนี้ได้เสร็จสิ้นลงในวันที่ทำกิจกรรม แต่เกิดผลพลอยได้ที่มีประชาชนบางส่วนเริ่มรักษาความสะอาดที่หน้าบ้านของตนมากขึ้น

สมาชิกกลุ่มได้ประเมินโครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชนพบว่า ค่อนข้างประสบความสำเร็จปานกลาง และสมาชิกกลุ่มไม่มีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง เนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ทั้งนี้บริเวณที่ได้ดำเนินกิจกรรมมีความแตกต่างจากก่อนดำเนินกิจกรรม โดยลักษณะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมดีขึ้นอย่างชัดเจน ผลที่เกิดจากโครงการดังกล่าวทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักและตื่นตัวในการรักษาสิ่งแวดล้อมและเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มเสนอว่าการดำเนินกิจกรรมในชุมชนที่มีปัญหาด้านสังคมควรมีการนำร่องในการสร้างความเข้าใจก่อนระยะหนึ่งเพื่อสร้างความไว้วางใจ มิฉะนั้นอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ เช่น การดำเนินกิจกรรมครั้งนี้

โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โครงการนี้เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยสมาชิกกลุ่ม 3 เนื่องจากสมาชิกคนหนึ่งมีอาชีพเป็นช่าง จึงได้เสนอโครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนเกิดการตื่นตัวในการป้องกันอัคคีภัยจากไฟฟ้าลัดวงจรและเพื่อลดความเสียหายจากการเกิดเพลิงไหม้ในชุมชน กิจกรรม/วิธีการ ที่ทางกลุ่มได้กำหนดไว้ โดยการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ โดยเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องไฟฟ้า ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มที่เป็นช่างไฟฟ้ารับอาสาเป็นผู้รับผิดชอบเอง กิจกรรมแรกของกลุ่มที่ได้ทำในโครงการดังกล่าวนั้น เริ่มภายหลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2551 โดยเริ่มต้นจากการประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาชนในชุมชนได้ทราบ เกี่ยวกับการให้บริการให้คำปรึกษาด้านไฟฟ้า และให้บริการตรวจสาย

ไฟฟ้าตามบ้าน ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มที่รับผิดชอบด้านไฟฟ้า ได้ไปขอเอกสารจากทางสำนักงานเขต และคำแนะนำในการให้บริการเกี่ยวกับความปลอดภัยเพื่อป้องกันไฟไหม้ ซึ่งนับว่าได้ความร่วมมือจากทางเจ้าหน้าที่ของทางเขตเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามโครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน ได้มีการประชาสัมพันธ์อีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับการดำเนินกิจกรรมในโครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนและโครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก ในวันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เวลา 9.00-15.00 น. ทั้งนี้มีผู้ให้ความสนใจและมาขอรับบริการจำนวน 35 คน ซึ่งโครงการดังกล่าวยังมีการดำเนินการต่อเนื่องต่อไป เนื่องจากประชาชนในชุมชนมีความกลัวต่อการเกิดเพลิงไหม้เป็นอย่างมาก (ชุมชนที่สมาชิกกลุ่ม 3 พักอาศัย ได้เคยเกิดเพลิงไหม้หลายครั้ง)

กล่าวโดยสรุปสมาชิกกลุ่มประเมินว่าโครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน นับว่าประสบความสำเร็จและได้รับการสนับสนุนจากทางหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นโครงการที่ประชาชนให้ความสนใจในการป้องกันอัคคีภัยที่สามารถจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และเป็นเรื่องใกล้ตัวของตนเอง จึงได้มีการปรับปรุงแผนโดยการเพิ่มการประชาสัมพันธ์ และเดินให้บริการตามบ้านต่างๆ ในชุมชนมากขึ้น และเป็นโครงการที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป

โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน โครงการนี้รับผิดชอบโดยสมาชิกกลุ่ม 3 เป็นการเดินรณรงค์ในชุมชนในการรักษาความสะอาด การกำจัดสัตว์รบกวน และการประชาสัมพันธ์ทางเครื่องขยายเสียง จากการที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าร่วมในโครงการดังกล่าว จึงได้ได้โทรศัพท์สอบถามการดำเนินกิจกรรมอยู่เสมอ ทางสมาชิกกลุ่มแจ้งว่า ทางกลุ่มได้มีการประชุมกันหลายครั้งเพื่อวางแผนในการดำเนินกิจกรรมในโครงการที่ทางกลุ่มได้ร่างขึ้น และได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของโครงการดังกล่าว ได้แก่ 1) การให้ประชาชนเห็นความสำคัญและเกิดความรู้ในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำจัดขยะ โดยมีการขยายถึงภาพรวมในชุมชน 2) เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชนในการกำจัดขยะในบ้านและชุมชนของตน และ 3) เพื่อให้ชุมชนมีความสะอาดเหมาะแก่การพักอาศัย และประชาชนมีสุขภาพที่ดี โครงการดังกล่าวได้มีการดำเนินการ วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เวลาประมาณ 9..00 น. โดยมีการดำเนินการก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมในโครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน มีผู้เข้าร่วมโครงการประมาณ 20 คน กิจกรรมที่ทำได้แก่ การเดินรณรงค์เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่สะอาด และได้ชักชวนให้มาร่วมในกิจกรรมที่ทางกลุ่มจะดำเนินการ นอกจากนี้ได้แจ้งให้ทราบถึงการให้บริการตรวจสายไฟฟ้า และให้คำปรึกษาด้านไฟฟ้าอีกด้วย ทั้งนี้พบว่าประชาชนให้ความสนใจไม่มากนัก และเห็นว่าการดำเนินการดังกล่าวเป็นเรื่องไร้สาระ ไม่มีความจำเป็นต้องทำให้เหนื่อยแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามในการรณรงค์ดังกล่าวมีประชาชนบางคนให้ความสนใจ และมีการสอบถามที่มาของการดำเนินโครงการ และมีประชาชนในชุมชนคนให้ความร่วมมือไม่มากนัก

กล่าวโดยสรุปสมาชิกกลุ่มได้ประเมินว่าโครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน ประสบความสำเร็จในระดับปานกลางเนื่องจากได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนไม่มากนัก ทั้งนี้ได้ช่วยเสริมสร้างความตื่นตัวให้แก่ประชาชน อย่างไรก็ตามเนื่องจากอยู่ในระยะดำเนินการเบื้องต้น จึงทำให้ได้รับความร่วมมือค่อนข้างน้อย ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวหากมีการ

ดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและร่วมมือมากขึ้น โครงการนี้ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากภารกิจของสมาชิกกลุ่มในการประกอบอาชีพ และภารกิจส่วนตัวด้านต่างๆ

โครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก เป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม 3 การดำเนินโครงการดังกล่าวมีการดำเนินการเช่นเดียวกับ 3 โครงการที่กล่าวข้างต้นที่ทางกลุ่มรับผิดชอบ โครงการนี้สมาชิกกลุ่มมีแผนการที่จะฉีดสารเคมีเพื่อทำลายลูกน้ำยุงลายทั่วทั้งชุมชน ดังนั้นจึงได้ไปติดต่อทางสำนักงานเขตคลองเตย ในการส่งเจ้าหน้าที่และน้ำยาเคมีมาฉีดพ่น ตามท่อ ในบ้าน และใต้ถุนบ้านของชุมชน ทั้งนี้ทางสำนักงานเขตได้ให้ความร่วมมือในการนำสารเคมีมาฉีดให้จำนวน 3 ถัง ดังนั้นทางสมาชิกกลุ่มจึงไปแจ้งแก่ประชาชนในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวและขอความร่วมมือในการออกจากบ้านในขณะที่ฉีด เป็นเวลา 1 ชั่วโมง ทั้งนี้ประชาชนแจ้งให้ทราบว่าไม่สะดวกให้มาฉีด เนื่องจากบางบ้านจะต้องค้าขายบริเวณหน้าบ้าน และบางบ้านมีเด็กอ่อน ดังนั้นทางสมาชิกกลุ่มจึงเปลี่ยนแผนการใหม่ โดยการรณรงค์กำจัดยุงลายแทน จึงได้ขอเอกสาร และโปสเตอร์ เกี่ยวกับการกำจัดยุงลาย จากทางสำนักงานเขต และดำเนินกิจกรรมเพื่อรณรงค์ในการป้องกันยุงลาย ในวันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ในช่วงบ่ายของวันดังกล่าวแทน ทั้งนี้ได้ทำการแจกให้แก่ประชาชนทั่วทั้งชุมชน พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันยุงลาย โดยทำการแจกให้แก่ประชาชนทั้งสิ้น จำนวน ประมาณ 50 คน โดยมีสมาชิกกลุ่ม และเด็กๆ ในชุมชน ประมาณ 20 คน ช่วยกันเดินแจก ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปทางสมาชิกกลุ่ม 3 ประเมินว่าโครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก ประสบความสำเร็จค่อนข้างน้อย เนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในการฉีดพ่นสารเคมี ทั้งนี้จากความไม่สะดวกในด้านต่างๆ และประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการป้องกันยุงลาย อย่างไรก็ตามการดำเนินการโดยสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นผู้อาศัยในชุมชน อาจทำให้ประชาชนในชุมชนเกรงใจ หรือไม่เชื่อถือ ดังนั้นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่จากทางราชการ ประชาชนอาจให้ความเชื่อถือและเกรงใจมากขึ้นและให้ความร่วมมือในการฉีดพ่นสารเคมีเพื่อป้องกันยุงลาย

โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ เป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม 4 การดำเนินโครงการดังกล่าว เริ่มดำเนินกิจกรรม ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ซึ่งตรงกับวันมาฆะบูชาและเป็นวันหยุดราชการ โดยสมาชิกกลุ่มคนหนึ่ง เสนอตัวในการรับผิดชอบ แต่เนื่องจากติดภารกิจส่วนตัวค่อนข้างมาก จึงได้มอบหมายให้สมาชิกกลุ่มคนอื่นดำเนินการแทน วัตถุประสงค์ของโครงการนี้ เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญและเห็นคุณค่าของขยะที่สามารทำให้เกิดประโยชน์ได้ เพื่อให้ชุมชนมีปริมาณขยะที่น้อยลง มีความสะอาดน่าอยู่ และเพื่อเป็นการเพิ่มต้นไม้ในชุมชน เพื่อให้เกิดปริมาณก๊าซออกซิเจนในอากาศให้มากขึ้น เนื่องจากต้นไม้ที่มีราคาแพง ผู้วิจัยได้ให้งบประมาณดำเนินการในโครงการดังกล่าวจำนวนหนึ่ง โดยสมาชิกกลุ่มได้ขับรถไปซื้อต้นไม้ที่จังหวัดสมุทรปราการและเจรจากับคนขายเพื่อให้ได้ราคาถูก ดังนั้นจึงได้ต้นไม่มาดำเนินการในโครงการจำนวน 50 ต้น ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มได้เดินประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบถึงการนำขยะมาแลกต้นไม้ก่อนหน้าไว้แล้ว และพบว่าประชาชนวัยผู้ใหญ่ในชุมชนให้ความสนใจอย่างมากและได้มีการสอบถามถึงชนิด

ของต้นไม้ที่สมาชิกกลุ่มจะซื้อมา สมาชิกกลุ่มเล่าให้ฟังว่า ในขณะที่กำลังขับรถกลับเพื่อนำต้นไม้มานั้น เพื่อนบ้านในชุมชนได้โทรศัพท์สอบถามโดยตลอดว่า ต้นไม้ได้จะมาถึงหรือยัง เพราะตนเองได้เตรียมขยะเพื่อจะมาแลกไว้แล้ว แต่สมาชิกกลุ่มแจ้งให้เพื่อนบ้านทราบว่าจะดำเนินการให้แลกได้ ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เวลา 9.00 น. ดังนั้นในวันที่เปิดให้แลกต้นไม้นั้น พบว่าเพื่อนบ้านนำขยะมารอแลกต้นไม้กันมาก (ราคาต้นไม้โดยเฉลี่ย ต้นละ 20 บาท พร้อมกระถางที่ใส่) และได้วิเคราะห์ว่า ผู้ที่นำขยะมาแลกมีความต้องการต้นไม้เป็นอย่างมาก โดยให้ความชื่นชมความสวยงามของต้นไม้ เพื่อนำไปประดับที่บ้านของตน อย่างไรก็ตามมีเงินที่เหลือจากซื้อต้นไม้จำนวนหนึ่ง และมอบให้สมาชิกกลุ่มเป็นทุนในการดำเนินการต่อไป ถึงแม้จะเสร็จสิ้นโครงการวิจัยแล้วก็ตาม โดยสมาชิกกลุ่มแจ้งว่าโครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ ในขณะนี้มีผู้มาแลกทุกวันโดยทางกลุ่มได้จัดตั้งเด็กให้เป็นแกนนำดำเนินการต่อไป

กล่าวโดยสรุปสมาชิกกลุ่ม 4 ประเมินว่า โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ นับว่าประสบความสำเร็จมากในกลุ่มประชาชนวัยผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตามเนื่องจากต้นไม้ค่อนข้างแพง เมื่อเทียบกับของที่นำมาแลก ทางสมาชิกกลุ่มจึงปรับแผนการปฏิบัติ โดยได้รวมโครงการนี้เข้ากับโครงการขยะแลกของใช้ที่ทางกลุ่มรับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อในกรณีที่ผู้นำของที่นำมาแลกปริมาณน้อยก็จะให้เป็นของใช้ที่มีราคาเหมาะสมกันได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้คำแนะนำว่า ในการดำเนินการ ควรให้เกิดผลกำไล เพื่อโครงการจะได้มีการสานต่อไปอย่างไม่ติดขัด โดยเฉพาะในด้านงบประมาณ ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะปรับเปลี่ยนแผนการตามคำแนะนำดังกล่าว

โครงการเสียงตามสาย "รักษ์สิ่งแวดล้อม" เป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม 4 การดำเนินโครงการดังกล่าวเริ่มภายหลังการประชุมเชิงปฏิบัติการ ในวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2551 โดยสมาชิกกลุ่มได้แจ้งให้ทราบว่า ตนเองได้มีการออกเสียงตามสายในชุมชนอยู่แล้ว ดังนั้นจึงจะเพิ่มข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม และการรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มได้หาข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง และร่างเนื้อหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม โดยได้ดำเนินการออกเสียงตามสายตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา โดยออกเสียงอาทิตย์ละ 2 ครั้ง ครั้งละ 1 ชั่วโมง โดยได้รับความสนใจจากประชาชนในการรับฟังค่อนข้างมาก และจะมีการดำเนินการต่อเนื่องต่อไป

กล่าวโดยสรุปสมาชิกกลุ่มได้ประเมินว่า โครงการเสียงตามสาย "รักษ์สิ่งแวดล้อม" เป็นโครงการที่มีการดำเนินการได้โดยง่าย เนื่องจากเสริมเนื้อหาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม จากที่มีการออกอากาศอยู่ประจำวันเท่านั้น ซึ่งสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งเป็นอาสาสมัครในชุมชน จึงมีความชำนาญดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความรับผิดชอบการดำเนินการเป็นอย่างสูง ดังนั้นโครงการนี้จึงมีระดับความสำเร็จในการดำเนินโครงการสูง และเป็นโครงการที่มีการดำเนินต่อเนื่องต่อไป โดยได้ทำการปรับปรุงแผนการปฏิบัติ โดยเพิ่มเวลาในการออกอากาศให้มากขึ้น

โครงการขยะแลกของใช้ เป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม 4 ซึ่ง การดำเนินโครงการเริ่มต้นจากการพูดคุยของสมาชิกภายในกลุ่ม เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ ทั้งนี้โครงการได้รับงบประมาณจากผู้วิจัยจำนวนหนึ่ง ในการนำไปซื้อของใช้เพื่อเป็น

ทุนเริ่มต้นของการดำเนินโครงการ สมาชิกกลุ่มแจ้งให้ทราบว่า ได้เตรียมการโดยการไปซื้อของใช้ในราคาถูก แต่คุณภาพดี จากตลาดนัดที่มาจัดบริเวณชุมชน ได้เป็นจำนวนมาก เมื่อได้ของใช้มากพอแล้ว จึงได้ทำการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนและเพื่อนบ้านได้ทราบถึง วัน เวลา สถานที่ ที่จะเปิดให้แลกของใช้ ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มมีการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เวลาประมาณ 9.00 น. ทั้งนี้ในวันเปิดให้แรกเป็นวันแรกผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์ พบว่ามีการปิดป้ายโครงการด้านหน้าบ้านพักอาศัยของสมาชิกกลุ่ม (คนที่เป็นอาสาสมัครในชุมชน) ทั้งนี้ได้มีสมาชิกกลุ่ม 1 มาร่วมดำเนินการด้วยเช่นกัน ในช่วงแรกที่เปิดให้มีการแลกนั้น พบว่ายังไม่มีผู้ใดสนใจมากนัก ทางสมาชิกกลุ่มจึงบอกเด็กๆ ให้นำขยะมาแลก ต่อจากนั้นจึงมีเด็กๆ นำขยะมาแลกมากขึ้น (เนื่องจากของที่ซื้อมานั้น มีของเด็กเล่นอยู่ด้วย) ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10.00 น. จึงเริ่มมีผู้ใหญ่นำขยะมาแลกมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมีของแลกมีลักษณะสวยงาม เช่น แชมพูขวดเล็ก และสบู่เหลว เป็นต้น ซึ่งประชาชนที่นำของมาแลก มีการเลือกของใช้กันอย่างเพลิดเพลิน และบางคนเมื่อกลับไปบ้าน ก็ได้ไปค้นหาของที่จะนำมาแลกเพิ่มเติม ในที่สุดพบว่ามีผู้นำขยะมาแลกจำนวนทั้งสิ้น 31 คน โครงการนี้ทางสมาชิกกลุ่มแจ้งว่า ได้ดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยได้ทำการเปิดให้แลกในวันเสาร์-อาทิตย์ ตลอดทั้งวัน โดยในระยะหลังได้มอบหมายให้เด็กแกนนำ เป็นผู้ดำเนินการแทน เนื่องจากต้องการปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบ และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยในขณะนี้กลุ่มแกนนำเด็กดังกล่าว (ประมาณ 10 คน) เข้ารับการอบรม “อาสาสมัครรุ่นจิ๋ว” และจะดำเนินโครงการนี้ต่อไปโดยตลอด ทางสมาชิกกลุ่ม 4 ประเมินว่า โครงการขยะแลกของใช้ นับว่าประสบความสำเร็จในระดับมาก และถ้ามีการดำเนินการต่อไปอย่างจริงจัง จะเป็นโครงการที่มีการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากของใช้ต่างๆ เป็นความต้องการของประชาชน และประชาชนเกิดความสุขเมื่อได้ของใช้ที่ตนเองชอบ และนำไปใช้ประโยชน์ได้ในทันที ทั้งนี้ได้มีการปรับปรุงแผนโดยการมอบหมายให้เด็กเป็นแกนนำเพื่อดำเนินการต่อไปตามที่กล่าวข้างต้น

โครงการขยะเป็นทอง เป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของทางสมาชิกกลุ่ม 5 การดำเนินโครงการของชุมชนนี้พบว่าไม่สามารถทำได้จากปัจจัยหลายประการ โดยสมาชิกกลุ่ม 2 ได้รับอาสาในการดำเนินการให้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ให้เงินทุนจำนวนหนึ่ง เพื่อสมาชิกกลุ่มได้นำไปซื้อของเล่นและขนมสำหรับเด็ก โครงการดังกล่าวได้รับความสนใจจากเด็กที่เข้าร่วมโครงการสอนลูกรักษาความสะอาด ที่เข้าร่วมกิจกรรมในวันอาทิตย์ที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 โดยเด็กๆ เมื่อทราบคราวเกี่ยวกับการแลกขยะ จึงได้จัดเตรียมขยะที่สามารถนำมาแลกได้ไว้ล่วงหน้า สมาชิกกลุ่มดังกล่าวได้นัดเพื่อนบ้านและประชาชนในชุมชน เพื่อทำการแลกขยะกับของต่างๆ ในวันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ตั้งแต่เวลา 10.00 น. โดยผู้วิจัยได้สังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ด้วย พบว่าในเวลาดังกล่าวมีผู้นำขยะมาแลก ประมาณ 5 คน สมาชิกกลุ่มที่รับอาสารับผิดชอบ ได้บอกแก่ผู้วิจัยภายหลังว่า ในวันดังกล่าวมีผู้นำขยะมาแลกจำนวน 10 ราย และหลังจากวันที่มีการดำเนินการเป็นต้นมา ได้มีผู้นำขยะมาแลกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งสิ้นประมาณ 25 ราย นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มได้สังเกตพบว่า เมื่อมีโครงการดังกล่าวเกิดขึ้น เพื่อนบ้านในชุมชนมีการเห็นคุณค่าของขยะกันมากขึ้น โดยไม่ทิ้งขยะเรี่ยราดเช่นแต่ก่อน โดยหลายบ้านได้มีถุงขนาดใหญ่เก็บไว้ สำหรับ

ใส่ขยะเพื่อมาแลกของอีกด้วย ทางสมาชิกกลุ่มแจ้งว่าจะดำเนินโครงการขยะเป็นทองต่อไป และขอเปลี่ยนชื่อโครงการจาก “โครงการขยะเป็นทอง” เป็น “โครงการขยะกลายเป็นเงิน”

จากการประเมินโดยสมาชิกกลุ่ม 2 พบว่า โครงการขยะเป็นทองนับว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก โครงการดังกล่าวได้รับความสนใจทั้งจากผู้ใหญ่ และเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่เกิดความสนุกในการทำกิจกรรมมาแล้ว ทั้งนี้ภายหลังได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ให้เข้าร่วมกิจกรรม จึงทำให้เด็กมีความตื่นตัวและสนุกสนานที่ได้รวมกลุ่มกับเพื่อนๆ และยังได้สิ่งตอบแทนที่เป็นขนมอีกด้วย ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มได้มีการปรับเปลี่ยนแผนการปฏิบัติโดยการเปลี่ยนชื่อโครงการให้ประชาชนเข้าใจถูกต้องมากขึ้นดังกล่าวข้างต้น

โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด เป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของทางสมาชิกกลุ่ม 5 การดำเนินโครงการของสมาชิกกลุ่ม เป็นไปด้วยความกระตือรือร้น สมาชิกกลุ่มได้มีการพบปะพูดคุยกันเกี่ยวกับแผนงานที่จะมีการดำเนินโครงการ โดยได้ตกลงกันว่าจะมีการเผยแพร่ความรู้และรณรงค์ในการใส่ทรายอะเบทในแหล่งน้ำในบ้านเพื่อป้องกันลูกน้ำยุงลาย จึงได้ไปทำการติดต่อศูนย์ 41 (เป็นศูนย์ให้บริการด้านสุขภาพ ในชุมชน) ทางศูนย์ได้ให้ความร่วมมือในการให้ทรายอะเบทเป็นจำนวนมากแก่สมาชิกกลุ่ม จากนั้นสมาชิกกลุ่มได้มีการบอกกล่าวและรณรงค์การใช้ทรายอะเบทแก่เพื่อนบ้านในชุมชน ตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา โดยได้เจ้งให้เพื่อนบ้าน มาขอรับทรายอะเบท ไปใส่ในแหล่งน้ำภายในบ้านได้ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้มีผู้มาขอรับจำนวน 17 คน จากนั้นในช่วงบ่ายของวันดังกล่าว สมาชิกกลุ่มได้เดินไปตามบ้านต่างๆ เพื่อสาธิตการใส่ทรายอะเบทลงในแหล่งน้ำ เช่น กระถางต้นไม้ ขารองตู้กับข้าว และแจกันใส่ดอกไม้ เป็นต้น โดยพบว่าเพื่อนบ้านให้ความสนใจ และร่วมมือในการใส่ทรายอะเบทลงในแหล่งน้ำภายในบ้านของตนเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามในการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มดังกล่าว ผู้วิจัยไม่ได้เข้าร่วมหรือสังเกตการณ์เนื่องจากสมาชิกกลุ่มรับอาสาที่จะทำด้วยตนเอง

สมาชิกกลุ่ม 5 ประเมินว่าโครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด นับเป็นโครงการที่ทำได้ง่ายและได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เนื่องจากมีการระบาดของโรคไข้เลือดออกอยู่เป็นประจำ ดังนั้นนับว่าการดำเนินกำจัดยุงลายนั้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของประชาชนเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามความสำเร็จของโครงการดังกล่าวอยู่ในระดับปานกลาง และไม่มีการดำเนินการต่อเนื่องต่อไปในชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สนับสนุนและให้กำลังใจเพื่อให้มีการดำเนินการในชุมชนต่อไป

โครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา เป็นโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม 5 โครงการนี้มีลักษณะคล้ายโครงการ บ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ เนื่องจากเป็นโครงการที่ดำเนินการภายในบ้านของสมาชิกกลุ่มเอง โดรงการได้มีการดำเนินการตั้งแต่ภายหลังการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันอาทิตย์ที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2551 สมาชิกกลุ่มเล่าว่า ได้ดำเนินการในบ้านของตนเองทันที และชักชวนเพื่อนที่ทำงานให้ทำความสะอาดที่ทำงาน อย่างไรก็ตาม สมาชิกกลุ่มค่อนข้างลำบากใจเนื่องจากเพื่อนๆ ที่ทำงาน เห็นว่าเป็นเรื่องตลก ที่จะมาเก็บขยะ หรือทำความสะอาดบริเวณโดยรอบ ทั้งนี้ทางสมาชิกกลุ่มกล่าวว่าตนเองทำเฉพาะภายในบ้านเท่านั้นโดยได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว

และทำอย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตามพบว่าในที่สุดเพื่อนบ้านได้เห็นและมีการทำเลียนแบบบ้าง เช่น แต่ก่อนไม่เคยมีถังขยะสำหรับใส่ขยะ แต่ต่อมาเพื่อนบ้านเริ่มจัดหาถังขยะมาไว้หน้าห้องพัก และมีการทิ้งขยะเป็นที่เป็นทางมากขึ้น ทั้งนี้สมาชิกในกลุ่มทุกคนได้มีการนำไปดำเนินการในบ้านและสถานที่ทำงานของตนเอง

กล่าวโดยสรุปสมาชิกกลุ่มประเมินว่า โครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา ประสบความสำเร็จในส่วนของสมาชิกกลุ่มเท่านั้น โดยในระยะแรกไม่ได้รับความร่วมมือจากเพื่อนบ้านหรือเพื่อนทำงาน แต่ภายหลังพบว่ามีพฤติกรรมการเลียนแบบเกิดขึ้น ดังนั้นโครงการดังกล่าวนับว่ามีความสำเร็จในระดับปานกลาง แต่ยังคงมีการดำเนินกิจกรรมต่อไปจากสมาชิกกลุ่ม โดยจะปรับปรุงแผนการดำเนินงานขยายไปยังประชาชนในชุมชนของตนมากขึ้น นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนต่อไป

โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดให้แก่เด็กนักเรียน เป็นโครงการที่เกิดจากความคิดของครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลดวงประทีปและผู้วิจัย ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงอัตราการติดเชื้อพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียนโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป และยังเป็นการชี้วัดถึงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน ซึ่งผลการตรวจที่ได้ย่อมสร้างความตระหนักแก่ผู้ปกครองนักเรียนถึงความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยกับการแพร่พันธ์ของเชื้อโรค ดังนั้นผู้วิจัยซึ่งมีความชำนาญในการตรวจหาพยาธิเข็มหมุด จึงรับอาสามาทำการตรวจให้แก่เด็กนักเรียน โดยกำหนดตรวจในพุธที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เวลา 9.00-12.00 น. ทางโรงเรียนได้ทำจดหมายถึงผู้ปกครองขอความอนุเคราะห์การตรวจ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำเป็นโครงการบริการวิชาการของหน่วยงานมาดำเนินการตรวจให้ในวันดังกล่าว ทั้งนี้มีผู้ช่วยวิจัยมาร่วมตรวจด้วย 6 คน เริ่มทำการตรวจให้แก่เด็กนักเรียน โดยวิธีสกอตเทปเทคนิค (ภาคผนวก ข) ในเด็กนักเรียน จำนวน 186 คน ผลการตรวจพบไข่พยาธิเข็มหมุดในเด็กจำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 6.45 ผู้วิจัยได้นำผลการตรวจส่งให้แก่ทางโรงเรียน เพื่อแจ้งให้ผู้ปกครองเด็กได้รับทราบ และแนะนำให้ไปซื้อยาถ่ายพยาธิมาให้เด็กได้รับประทานต่อไป ทั้งนี้ผลการตรวจดังกล่าวย่อมทำให้ผู้ปกครองเกิดความตระหนักในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยและครูได้ประเมินว่า โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดให้แก่เด็กนักเรียน นับว่าประสบความสำเร็จในระดับมาก เนื่องจากได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้ปกครองในการอนุญาตให้บุตรหลานเข้ารับการตรวจ จึงทำให้เป็นโครงการที่มีประโยชน์ ในการสร้างความตระหนักให้แก่ผู้ปกครองนักเรียนในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เนื่องจากลักษณะสุขาภิบาลที่บกพร่องย่อมเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคต่างๆ โดยเฉพาะโรคติดเชื้อ เช่น ไข้เลือดออก และโรคพยาธิ เป็นต้น อย่างไรก็ตามได้มีการปรับปรุงแผนโดยการขยายการตรวจออกไปยังศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็กในชุมชนอีกด้วย

สรุปผลการดำเนินกิจกรรมในโครงการต่างๆ แสดงไว้ตามตาราง 10

ตาราง 10 สรุปการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	วัน เวลา ที่มีการดำเนินกิจกรรม	จำนวนผู้เข้าร่วม (คน)		การเข้าร่วมของผู้วิจัย	
		สมาชิกกลุ่ม	ประชาชน	เข้าร่วม	ไม่เข้าร่วม
กลุ่ม 1					
1. โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่	ทำโดยตลอดตั้งแต่วันที่ 20 มกราคม 2551	4	-		√
2. โครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่น	17 กุมภาพันธ์ 2551	4	19	√ *	
3. โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ	17 กุมภาพันธ์ 2551	4	19	√*	
กลุ่ม 2					
1. โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด	ทุกวันอาทิตย์ เริ่มตั้งแต่ 10 กุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นมา	4	20	√*	
2. โครงการทำหมันสัตว์ **		1	-	-	-
กลุ่ม 3					
1. โครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน	17 กุมภาพันธ์ 2551	6	70		√
2. โครงการป้องกันอัคคีภัยใน ชุมชน	เริ่มตั้งแต่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นมา	6	35		√
3. โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน	17 กุมภาพันธ์ 2551	6	20		√
4. โครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก	17 กุมภาพันธ์ 2551	6	70		√
กลุ่ม 4					
1. โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้	เริ่มตั้งแต่ 21 กุมภาพันธ์ 2551 เป้นต้นมา	4	27		√
2. โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม”	เริ่มตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ 2551 เป้นต้นมา	1	-		√
3. โครงการขยะแลกของใช้	เริ่มตั้งแต่ 10 กุมภาพันธ์ 2551 เป้นต้นมา	2	31	√*	
กลุ่ม 5					
1. โครงการขยะเป็นทอง * * *	เริ่มตั้งแต่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 เป้นต้นมา	3	25	√	
2. โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด	เริ่มตั้งแต่ 3 กุมภาพันธ์ 2551 เป้นต้นมา	5	17		√
3. โครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา	เริ่มตั้งแต่ 3 กุมภาพันธ์ 2551 เป้นต้นมา	5	-		√
ครูใหญ่และผู้วิจัย					
1. โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดให้แก่เด็กนักเรียน	วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2551	2	196	√	

หมายเหตุ

* หมายถึง ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในครั้งแรกเพียงครั้งเดียว

** หมายถึง โครงการที่ไม่มีการดำเนินการ

*** หมายถึง เป็นโครงการที่สมาชิกกลุ่ม 2 ดำเนินการแทน

ขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน

ในขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผนผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการอีกครั้งหนึ่ง ในวันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ณ ห้องประชุมมูลนิธิดวงประทีป โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนทั้งสิ้น 24 คน (สมาชิกกลุ่ม 5 ลาการประชุม 1 คน) การดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนนี้ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างดี โดยกลุ่มตัวอย่างมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม เนื่องจากมีความคุ้นเคยจากการที่มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในชุมชน เพราะมีการช่วยเหลือและให้ข้อมูลในด้านต่างๆ ซึ่งกันและกัน ในขั้นตอนนี้ใช้เวลาเร็วกว่าที่ได้กำหนดไว้ โดยการดำเนินกิจกรรมได้เสร็จสิ้นในช่วงเช้า ผลของการดำเนินการในในขั้นตอนนี้เป็นการประเมินผลโครงการต่างๆ จากปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินโครงการ จากนั้นแต่ละกลุ่มทำการปรับปรุงแผนงานหรือโครงการเพื่อให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถนำไปดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องในชุมชน ผลการวิจัยจากการนำเสนอโดยผู้แทนแต่ละกลุ่มแสดงไว้ตามตาราง 11

ตาราง 11 สรุประดับความสำเร็จของการดำเนินงานในโครงการที่ได้จากการวิจัย

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	ระดับความสำเร็จของโครงการ				ปัญหา อุปสรรค	การปรับปรุงโครงการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่สำเร็จ		
กลุ่ม 1						
1. โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่		√			ไม่มี	ไม่มี
2.โครงการปลูกต้นไม้บริเวณสนามเด็กเล่น	√				ไม่ได้รับความร่วมมือจากกรรมการชุมชน	เปลี่ยนมาปลูกที่โรงเรียนแทน
3. โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ		√			ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน	เพิ่มการประชาสัมพันธ์ เพิ่มจำนวนสมาชิกในกลุ่ม และให้กรรมการชุมชนมีส่วนร่วม
กลุ่ม 2						
1. โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด *	√				ไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองเด็กในระยะแรก	ทำความเข้าใจกับผู้ปกครองให้เข้าใจ
2. โครงการทำหมันสัตว์ *				√	ไม่สามารถติดต่อหน่วยงานที่ให้บริการได้	เปลี่ยนเป็นประชาสัมพันธ์สถานที่ทำหมันฟรี
กลุ่ม 3						
1. โครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน		√			ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน	เสนอให้ส่วนราชการได้เห็นความสำคัญให้กรรมการชุมชนมีส่วนร่วม วางแผนให้ยาวนานขึ้น
2. โครงการป้องกันอัคคีภัยใน ชุมชน *	√				-	เช่นเดียวกับข้อ 1

ตาราง 11 (ต่อ)

ชื่อแผนงานหรือโครงการ	ระดับความสำเร็จของโครงการ				ปัญหา อุปสรรค	การปรับปรุงโครงการ
	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่สำเร็จ		
3. โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน		√			ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนวัยผู้ใหญ่	เช่นเดียวกับข้อ 1
4. โครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก			√		ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน	เช่นเดียวกับข้อ 1
กลุ่ม 4						
1. โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ *	√				ต้นไม้มีราคาแพง	นำไปรวมกับโครงการขยะแลกของใช้
2. โครงการเสียงตามสาย * “รักษ์สิ่งแวดล้อม”	√				ประชาชนไม่ร่วมมือเล็กน้อย	
3. โครงการขยะแลกของใช้ *	√				ไม่มีเวลาพอในการทำกิจกรรม	แต่งตั้งแกนนำเด็กเพื่อสานงานต่อ
กลุ่ม 5						
1. โครงการขยะเป็นทอง *	√				ไม่สามารถรวมตัวกันทำกิจกรรม เพื่อนบ้านไม่ร่วมมือ กรรมการชุมชนไม่มีส่วนร่วม	ปรับชื่อโครงการ
2. โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด		√			เช่นเดียวกับข้อ 1	ไม่ปรับปรุง
3. โครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา		√			เช่นเดียวกับข้อ 1	ไม่ปรับปรุง
ผู้วิจัยและครูใหญ่						
1. โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน *	√				ไม่มี	ไม่ปรับปรุง

หมายเหตุ

* หมายถึง เป็นโครงการที่มีการดำเนินต่อไปในชุมชน

ระดับความสำเร็จของโครงการ

มาก หมายถึง โครงการที่มีการดำเนินงาน และได้รับความร่วมมือจากประชาชน

ปานกลาง หมายถึง โครงการที่มีการดำเนินงาน แต่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนน้อย

น้อย หมายถึง โครงการที่มีการดำเนินงาน แต่ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

ไม่สำเร็จ หมายถึง โครงการที่ไม่มีการดำเนินงาน

จากตาราง 11 สมาชิกกลุ่ม 1 ได้มีการนำเสนอว่า โครงการสอนลูกทำความสะอาด ทำให้ภายในบ้านของตนมีความสะอาดมากขึ้น ส่วนโครงการร่วมมือร่วมใจกันทำนั้น พบว่าบางบ้านให้ความสนใจ ส่วนบางบ้านไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร ทั้งที่มีขยะเป็นจำนวนมาก ส่วนโครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่นนั้น ไม่ได้รับความร่วมมือจากคณะกรรมการชุมชน จึงเปลี่ยนจากการปลูกบริเวณสนามเด็กเล่นมาปลูกที่โรงเรียนแทน ในส่วนการปรับปรุงโครงการเพื่อให้ประสบความ

สำเร็จโดยการให้ทางกรรมการชุมชนมาร่วมดำเนินการ เพิ่มการประชาสัมพันธ์ และเพิ่มจำนวนสมาชิกกลุ่มให้มากขึ้น และเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายจากผู้ใหญ่มาเป็นเด็ก ในส่วนของสมาชิกกลุ่ม 2 ที่ได้ดำเนินกิจกรรมในโครงการสอนลูกทำความสะอาด นำเสนอว่า ในช่วงแรกผู้ปกครองเด็ก ไม่ให้ความร่วมมือ แต่เมื่อดำเนินการในระยะต่อมาพบว่า ผู้ปกครองมีความเข้าใจมากขึ้น และยอมให้บุตรหลานเข้าร่วมโครงการ ดังนั้นความสำเร็จการดำเนินโครงการจะเห็นว่าได้รับความร่วมมือจากเด็กมากกว่าผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตามในระยะต่อมามีผู้ใหญ่เริ่มให้ความร่วมมือมากขึ้น และทางกลุ่มจะมีการดำเนินโครงการดังกล่าวต่อไป โดยการปรับปรุงโดยการทำความเข้าใจกับผู้ปกครองเด็กที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ในส่วนของโครงการทำหมันสัตว์ ไม่สามารดำเนินการได้ เนื่องจากไม่มีรถยนต์ในการขนส่งสุนัข อย่างไรก็ตามได้ทำการปรับปรุงแผนโดยการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบในการนำสุนัขไปทำหมันฟรี ที่ศูนย์ด๊อกซ์เช้น ในซอยสุขุมวิท 51

จากการประเมินผลและปรับปรุงแผนของสมาชิกกลุ่ม 3 ที่รับผิดชอบ 4 โครงการนั้น (รายละเอียดอยู่ในตาราง 11) พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือ แต่ได้รับความร่วมมือจากเด็กเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากสำนักงานเขตคลองเตยเป็นอย่างดีในการให้การสนับสนุนสารเคมีสำหรับการพ่นกำจัดลูกน้ำยุงลาย แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ อย่างไรก็ตามเมื่อดำเนินกิจกรรมในโครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแล้ว พบว่าประชาชนให้การชื่นชมผลงานและมีพฤติกรรมการทิ้งขยะดีขึ้น ในส่วนของการปรับปรุงแผนนั้นจะให้กรรมการชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และยังมีการวางแผนในระยะยาวมากขึ้น นอกจากนี้จะมีการเสนอให้ผู้มีอำนาจในส่วนราชการเห็นความสำคัญและเอาจริงเอาจังในเรื่องนี้

ในส่วนของสมาชิกกลุ่ม 4 ได้ประเมินผล โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” ที่กลุ่มรับผิดชอบว่า ค่อนข้างประสบความสำเร็จ โดยมีการดำเนินการออกอากาศ ทุกวันเสาร์ ครั้งละประมาณ 1 ชั่วโมง เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับ โรคที่จะมากับมูลสัตว์ การทิ้งขยะให้ถูกที่ และวิธีการแยกขยะ เป็นต้น ในส่วนของปัญหา อุปสรรคที่พบมีบ้างเล็กน้อยที่ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ อย่างไรก็ตามพบว่าตามซอยต่างๆ ภายในชุมชนมีขยะและมูลสุนัขลดลงมาก ในส่วนของโครงการขยะแลกของและ โครงการขยะแลกต้นไม้ได้รับความร่วมมือจากเด็กและกลุ่มแม่บ้านในชุมชนเป็นอย่างมาก กล่าวโดยสรุป การดำเนินโครงการของสมาชิกกลุ่ม 4 นับว่าประสบความสำเร็จ ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มได้ปรับปรุงแผน โดยได้จัดแกนนำเด็กในชุมชนเพื่อรับผิดชอบแทนต่อไป อย่างไรก็ตามโครงการขยะแลกต้นไม้ที่มีต้นทุนค่อนข้างสูง ทางสมาชิกกลุ่มได้ปรับปรุงโดยนำไปรวมกับโครงการขยะแลกของ เนื่องจากเป็นโครงการที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มคนหนึ่งได้แนะนำให้ใช้เมล็ดพันธุ์เพาะเอง จะทำให้มีต้นทุนที่ต่ำลง หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงเป็นของทั่วไปแทนการใช้ต้นไม้เนื่องจากมีราคาแพง

การประเมินผลและปรับปรุงแผนของสมาชิกของกลุ่ม 5 ได้ประเมินว่า การดำเนินกิจกรรมมีปัญหาเป็นอย่างมาก ในความร่วมมือจากเพื่อนบ้านในระยะแรกที่ดำเนินกิจกรรม อย่างไรก็ตามเมื่อมีการดำเนินการไปได้ระยะเวลาหนึ่งพบว่า พฤติกรรมการทิ้งขยะเป็นไปในทางที่ดีขึ้น โครงการที่ทางกลุ่มรับผิดชอบ ได้แก่ โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด และโครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา ผลที่กลุ่มได้รับคือ บ้านเรือนมีความสะอาดมากขึ้น และเพื่อนบ้านไม่กล้าทิ้งขยะอย่างไม่เป็นที่เป็น

ทาง ปัญหาอุปสรรคได้แก่ สมาชิกกลุ่มมีบ้านพักอยู่ไกลกันทำให้ร่วมงานกันได้ไม่เต็มที่นักและยังไม่ได้รับความร่วมมือจากเพื่อนบ้าน (อย่างไรก็ตามในระยะหลังพบว่าเพื่อนบ้านให้ความร่วมมือมากขึ้นและรู้สึกเกรงใจสมาชิกกลุ่มในการที่จะทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง) นอกจากนี้ได้รับความร่วมมือจากศูนย์ 41 (ศูนย์สุขภาพในชุมชน) เป็นอย่างดี ส่วนจุดแข็งของการดำเนินการพบว่าไม่ใช้งบประมาณมากนัก อย่างไรก็ตามในการดำเนินการค่อนข้างยากกว่าที่เคยคิดไว้ อย่างไรก็ตามไม่สามารถขอความร่วมมือกับกรรมการชุมชนได้เนื่องจากมีคณะกรรมการชุมชนสองกลุ่ม ส่วนการปรับปรุงแผนของกลุ่มนี้พบว่าไม่ได้มีการปรับปรุง ในส่วนของโครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน ซึ่งรับผิดชอบโดยครูใหญ่และผู้วิจัย พบว่าไม่มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม และมีความสำเร็จเป็นอย่างดี ดังนั้นโครงการดังกล่าวจึงไม่มีการปรับปรุงแผนการดำเนินการ แต่ยังคงมีการดำเนินต่อไปในชุมชน

กล่าวโดยสรุปความสำเร็จของการดำเนินโครงการ โดยพิจารณาจากโครงการที่มีการดำเนินงาน และระดับการได้รับความร่วมมือจากประชาชน แบ่งได้เป็น 4 ระดับ ดังนี้

ระดับมาก 8 โครงการ ได้แก่

1. โครงการปลูกต้นไม้บริเวณสนามเด็กเล่น
2. โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด
3. โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน
4. โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้
5. โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม”
6. โครงการขยะแลกของใช้
7. โครงการขยะเป็นทอง
8. โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน

ระดับปานกลาง 6 โครงการ ได้แก่

1. โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่
2. โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ
3. โครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน
4. โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน
5. โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด
6. โครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา

ระดับน้อย 1 โครงการ ได้แก่

โครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก

ไม่สำเร็จ 1 โครงการ ได้แก่

โครงการทำหมันสุนัข

จากโครงการทั้ง 16 โครงการ มีจำนวน 8 โครงการที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป ได้แก่ 1) โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด 2) โครงการทำหมันสัตว์ 3) โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน 4) โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ 5) โครงการเสียงตามสาย "รักษ์สิ่งแวดล้อม" 6) โครงการขยะแลกของใช้ 7) โครงการขยะเป็นทอง และ 8) โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน โดยเมื่อพิจารณาโครงการดังกล่าวจะเห็นว่าเกือบทั้งหมดเป็นโครงการที่สามารถดำเนินการได้โดยสมาชิกกลุ่มเอง และเป็นโครงการที่มีการนำขยะมาแลกของใช้ต่างๆ

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ

ภายหลังสิ้นสุดระยะดำเนินการผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มกับสมาชิกกลุ่มชุมชนที่ศึกษา เพื่อประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับการดำเนินการในรูปแบบที่ได้พัฒนา ทั้งด้านกระบวนการจัดการ ด้านการดำเนินกิจกรรม และด้านผลที่เกิดกับสิ่งแวดล้อม ตามแนวคำถามที่สร้างขึ้น นอกจากนี้ได้ทำการประเมินการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนว่ามีคุณภาพดีขึ้นหรือไม่ตามแนวทางการสังเกต โดยเฉพาะบริเวณที่กลุ่มตัวอย่างได้มีการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน ผลจากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ได้ผลการวิจัยดังนี้

3.1 ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

ภายหลังระยะดำเนินการ ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 24 คน (ลาประชุม 1 คน) ในวันที่มีการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งสุดท้าย (เนื่องจากถ้าทำการนัดกลุ่มตัวอย่างในวันอื่นพบว่าไม่มีเวลาว่างตรงกัน) ดังนั้นผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยจึงได้ทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ในวันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ภายหลังสิ้นสุดการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งสุดท้าย โดยได้ทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มละประมาณ 30 นาที ทั้งนี้ในส่วนผู้วิจัยทำหน้าที่สนทนากับสมาชิกกลุ่ม 3 และกลุ่ม 5 ส่วนผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้รับผิดชอบในการสนทนากับสมาชิกกลุ่ม 1,2 และ 4 และได้แยกสนทนากับแต่ละกลุ่มคนละห้อง โดยการสนทนากลุ่มเป็นไปอย่างราบรื่นและมีสมาธิ นอกจากนี้ยังใช้การบันทึกเสียงแทนการจดใส่กระดาษเพื่อให้การสนทนาเป็นไปอย่างไม่ติดขัด เนื้อหาที่ได้จากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียดแสดงไว้ตามตาราง 12

ตาราง 12 สรุปการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

กลุ่ม	รายละเอียดเกี่ยวกับความพึงพอใจในด้านต่าง ๆ		
	ด้านกระบวนการจัดการ	**ด้านการดำเนินกิจกรรม**	**ผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม**
1	**ด้านพึงพอใจ** - การจัดกิจกรรมทั้งหมดค่อนข้างดี - จำนวนผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการมีความเหมาะสม - วัสดุ อุปกรณ์ มีเพียงพอ - ได้รับการสนับสนุนจากผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย เป็นอย่างดี **ด้านไม่พึงพอใจ** - จำนวนสมาชิกในกลุ่มน้อยเกินไป - งบประมาณไม่เพียงพอ	**ด้านพึงพอใจ** - กิจกรรมการประชุมไม่ทำให้เครียดสนุกสนาน และไม่เร่งรัด - มีโอกาสได้พบปะผู้อื่น - โครงการสามารถดำเนินการด้วยตนเอง - มีความภูมิใจที่สามารถดำเนินโครงการได้ประสบความสำเร็จ - ได้รับความร่วมมือจากเด็กเป็นอย่างดี **ด้านไม่พึงพอใจ** - ไม่มีเวลาในการดำเนินกิจกรรม - มีปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินการตามแผนมาก -ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนวัยผู้ใหญ่ในชุมชน - ไม่มีกรรมการชุมชนเข้าร่วมดำเนินการ - สถานที่ดำเนินการบางโครงการไม่เหมาะสม - เพื่อนบ้านเข้าใจผิดคิดว่านำบุตรหลานของเขามาใช้งาน	**ด้านพึงพอใจ** - ภายในบ้านมีความสะอาดมากขึ้น **ด้านไม่พึงพอใจ** ไม่มี

ตาราง 12 (ต่อ)

กลุ่ม	รายละเอียดเกี่ยวกับความพึงพอใจในด้านต่าง ๆ		
	ด้านกระบวนการจัดการ	**ด้านการดำเนินกิจกรรม**	**ผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม**
2	**ด้านพึงพอใจ** - วัน เวลา สถานที่ มีความเหมาะสม - จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการมีความเหมาะสม - วัสดุ อุปกรณ์ มีเพียงพอ **ด้านไม่พึงพอใจ** - จำนวนสมาชิกในกลุ่มน้อยเกินไป - งบประมาณไม่เพียงพอ	**ด้านพึงพอใจ** - มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน - มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ - ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว - วัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณมีความเหมาะสม - รู้สึกดีที่มีโอกาสได้ช่วยกิจกรรมของกลุ่มอื่น - ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกภายในกลุ่มเป็นอย่างดี - มีเวลาการดำเนินกิจกรรมมาก ทำให้ไม่เร่งรีบ - ได้รับกำลังใจจากเพื่อนๆ ในชุมชน - ประชาชนให้ความร่วมมือในระยะหลังของการดำเนินกิจกรรม - ได้รับความร่วมมือจากเด็กในชุมชนมาก **ด้านไม่พึงพอใจ** - โครงการค่อนข้างใหญ่เกินความสามารถของตน - ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในช่วงแรก - ไม่สามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ - บางโครงการไม่ประสบความสำเร็จ	**ด้านพึงพอใจ** - เด็กที่ร่วมกิจกรรมมีพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น - ภายในซอยที่ตนพักอาศัยสะอาดมากขึ้น **ด้านไม่พึงพอใจ** - สภาพแวดล้อมดีขึ้นเฉพาะในซอยที่ดำเนินการเท่านั้น
3	**ด้านพึงพอใจ** - วัน เวลา สถานที่ ในการจัดประชุมมีความเหมาะสม - จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมเหมาะสม - วัสดุ อุปกรณ์ ต่างๆ มีเพียงพอ **ด้านไม่พึงพอใจ** - งบประมาณไม่เพียงพอ	**ด้านพึงพอใจ** - ภาพรวมการจัดกิจกรรมดี - ได้รับความร่วมมือจากทางหน่วยงานที่ไปติดต่อ - ได้รับความร่วมมือจากเด็กมาก **ด้านไม่พึงพอใจ** - เกิดความเข้าใจผิดของคนในชุมชน - มีความระแวงในด้านความปลอดภัยของตน - ประชาชนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม - กรรมการชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ - ปัญหาสังคมในชุมชนทำให้ดำเนินการได้ไม่เต็มที่	**ด้านพึงพอใจ** - บริเวณดำเนินกิจกรรมมีความสะอาด สวยงาม และน่าอยู่เป็นอย่างมาก **ด้านไม่พึงพอใจ** - พฤติกรรมของประชาชนในชุมชนที่ไม่รักษาความสะอาด

ตาราง 12 (ต่อ)

กลุ่ม	รายละเอียดเกี่ยวกับความพึงพอใจในด้านต่าง ๆ		
	ด้านกระบวนการจัดการ	**ด้านการดำเนินกิจกรรม**	**ผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม**
4	**ด้านพึงพอใจ** - วัน เวลา สถานที่ ในการจัดประชุมมีความเหมาะสม - จำนวนสมาชิกในกลุ่มมีความเหมาะสม - วัสดุ อุปกรณ์ มีเพียงพอ - จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการมีความเหมาะสม **ด้านไม่พึงพอใจ** - งบประมาณไม่เพียงพอ	**ด้านพึงพอใจ** - มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้เข้าร่วมประชุม นำมาเป็นข้อมูลเพื่อปรับปรุงชุมชนของตนได้เป็นอย่างดี - ชอบกิจกรรมการวาดภาพ ทำให้สามารถแสดงความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ - มีความสะดวกในการดำเนินบางโครงการเนื่องจาก มีการดำเนินการในลักษณะคล้ายกันในชุมชนอยู่แล้ว - ได้รับความร่วมมือจากเด็กมาก - มีผู้สานการดำเนินงานโครงการต่อไป ได้แก่ แกนนำเด็กในชุมชน - ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวอย่างดี - เพื่อนบ้านให้ความสนใจในโครงการ - ประสบความสำเร็จการดำเนินกิจกรรม **ด้านไม่พึงพอใจ** - งบประมาณไม่เพียงพอ - มีภาระด้านครอบครัว ทำให้ดำเนินกิจกรรมได้ไม่เต็มที่	**ด้านพึงพอใจ** - พฤติกรรมของเพื่อนบ้านเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น - มีการลดลงของขยะในบริเวณที่มีการดำเนินการ - เด็กในชุมชนมีการตื่นตัวในการเก็บขยะที่สามารถแลกของได้ **ด้านไม่พึงพอใจ** ไม่มี
5	**ด้าน พึงพอใจ** - วัน เวลา สถานที่ มีความเหมาะสม - บุคลากรดำเนินการมีเพียงพอ - วัสดุ อุปกรณ์ มีเพียงพอ **ด้านไม่พึงพอใจ** - สมาชิกในกลุ่มน้อยเกินไป	**ด้านพึงพอใจ** - กิจกรรมในการประชุมค่อนข้างดี - กิจกรรมวาดภาพทำให้เกิดความสนุก - ได้รับคำชมจากเพื่อนบ้านบางคน - กรรมการชุมชนไม่ให้การร่วมมือ - สมาชิกในกลุ่มมีความสามัคคี ในการดำเนินกิจกรรม - ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว - ภูมิใจตนเองที่คิดหาวิธีใหม่ๆ ได้ในขณะดำเนินกิจกรรม - ภูมิใจที่เพื่อนบ้านบางคนเลียนแบบพฤติกรรมของตน - ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่ไปติดต่อ **ด้านไม่พึงพอใจ** - ไม่ได้รับความร่วมมือจากเพื่อนบ้าน	**ด้านพึงพอใจ** - สิ่งแวดล้อมบริเวณบ้านดีขึ้น **ด้านไม่พึงพอใจ** ไม่มี

จากตาราง 12 เนื้อหาที่ได้จากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการดำเนินกิจกรรม ในขั้นตอนของระยะดำเนินการทั้ง 5 ขั้นตอน ซึ่งได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นเวลา 3 วัน และ การปฏิบัติตามแผนเป็นเวลา 1 เดือน ตามแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม สามารถสรุปเนื้อหาตามประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ด้านกระบวนการจัดการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มมีความพึงพอใจในด้านกระบวนการจัดการของการดำเนินการเป็นอย่างมาก ได้แก่ วัน เวลา และสถานที่ ที่มีความเหมาะสมในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เนื่องจากมีการจัดในวันหยุดราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันเสาร์-อาทิตย์ กลุ่มตัวอย่างจึงสามารถมาร่วมการประชุมได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าบางคนจะไม่ได้ทำงานนอกบ้าน แต่ก็มีภาระในการเลี้ยงดูบุตร การประชุมในวันหยุดจึงสามารถฝากบุตรไว้กับสามีหรือภรรยาเพื่อดูแลได้ ในด้านบุคลากรที่คอยให้การสนับสนุนในการประชุม และการดำเนินกิจกรรมในชุมชนนั้น กลุ่มตัวอย่างค่อนข้างพึงพอใจในจำนวนที่เหมาะสม และได้รับการสนับสนุนทางสังคมเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามในส่วนของจำนวนสมาชิกในกลุ่มที่ได้กำหนดไว้ กลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ไม่พึงพอใจเนื่องจากรู้สึกว่ามีจำนวนวนน้อยเกินไป ทำให้ไม่มีศักยภาพพอที่จะดำเนินโครงการในชุมชนของตน โดยควรเพิ่มสมาชิกในแต่ละกลุ่มให้มากกว่านี้ คือ ประมาณ 10 คน ขึ้นไป ส่วนกลุ่มที่เหลือ 3 กลุ่ม มีความพึงพอใจในจำนวนสมาชิกกลุ่ม โดยกล่าวว่า เป็นจำนวนที่พอเหมาะในการดำเนินกิจกรรม เพราะถ้ามีจำนวนมากเกินไปจะทำให้มีการประสานงานได้ลำบาก และอาจเกี่ยงในการทำงาน ในด้านวัสดุอุปกรณ์ พบว่าทุกกลุ่มมีความพึงพอใจ เนื่องจากมีจำนวนที่เพียงพอทำให้ไม่เกิดปัญหาในการทำกิจกรรม ส่วนงบประมาณที่ให้แต่ละกลุ่มเพื่อนำไปดำเนินโครงการในชุมชนนั้น กลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่ม ตอบว่าไม่เพียงพอ และ 1 กลุ่ม ตอบว่าเพียงพอ อย่างไรก็ตามก็ไม่ทำให้รู้สึกไม่พึงพอใจมากนัก เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจและเห็นใจในด้านงบประมาณ ทั้งนี้เมื่อประเมินภาพรวมด้านกระบวนการจัดการแล้ว พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในด้านนี้ค่อนข้างมาก

ด้านการดำเนินกิจกรรม ในการสนทนากลุ่มในด้านการดำเนินกิจกรรมในส่วนของการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่าทุกกลุ่มมีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมในการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นอย่างมาก เนื่องจากกิจกรรมในการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นกิจกรรมที่ไม่เครียด มีความสนุกสนาน และมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันได้อย่างเต็มที่ และเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการได้อย่างตรงเวลาตามตารางการประชุมที่แจกให้ ทั้งนี้ต้องการให้มีการจัดประชุมในลักษณะดังกล่าวอีกต่อไป ในส่วนของการปฏิบัติตามแผนความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันออกไป โดยแต่ละกลุ่มมีความคิดเห็นทั้งพึงพอใจและไม่พึงพอใจในการดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้ขึ้นกับความสำเร็จของการดำเนินโครงการ ความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มกับเพื่อนบ้าน การสนับสนุนจากครอบครัว งบประมาณที่ใช้ และภารกิจส่วนตัวของสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น โดยความพึงพอใจที่เกิดจากขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนนั้น ได้แก่ มีความภูมิใจที่สามารถดำเนินโครงการได้สำเร็จ ได้รับความร่วมมือจากเด็กเป็นอย่างดี รู้สึกดีที่ได้ช่วยกิจกรรมของกลุ่มอื่น ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างดี ได้รับการสนับสนุนและคำชมจากเพื่อนบ้านและครอบครัว ประชาชนในชุมชนให้ความร่วมมือ (ในระยะหลังของการดำเนินกิจกรรม) ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่

ไปติดต่อ มีระยะเวลาดำเนินการมากทำให้ไม่เร่งรีบ มีความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม และภูมิใจที่สามารถคิดหาวิธีการใหม่ได้และเพื่อนบ้านมีการเลียนแบบพฤติกรรมของตน ส่วนของความไม่พึงพอใจในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนนั้น ได้แก่ ติดภาระกิจด้านครอบครัวจึงไม่มีเวลาในการดำเนินกิจกรรม ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนวัยผู้ใหญ่ในชุมชน ไม่ได้รับความร่วมมือจากกรรมการชุมชนและหน่วยงานที่ไปติดต่อ สถานที่การดำเนินโครงการไม่มีความเหมาะสม ความเข้าใจผิดของประชาชนในชุมชน ปัญหาสังคมในชุมชนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรม จำนวนสมาชิกกลุ่มที่น้อยเกินไป บางโครงการมีขนาดใหญ่เกินไป การดำเนินโครงการที่ไม่สำเร็จ และงบประมาณมีจำกัด ทั้งนี้ในการสนทนากลุ่มดังกล่าวกลุ่มตัวอย่างค่อนข้างให้ความสำคัญกับความร่วมมือของประชาชนในชุมชน บุคคล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีความต้องการให้ชุมชนของตนเองมีสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนดีขึ้น

ด้านผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม จากเนื้อหาการสนทนากลุ่มด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม พบว่ากลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มมีความพึงพอใจในสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกกลุ่ม 3 ที่มีความพึงพอใจมาก ที่บริเวณการดำเนินกิจกรรมมีคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดีขึ้นอย่างชัดเจน โดยได้รับความสนใจจากเพื่อนบ้านเป็นอย่างมากในการมาเยี่ยมชมบริเวณดังกล่าว และให้คำชมแก่สมาชิกกลุ่ม นอกจากนี้จากโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความสะอาด มีผลให้ภายในบ้านของกลุ่มตัวอย่างมีความสะอาดมากขึ้น จนบางคนได้รับคำชมจากสามี จึงทำให้สมาชิกกลุ่มดังกล่าวรู้สึกพึงพอใจเป็นอย่างมาก นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังรู้สึกพึงพอใจต่อพฤติกรรมของเพื่อนบ้านและเด็กที่มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในการรักษาความสะอาดบริเวณบ้านและชุมชน ในส่วนความไม่พึงพอใจในด้านผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างไม่พึงพอใจในคุณภาพของสิ่งแวดล้อมบริเวณนอกเหนือจากการดำเนินกิจกรรม ที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างไม่สามารถดำเนินการได้ทั่วถึง อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการให้สิ่งแวดล้อมบริเวณอื่นมีคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดีขึ้น เช่นกัน

รายละเอียดในการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง แสดงไว้ในภาคผนวก ข

2.2 การเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ ในการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังระยะการดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยว่าดีขึ้นกว่าการดำเนินการหรือไม่ ดังนั้นก่อนระยะดำเนินการวิจัยผู้วิจัยได้ทำการสำรวจลักษณะทางกายภาพในชุมชนที่ศึกษาทั้ง 4 ชุมชน เพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ตามแนวทางการสังเกตซึ่งครอบคลุมความต้องการพื้นฐานทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสรีรวิทยา 2) ด้านจิตวิทยา 3) ด้านการป้องกันโรค และ 4) ด้านการป้องกันอุบัติเหตุ (ภาคผนวก ก) โดยทำการสำรวจก่อนระยะดำเนินการในวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2551 จากนั้นได้บันทึกการสังเกตในประเด็นต่างๆ

อย่างครบถ้วน (ภาคผนวก ข) เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการเปรียบเทียบกับภายหลังระยะดำเนินการ โดยภายหลังระยะดำเนินการผู้วิจัยได้ทำการสำรวจเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนที่ศึกษาด้วยตนเองอีกครั้งหนึ่ง ในวันอาทิตย์ที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 โดยการเปรียบเทียบกับก่อนระยะดำเนินการทั้งนี้สภาพโดยทั่วไปทั้งชุมชนยังคงมีคุณภาพเช่นเดิม ยกเว้นบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม มีความสะอาดมากขึ้นอย่างเด่นชัด ดังนั้นผลการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในแต่ละชุมชน จึงได้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมเท่านั้น รายละเอียดแสดงไว้ตามตาราง 13

ตาราง 13 แสดงการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม

ชุมชน	การเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย (บริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม)
ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่	- ปริมาณขยะที่แลกข้องใช้บริเวณทางเดินเท้าลดลง จากเดิมที่มีอยู่มาก - ท่อระบายน้ำมีขยะลดลงทำให้น้ำไหลได้สะดวกขึ้น จากเดิมที่มีขยะเป็นจำนวนมาก - บริเวณลานกิจกรรมมีความสะอาดมากขึ้น จากเดิมที่ค่อนข้างสกปรก - บริเวณสนามเด็กเล่นมีความสะอาดมากขึ้น จากเดิมค่อนข้างสกปรก - วัสดุ สิ่งของ ริมทางเดินเป็นระเบียบมากขึ้น จากเดิมที่เคยวางทั่วไป - การจัดวางต้นไม้เป็นระเบียบมากขึ้น จากเดิมที่วางไม่เป็นระเบียบ (ส่วนอื่นนอกเหนือจากนี้มีลักษณะคงเดิม)
ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3	- บริเวณทางเดินภายในซอยมีขยะลดลงจนเกือบหมดและมีความสะอาดมากขึ้น - บริเวณทางเดินปราศจากมูลสัตว์ จากเดิมที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก - ขยะในท่อระบายน้ำหมดไป จากเดิมที่มีเป็นจำนวนมาก - น้ำในท่อระบายน้ำมีการระบายมากขึ้น จากเดิมที่มีการระบายน้อย - วัสดุ สิ่งของ ที่เคยวางเกลื่อนกลาดหมดไป จากเดิมที่มีเป็นจำนวนมาก - มีไม้ประดับบริเวณทางเดินเพิ่มขึ้น จากเดิมที่ไม่มี - ท่อระบายน้ำมีฝาปิดมิดชิด จากเดิมที่ไม่มีฝาปิด - แสงแดดส่องบริเวณทางเดินได้มากขึ้น จากเดิมที่เคยมีวัสดุปิดกั้นไว้ - กลิ่นรบกวนจากท่อระบายน้ำหมดไป จากเดิมที่มีกลิ่นรบกวนมาก - ความชื้นในอากาศเหมาะสมมากขึ้น จากเดิมที่มีความชื้นสูง (ส่วนอื่นนอกเหนือจากนี้มีลักษณะคงเดิม)
ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6	- มีปริมาณขยะลดลง จากเดิมที่มีเป็นจำนวนมาก - บริเวณทางเดินเท้าและหน้าบ้านทั่วไปมีความเป็นระเบียบมากขึ้น จากเดิมที่เป็นระเบียบน้อย - ขยะในท่อระบายน้ำลดลง จากเดิมที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก - การจัดวางถังขยะเป็นระเบียบมากขึ้น จากเดินที่ไม่เป็นระเบียบมาก - กลิ่นรบกวนจากท่อระบายน้ำลดลง จากเดิมที่มีกลิ่นรบกวนมาก - สภาพทั่วไปโดยรวมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น จากเดิมที่ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยมาก (ส่วนอื่นนอกเหนือจากนี้มีลักษณะคงเดิม)

ตาราง 13 (ต่อ)

ชุมชน	การเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย (บริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม)
ชุมชนโรงหมู	- ภายในบ้านสมาชิกกลุ่มมีความสะอาดมากขึ้น จากเดิมที่มีความสะอาดน้อย - บริเวณหน้าบ้านสมาชิกกลุ่มมีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น จากเดิมที่สะอาดน้อยและไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย - ถังขยะมีการจัดวางเป็นระเบียบมากขึ้น (ส่วนอื่นนอกเหนือจากนี้มีลักษณะคงเดิม)

จากตาราง 13 แสดงการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยบริเวณที่มีการดำเนิน กิจกรรมในแต่ละชุมชนตามที่ผู้วิจัยสำรวจ โดยรายละเอียดแยกแต่ละชุมชนดังนี้

ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ เนื่องจากเป็นชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ มีพื้นที่ 65.2 ไร่ ทำให้การปฏิบัติตามแผน ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่างเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง ดังนั้นกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ทั้งสองกลุ่ม ได้ทำกิจกรรมเฉพาะบริเวณซอย 5 ของชุมชน และบริเวณศาลพ่อพระประแดง ตรงบริเวณตลาดของชุมชน ภายหลังดำเนินกิจกรรมพบว่าบริเวณซอย 5 ไม่มีขยะทิ้งเกลื่อนกลาด ขยะต่างๆ ที่สามารถนำไปแลกของได้ ไม่พบตามถังขยะและตามทางเดิน ส่วนภายในท่อระบายน้ำ ยังมีขยะอยู่บ้าง วัสดุสิ่งของที่วางกระจัดกระจาย ยังมีให้เห็นอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ในส่วนของต้นไม้ภายในซอยยังคงมีจำนวนเท่าเดิม แต่มีการจัดวางเป็นระเบียบมากขึ้น กลิ่นรบกวนมีน้อยลงบ้างแต่ไม่มากนัก เนื่องจากยังคงมีน้ำเน่าเสียขังอยู่ในท่อระบายน้ำ ในส่วนของขยะพบว่าไม่มีขยะเรี่ยราดออกมานอกถังขยะ และบางบ้านมีการนำฝาโลหะมาปิดอย่างมิดชิด นอกจากนี้ในส่วนอื่นๆ เช่น อุณหภูมิ ความชื้น แสงสว่าง ฝุ่นละออง เสียงรบกวน ยังคงมีลักษณะเช่นเดิม อย่างไรก็ตามซอยดังกล่าวเมื่อมองในภาพรวมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้นอย่างชัดเจน

ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 จากการที่สมาชิกกลุ่มชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 มีการดำเนินกิจกรรมขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน บริเวณซอยด้านข้างสถานรับเลี้ยงเด็กภายในชุมชน พบว่าบริเวณดังกล่าวมีความสะอาดและสวยงามขึ้นอย่างชัดเจน โดยท่อระบายน้ำที่มีขยะหนาแน่น ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นกระบะปลูกต้นไม้ที่ปิดท่อน้ำไว้อย่างมิดชิด และมีไม้ดอกไม้ประดับปลูกไว้อย่างสวยงาม ทำให้บริเวณดังกล่าวมีเด็กมาเล่นกันมากในช่วงตอนเย็นและวันหยุด นอกจากนี้บริเวณทางเดินซึ่งเคยมีขยะและมูลสุนัข เป็นจำนวนมาก มีความสะอาดและปราศจากขยะและมูลสุนัข ในส่วนของเศษวัสดุต่างๆ ที่เคยมีการวางไว้อย่างไม่เป็นระเบียบได้ถูกนำไปทิ้ง ทำให้ทางเดินเท้ามีลักษณะโล่ง และมองดูอย่างสบายตาสบายใจ จากการที่ทางเดินเท้ามีลักษณะโล่งขึ้นทำให้แสงแดด ส่องเข้ามาที่บริเวณทางเดินเท้ามากขึ้น อีกทั้งกลิ่นที่เกิดจากท่อระบายน้ำน้อยลงเป็นอย่างมาก ส่วนของความชื้นมีความเหมาะสมมากขึ้น เนื่องจากไม่มีการระเหยของน้ำออกมาจากท่อระบายน้ำ จนทำให้

เกิดกลิ่นรบกวน อย่างไรก็ตามบริเวณอื่นๆ ของชุมชน พบว่ามีขยะและมูลสุนัขน้อยลงเล็กน้อย ในภาพรวมคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายในชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ดีขึ้นเล็กน้อย ส่วนบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม (ซอยด้านข้างสถานรับเลี้ยงเด็ก) มีคุณภาพดีขึ้นอย่างชัดเจน

ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 จากการสำรวจคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ของชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ในภาพรวมทั้งชุมชนมีปริมาณขยะลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะที่สามารถนำไปแลกของใช้ได้พบอยู่น้อยมาก อย่างไรก็ตามสมาชิกกลุ่มแจ้งให้ทราบว่า ภายหลังการดำเนินกิจกรรมแล้ว ประชาชนในชุมชนเริ่มมีการรักษาความสะอาดบริเวณบ้านและหน้าบ้านของตนเองมากขึ้น ซึ่งตรงกับสภาพโดยทั่วไปที่ได้สำรวจ ทั้งนี้พบว่าบริเวณท่อระบายน้ำด้านข้างทางเดินยังคงมีขยะอยู่ทั่วไป ยกเว้นบริเวณซอยที่มีการดำเนินกิจกรรม มีขยะในท่อระบายน้ำลดลง ส่วนถังใส่ขยะมีการตั้งอย่างเป็นระเบียบมากขึ้นจากเดิมมีการตั้งอย่างเกะกะ พบว่ามีการนำไปชิดกำแพง และไม่มีขยะเกลื่อนบริเวณโดยรอบถังเช่นแต่ก่อน ส่วนกลิ่นที่เกิดจากท่อระบายน้ำ พบว่ามีกลิ่นน้อยลง เนื่องจากน้ำในท่อระบายน้ำมีการไหลที่ดีขึ้น โดยภาพรวมบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างเด่นชัด ส่วนบริเวณอื่นทั่วไปในชุมชนดีขึ้นเล็กน้อย

ชุมชนโรงหมู จากการสำรวจคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ของชุมชนโรงหมู ซึ่งเป็นชุมชนที่ค่อนข้างกระจัดกระจายและมีพื้นที่ประมาณ 30 ไร่ พบว่าโดยส่วนใหญ่คุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนมีคุณภาพเช่นเดิม ส่วนบริเวณที่ดำเนินกิจกรรม ได้แก่ บริเวณบ้านของสมาชิกกลุ่มนั้น ภายในบ้านมีความสะอาดเป็นอย่างดี ส่วนด้านหน้าบ้านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และบ้านข้างเคียงมีการวางถังขยะอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณดังกล่าวผู้วิจัยไม่ได้ทำการสำรวจคุณภาพในช่วงก่อนระยะดำเนินการ จึงไม่สามารถเปรียบเทียบกับคุณภาพภายหลังระยะดำเนินการได้ไม่ชัดเจนนัก อย่างไรก็ตามตามคำบอกเล่าของสมาชิกกลุ่มแจ้งว่า บริเวณหน้าบ้านของตนมีคุณภาพดีขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอย่างมาก ส่วนบริเวณหน้าบ้านของเพื่อนบ้าน พบว่ามีคุณภาพดีขึ้นในระดับหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ในส่วนชนิดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยด้านอื่นๆ เช่น อุณหภูมิ ความชื้น แสงสว่าง ต้นไม้ในชุมชน การกำจัดขยะ ฯลฯ ยังคงมีคุณภาพเช่นเดิม

สรุปจากผลการวิจัยที่ได้นำเสนอทั้งหมดข้างต้นจะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาครั้งนี้เป็นเพศหญิงเกือบทั้งหมด โดยส่วนใหญ่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมไม่ดีนัก พักอาศัยอยู่ในชุมชนไม่เกิน 30 ปี มีภูมิลำเนาเดิมในภาคกลาง นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดไม่เคยเข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาก่อน และมีความเครียดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง ในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการตามแนวทางของเทคนิคเอไอซี กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัย และครู ได้ร่วมกันสร้างแผนงานหรือโครงการได้จำนวน 16 โครงการ และได้มีการนำแผนงานหรือโครง

การไปปฏิบัติในระยะเวลา 1 เดือน ผลจากการประเมินและปรับปรุงแผนในการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่าแผนงานหรือโครงการเกือบทั้งหมดมีการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ โดยระดับความสำเร็จแต่ละโครงการประเมินจาก การได้ดำเนินการตามแผนและการได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ผลการประเมินพบว่า โครงการที่มีระดับความสำเร็จมาก จำนวน 8 โครงการ ระดับความสำเร็จปานกลาง จำนวน 6 โครงการ ระดับความสำเร็จน้อย จำนวน 1 โครงการ และไม่สำเร็จ จำนวน 1 โครงการ ทั้งนี้มีโครงการที่ดำเนินการต่อไปในชุมชน จำนวน 8 โครงการ จากการประเมินผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยพบว่า ภายหลังระยะดำเนินการกลุ่มตัวอย่างมีการเพิ่มขึ้นของพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ มากกว่าก่อนระยะดำเนินการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) นอกจากนี้ผลกระทบจากการดำเนินการในการพัฒนารูปแบบดังกล่าว ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจเป็นอย่างมากในทุกขั้นตอนของการวิจัย ยกเว้น ในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนที่มีปัญหา อุปสรรค จากการที่ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ และปัญหาด้านสังคมในชุมชนที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรม อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างมีความพอใจมากที่เห็นว่าคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมดีขึ้น นอกจากนี้ภายหลังระยะดำเนินการ พบว่าคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนมีคุณภาพดีขึ้นเฉพาะที่มีการดำเนินกิจกรรมเท่านั้น ส่วนบริเวณอื่นภายในชุมชนมีคุณภาพเช่นเดิม

จากผลการวิจัยที่ได้ ผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบที่ได้พัฒนาจากงานวิจัย ได้ตามภาพประกอบ 6

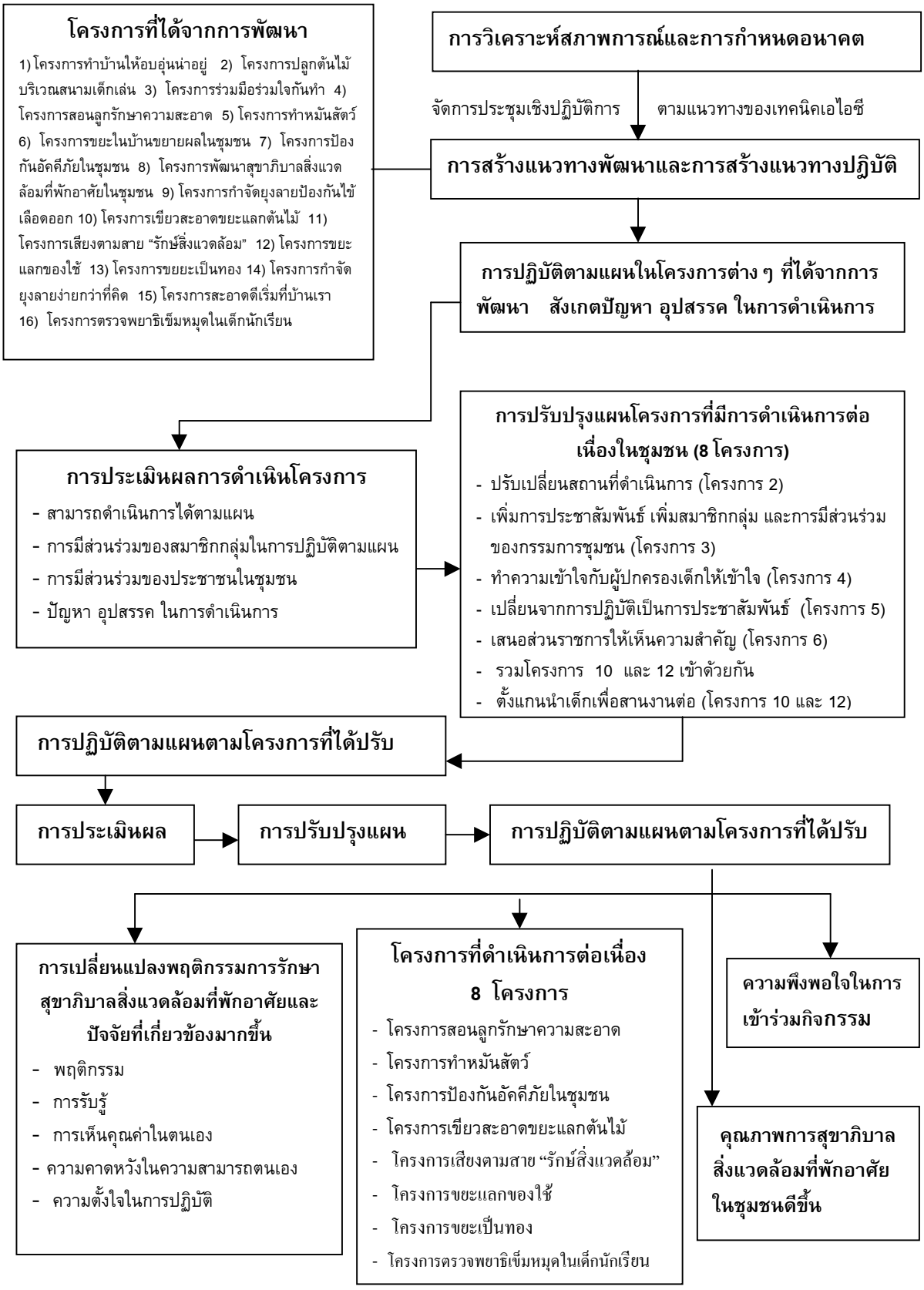

ภาพประกอบ 6 รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

ภาพประกอบ 6 ผู้วิจัยได้ทำการสรุปรูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด ที่ได้จากผลการวิจัยครั้งนี้ รูปแบบที่ได้พัฒนามีลักษณะการดำเนินกิจกรรมตามการวิจัยเชิงปฏิบัติการและแนวทางของเทคนิคเอไอซี ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากขึ้น และยังทำให้เกิดโครงการต่างๆ ที่สามารถนำไปดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องในชุมชนแออัดได้ตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง ประชาชนมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนดีขึ้น ทั้งนี้ในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบทุกขั้นตอน จะเน้นการเสริมสร้างพลังและการสนับสนุนทางสังคมให้แก่บุคคล ซึ่งการดำเนินการยังทำให้เกิดการรับรู้ของบุคคล ตามทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ซึ่งจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของบุคคลต่อไป

รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัดครั้งนี้ ในขั้นต้นดำเนินการตามแนวทางของเทคนิคเอไอซี จากการให้อิสระแก่บุคคลในการวิเคราะห์สภาพการณ์และการกำหนดอนาคตด้วยตนเอง โดยวิเคราะห์ว่าในชุมชนของตนมีปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยอย่างไรบ้าง และตนเองมีความต้องการให้การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเป็นอย่างไร จากนั้นจึงให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสร้างแนวทางการพัฒนาและแนวทางการปฏิบัติด้วยตนเอง โดยการคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการต่างๆ ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและตรงกับบริบทของชุมชนที่ตนเองพักอาศัยมากที่สุด การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวอาจอยู่ในรูปแบบของการประชุมหรือการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน ซึ่งรูปแบบครั้งนี้ได้จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นเวลา 2 วัน และได้เสริมสร้างพลังและการสนับสนุนทางสังคมให้แก่ผู้ปกครองนักเรียนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายเพื่อดำเนินการในทุกขั้นตอน ทั้งนี้ในการดำเนินกิจกรรมย่อมทำให้เกิดการรับรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันอีกด้วย ผลที่ได้จากการดำเนินการดังกล่าว ผู้ปกครองนักเรียน ผู้วิจัย และครู ได้ร่วมกันสร้างโครงการต่างๆ ได้ จำนวน 16 โครงการ ประกอบไปด้วยโครงการที่สามารถดำเนินการได้เอง และโครงการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชน จากนั้นนำโครงการที่ได้ไปปฏิบัติในชุมชน พร้อมทั้งสังเกต ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการ เพื่อนำไปประเมินผลการดำเนินโครงการ โดยพิจารณาจากความสามารถดำเนินการได้ตามแผน การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มในการปฏิบัติตามแผน การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินการ จากนั้นนำผลการประเมินดังกล่าว ทำการปรับปรุงแผนให้มีความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่มีการดำเนินต่อเนื่องในชุมชน จำนวน 8 โครงการ ทั้งนี้โดยการปรับเปลี่ยนสถานที่ในการดำเนินการ เพิ่มการประชาสัมพันธ์ เพิ่มจำนวนสมาชิกภายในกลุ่ม การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ทำความเข้าใจกับผู้ปกครองเด็กปรับเปลี่ยนจากการปฏิบัติเป็นการประชาสัมพันธ์ และเสนอส่วนราชการให้เห็นความสำคัญ จากนั้นนำแผนที่ได้ปรับปรุงไปดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการประเมินผล ปรับปรุงแผน และการปฏิบัติตามแผนในลักษณะเป็นวงจร จากการดำเนินการในรูปแบบดังกล่าว ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ

นอกจากนี้ยังทำให้ได้โครงการต่าง ๆ ที่สามารถนำไปดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องในชุมชน ได้แก่ โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด โครงการทำหมันสัตว์ โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” โครงการขยะแลกของใช้ และโครงการขยะเป็นทอง ซึ่งการดำเนินการตามรูปแบบดังกล่าวทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และทำให้คุณภาพการสุขาภิบาลที่พักอาศัยในชุมชนดีขึ้น

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด จากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน และ 2) เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบในด้าน ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้เป็นผู้ปกครองนักเรียนของโรงเรียนอนุบาลดวงประทีปในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2550 จำนวน 25 คน ซึ่งพักอาศัยใน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากผู้ปกครองนักเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม-มีนาคม 2551 ด้วยวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามทั้งก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติ t-test เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่ศึกษาระหว่างก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสนทนากลุ่ม และการสังเกต จากนั้นทำการวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ในระยะดำเนินการวิจัยโดยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการตามกระบวนการของเทคนิคเอไอซี แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพปัญหา และการกำหนดความต้องการเกี่ยวกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา ประกอบด้วย การคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการ และการจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย การแบ่งความรับผิดชอบและการแบ่งรายละเอียดของการดำเนินงาน 4) การปฏิบัติตามแผนเป็นเวลา 1 เดือน และ 5) ขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน

สรุปผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิจัย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในงานวิจัยครั้งนี้เป็นเพศหญิงเกือบทั้งหมด ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส อายุ 20-50 ปี ระดับการศึกษาตั้งแต่ต่ำกว่าประถมศึกษาจนถึงปริญญาตรี ทุกคนสามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ ส่วนอาชีพแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ไม่พบกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพ ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ และมีบางคนไม่ได้ทำงานนอกบ้าน (พ่อบ้าน/แม่บ้าน) ส่วนรายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่างทั้งของตนเองและรายได้รวมครอบครัว มีรายได้ไม่มากนัก ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนของตนเองไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน รายได้รวมครอบครัวไม่เกิน 20,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้พบว่าประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในภาคกลาง และส่วนใหญ่มีระยะเวลาอาศัยในชุมชนไม่เกิน 30 ปี นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดไม่เคยเข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาก่อน อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเครียดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสาเหตุของความเครียดเกิดจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มตัวอย่างไม่ดีนักไม่ดีนัก

2) จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ พบว่าภายหลังระยะดำเนินการค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่ศึกษาสูงขึ้นกว่าก่อนระยะดำเนินการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการตามรูปแบบที่พัฒนามีประสิทธิผลทำให้กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากขึ้นอย่างชัดเจน

3) ในระยะดำเนินการพบว่ามีโครงการเกิดขึ้น จำนวน 16 โครงการ โครงการส่วนใหญ่สามารถแก้ปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเฉพาะบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม ซึ่งการดำเนินกิจกรรมในชุมชนไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนไม่มากนัก อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมของโครงการต่างๆ ทำให้ประชาชนมีการตื่นตัวเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพิ่มขึ้น จากการประเมินผลและปรับปรุงแผนพบว่า มีโครงการที่มีระดับความสำเร็จมาก 8 โครงการ ระดับความสำเร็จปานกลาง 6 โครงการ ระดับความสำเร็จน้อย 1 โครงการ และไม่ประสบความสำเร็จ 1 โครงการ โดยมีโครงการที่ดำเนินการต่อเนื่องในชุมชน 8 โครงการ

4) จากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดได้เข้าร่วมกิจกรรมและมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมในรูปแบบที่พัฒนาในทุกขั้นตอน ทั้งด้านกระบวนการจัดการ ด้านการดำเนินกิจกรรม และด้านผลที่เกิดกับสิ่งแวดล้อม ยกเว้นในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน ที่กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจไม่มากนัก เนื่องจากการไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน แต่ได้รับความร่วมมือจากเด็กเป็นอย่างดี

5) จากการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนที่ศึกษา ตามแนวทางการสังเกตซึ่งครอบคลุมความต้องการพื้นฐานทั้ง 4 ด้าน ได้แก่1) ด้านสรีรวิทยา 2) ด้านจิตวิทยา

3) ด้านการป้องกันโรค และ 4) ด้านการป้องกันอุบัติเหตุ พบว่าก่อนระยะดำเนินการมีคุณภาพไม่ดีนัก ในด้านขยะที่มีเป็นจำนวนมาก ท่อระบายน้ำอุดตัน ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน และด้านอื่นๆ แต่เมื่อสิ้นสุดระยะดำเนินการพบว่า คุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนดีขึ้นเฉพาะในบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมเท่านั้น ส่วนบริเวณอื่นยังคงมีลักษณะคงเดิม

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ได้ข้างต้น ได้ทำการอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่า

2. ผลการพัฒนารูปแบบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ในชุมชนแออัด

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ

4. สรุปความสำเร็จของรูปแบบที่พัฒนา

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป จำนวน 25 คน ที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร โดยชุมชนที่ศึกษามีปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสูง ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู (บังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ. 2549ก : 110-128) จากข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างข้างต้น มีลักษณะใกล้เคียงกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยเคยศึกษาไว้ทั่วทั้งชุมชนคลองเตย (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ก) ที่พบว่าโดยส่วนใหญ่ประชาชนในชุมชนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีรายได้ในส่วนของตนเองโดยเฉลี่ยส่วนใหญ่ไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน และรายได้เฉลี่ยรวมภายในครอบครัว โดยเฉลี่ยส่วนใหญ่ไม่เกิน 20,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนไม่ต่ำกว่า 10 ปี ดังนั้นจะเห็นว่าโดยส่วนใหญ่ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนทั้งหมดของชุมชนคลองเตย มีลักษณะใกล้เคียงกันโดยอยู่ในระดับต่ำ จนถึงปานกลาง จากลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวที่ไม่ดีนัก ทำให้ประชาชนต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากรายได้ข้างต้น ไม่น่าจะพอกับค่าใช้จ่ายในปัจจุบันที่มีค่าครองชีพค่อนข้างสูงมากกว่าในอดีต ดังนั้นจึงมีการจัดกลุ่มประชาชนในชุมชนแออัดอยู่ในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยของประเทศ ทั้งนี้การเคหะแห่งชาติได้ดำเนินการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือหลายโครงการ เช่น โครงการปรับปรุงชุมชนแออัดในที่ดินเดิม และโครงการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ เพื่อปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่และที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ให้มีสภาพแวดล้อในการอยู่อาศัยให้ดีขึ้น เช่น การปรับปรุงถนน ระบบระบายน้ำ การจัดเก็บขยะ เป็นต้น รวมถึงการจัดหาที่อยู่ใหม่ ให้แก่ประชาชนที่ประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยจากการเกิดเพลิงไหม้ ไล่ที่ และประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่ต้องการที่อยู่อาศัยใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยและความมั่นคงในการดำรงชีวิต รวมทั้งการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดให้ดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการกระจาย

อำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. 2551: 1-9) อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในชุมชน เนื่องจากในปัจจุบันประชากรในชุมชนแออัดทั่วทั้งกรุงเทพมหานครมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ความช่วยเหลือดังกล่าวเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง

2. ผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด

1.1 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1.1 ของการวิจัย เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การรับรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเอง และความตั้งใจในการปฏิบัติ โดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของตัวแปรดังกล่าวระหว่างก่อนและหลังระยะดำเนินการวิจัย โดยการทดสอบค่าเฉลี่ยของสองกลุ่มที่สัมพันธ์กันด้วยสถิติ t-test Dependent พบว่าภายหลังการวิจัยกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยของปัจจัยเหล่านี้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) ทุกปัจจัย แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาครั้งนี้มีประสิทธิผลให้ปัจจัยดังกล่าวสูงขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ปัจจัยดังกล่าวนับว่าเป็นที่นิยมนำไปใช้ในการประเมินผลการศึกษาเพื่อสร้างพลัง (จิตชนก หัสดี. 2541) ได้แก่ การวัดพฤติกรรมของบุคคล (กรณีใช้การสร้างพลังเป็นกระบวนการ) และการเห็นคุณค่าในตนเอง (กรณีใช้การสร้างพลังเป็นผลลัพธ์) เป็นต้น อย่างไรก็ตามกรณีใช้การสร้างพลังเป็นผลลัพธ์ สามารถวัดที่ตัวแปรความเชื่อในความสามารถในการปฏิบัติ (น่าจะเป็นตัวแปรเดียวกันกับความคาดหวังในความสามารถตนเอง) การรวมตัวกันวางแผนและจัดกิจกรรมของกลุ่ม ความพึงพอใจในการรวมกลุ่ม และการสนับสนุนทางสังคมของสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น ในส่วนของการวัดผลกระทบของการสร้างพลังนั้น สามารถวัดได้จากการเปลี่ยนแปลงสภาพอนามัยสิ่งแวดล้อม และการลดลงของปัญหาสาธารณสุข ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากทั้งสามส่วน จะเห็นว่างานวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวัดทุกส่วนของการประเมินผลการศึกษาเพื่อสร้างพลังจึงแสดงถึงความสำเร็จของการนำทฤษฎีการสร้างพลังมาใช้ในการศึกษาเป็นอย่างดี

ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าภายหลังระยะดำเนินการพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่างสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องการให้เกิดขึ้นในงานวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากการมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของบุคคล ย่อมนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นงานวิจัยส่วนใหญ่จึงมุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในด้านต่างๆ เป็นสำคัญ โดยการนำทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการเสริมสร้างพฤติกรรม ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าการดำเนินการดังกล่าวพบค่อนข้างมากในการปรับ

เปลี่ยนพฤติกรรมทางด้านสุขภาพ ยกตัวอย่างเช่น สาขาการพยาบาล สาขาสาธารณสุขศาสตร์ และเวชศาสตร์ชุมชน เป็นต้น โดยตัวอย่างของงานวิจัยที่นำทฤษฎีการสร้างพลังมาใช้ เช่น การศึกษาของ อัจฉรา พงษ์ไทย (2538) ได้ศึกษาพัฒนาอาสาสมัครแม่บ้าน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการป้องกันโรคอุจจาระร่วง การศึกษาของประภาเพ็ญ สุวรรณ และคนอื่นๆ (2540) เกี่ยวกับประสิทธิผลของโครงการป้องกันและควบคุมเอดส์ในสถาบันครอบครัว นอกจากนี้ ณัฐพล หาญโสภี (2540 : ก-ข) ศึกษาโปรแกรมการสร้างพลังในการส่งเสริมพฤติกรรมการป้องกันการเสพแอมเฟตามีนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 จังหวัดสระบุรี และการศึกษาของ ปริญญา ผกานนท์ (2543) เกี่ยวกับผลของโปรแกรมสุขศึกษาในการพัฒนาพฤติกรรมการควบคุมลูกน้ำยุงลาย เป็นต้น ซึ่งการศึกษาทั้งหมดใช้ทฤษฎีการสร้างพลังมาร่วมดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ทางด้านสุขภาพ และพบว่าภายหลังการวิจัยมีการเพิ่มขึ้น ของค่าเฉลี่ยของตัวแปรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมที่พึงประสงค์และปัจจัยที่ศึกษาสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ในส่วนปัจจัยด้านการรับรู้ พบว่าภายหลังระยะดำเนินการกลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) ทั้งนี้การรับรู้ดังกล่าวกลุ่มตัวอย่างไม่ได้รับการเสริมสร้างจากผู้วิจัยโดยตรง แต่ได้เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของระยะดำเนินการ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต ที่กลุ่มตัวอย่างมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน และขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจะต้องมีปรึกษาและค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ยกตัวอย่างเช่น สมาชิกกลุ่ม 4 ที่ดำเนินโครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” มีการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมได้เองจากสื่อต่างๆ นั่นแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างได้เกิดการรับรู้ขึ้นในการทำกิจกรรมในส่วนนี้ ทั้งนี้เช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างคนอื่นๆ ที่มีการหาข้อมูลหรือไปติดต่อหน่วยงานต่างๆ ในการปฏิบัติตามแผน ก็ทำให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยขึ้นได้อย่างไม่รู้ตัว จากการที่การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่างเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าการดำเนินการครั้งนี้ได้สร้างการรับรู้ให้แก่กลุ่มตัวอย่างเกิดขึ้นเป็นอย่างดี และการรับรู้ดังกล่าวย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย ตามทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคของโรเจอร์ส (Rogers. 1983) ที่กล่าวว่า การรับรู้นับเป็นสื่อกลางที่ทำให้บุคคลเกิดความกลัว ซึ่งโรเจอร์สได้กำหนดตัวแปรที่ทำให้บุคคลเกิดความกลัว 3 ตัวแปร ได้แก่ การรับรู้ความรุนแรงของโรค การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรค และความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนอง ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการประเมินการรับรู้ในภาพรวมไม่ได้แยกเป็นตัวแปรย่อยตามแนวคิดของโรเจอร์ส

อย่างไรก็ตามปัจจัยที่ศึกษาอีกปัจจัยหนึ่ง ได้แก่ ความคาดหวังในความสามารถตนเองที่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ ปัจจัยดังกล่าวนับเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ซึ่งได้มีการเพิ่มเติมขึ้นโดยแมดดุกซ์และโรเจอร์ส (Mackay. 1992 : 25; citing Maddux; & Rogers. 1983) ผู้วิจัยให้ความสนใจดังกล่าว เนื่องจากเป็นปัจจัยหนึ่งที่ใช้ในการประเมินผลการศึกษาเพื่อสร้างพลัง และยังเป็นปัจจัยที่ผู้วิจัยเคยศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ ซึ่งมี

ลักษณะคล้ายกับพฤติกรรมของการศึกษาครั้งนี้ ที่พบว่าภายหลังการให้โปรแกรมสุขศึกษา ปัจจัยดังกล่าวสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ข : 77-87) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะเห็นว่าให้ผลการวิจัยที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับเบ็ค์กและลัน (Mackay. 1992 :34 ; citing Beck; & Lund.198?) ที่พบว่า ความคาดหวังในความสามารถของบุคคล เป็นตัวทำนายซึ่งมีอำนาจสูงสุดต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยความคาดหวังความสามารถตนเอง เกิดขึ้นจาก 4 แนวทาง ได้แก่ 1) ความสำเร็จในการทำงาน 2) การได้เห็นประสบการณ์จากผู้อื่น 3) การพูดชักจูงจากผู้อื่น และ 4) ความตื่นตัวทางร่างกาย ซึ่งเมื่อพิจารณาการดำเนินกิจกรรมของการวิจัยครั้งนี้ จะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่าง ได้รับทั้ง 4 แนวทาง ในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัย ดังนั้นจึงทำให้มีการเพิ่มขึ้นของปัจจัยนี้ อย่างชัดเจน

ในส่วนของปัจจัยการเห็นคุณค่าในตนเอง พบว่าภายหลังระยะดำเนินการวิจัย ปัจจัยดังกล่าวสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) เช่นเดียวกับปัจจัยอื่นที่ศึกษา ทั้งนี้มีงานวิจัยเป็นจำนวนมากให้ความสนใจในปัจจัยดังกล่าว เนื่องจากการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ และนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่นิยมใช้ในการประเมินผลการศึกษาเพื่อสร้างพลังเช่นเดียวกับตัวแปรที่ได้กล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตามปัจจัยด้านการเห็นคุณค่าในตนเองของการศึกษาครั้งนี้ มีลักษณะของเนื้อหาในแบบสอบถามในแนวกว้าง ไม่ได้มุ่งเน้นด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้ผู้วิจัยพิจารณาว่า การเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเอง เป็นการประเมินตนเองในความสามารถ ความสำคัญ ความมีค่า และการประสบความสำเร็จ ซึ่งควรเป็นลักษณะคำถามในแนวกว้างมากกว่าที่จะมีลักษณะเฉพาะเจาะจง โดยงานวิจัยส่วนใหญ่ ได้สร้างแนวคำถามในลักษณะเดียวกับงานวิจัยครั้งนี้ และจากผลการวิจัยที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเพิ่มขึ้นในปัจจัย การเห็นคุณค่าในตนเองอย่างชัดเจน อาจเกิดจากการที่กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และแสดงความสามารถในการคิดโครงการต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยไม่มีการปิดกั้นความคิด หรือติติงจากผู้วิจัยแต่อย่างใด อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนทางสังคม ทุกด้านอย่างเหมาะสม ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความภาคภูมิใจในตนเองหรือเกิดการเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น

ในส่วนปัจจัยความตั้งใจในการปฏิบัติพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเพิ่มขึ้นของปัจจัยดังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) เช่นเดียวกับปัจจัยอื่นข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนามีผลทำให้ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยสูงขึ้น ซึ่งปัจจัยที่ศึกษานี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เพิ่มเติมจากปัจจัยอื่นที่กล่าวข้างต้น เนื่องจากการศึกษาพฤติกรรมที่มีลักษณะคล้ายกับพฤติกรรมครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยด้านความตั้งใจจะเกิดขึ้นก่อนการมีพฤติกรรมของบุคคล (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ข : 77-87) ทั้งนี้จากการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ความตั้งใจในการปฏิบัติ สามารถทำนายพฤติกรรมได้ดีที่สุด (Fishbein; & Ajzen. 1975 : 372-374) ซึ่งแนวคิดนี้ตรงกับ “ทฤษฎีกระทำด้วยเหตุผล” โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และรู้จักใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างเป็นระบบในการตัดสินใจเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นได้มีการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของตนเองก่อนที่จะตัด

สินในกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใด โดยพบว่าความตั้งใจในการปฏิบัติของบุคคล มีตัวกำหนดที่สำคัญ 2 ประการ คือ เจตคติหรือเจตคติของบุคคลที่มีต่อพฤติกรรม และการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงในการที่จะทำพฤติกรรมนั้น ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้มีกลุ่มอ้างอิงให้กลุ่มตัวอย่างเห็นและนำเป็นแบบอย่างได้เป็นอย่างดี ได้แก่ ผู้วิจัย สมาชิกกลุ่มอื่นที่ประสบความสำเร็จ และครู เป็นต้น ทั้งนี้ได้มีงานวิจัยเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทำให้ความตั้งใจในการมีพฤติกรรมของบุคคลเพิ่มมากขึ้น

1.2 ผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชน

ผลที่ได้จากการพัฒนารูปแบบในครั้งนี้ ทำให้ได้โครงการต่างๆ ที่สามารถนำไปดำเนินการได้ในชุมชนที่ศึกษาตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง จากผลการวิจัยพบว่าขั้นตอนในระยะดำเนินการทำให้ได้โครงการเพื่อพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย จำนวนทั้งสิ้น 16 โครงการ โดยเป็นโครงการที่เกิดจาก 1) สมาชิกกลุ่ม 1 จำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ โครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่น และโครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ 2) สมาชิกกลุ่ม 2 จำนวน 2 โครงการ ได้แก่ โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด และโครงการทำหมันสัตว์ 3) สมาชิกกลุ่ม 3 จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ โครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน และโครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก 4) สมาชิกกลุ่ม 4 จำนวน 2 โครงการ ได้แก่ โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” และโครงการขยะแลกของใช้ และ 5) สมาชิกกลุ่ม 5 จำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการขยะเป็นทอง โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด และโครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา นอกจากนี้มีโครงการที่ครูใหญ่และผู้วิจัยได้คิดขึ้นและร่วมกันดำเนินการ 1 โครงการ ได้แก่ โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน

จากโครงการต่างๆ ทั้งหมดที่ได้กล่าวข้างต้น พบว่าในการปฏิบัติตามแผน โดยการดำเนินตามโครงการที่สร้างขึ้นนั้น ระดับของความสำเร็จของโครงการ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

<u>โครงการที่มีระดับความสำเร็จมาก 8 โครงการ</u> ได้แก่ โครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่น โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” โครงการขยะแลกของใช้ โครงการขยะเป็นทอง และ โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน

<u>โครงการที่มีระดับความสำเร็จปานกลาง 6 โครงการ</u> ได้แก่ โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ และโครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ โครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด และโครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา

<u>โครงการที่มีระดับความสำเร็จน้อย 1 โครงการ</u> ได้แก่ โครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก

<u>โครงการที่ไม่ประสบความสำเร็จ 1 โครงการ</u> ได้แก่ โครงการทำหมันสัตว์

จากการจัดระดับความสำเร็จของโครงการต่างๆ ที่กลุ่มตัวอย่างได้สร้างและนำไปปฏิบัติดังกล่าว ผู้วิจัยประเมินตามการนำไปปฏิบัติตามแผนของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งการได้รับความร่วมมือทั้งจากสมาชิกในกลุ่มเอง และความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน อีกทั้งประเมินจากการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมตามวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการ ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการที่ประสบความสำเร็จในระดับมากนั้น เป็นโครงการที่กลุ่มตัวอย่างดำเนินการได้เอง โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ เช่น โครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่น โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด และโครงการขยะแลกของใช้เป็นต้น ทั้งนี้จากผลการวิจัยในระยะการปฏิบัติตามแผนนั้น พบว่าความสำเร็จของโครงการต่างๆ ขึ้นอยู่กับ ลักษณะของสมาชิกกลุ่มว่ามีความเป็นผู้รับผิดชอบและมีลักษณะเป็นผู้นำมากน้อยเพียงใด ทั้งยังขึ้นกับสัมพันธภาพของกลุ่มตัวอย่างกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้การเป็นอาสาสมัครหรือสมาชิกในชุมชน นับว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จของการดำเนินโครงการ อย่างไรก็ตามจากโครงการที่ประสบความสำเร็จในระดับมากนั้น สมาชิกกลุ่มได้มีการดำเนินการต่อเนื่องในชุมชน ได้แก่ โครงการสอนลูกทำความสะอาด โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” โครงการขยะแลกของใช้ โครงการขยะเป็นทอง และโครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน ซึ่งโครงการดังกล่าว นับเป็นโครงการที่ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่มีการแลกขยะกับสิ่งของหรือต้นไม้ นับว่าเป็นโครงการทำให้เกิดแรงจูงใจให้ประชาชนในชุมชนมีการตื่นตัวเกี่ยวกับการแยกขยะที่ใช้ได้และใช้ไม่ได้ ถึงแม้ว่าความสะอาดภายในชุมชนยังไม่เกิดขึ้นในทันที แต่ก็ทำให้พฤติกรรมในการทิ้งขยะปรับเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามจากโครงการที่มีการแลกขยะกับสิ่งของ นับว่ามีความใกล้เคียงกับ “โครงการขยะแลกไข่” ที่มีการดำเนินการอยู่ในขณะนี้ (วัลรบ หิริกูล. 2550) ผู้วิจัยคิดว่า “โครงการขยะแลกไข่” อาจมีความไม่สะดวกบ้างเกี่ยวกับการขนส่งไข่ที่แตกได้ง่ายและมีการกำหนดวันแลกไว้ไม่บ่อยมากนัก (อาจเนื่องความจำเป็นทางด้านบุคลากร และสถานที่) อย่างไรก็ตาม โครงการขยะแลกของใช้ ที่ดำเนินการโดยสมาชิกกลุ่ม 4 ได้รับความสนใจจากเด็กเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีสิ่งของที่หลากหลายในการนำมาแลกได้ ผู้รับผิดชอบโครงการดังกล่าว ซึ่งเป็นอาสาสมัครในชุมชน มีความไม่สะดวกที่จะดำเนินการโครงการดังกล่าวต่อไปเนื่องจากมภาระกิจค่อนข้างมาก ได้มอบหมายให้กลุ่มแกนนำเด็กในชุมชนสานต่อโครงการนี้ต่อไป จากความคิดของสมาชิกกลุ่มคนดังกล่าวนับว่าเป็นความคิดที่ดีในการสานต่อกิจกรรม โดยให้เด็กๆ ที่สามารถเป็นแกนนำได้ เป็นผู้สืบทอดการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และยังเป็นการปลูกฝังความตระหนักเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนอีกด้วย จากโครงการของสมาชิกกลุ่ม 4 พบว่าโครงการของกลุ่มนี้ประสบความสำเร็จในระดับมากทุกโครงการ ได้แก่ โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” และโครงการขยะแลกของใช้ ในขั้นตอนประเมินผลและปรับปรุงแผน สมาชิกกลุ่มเสนอว่าควรรวมโครง

การเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ และโครงการขยะแลกของใช้ไว้ด้วยกัน เนื่องจากพบว่าต้นไม้นับว่ามีราคาแพง และการเดินทางไปซื้อค่อนข้างลำบาก อาจทำให้เกิดการขาดทุนได้ โดยผู้วิจัยได้เห็นควรให้มีการรวมโครงการทั้งสองไว้ด้วยกัน อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าประชาชนจะชอบแลกต้นไม้มากกว่าแลกของก็ตาม

นอกจากนี้โครงการที่นับว่าประสบความสำเร็จอีก 2 โครงการ ได้แก่ โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน และโครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” ซึ่งโครงการแรกเป็นโครงการของสมาชิกกลุ่ม 3 ซึ่งสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งมีความรู้ทางด้านไฟฟ้า ได้เสนอความคิดโครงการขึ้นและเป็นผู้รับผิดชอบได้ดีและมีประสิทธิภาพ โครงการดังกล่าวยังคงมีการดำเนินการต่อไปในชุมชน เนื่องจากมีประชาชนมาขอรับบริการคำปรึกษาอยู่โดยตลอด ทั้งนี้ในชุมชนคลองเตยได้เกิดเพลิงไหม้เป็นประจำ ประชาชนจึงหวาดกลัวที่จะเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าโครงการต่างๆ ที่ได้ร่างขึ้นมานั้น ถ้าสมาชิกกลุ่มมีความรู้หรือมีอาชีพที่เกี่ยวข้องได้กับโครงการ ก็จะทำให้โครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จ เช่นเดียวกับ โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชนเช่นกัน ในส่วนของโครงการ เสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” พบว่าสมาชิกกลุ่มคนหนึ่ง ได้เป็นผู้ดำเนินการออกเสียงตามสายในชุมชนเป็นประจำอยู่แล้ว โดยได้เป็นผู้เสนอโครงการดังกล่าวและเป็นผู้รับผิดชอบในการออกเสียงตามสายโดยได้ทำการหาข้อมูลเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และดำเนินการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และยังคงมีการดำเนินการต่อไป จากตัวอย่างดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่า การดำเนินโครงการโดยเสริมในส่วนของกิจกรรมที่มีอยู่แล้ว ก็จะทำให้โครงการสำเร็จได้โดยง่าย และไม่ใช้ทรัพยากรที่ต้องหามาใหม่มากนัก เช่นเดียวกับโครงการขยะเป็นทอง ซึ่งเป็นโครงการของสมาชิกกลุ่มชุมชนโรงหมู พบว่าสมาชิกในชุมชนดังกล่าวมีความไม่สะดวกในการดำเนินโครงการ ดังนั้นสมาชิกกลุ่ม 2 จึงนำไปดำเนินการแทนและพบว่าประสบความสำเร็จในระดับมากเช่นกัน ทั้งนี้โครงการดังกล่าวได้รับความสนใจจากเด็กๆ ค่อนข้างมาก เนื่องจากมีของเล่นและขนมสำหรับมาแลก และเด็กในชุมชนดังกล่าวมีความชอบในกิจกรรมที่ทางสมาชิกกลุ่ม 1 ดำเนินกิจกรรมในโครงการสอนลูกรักษาความสะอาดเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะค่อนข้างเหนื่อยในการช่วยกันกวาดซอยที่ตนเองอยู่ก็ตาม ทั้งนี้อาจเกิดจากการที่เด็กๆ ในชุมชนขาดความสนใจจากผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับตนเอง จึงรู้สึกมีคุณค่าและสนุกสนานในการรวมกลุ่มกับเพื่อนๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งสมาชิกกลุ่ม 1 ยังคงมีการดำเนินโครงการดังกล่าวต่อไปในชุมชน

ในส่วนของโครงการที่ประสบความสำเร็จระดับปานกลางในงานวิจัยครั้งนี้ จำนวน 6 โครงการ ได้แก่ โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ โครงการร่วมมือร่วมกันทำ โครงการขยะในบ้านขยายผลในชุมชน โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด และโครงการสะอาดเริ่มที่บ้านเรา เป็นโครงการที่สมาชิกกลุ่มมีการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง แต่ได้รับความร่วมมือกับประชาชนในชุมชนไม่มากนัก ซึ่งโครงการดังกล่าวประกอบด้วยโครงการที่สมาชิกดำเนินการในที่พักอาศัยของตนเอง ได้แก่ โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ และโครงการสะอาดเริ่มที่บ้านเรา โครงการทั้งสองประสบความสำเร็จเฉพาะสมาชิกในกลุ่มทำในบ้านตน

เองเท่านั้น ส่วนโครงการร่วมมือร่วมกันทำ โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด เป็นโครงการที่เน้นการรณรงค์ในชุมชน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากประชาชนบ้างแต่ไม่มากนัก ทั้งนี้โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน เป็นโครงการที่เน้นการร่วมกันทำความสะอาดชุมชน ซึ่งสมาชิกกลุ่มร่วมกันทำและมีประชาชนมาร่วมบ้างพอสมควร อย่างไรก็ตามโครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน ของสมาชิกกลุ่ม 3 ถึงแม้ว่าจะมีประชาชนมาร่วมไม่มากนัก แต่มีผลทำให้คุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในซอยดังกล่าวดีขึ้นอย่างเด่นชัด และทำให้ประชาชนได้ตื่นตัวในการรักษาความสะอาดเป็นอย่างดี ที่มีผลทำให้สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดีขึ้นกว่าก่อนดำเนินการอย่างชัดเจน และยังพบว่าประชาชนในชุมชนดังกล่าวเริ่มเกิดพฤติกรรมการเลียนแบบขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นสัญญาณที่ดีในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนต่อไป

โครงการที่ประสบความสำเร็จน้อย พบว่ามีจำนวน 1 โครงการ ได้แก่ โครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก โครงการดังกล่าวเป็นโครงการของสมาชิกกลุ่ม 3 ซึ่งเป็นกลุ่มที่สมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบสูง การดำเนินการโครงการในระยะเริ่มต้น สมาชิกกลุ่มได้ติดต่อทางสำนักงานเขตให้ทำการฉีดพ่นสารเคมีในชุมชน และได้รับความร่วมมือจากทางสำนักงานเขตเป็นอย่างดี แต่กลับพบว่าประชาชน ไม่อนุญาตให้ทำการฉีด เนื่องจากจะต้องออกนอกบ้านเป็นเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ทำให้บ้านที่มีเด็กเล็ก และร้านค้าต่างๆ ไม่สะดวกที่จะให้ดำเนินการ ดังนั้นทางสมาชิกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนแผนการจากการดำเนินการพ่นสารเคมี เป็นการรณรงค์เพื่อป้องกันยุงลายแทน โดยการแจกแผ่นพับให้แก่ประชาชนในชุมชนแทน ทั้งนี้อาจเกิดจากการที่ประชาชนในชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการเกิดไข้เลือดออกนัก เนื่องจากยังไม่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องดังกล่าวนั่นเอง

อย่างไรก็ตามโครงการที่ไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จได้แก่ โครงการทำหมันสัตว์ ซึ่งดำเนินการโดยสมาชิกกลุ่ม 2 ทางสมาชิกกลุ่มไม่สามารถติดต่อหน่วยงานต่างๆ ให้มาดำเนินการในชุมชนได้ เนื่องจากข้อจำกัดในด้านต่างๆ ค่อนข้างมาก ทั้งนี้จะต้องมีสุนัขที่ต้องการให้ทำหมันตั้งแต่ 50 ตัว ขึ้นไป ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจะมาดำเนินการให้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ติดต่อองค์กรเอกชน คือศูนย์ดอกซ์เช้น (Dogchance) ซึ่งตั้งอยู่ที่สุขุมวิท ซอย 51 มีการดำเนินกิจกรรมทำหมันให้สุนัขจรจัด โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย แต่ผู้ที่ต้องการทำหมันสุนัขจะต้องนำสุนัขไปเอง และมารับสุนัขกลับภายหลังการทำหมัน 7 วัน เพื่อให้สุนัขได้อยู่ในความดูแลของสัตวแพทย์ก่อน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มอบหมายให้สมาชิกกลุ่มเป็นผู้ประสานงานติดต่อในกรณีที่มีผู้ต้องการทำหมันสุนัข อย่างไรก็ตามการทำหมันสุนัขในชุมชนมีการดำเนินการอยู่บ้างแล้วจากหน่วยงานของสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร แต่ค่อนข้างเป็นระยะเวลานานที่จะเวียนไปในแต่ละชุมชน เนื่องจากชุมชนในกรุงเทพมหานครมีอยู่เป็นจำนวนมาก

ในส่วนของโครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียนนั้น เป็นโครงการที่คิดขึ้นโดยครูใหญ่และผู้วิจัย เพื่อต้องการให้ประชาชนตระหนักถึงโรคที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม และได้ดำเนินการครั้งแรก โดยการตรวจเด็กนักเรียนโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป จำนวน 186 คน พบไข่พยาธิเข็มหมุดในเด็ก จำนวน 12 คน ทั้งนี้ได้มีการแนะนำผู้ปกครองให้เห็นความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัยให้มีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย เนื่องจากยังมีโรคอีกเป็นจำนวนมากที่เกิดจาก

ความบกพร่องของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย โครงการดังกล่าวยังคงมีการดำเนินการต่อไป โดยมีเป้าหมายตรวจเด็กให้ทั่วทุกชุมชนในเขตคลองเตย กรุงเทพมหานครซึ่งโครงการดังกล่าวนับเป็นงานทางด้านการบริการวิชาการ ในหน่วยงานของผู้วิจัยซึ่งนับว่ามีประโยชน์ต่อการป้องกันและควบคุมโรคพยาธิเข็มหมุดในชุมชนอีกด้วย

จากความสำเร็จของการดำเนินโครงการดังกล่าว พบว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยในการพัฒนาด้านอื่น และมีการดำเนินการที่ใกล้เคียงกัน ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของสมใจ วินิจกุล และสมจิตร์ พะยอมยงค์ (2551 : ออนไลน์) ในการสร้างความเข้มแข็งชุมชนในการพัฒนาสุขภาพอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยใช้ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในประชาชนชุมชนวัดเทพนารี เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร พบว่า ในระยะก่อนดำเนินการศึกษาชุมชนไม่มีกิจกรรมที่แน่ชัดในการพัฒนาสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ส่วนในระยะดำเนินการพบว่าทุก ประชาชนและเจ้าหน้าที่ต่างๆ ได้เรียนรู้ร่วมกันในทุกขั้นตอนตั้งแต่การรับรู้ปัญหา วิเคราะห์หาแนวทางในการวางแผน โดยจัดทำโครงการหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในชุมชน หลังการดำเนินการศึกษาพบว่า เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมชุมชนหลายกิจกรรม เช่น การรณรงค์ความสะอาดชุมชน การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ นิทรรศการสุขภาพ การให้สุขศึกษา และการพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชน เป็นต้น โดยสรุปจะเห็นว่ากลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวทางที่ควรได้รับการส่งเสริม เนื่องจากเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดการยอมรับและนำสู่การค้นหาแนวทางให้ชุมชนสามารถรวมกลุ่มพัฒนาสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งจะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถดูแลตนเองได้อย่างยั่งยืนตลอดไปและการขยายผลการศึกษานี้ไปยังชุมชนอื่นๆ อีกด้วย จากการวิจัยดังกล่าวให้ผลการวิจัยเช่นเดียวกันกับผลวิจัยของการศึกษาครั้งนี้ ที่พบว่ามีภายหลังระยะดำเนินการได้เกิดกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นมาก และมีหลายโครงการที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เป็นจริงในชุมชน

นอกจากนี้ผลการวิจัยครั้งนี้มีความใกล้เคียงกับงานวิจัยของ สมใจ วินิจกุล และสุนันทา กระจ่างแดน (2551 : ออนไลน์) ศึกษาพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุข โดยใช้ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุข โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในกลุ่มประชาชนต่างๆ ในชุมชนวัดดาวดึงส์ษาราม ชุมชนศรีอุลัย ชุมชนคลองครุฑ และชุมชนโค้งถ่าน แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ใช้กระบวนการประชุมอย่างมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ โดยเทคนิคเอไอซี ผลการวิจัยสรุปได้ว่ากลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวทางที่ควรได้รับการส่งเสริม เนื่องจากการมีส่วนร่วมคิดค้นและลงมือแก้ไขปัญหา เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชนซึ่งสามารถนำผลการศึกษาที่ได้มาพัฒนาชุมชนของตนเองได้ และก่อให้เกิดพลังความรักสามัคคีของคนในชุมชน เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและต่อเนื่องตลอดไป และควรขยายผลการศึกษานี้ไปยังชุมชนอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของอาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งนับเป็นแกนนำในการดำเนินการด้านต่างๆ ทางด้านสุขภาพในชุมชน โดยในการ

ศึกษาครั้งนี้พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างบางคนที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน เช่นกัน และเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง และได้ปฏิบัติตามแผนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นแกนนำในชุมชน จะทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปด้วยความสำเร็จ และทำให้สามารถแก้ปัญหาในชุมชนได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยที่มีการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จในบริบทที่คล้ายกับงานวิจัยครั้งนี้ เช่น งานวิจัยของ ประวรดา โภชนจันทร์ (2551 : ออนไลน์) ที่ศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน ของประชาชนในจังหวัดนนทบุรี โดยทำการสำรวจและเปรียบเทียบพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยศึกษาพฤติกรรมของหัวหน้าครอบครัวหรือคู่สมรสในครอบครัวที่พักอาศัยในจังหวัดนนทบุรี ต่อความมีจิตสำนึก การรับรู้ข่าวสารข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีเหตุผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้เกิดจากเห็นความสำคัญและต้องการเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมต่อการมีจิตสำนึกมีระดับปฏิบัติค่อนข้างสูง นอกจากนี้พบว่าหากผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งมีมนุษยสัมพันธ์ดี ก็สามารถระดมความคิด หาแนวร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือนำโครงการด้านสิ่งแวดล้อมเข้าสู่ชุมชน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวเป็นการยืนยันผลการวิจัยในครั้งนี้ ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย เป็นกลุ่มที่เห็นความสำคัญของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเป็นอย่างดี ทำให้การดำเนินการกิจกรรมต่างๆ เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากงานวิจัยอื่นที่คล้ายคลึงกับงานวิจัยครั้งนี้พบว่าการดำเนินงานเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเช่นเดียวกับการศึกษาในครั้งนี้ อย่างไรก็ตามเทคนิคในการดำเนินกิจกรรมอาจมีความแตกต่างกันออกไปตามที่ผู้วิจัยกำหนดหรือเห็นความสำคัญ และยังขึ้นกับสภาพปัญหา ความเหมาะสมในชุมชน และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายในการดำเนินการวิจัยอีกด้วย ทั้งนี้จากการค้นคว้างานวิจัยทางด้านการพัฒนาเป็นจำนวนมาก พบว่ามีการดำเนินการในลักษณะใกล้เคียงกัน แตกต่างกันไปตามทฤษฎีที่นำมาใช้ และเทคนิคในการดำเนินกิจกรรมที่มีหลายเทคนิคด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น เทคนิคเอไอซี (AIC) และเทคนิคเอฟเอสซี (FSC) เป็นต้น ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่ได้รายงานในผลการวิจัยว่า การดำเนินการวิจัยประสบความสำเร็จและได้ผลเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตามคาดว่าในการดำเนินการโดยการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการและเทคนิคต่างๆ มาใช้นั้นอาจมีปัญหาในการดำเนินการไม่มากก็น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากความร่วมมือของกลุ่มตัวอย่าง ที่มักขาดหายไปจากภารกิจต่างๆ ดังนั้นการกำหนดกลุ่มตัวอย่างให้เกินจากการกำหนดไว้ ก็จะทำให้การวิเคราะห์ผลการวิจัย ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ นอกจากนี้การนำเทคนิคเพื่อดำเนินกิจกรรมมาใช้ร่วมกัน ยังไม่พบมีงานวิจัยเรื่องใดเคยศึกษาไว้ จึงนับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าจะนำมาทดลองและศึกษาประสิทธิผลที่ได้ ลักษณะดังกล่าวน่าจะมีการใช้ในกรณีที่งานวิจัยนั้นๆ มีกิจกรรมการดำเนินการค่อนมากและมีหลายขั้นตอน

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าโครงการที่ประสบความสำเร็จมากมีจำนวน 8 โครงการ โครงการที่ประสบความสำเร็จปานกลาง 6 โครงการ ประสบความสำเร็จน้อย 1 โครงการ และไม่ประสบความสำเร็จ 1 โครงการ โดยโครงการที่ประสบความสำเร็จมากเป็นโครงการที่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนเป็นอย่างดี และโครงการที่มีการดำเนินการต่อเนื่อง ได้แก่ โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” โครงการขยะแลกของใช้ โครงการขยะเป็นทอง โครงการตรวจพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียน และโครงการทำหมันสุนัข ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ติดตามการดำเนินงานและให้การสนับสนุนทางด้านต่างๆ ต่อไปในระยะเวลาหนึ่ง และยังคงให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนต่างๆ ร่วมกับหน่วยงานที่ต้องการความช่วยเหลือจากผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางมูลนิธิดวงประทีป โดยทางเลขานุการมูลนิธิดวงประทีป (นางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ) ได้แจ้งกับผู้วิจัยว่าทางมูลนิธิมีความต้องการดำเนินกิจกรรมในการแก้ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนคลองเตย โดยจะขอต้นแบบจากงานวิจัยเรื่องนี้เป็นแนวทางต่อไป

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังดำเนินการในการพัฒนารูปแบบ

3.1 ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

ผลการวิจัยจากการสนทนากลุ่ม ภายหลังเสร็จสิ้นระยะดำเนินการ โดยภาพรวมพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในขั้นตอนของการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต การสร้างแนวทางพัฒนา การสร้างแนวทางปฏิบัติ และขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน ค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นการดำเนินกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสนุกสนาน ไม่เครียด เป็นกันเอง และทำให้มีโอกาสในการแสดงออกด้านความคิดเห็นของตน อย่างไรก็ตามในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนนั้นกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจไม่มากจนถึงปานกลาง เนื่องจากในขั้นตอนนี้ได้เกิดปัญหา อุปสรรคอยู่หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติตามแผน รู้สึกพึงพอใจในส่วนของโครงการที่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม และมองเห็นความแตกต่างทางด้านกายภาพในชุมชนบริเวณที่มีการดำเนินการ อย่างไรก็ตามในส่วนของโครงการที่ประสบความสำเร็จไม่มากนักจึงทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ในส่วนของความพึงพอใจต่อจำนวนสมาชิกในกลุ่ม กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจน้อย โดยต้องการให้มีจำนวนสมาชิกกลุ่มมากกว่านี้ อย่างไรก็ตามในภาพรวมแล้วกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในรูปแบบที่พัฒนาครั้งนี้ ทั้งนี้ความพึงพอใจที่เกิดขึ้นเกิดจากการที่รูปแบบที่พัฒนามีการดำเนินการด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม โดยจะกล่าวถึงแต่ละด้าน ดังนี้

3.1.1 ด้านการบริหารจัดการ

จากการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างในด้านการบริหารจัดการ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจค่อนข้างมาก ทำให้ไม่ติดขัดในการทำกิจกรรมด้านต่างๆ ทั้งนี้เกิดจาก

การที่ผู้วิจัยได้มีการเตรียมการต่างๆ ไว้ล่วงหน้าในระยะเวลาหนึ่ง ทำให้มีเวลามากพอที่จะจัดเตรียมการต่างๆ ได้อย่างทันเวลา และไม่กระชั้นชิดนัก ประกอบกับมีการกำหนดระยะเวลาในการดำเนินการอย่างชัดเจน และได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญอย่างถี่ถ้วน จึงทำให้ทราบถึงข้อบกพร่อง ในระยะต่างๆ ก่อนที่จะมีการดำเนินการเกิดขึ้น นอกจากนี้การติดต่อขอความช่วยเหลือจากทางครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลดวงประทีปยังได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดี รวมทั้งทางด้านการติดต่อขอใช้ห้องประชุม การรับสมัครผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย การแจ้งข่าวสารแก่ผู้ปกครองนักเรียน การจัดเตรียมอาหารว่าง และอาหารกลางวัน จึงทำให้ผู้วิจัยหมดภาระในการดำเนินการดังกล่าวและการจัดการต่างๆ ไม่มีปัญหา อุปสรรค แต่อย่างใด ดังนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่างานวิจัยครั้งต่อไปที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ควรมีผู้ติดต่อประสานงานด้านต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพจากประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะควรเป็นผู้ที่ทำงานประจำอยู่ในสถานที่ต้องการศึกษานั้นๆ จะทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จมากขึ้น นอกจากนี้โดยควรเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเป็นมิตรเป็นกันเองและกล้าคิดกล้าตัดสินใจในกรณีที่ผู้วิจัยไม่สามารถดำเนินการได้ จะทำให้เกิดความพึงพอใจและนำไปสู่การแก้ปัญหาในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนของสถานที่ดำเนินการนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชุมเชิงปฏิบัติการที่มีการจัดกิจกรรมกลุ่ม ควรเลือกสถานที่ที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากจะไม่ทำให้เกิดความลำบากในการเดินทาง ซึ่งอาจทำให้กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมไม่ครบถ้วนได้ โดยการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้จัดขึ้น ณ ห้องประชุมมูลนิธิดวงประทีป ซึ่งเป็นสถานที่ที่แวดล้อมด้วยชุมชนที่ศึกษา (ยกเว้น ชุมชนโรงหมู) ทำให้กลุ่มตัวอย่างเดินทางมาโดยง่าย และทำกิจกรรมภายในบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว อีกทั้งยังเป็นสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างมีความคุ้นเคยทำกิจกรรมอื่นๆ อยู่บ่อยครั้ง จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างไม่เกิดความตื่นเต้น และรู้สึกผ่อนคลายเนื่องจากความเคยชินในสถานที่ดังกล่าว นอกจากนี้จากการใช้ห้องประชุมใหญ่ของมูลนิธิดวงประทีป พบว่ามีครุภัณฑ์ค่อนข้างครบเหมาะแก่การจัดกิจกรรมกลุ่มอย่างครบถ้วน จึงทำให้ผู้วิจัยลดภาระด้านการจัดสถานที่ในการดำเนินกิจกรรมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นความสำเร็จที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างพึงพอใจประการหนึ่ง ได้แก่ สถานที่ที่มีความเหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมนั่นเอง

การบริหารจัดการด้านเกี่ยวข้องกับการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างนั้น นับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้เป็นกลุ่มที่จัดว่าเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมของทางโรงเรียน ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีความกระตือรือร้นในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีความมั่นใจตนเองและกล้าแสดงออกสูง ทำให้ผู้วิจัยไม่ต้องอธิบายการดำเนินกิจกรรมมากเท่าที่คิดไว้ ดังนั้นจะเห็นว่าการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่มีความพร้อมและเหมาะสมย่อมทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จและกลุ่มตัวอย่างเกิดความพึงพอใจ

ในส่วนของงบประมาณดำเนินการในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มมีความพึงพอใจและบางกลุ่มไม่พึงพอใจ ขึ้นกับลักษณะของโครงการว่ามีการใช้งบประมาณมากหรือน้อยเพียงใด ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ไม่มีงบประมาณเพื่อดำเนินการมากนัก โดยโครงการที่ต้องใช้งบประมาณ ได้แก่ โครงการปลูกต้นไม้รอบบริเวณสนามเด็กเล่น โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำโครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ โครงการขยะแลกของใช้ และโครงการขยะเป็นทอง ผู้วิจัยพบว่าแต่ละโครงการใช้งบประมาณอย่างประหยัด อาจเกิดจากความเกรงใจของกลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มตัวอย่างมีการดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและบางโครงการมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานต่อไปนั้น คาดว่าจะมีทุนหมุนเวียนจากผลกำไลที่ได้เพิ่มมากขึ้น โดยผู้วิจัยจะทำการติดตามการดำเนินการไปอีกระยะหนึ่ง ทั้งนี้จากการที่โครงการต่างๆ ที่กลุ่มตัวอย่างร่วมกันร่างและดำเนินการ มีการใช้งบประมาณไม่มากนัก จึงนับว่ารูปแบบการพัฒนาดังกล่าวมีความเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงในชุมชน และจากการที่มีงบประมาณจำกัด ผู้วิจัยได้สังเกตการจัดการเกี่ยวกับการใช้งประมาณที่ได้รับของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นคุณค่าของเงินค่อนข้างมาก โดยในการซื้อของต่างๆ เพื่อนำมาแลกขยะนั้น กลุ่มตัวอย่างได้พยายามแสวงหาแหล่งที่มีการขายของราคาถูก ทั้งนี้คาดว่าถ้าใช้งบประมาณที่ได้รับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรืองบของรัฐที่จัดสรรให้อย่างเพียงพอ จะทำให้กลุ่มเป้าหมายในชุมชนในการพัฒนาด้านต่างๆ มีความพึงพอใจมากกว่าครั้งนี้

3.1.2 ด้านการดำเนินการ

ความเหมาะสมของการดำเนินการครั้งนี้มีส่วนทำให้งานวิจัยครั้งนี้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากเป็นวิธีที่มีความเหมาะสม และทำให้เกิดความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างได้เป็นอย่างดี อีกทั้งทำให้การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมดีขึ้นอย่างชัดเจน และทำให้พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องสูงขึ้นกว่าก่อนระยะดำเนินการวิจัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$) อีกทั้งทำให้ได้รูปแบบของการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้ได้ได้ตามสภาพการณ์ที่เป็นจริงอย่างเหมาะสม ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างในด้านการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้เกิดจากขั้นตอนของระยะดำเนินการ ที่ได้ใช้แนวทางของเทคนิคเอไอซี ซึ่งกิจกรรมในการดำเนินการนั้น ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความสนุกสนาน ไม่เครียด มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ ทั้งยังได้รับการเสริมสร้างพลังและการสนับสนุนจากผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเป็นอย่างดี นอกจากนี้จากการดำเนินโครงการในชุมชนพบว่า ส่วนใหญ่มีความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรม จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความพึงพอใจ เกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง และเกิดความคาดหวังในความสามารถตนเองมากขึ้น ทั้งยังได้รับคำชมจากบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน ครู และผู้วิจัย จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างที่มีการดำเนินโครงการประสบความสำเร็จเกิดความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมค่อนข้างมาก ดังนั้นจึงเห็นว่าการจัดการด้านการดำเนินการครั้งนี้นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความพึงพอใจ จึงมีความเหมาะสมที่งานวิจัยอื่นจะนำเป็นรูปแบบของการจัดกิจกรรมได้เป็นอย่างดี

3.1.3 ด้านผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม

ในการสนทนากลุ่มความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างในด้านผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในผลที่เกิดขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่มีการดำเนินการที่ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะการทำความสะอาดในชุมชน ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างเกิดความภูมิใจ และพึงพอใจที่เกิดความสะอาดในบริเวณที่ดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะเมื่อได้รับความสนใจและคำชมจากเพื่อนบ้าน ลักษณะดังกล่าวย่อมทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวอีกเมื่อได้รับคำชักชวน อย่างไรก็ตามในบริเวณอื่นของชุมชนที่ไม่ได้มีการดำเนินกิจกรรมยังคงมีสภาพเช่นเดิม ทำให้กลุ่มตัวอย่างไม่พึงพอใจนัก ทั้งนี้มีความเป็นไปได้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวนับเป็นต้นแบบในการปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดโดยเริ่มจากบริเวณไม่กว้างนัก ที่นับว่าประสบความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการดำเนินการ โดยการนำรูปแบบดังกล่าวเป็นต้นแบบเพื่อดำเนินการต่อไป

3.2 การเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

จากการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน เปรียบเทียบกับก่อนระยะดำเนินการ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่างมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสะอาด และขยะในท่อระบายน้ำและตามทางเดินหมดไป ทั้งนี้ทำให้กลิ่นรบกวนจากขยะหรือมูลสัตว์ลดน้อยลงด้วยเช่นกัน โดยในส่วนของชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ นั้นซอยที่มีการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ บริเวณซอย 5 ซึ่งมีความสะอาดมากขึ้น และประชาชนมีพฤติกรรมในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยดีขึ้น เนื่องจากการที่ได้เห็นเด็กๆ ร่วมกันทำความสะอาด และจากเดิมที่ไม่สนับสนุนให้เด็กๆ เข้าร่วมกิจกรรม แต่ต่อมาพบว่าให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี ในส่วนของชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 พบว่าบริเวณซอยด้านข้างสถานรับเลี้ยงเด็ก เป็นบริเวณที่สมาชิกในกลุ่มดังกล่าวดำเนินกิจกรรม มีความสะอาด สวยงาน แตกต่างจากก่อนการดำเนินกิจกรรมอย่างชัดเจน ทั้งนี้บริเวณดังกล่าวได้รับความสนใจจากประชาชนในซอยอื่นๆ มาดูผลของการทำกิจกรรม และมีความต้องการให้ในซอยของตนมีความสะอาดเช่นซอยดังกล่าวบ้าง ทั้งนี้พบว่าชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู ให้ผลการศึกษาเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าวกลุ่มตัวอย่างไม่สามารถดำเนินการได้ทั่วทั้งชุมชน เนื่องจากมีจำนวนของสมาชิกกลุ่ม และปัจจัยต่างๆ จำกัด จึงสามารถดำเนินการได้ในส่วนที่ตนเองมีศักยภาพเท่านั้น จากผลการวิจัยย่อมแสดงให้เห็นว่าคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนมีการพัฒนาที่ดีขึ้น โดยเฉพาะในส่วนที่มีการดำเนินกิจกรรม และถ้าหากการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวทำได้ทั่วทั้งชุมชน จะทำให้การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนดีขึ้นอย่างแน่นอน

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจด้านต่างๆ และการประเมินคุณภาพ นอกจากนี้ยังได้จากการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และความคิดเห็นของผู้วิจัยเพื่อความเข้าใจในการ อภิปรายผล

ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงได้อภิปรายข้อมูลทั่วไปและความคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ตามหัวข้อดังนี้

3.2.1 คุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนที่ศึกษา

จากการสำรวจคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ทำการสำรวจตามมาตรฐานที่หน่วยงานของรัฐได้ดำเนินการ ซึ่งในการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลนั้น มักใช้กิจกรรมที่ใช้ดัชนีการสุขาภิบาล มี 9 กิจกรรมใหญ่ 37 กิจกรรมย่อย ซึ่งกิจกรรมใหญ่ ได้แก่ น้ำดื่มสะอาด การกำจัดอุจจาระ การกำจัดขยะมูลฝอย การสุขาภิบาลอาหาร การควบคุมพาหะนำโรค การสุขาภิบาลบ้านพักอาศัย การกำจัดน้ำเสีย งานชีวอนามัย และงานสถานที่พักผ่อนสวนสาธารณะ (สมบัติ อุยตระกูล; และคนอื่นๆ. 2532) อย่างไรก็ตามในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประเมินตามลักษณะทางกายภาพในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสุขาภิบาลที่พักอาศัยตามคำจำกัดความของ พิชิต สกุลพราหมณ์ (2531) ครอบคลุมความต้องการพื้นฐานทั้งทางด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา การป้องกันโรค และการป้องกันอุบัติเหตุ (ตามคำจัดความนิยามศัพท์เฉพาะ) อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้พยายามเทียบกับเกณฑ์ข้างต้นให้มากที่สุด ถึงแม้ว่าจะไม่ครบถ้วนในทุกกิจกรรมก็ตาม

จากการสำรวจเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร ที่ศึกษา ทั้ง 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู พบว่าคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยพบว่ายังมีคุณภาพไม่ดีนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมคลองเตยล๊อค 1-2-3 มีคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยน้อยที่สุด รองลงมา ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ และชุมชนโรงหมู ตามลำดับ อย่างไรก็ตามชุมชนโรงหมูนั้น มีการกระจายบ้านพักอาศัยออกเป็นหลายบริเวณ ทำให้บริเวณที่มีบ้านพักอาศัยอย่างแออัด มีคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยต่ำกว่าบริเวณอื่นที่มีบ้านเรือนไม่หนาแน่น ทั้งนี้จากการที่ผู้วิจัยทำการสำรวจในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2551 ซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาว อาจทำให้การประเมินในบางหัวข้อ มีความแตกต่างจากการสำรวจในช่วงฤดูอื่น เช่น อุณหภูมิ ความชื้น แสงสว่าง การระบายอากาศ และกลิ่นรบกวน เป็นต้น จากคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีดังกล่าว ทำให้ภายชุมชนไม่เหมาะสมต่อการพักอาศัย จึงมีความพยายามจากหน่วยงานต่างๆ พยายามแก้ไขและให้ความช่วยเหลือแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามจากคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ผู้วิจัยได้ทำการประเมินนั้น ปัญหาที่พบในทุกชุมชน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับขยะที่มีทิ้งเกลื่อนทั่วไป การระบายน้ำเสีย และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนรวมทั้งบ้านพักอาศัย ทั้งนี้ตรงกับการสำรวจของศิริลักษณ์ แก้วคงยศ (2533) ที่เคยมีการสำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชนแออัด ทั่วกรุงเทพมหานคร พบว่า โดยส่วนใหญ่มีท่อระบายน้ำที่ไม่ได้มาตรฐาน น้ำเสียจึงท่วมขัง เพราะปัญหาของการระบายน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะมูลฝอยจะถูกทิ้งทับถมกันส่งกลิ่นเหม็น ไม่มีการเก็บขยะออกไปทิ้ง ซึ่งการสำรวจของผู้วิจัยในครั้งนี้พบลักษณะดังกล่าวเช่นกัน แต่ในปัจจุบันอาจดีขึ้นบ้างในส่วนของทางเดินเท้าในชุมชนที่มีการปูด้วยซีเมนต์เกือบทั้งหมด แตกต่างจากในอดีตที่

สภาพทางเดินในชุมชนเป็นพื้นปูด้วยไม้ อย่างไรก็ตามจากคุณภาพที่ประเมินได้ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนยังคงมีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องในด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยไม่ต่างจาก 20 ปี ที่ผ่านมา และจากพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องทำให้สภาพโดยทั่วไปของชุมชนแออัด รวมถึงชุมชนที่ศึกษามีสภาพความเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ในขณะที่ประชากรในชุมชนมีจำนวนเพิ่มขึ้น ยิ่งทำให้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงขึ้นเป็นเงาตามตัว

จากการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยทั้ง 4 ชุมชน นอกจากผู้วิจัยจะทำการประเมินด้วยตนเองแล้ว ยังได้จากคำบอกเล่าของประชาชนในชุมชนในส่วนที่ไม่สามารถสำรวจได้ โดยเฉพาะผู้ปกครองนักเรียนที่เข้าร่วมการวิจัยและกรรมการชุมชน เมื่อทำการวิเคราะห์จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้ พบว่าชุมชนที่ศึกษามีปัญหาทางด้านกายภาพเป็นอย่างสูง ทั้งนี้นอกจากปัญหาขยะและการระบายน้ำเสียแล้ว ในชุมชนยังมีปัญหาเกี่ยวกับสัตว์เร่ร่อน โดยเฉพาะสุนัขจรจัด มีอยู่เป็นจำนวนมาก ปัญหาที่ตามมา ได้แก่ การที่มูลสุนัข ส่งกลิ่นเหม็น ยิ่งทำให้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ในเวลากลางคืนยังเกิดเสียงรบกวนจากการเห่าของสุนัขเช่นกัน โดยปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นทั้ง 4 ชุมชนที่ศึกษา นอกจากนี้ในส่วนของปัญหาด้านเสียงรบกวนและฝุ่นละอองพบว่าชุมชนที่พื้นที่ติดทางด่วนและถนนอาจณรงค์มีปัญหาเสียงรบกวนค่อนข้างมาก (ทางด้านทิศเหนือของชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู) ซึ่งทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณดังกล่าวได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การทางพิเศษแห่งประเทศไทย สำนักงานเขตคลองเตย และหน่วยงานอื่นๆ ควรให้ความสนใจต่อสุขภาพของประชาชนบริเวณดังกล่าว โดยควรมีวัสดุป้องกันเสียง หรือการกำจัดฝุ่นละอองบริเวณถนนเป็นประจำ ก็จะทำให้ลดปัญหาดังกล่าวได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้หน่วยงานที่ทำให้เกิดปัญหาบริเวณดังกล่าว ควรมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อตอบแทนให้กับชาวชุมชน ที่ได้รับความเดือดร้อนจากหน่วยงานนั้นๆ เช่น การปลูกต้นไม้ทั่วชุมชน การสร้างสนามเด็กเล่น การพาเด็กไปทัศนศึกษา ฯลฯ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวทำให้ชาวชุมชนเกิดความพึงพอใจได้ในระดับหนึ่งและยังเป็นการลดความเครียดให้กับชาวชุมชน นอกจากนี้ปัญหาทางสังคมที่เกิดจากความเครียดของเขาเหล่านั้นก็จะบรรเทาเบาบางได้บ้างไม่มากก็น้อย

ในส่วนของการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามความต้องการพื้นฐานทางจิตวิทยานั้น พบว่าสถานที่พักผ่อน สนามเด็กเล่นในชุมชน แต่ละแห่งมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามโดยส่วนใหญ่สถานที่ดังกล่าวยังขาดการพัฒนา และส่วนใหญ่ถูกทิ้งให้รกร้าง เป็นเหตุให้ประชาชนข้างเคียงนำไปใช้งานไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ทำให้สูญเสียพื้นที่ในการพักผ่อนหย่อนใจไปอย่างน่าเสียดาย ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรมีการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวให้สวยงาม น่ามอง เหมาะแก่การพักผ่อน โดยการหาผู้สนับสนุนจากหน่วยงาน ห้างร้าน บริษัทต่างๆ ร่วมบริจาคในการพัฒนา ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตคลองเตย และมูลนิธิต่างๆ ในชุมชน ร่วมกันหาแหล่งทุนโดยการประชาสัมพันธ์ให้องค์กรดังกล่าวได้ทราบ ก็สามารถระดมทุนในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามดังที่ได้กล่าวข้างต้นว่า ชาวชุมชนแออัดมักถูกการละเลยและไม่มีหน่วยงานใดให้ความสำคัญ ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้โดดเด่น และ

สังคมเห็นว่ามีประโยชน์ ก็อาจทำให้การพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนประสบความสำเร็จได้

ในส่วนของการประเมินคุณภาพด้านการป้องกันอุบัติเหตุนั้น พบว่าภายในชุมชนที่ศึกษามีแหล่งวัสดุที่เป็นเชื้อเพลิงเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะไม้ซึ่งเป็นวัสดุส่วนใหญ่ในการก่อสร้างบ้านพักอาศัย โดยมีจำนวนมากที่มีลักษณะผุพัง และมีกองวัสดุกระจายอยู่ทั่วไป ทั้งนี้การเกิดเพลิงไหม้ในชุมชน มักพบขึ้นอย่างสม่ำเสมอ แม้ในขณะที่ดำเนินการวิจัยครั้งนี้ก็เกิดเพลิงไหม้ถึง 2 ครั้ง (ชุมชนโรงหมู และชุมชนภูมิจิตร) สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากความประมาท ไฟฟ้าลัดวงจร และความเครียดจากปัญหาครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนคลองเตยมีการก่อตั้งเป็นระยะเวลานาน ดังนั้นจึงเกิดความเสื่อมโทรมของบ้านพักอาศัยในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสายไฟฟ้าที่เก่าทำให้เกิดการลัดวงจรได้โดยง่าย อย่างไรก็ตามจากการสำรวจพบว่า ภายในชุมชนต่างๆ มีถังดับเพลิงติดตั้งอยู่ทั่วไป และน่าจะเพียงพอสำหรับการดับเพลิง ทั้งนี้ควรมีการซักซ้อมการหนีไฟอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ก็จะทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักเกี่ยวกับการป้องกันเหตุจากเพลิงไหม้ได้ในระดับหนึ่ง และเป็นการรักษาชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ควรมีการรณรงค์การดำเนินกิจกรรมที่ไม่ทำให้เกิดความเครียดแก่ประชาชน เช่น เน้นกิจกรรมที่มีความสนุกสนานเป็นกันเอง การให้ความร่วมมือในการดำเนินการดังกล่าวก็จะประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี

3.2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

จากผลวิจัยที่ได้จากการสำรวจคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ศึกษา ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ามีปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาตามประเด็นดังกล่าว และการดำเนินงานวิจัยในลักษณะเดียวกันที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนี้

<u>ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย</u> จากการที่ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนที่ศึกษา และชุมชนแออัดทั่วไปมีคุณภาพต่ำ อาจมีสาเหตุจากหลายปัจจัย ทั้งนี้ปัญหาหนึ่งที่ศิริลักษณ์ แก้วคงยศ (2533) ได้เคยศึกษาไว้ ได้แก่ สภาพความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชน โดยกล่าวว่าสภาพความมั่นคงของผู้มีรายได้น้อยเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาที่ดินที่เป็นผลมาจากการพัฒนาเมือง ผู้มีรายได้น้อยต้องอาศัยอยู่ในห้องเช่าแคบทรุดโทรม ซึ่งอาจถูกรื้อสร้างใหม่ หรือต้องเช่าที่ดินราคาถูกที่ยังไม่ได้พัฒนา สร้างที่อยู่อาศัยโดยไม่มีการทำสัญญาระยะยาว หรือผู้บุกรุกที่ดินว่างเปล่าสร้างที่พักอาศัยชั่วคราวขึ้นโดยไม่ทราบว่าจะถูกรื้อไล่เมื่อใด ล้วนเป็นสาเหตุให้ผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้เกิดความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ทำให้ไม่เกิดการลงทุนในการปรับสภาพที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น

<u>สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม</u> นอกจากปัญหาด้านความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยแล้ว พบว่าประชาชนในชุมชน ยังประกอบอาชีพที่มีรายได้ไม่มั่นคง เช่น รับจ้างทั่วไป และค้าขาย เป็นต้น จะเห็นได้จากงานวิจัยครั้งนี้ว่า รายได้ของกลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีรายได้รวมครอบครัว

ไม่เกิน 20,000 บาทต่อเดือน โดยพบเพียง 3 ราย เท่านั้นที่มีรายได้เกิน 20,000 บาทต่อเดือน ทั้งนี้จากรายได้ดังกล่าว นับว่าค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับสภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน สอดคล้องกับการศึกษาที่ผู้วิจัยเคยศึกษาไว้พบว่า สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในชุมชนคลองเตยค่อนข้างต่ำ (บังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ. 2549ก : 110-128) ดังนั้นประชาชนในชุมชนจึงต้องมีการใช้จ่ายอย่างประหยัด และต้องกังวลกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ นอกจากนี้พบว่าประชาชนจำนวนหนึ่งในชุมชน เป็นพ่อบ้าน / แม่บ้าน ทำให้ขาดรายได้ในการเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว จึงเกิดความลำบากในการดำเนินชีวิต และมีความเครียดกับชีวิตประจำวัน จึงทำให้ละเลยและไม่เห็นความสำคัญในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมนั้นสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมนับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการมีพฤติกรรมทางด้านสุขภาพของประชาชน ดังที่ผู้วิจัยได้เคยศึกษาพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิลำไส้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกับพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย พบว่าสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิลำไส้ (บังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ. 2549 ก : 110-128)

<u>ขาดความสนใจจากภาครัฐ</u> ชาวชุมชนตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา นับว่าเป็นกลุ่มคนในสังคมที่ขาดการดูแลเอาใจใส่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีส่วนร่วมในด้านการเมือง ทำให้เป็นชนกลุ่มน้อยมีไม่มีสิทธิ์ ไร้พลัง และอำนาจในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ (วิจิตร บริสารคุณ. 2527 : 90-95) อย่างไรก็ตามจากการสอบถามและการสังเกตจากผู้วิจัย พบว่าปัจจุบันประชาชนในชุมชนมีบทบาททางด้านการเมืองและการเรียกร้องสิทธิต่างๆ มากขึ้น โดยมีพรรคการเมืองให้ความสนใจในการหาฐานคะแนนในชุมชน เนื่องจากชุมชนแออัดเป็นบริเวณที่มีประชาชนอาศัยอย่างหนาแน่น และประชาชนมีความต้องการยกระดับชีวิตของตนเองเป็นอย่างสูง ดังนั้นการหาเสียงในชุมชนจึงค่อนข้างง่ายและได้กลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าถึงแม้ประชาชนจะมีบทบาทมากขึ้น แต่การเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ยังค่อนข้างจำกัด และถูกลดทอนพลังในตนเองค่อนข้างมาก ทำให้ประชาชนคิดว่าตนด้อยคุณค่า และไม่มีความสามารถดำเนินกิจกรรมใดได้ประสบความสำเร็จ หรือเรียกในลักษณะที่ว่า “เจียมตน”

<u>ขาดการสนับสนุนทางสังคม</u> จากการสังเกตในการดำเนินการวิจัย ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงานที่ตนไปติดต่อ มีความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างสูง (ในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน) ในทางตรงกันข้ามกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการปฏิเสธความช่วยเหลือ ทำให้เกิดความท้อถอยและไม่ต้องการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ต่อไป ทั้งนี้การสนับสนุนทางสังคม นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น เดียวกับงานวิจัยที่ผู้วิจัยเคยศึกษาไว้ พบว่าการสนับสนุนทางสังคม เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการมีพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา (บังอร ฉางทรัพย์ และคนอื่นๆ.2549ก : 110-128 ทั้งนี้บุคคลที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และทำให้มีการปฏิบัติกิจกรรมด้านต่างๆ มากขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาของสมจิต หนุเจริญกุล และคนอื่นๆ (สมจิต หนุเจริญกุล; วัลลา ตันตโยทัย; และรวม

พร คงกำเนิด. 2543 อ้างอิงจาก; Hanuchareonkul. 1988) ที่ศึกษาในกลุ่มผู้ป่วยมะเร็งบริเวณศีรษะ คอ และปากมดลูก พบว่า การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการดูแลตนเอง และยังเป็นตัวทำนายการดูแลตนเองได้ดีที่สุด อย่างไรก็ตามในขั้นตอนของการวิจัยครั้งนี้ทุกขั้นตอน ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ให้การสนับสนุนทางสังคมแก่กลุ่มตัวอย่าง อย่างเหมาะสม ทำให้การดำเนินกิจกรรมโดยส่วนใหญ่เป็นไปอย่างราบรื่นและมีความสำเร็จ ทั้งนี้ผู้วิจัยให้การสนับสนุนแก่กลุ่มตัวอย่างทั้งด้านอารมณ์ ด้านเครื่องมือ ด้านการประเมินผล และด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งได้สร้างความพึงพอใจและความไว้วางใจในการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างดี ดังนั้นในการดำเนินการลักษณะดังกล่าว ถ้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างถูกต้องน่าจะทำให้การแก้ปัญหาในชุมชนเป็นไปด้วยความสำเร็จเช่นเดียวกับการวิจัยครั้งนี้ อย่าไรก็ตามผลการวิจัยพบว่า ผู้กลุ่มตัวอย่างหลายคนได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวเป็นอย่างดี จึงทำให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติตามแผนต่อไป ซึ่งนับเป็นการสนับสนุนในกลุ่มบุคคลใกล้ชิด นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากครูใหญ่ ได้ให้กำลังใจในการดำเนินกิจกรรมทำให้การดำเนินโครงการสำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องจากพบว่าการสนับสนุนทางสังคม สามารถทำให้บุคคลลดความเครียดในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ลงไปได้ ตามการศึกษาของเบอร์คเลอร์ (Pilisuk. 1982 ; citing Burgler) ที่ทำการศึกษาผลการวิจัยจำนวน 41 เรื่อง พบว่ามีจำนวน 34 เรื่อง แสดงให้เห็นว่า การสนับสนุนเป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามคำแนะนำ

3.2.3 ความจำเป็นในการแก้ไขปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

จากการสำรวจผู้วิจัยพบว่า สภาพปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร นับว่าอยู่ในขั้นวิกฤติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ดังนั้นนับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้ความสำคัญในการดำเนินการแก้ไข ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับเลขานุการมูลนิธิดวงประทีป (นางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ) ได้กล่าวว่า ทางมูลนิธิให้ความสำคัญในการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง โดยจะมีการดำเนินการต่อไปทางใดทางหนึ่ง (ประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ. สัมภาษณ์. 2551) โดยทางมูลนิธิได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยเรื่องนี้อย่างดียิ่ง ทั้งนี้จะทำการศึกษาแนวทางจากความสำเร็จของงานวิจัยเรื่องนี้ในการดำเนินการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนต่อไป อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นว่าการแก้ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตยควรได้รับการดำเนินการอย่างเร่งด่วน เนื่องจากประชาชนภายในชุมชนมีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น สภาพแวดล้อมทุกด้านมีความเสื่อมโทรมและเป็นอันตรายต่อสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ที่นับเป็นสิ่งแวดล้อมหลักที่มีผลต่อสุขภาพของประชาชนโดยตรง ทั้งนี้จากการตรวจหาพยาธิเข็มหมุดในเด็ก ซึ่งนับว่าเป็นโครงการหนึ่งที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีอัตราการติดเชื้อพยาธิเข็มหมุดในเด็กร้อยละ 6.45 นอกจากนี้จากการดำเนินการสำรวจความชุกการติดเชื้อพยาธิลำไส้ในชุมชนเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร (บังอร ฉางทรัพย์; พัชรินทร์ บุญแท่น; และนัยนา อาณัติ. 2548 : 219-227) พบอัตราความชุกการติดเชื้อ ร้อยละ 9.05 ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว ควรเร่งดำเนินการทางใดทางหนึ่งเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพกาสุขาภิบาล

สิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนและการรักษาอนามัยส่วนบุคคลที่ดี เพราะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้โรคติดเชื้อต่างๆ ในชุมชนแพร่ระบาดได้

นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของประชาชนในชุมชนที่กล่าวถึงสัตว์รบกวนในชุมชนว่า ในช่วงเวลากลางคืนจะมีสัตว์รบกวน เช่น หนู ยุง และแมลงสาบ ออกมาเพ่นพ่านเป็นจำนวนมาก ลักษณะดังกล่าวนับว่าประชาชนในชุมชนมีความเสี่ยงต่อการติดโรคที่มีสัตว์นำโรคเป็นพาหะค่อนข้างสูง เช่น โรคฉี่หนูหรือเลปโตสไปโรซีส (Leptospirosis) โรคไข้เลือดออก และโรคแซลโมนิวโรซิส (Salmonellosis) ซึ่งเกิดจากเชื้อแบคทีเรียแซลโมเนลล่า (*Salmonella*) เป็นต้น ทั้งนี้จากการศึกษาระบาดของเชื้อแซลโมเนลล่า (*Salmonella)* ในแมลงสาบ จากชุมชนแออัด 4 แห่ง ในเขตยานนาวา เขตห้วยขวาง เขตดินแดง และอำเภอบางตลาด จังหวัดนนทบุรี ในตัวอย่างแมลงสาบแห่งละ 150 ตัว จำนวน 600 ตัวอย่างตั้งแต่เดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน 2530 พบว่าแมลงสาบมีการปนเปื้อนของเชื้อแซลโมเนลล่า ที่ก่อให้เกิดโรคอุจจาระร่วงได้ และยังพบว่าเชื้อดังกล่าวมีการดื้อต่อยาบางชนิดอีกด้วย (ทักษิณา สอนสนิท; บัญญัติ สุขศรีงาม; และอรุณ บางตระกูลนนท์. 2549) ดังนั้นจึงควรมีการรณรงค์ การป้องกัน รักษาความสะอาดภายในบ้าน และพฤติกรรมการรับประทานอาหารที่สุกให้แก่ประชาชน เพื่อเป็นการป้องกันโรคต่างๆ ที่เกิดจากสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมต่อไป

จากตัวอย่างข้างต้น นับว่าโรคพยาธิหรือโรคแซลโมนิวโรซิส เป็นโรคหนึ่งที่เกิดจากการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมบกพร่อง (Unsanitation Borne Disease หรือ UBD) ซึ่งเกิดมาจากหลายสาเหตุประกอบกัน (สุขุม เสมา และคนอื่นๆ. 2532?) ทั้งนี้การประเมินสภาวะการณ์การเกิดโรคได้อย่างถูกต้อง จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ หลายด้าน เช่น พฤติกรรมการปฏิบัติตนด้านสุขาภิบาล ความเสี่ยงต่างๆ ต่อการเกิดโรค ตลอดจนการขยายการดำเนินงานกิจกรรมสุขาภิบาลพื้นฐานไปพร้อมๆ กัน ทั้งนี้ สุขุม เสมา และคนอื่นๆ (2532) ได้ศึกษาหาดัชนีชี้วัดที่รวมปัจจัยต่างๆ ไว้ด้วยกันในรูปของค่าระดับการสุขาภิบาล (Level of Sanitation หรือ LOS) ซึ่งประกอบด้วย ค่าดัชนีการสุขาภิบาล (Sanitation Index หรือ SI) และค่าความเสี่ยงทางด้านสุขาภิบาล (Sanitation Risk หรือ SR) โดยค่าระดับการสุขาภิบาล สามารถใช้ในการประเมินทั้งสภาวะการณ์สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและสภาวะการเกิดโรคที่เกิดจากการสุขาภิบาลบกพร่อง ในพื้นที่หนึ่งๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและใกล้เคียงความจริง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่ได้ใช้ดัชนีดังกล่าวในการประเมิน เนื่องจากจะต้องใช้แรงงานจำนวนมากและมีเครื่องมือต่างๆ ในการวัดอย่างเฉพาะ ทั้งนี้งานวิจัยครั้งนี้ มีข้อจำกัดในการดำเนินการดังกล่าว

สุขุม เสมา (2533) ได้จัดโรคที่เกิดขึ้นเนื่องจากสภาวะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมบกพร่อง (UBD) ไว้ 5 กลุ่ม และอธิบายโรคทั้ง 5 กลุ่มว่า สามารถทำการป้องกันและควบคุมได้โดยเฉพาะการปรับปรุงสภาวะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ถ้าหากสภาวะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมบกพร่องหรือทรุดโทรมแล้ว ก็จะส่งผลให้เอื้ออำนวยต่อการแพร่กระจายของโรค และการเจ็บป่วยได้ง่าย โรคที่มีสาเหตุมาจากการสุขาภิบาลทั้ง 5 กลุ่ม ได้แก่ โรคที่เกิดจากน้ำไม่สะอาด โรคที่มีสาเหตุจากสัตว์หรือแมลงเป็นพาหะนำโรค โรคที่มีสาเหตุจากการดูแลรักษาความสะอาดร่างกายไม่เพียงพอ โรคที่มีสาเหตุจากการไปสัมผัสหรือได้รับสารพิษเข้าในร่างกาย และโรคที่สามารถป้องกันบำบัดได้โดยการ

ฝึกอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจ และมีพฤติกรรมพัฒนาการทั้งทางร่างกายและจิตใจ เช่น กลุ่มอันตรายจากอุบัติภัย กลุ่มอันตรายจากการพัฒนาทางจิต เป็นต้น จะเห็นว่าโรคทั้ง 5 กลุ่ม สามารถเกิดขึ้นได้ในชุมชนแออัด และส่วนใหญ่ได้เกิดขึ้นเป็นระยะเวลานาน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำจัดโรคดังกล่าวให้หมดไป วิธีการที่สำคัญ ได้แก่ การยกระดับคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนนั่นเอง

นอกจากนี้ความจำเป็นในการแก้ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนนับว่ามีความสำคัญ เนื่องจากเป็นการลดอัตราป่วยและอัตราตายของประชาชนในชุมชนที่เกิดจากโรคภัย เนื่องมาจากสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม การดำเนินการส่งเสริมพฤติกรรมดังกล่าวย่อมเป็นการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชนให้ดีขึ้น ทำให้ส่งผลถึงเศรษฐกิจและส่งเสริมความเจริญในภาพรวมของประเทศอีกด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อมองทั่วโลกในขณะนี้พบว่าความเสื่อมโทรมของชุมชนกำลังเป็นปัญหาของประเทศต่างๆ ทั้งนี้จากการที่ปัญหาเนื่องจากอัตราการเพิ่มของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมือง หรือในชุมชนใหญ่ๆ ที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น แต่ขาดความเป็นระเบียบ จึงเป็นภาระหนักของรัฐในการจัดการสุขาภิบาลให้มีประสิทธิภาพ เช่น ในกรณีการกำจัดมูลฝอย การกำจัดน้ำโสโครก การควบคุมแมลง การควบคุมแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ การให้บริการน้ำประปา ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้นับว่าทวีความรุนแรงมากขึ้น ยิ่งรัฐขาดงบประมาณ ขาดบุคลากรที่มีความสามารถในการจัดการควบคุมสิ่งแวดล้อม ตลอดถึงการขาดการเอาใจใส่ในการควบคุมดูแลรวมทั้งประชาชนขาดความรู้ และขาดความรับผิดชอบ กฎหมาย หรือพระราชบัญญัติต่างๆ ไม่มีประสิทธิภาพในการใช้บังคับ ผลที่ตามมาก็คือ บ้านเมืองสกปรกรุงรัง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประชาชนเกิดการเจ็บป่วย และเกิดโรคระบาดเป็นประจำ อย่างไรก็ตามการจัดระเบียบชุมชน นับว่าเป็นงานใหญ่และค่อนข้างกว้างกว่างานด้านสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย และการสงเคราะห์ชุมชน แต่มีความจำเป็นต้องมีการผลักดันให้เกิดขึ้น จุดมุ่งหมายในการจัดระเบียบชุมชน เพื่อสร้างบูรณภาพ (Itegration) ให้เกิดขึ้นในชุมชน และดำเนินการให้ชุมชนแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งกลวิธีการจัดระเบียบนั้นอาจมีทั้งทางด้านลบ (กลวิธีความขัดแย้ง การเผชิญหน้า แบบแข่งขัน แบบต่อรอง แบบต่อรองแลกเปลี่ยน แบบประนีประนอม) และทางด้านบวก (แบบรณรงค์ แบบความร่วมมือ แบบร่วมมือร่วมใจ) (พัฒน์ สุจำนงค์. 2529) ทั้งนี้ผู้วิจัยคิดเห็นว่าการดำเนินการทางด้านบวก น่าจะให้ผลที่น่าพึงพอใจ มากกว่าการดำเนินการโดยวิธีทางด้านลบ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้มีการดำเนินการโดยวิธีทางด้านบวก และให้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจ

อย่างไรก็ตามในการแก้ไขและปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน ดังที่ จำรูญ ยาสมุทร (2527 : 4) ได้กล่าวว่า ในการเร่งปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้ดีขึ้น ต้องอาศัยหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบเข้ามาดำเนินการอย่างเข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพ โดยกระตุ้นให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญของงานด้านนี้ ส่งเจ้าหน้าที่ผู้ที่รักษากฎหมายทำการควบคุมการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และประการสำคัญหนึ่งคือ การให้สุขศึกษาแก่ประชาชน โดยให้หน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องนี้โดยตรงดำเนินงาน เช่น กรมอนามัย เทศบาล และสถาบันการศึกษาร่วมกันวางแผนรณรงค์เพื่อความสะอาดเรียบร้อยของบ้านเมือง มีผลให้เกิดสุขภาพที่สมบูรณ์ของประชากร

ในประเทศ ทั้งนี้ถ้ามีการดำเนินการต่อเนื่อง เชื่อว่าเป้าหมายที่วางไว้จะต้องบรรลุวัตถุประสงค์และจุดหมายได้อย่างแน่นอน อันจะนำมาซึ่งความผาสุข ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความเจริญของประเทศชาติ นอกจากเรื่องสำคัญดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีงานอื่นที่จะต้องจัดทำเพื่อให้สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมของมนุษย์มีความเหมาะสมที่สุด ไม่เป็นแหล่งแพร่กระจายของเชื้อโรครวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม งานเหล่านี้ ได้แก่ การป้องกันอุบัติเหตุ การสุขภาพสถานที่ทำการ หรือสถาบันต่างๆ การจัดที่พักอาศัยให้ถูกสุขลักษณะ ฯลฯ ทั้งในเมืองและในชนบท อย่างไรก็ตามสิ่งต่างๆที่กล่าว นับเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสุขภาพ (Health development) ซึ่งถูกจัดไว้ในโครงการสาธารณสุขแห่งชาติ อนึ่งเพื่อให้การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาสุขภาพ จำเป็นต้องมีความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและระบบต่างๆ อย่างลึกซึ้ง มิฉะนั้นจะไม่สามารถแก้ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้อย่างถูกต้องแม่นยำและมีประสิทธิภาพ (จำรูญ ยาสมุทร. 2527 : 4) ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่พัฒนาครั้งนี้ แม้จะเป็นการดำเนินการในกลุ่มประชาชนที่ค่อนข้างน้อย ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการขยายผลพื้นที่ดำเนินการจากหน่วยงานของภาครัฐที่มีงบประมาณและบุคคลากรที่มากพอ ย่อมทำให้ความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนเป็นไปอย่างกว้างขวางและดำเนินการได้ทั่วทั้งชุมชน

4. สรุปความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบ

จากการดำเนินการในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด ครั้งนี้นับว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นประสบความสำเร็จได้ในระดับที่น่าพึงพอใจ เนื่องจากทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้โครงการที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและตรงกับสภาพความเป็นจริง กลุ่มตัวอย่างเกิดความพึงพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และมีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในทางที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามรูปแบบดังกล่าวยังมีปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้นอยู่บ้าง จึงกล่าวสรุปความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบตามหัวข้อดังต่อไปนี้

4.1 ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบ

<u>ทฤษฎีที่นำมาใช้มีความเหมาะสม</u> ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ นับว่าเป็นองค์ประกอบหลักที่ทำให้การพัฒนารูปแบบครั้งนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ได้แก่ ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ทฤษฎีการสร้างพลัง และการสนับสนุนทางสังคม อย่างไรก็ตามการดำเนินการจัดกิจกรรมนั้น ได้ดำเนินการตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการและเทคนิคเอไอซี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนที่มีการนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการและทฤษฎีการสร้างพลัง มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความแตกต่างกันไปบ้างตามเนื้อหาของการดำเนินการและเนื้อหาของทฤษฎี ทั้งนี้ถ้านำมาใช้ร่วม

กันย่อมทำให้เกิดความสำเร็จมากขึ้น การนำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ นับเป็นการเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง (Strengthen community action) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและช่วยยกระดับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทักษะส่วนบุคคล (Develop personal skills) เป็นการเพิ่มพลังอำนาจ (Empowerment) ให้ประชาชน เพื่อให้สามารถควบคุมภาวะสุขภาพและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเองมากขึ้น มีทางเลือกมากขึ้น โดยการให้ข้อมูลข่าวสาร ส่งเสริมการเรียนรู้ และฝึกทักษะในการจัดการเพื่อดำรงชีวิตตามวิถีทางที่ส่งเสริมสุขภาพ การดำเนินการดังกล่าวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่ง สอดคล้องกับกลยุทธ์การส่งเสริมสุขภาพในกฎบัตรออตตาวา และยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ที่กล่าวว่า ชุมชนต้องเข้มแข็งโดยใช้ต้นทุนสังคม นิเวศน์ กลุ่ม องค์กร เป็นต้น (อนุวัฒน์ ศุภชุติกุล; เพ็ญจันทร์ ประดับมุข; และยุพา วงศ์ไชย. 2541) ทั้งนี้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้เน้นการดำเนินการของบุคคลเอง ดังที่เทอร์เนอร์ (Turner. 1983 : 143-163) เสนอแนะว่า การแก้ไขปัญหาในชุมชนแออัดขึ้นอยู่กับความสามารถของคนในชุมชนนั้นๆ โดยรัฐมีส่วนร่วมในด้านสาธารณูปโภคต่างๆ ก็จะทำให้การแก้ไขประสบความสำเร็จได้

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินตามวิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามกระบวนการของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ การวินิจจัยฉัยปัญหา วางแผนการกระทำเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติ การนำแผนไปปฏิบัติ การประเมินผล และการปรับปรุงแผน (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 อ้างอิงจาก; Coate; & Chamber. 1990 ; Kemmis; & McTaggart.1988) การจัดกิจกรรมในระยะดำเนินการ ได้ทำตามวิธีดังกล่าวทุกขั้นตอน การดำเนินการดังกล่าวผู้วิจัยเน้นศักยภาพของประชาชนในชุมชนเอง เพื่อประเมินว่าประชาชนสามารถที่จะดำเนินการเองได้มากน้อยเพียงใด จากผลการวิจัยย่อมแสดงให้เห็นว่าประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ มีความสามารถมากพอที่จะแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเองได้ ทั้งนี้เป็นไปตามลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ เกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นที่การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ มีการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ และมีการพัฒนาความรู้หรือทฤษฎี (พิกุล นันทชัยพันธ์. 2539 อ้างอิงจาก; Holter; & Schartz-Barcott. 1993) ซึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการร่วมมือและมีเป้าหมายร่วมกันเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามการดำเนินการโดยการใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการดังกล่าว ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับข้อคำนึงของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (วัลลา ตันตโยทัย. 2540) อย่างครบถ้วน ได้แก่ หน่วยที่ศึกษา โดยตอบสนองต่อบริบทของการกระทำที่เป็นปัญหาในขณะนั้นทันที และสำหรับผู้วิจัยเองได้ทำการติดตามตรวจสอบ (Monitor) การปฏิบัติ เหตุการณ์แวดล้อม และผลที่ตามมาจากการปฏิบัตินั้นทันที และใช้วิธีการเก็บรวบรวมตามที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการดำเนินโครงการตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้เป็นอย่างดี และจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการไปใช้ค่อนข้างแพร่หลายและตอบสนองต่อการแก้ปัญหาของชุมชนมากที่สุด โดยมีงานวิจัยเป็นจำนวนมากที่สามารถนำไปดำเนินการและประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี เช่น งานวิจัยของอุทัยทิพย์ เครือละม้าย และณุชฎา ตาลกิจกุล (2542 : 67-71) ได้ศึกษาและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทางด้านสาธารณสุข โดย

องค์กรชุมชนในเขตเมือง จังหวัดชลบุรี พบว่าได้ผลการดำเนินงานที่ดี การศึกษาของจรรยา เศรษฐบุตร และคนอื่นๆ (2546) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนารูปแบบการป้องกันโรคอุจจาระร่วง ในชุมชนบ้องตี้ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าผลการวิจัยในภาพรวมประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี เช่นกัน จึงเห็นว่าการดำเนินการวิจัยตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญกับภาวะสุขภาพของประชาชน ทั้งนี้การนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้เพียงอย่างเดียวนับว่าไม่เพียงพอ ดังนั้นควรมีการนำทฤษฎีต่างๆ มาใช้ในการวิจัยแบบนี้ด้วยจะทำให้เกิดประสิทธิผลในการแก้ไขปัญหาต่างๆ มากยิ่งขึ้น

นอกจากการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้แล้ว ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจเทคนิคเอไอซี เป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากการที่ได้ค้นคว้าเอกสาร และจากคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ พบว่ามีการนำเทคนิคเอไอซีมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างแพร่หลาย เทคนิคนี้ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ได้แก่ การเน้นให้กลุ่มตัวอย่างได้วาดภาพตามจินตนาการของตน เทคนิคดังกล่าวเป็นการประชุมที่ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อจัดทำแผน และเปิดโอกาส ให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการนำเสนอข้อมูลที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ ถึงสภาพปัญหา ความต้องการ ปัญหา อุปสรรค ต่างๆ อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มีการระดมพลังออกมาอย่างเต็มที่ ผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมในการประชุมเชิงปฏิบัติการโดยใช้กิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ ของเทคนิคเอไอซี อย่างครบถ้วน (สุภัทร ชูประดิษฐ์. 2550 : ออนไลน์) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต(Appreciation หรือ A) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพการณ์ (A1) และ การกำหนดอนาคต (A2) 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (Influence หรือ I) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ได้แก่ การคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการ (I1) และ การจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ (I2) 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ได้แก่ การแบ่งความรับผิดชอบ (C1) และ การตกลงในรายละเอียดของการดำเนินงาน (C2) 4) การปฏิบัติตามแผน และ 5) การประเมินผลและปรับปรุงแผน ในส่วนขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้สร้างกิจกรรมตามเทคนิคเอไอซี ซึ่งเน้นการวาดภาพเป็นหลัก การดำเนินกิจกรรมดังกล่าว พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความสนุกสนาน และพึงพอใจเป็นอย่างดี เนื่องจากลักษณะของกิจกรรมไม่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความเครียด ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมการประชุมอย่างครบถ้วน ทั้งในการประชุมครั้งที่ 2 และครั้งสุดท้าย ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ความพึงพอใจพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ในครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าการดำเนินกิจกรรมโดยเทคนิคเอไอซีนับว่ามีประสิทธิภาพในการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างมาก และควรนำไปใช้ในงานวิจัยอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันต่อไป ทั้งนี้จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีการนำเทคนิคเอไอซีไปใช้กันอย่างแพร่หลายในทุกสาขาวิชา โดยมักใช้ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการและผลการศึกษาส่วนใหญ่พบว่าทำให้เกิดความสำเร็จในการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของบุคคลได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยของจิตติมา อินทะทำมา (2543) ทำการ

ศึกษาการพัฒนาการเรียนรู้ของคณะกรรมการชุมชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง โดยใช้กระบวนการเอไอซี : กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา พบว่ารูปแบบที่สร้างขึ้นตามกระบวนการดังกล่าวสามารถนำไปใช้ได้จริงในการวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง นอกจากนี้พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้ และเจตคติเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้การดำเนินโครงการของกรรมการพัฒนาชุมชน พบว่าได้ทำการศึกษาโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยพลังประชาชนระยะที่ 2 จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดเชียงราย" โดยใช้กระบวนการเอไอซี พบว่าสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้มีโอกาสทบทวนภาพของหมู่บ้านในอดีตที่มีความสมบูรณ์ภาพปัจจุบันที่เริ่มเสื่อมโทรมและนับว่าสิ่งแวดล้อมมีการถูกทำลายไปอย่างมาก จากการร่วมกันคิดและวางแผนแก้ไขปัญหาของผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน ทำให้เกิดจิตสำนึกให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิดความหวงแหนธรรมชาติ อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น (จิตติมา อินทะทำมา. 2543 อ้างอิงจาก; อรพินท์ สพโชคชัย. 2538: 71-77)

การวิจัยครั้งนี้ได้ให้ความสนใจทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ทฤษฎีดังกล่าวมีส่วนประกอบร่วมกันระหว่างแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) และ ทฤษฎีความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self-Effficacy Theory) คือการรวมเอาปัจจัยที่ทำให้เกิดการรับรู้ในภาพรวมของบุคคล ซึ่งการรับรู้นี้จะเป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรม ต่อมาได้ถูกปรับปรุงแก้ไขใหม่ (Rogers.1983) โดยได้กำหนดตัวแปรที่ทำให้บุคคลเกิดความกลัว 3 ตัวแปร คือ การรับรู้ความรุนแรงของโรค (Noxiousness) การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค (Perceived Probability) และความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนอง (Response Efficacy)

ต่อมาแมคดุ๊กซและโรเจอร์ส (Mackay. 1992 : 25 อ้างอิงจาก; Maddux; & Rogers. 1983 ; Rogers. 1983) ได้เพิ่มตัวแปรตัวที่ 4 คือ ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy Expectancy) ซึ่งจากการศึกษาที่ผู้วิจัยเคยดำเนินการในเรื่องที่ 2 (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ข : 77-87) พบว่าการสร้างการรับรู้แก่กลุ่มตัวอย่างโดยการบรรยายนั้น ไม่ทำให้เกิดประสิทธิผลในการดำเนินการเท่าที่ควร อาจเกิดจากการที่กลุ่มตัวอย่างเกิดการเบื่อหน่ายในการได้รับความรู้จากผู้บรรยายฝ่ายเดียว ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ซึ่งดำเนินกิจกรรมตามกิจกรรมของเทคนิคเอไอซี ซึ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมจากกลุ่มตัวอย่างเอง ย่อมทำให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้ด้วยตนเอง การดำเนินการดังกล่าวเกิดขึ้นในขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และการกำหนดอนาคต (A) ที่กลุ่มตัวอย่างทุกคนจะต้องทำกิจกรรมวาดภาพปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ชุมชนของตนเองประสบอยู่ในปัจจุบัน และความต้องการของตนเองที่จะเห็นสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมของตนเองเป็นเช่นใด ซึ่งในกิจกรรมดังกล่าวกลุ่มตัวอย่างแต่ละคนจะมีการนำเสนอภาพของตนเองในกลุ่ม จากนั้นผู้แทนกลุ่มจะทำการนำเสนอภาพของสมาชิกกลุ่มในภาพรวม ซึ่งในชั้นตอนนี้ทำให้กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในการวิจัย ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ของตนขึ้น มีผลให้เกิดการสร้างการรับรู้ภายในกลุ่มตัวอย่างด้วยกันเอง ซึ่งภายหลังการดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นกว่าก่อนระยะดำเนินการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.001$)

ทั้งนี้อาจเกิดจากการดำเนินกิจกรรมที่ทำให้เกิดการรับรู้ได้อย่างมีประสิทธิผล ทั้งนี้มีงานวิจัยเป็นจำนวนมากนำทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิผล ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยของสุพรรณี สฤษดิ์อภิรักษ์ (มณีรัตน์ ธีรวัฒน์. 2538; อ้างอิงจาก สุพรรณี สฤษดิ์อภิรักษ์. 2536 : 131-137) และงานวิจัยของอุทิศ มหากิตติคุณ (2543) เป็นต้น

นอกจากทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ที่นำมาใช้เป็นทฤษฎีพื้นฐานของการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจทฤษฎีการสร้างพลัง ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร และชุมชน มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมตนเอง มีความสามารถในการเลือกและกำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ การสร้างพลังจึงเป็นกระบวนการที่บุคคลสามารถกระทำร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่พึงปรารถนา แต่ไม่ใช่เป็นพลังที่จะไปบังคับหรือครอบงำคนอื่น (ประภาเพ็ญ สุวรรณ. 2540 อ้างอิงจาก Downee et al ; Wallerstein; & Bernstein) ทั้งนี้ในการดำเนินวิจัยดังกล่าวได้สร้างเสริมพลังของกลุ่มตัวอย่าง อย่างเต็มที่ เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีการดำเนินการด้วยตนเอง โดยปราศจากการครอบงำจากผู้วิจัย แต่เป็นการให้การสนับสนุน ส่งเสริม ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามความต้องการของกลุ่มตัวอย่างทุกประการ อย่างไรก็ตามในการเสริมสร้างพลังครั้งนี้ นับว่าเป็นการสร้างพลังระดับบุคคลที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยให้แก่กลุ่มตัวอย่าง ส่วนการสร้างพลังในองค์กรและการสร้างพลังในชุมชนนั้น (Wallerstein; & Berstein.1994 :140) นับว่าเป็นการสร้างพลังในระดับนโยบาย ที่ควรสนับสนุนให้เกิดขึ้นต่อไป ทั้งนี้ในการดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัย ได้ดำเนินตามหลักการศึกษาเพื่อสร้างพลังอย่างครบถ้วน ได้แก่ 1) การเน้นให้กลุ่มตัวอย่างมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อมและเชื่อว่าตนสามารถก่อให้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสุขภาพของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ 2) เน้นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่าง แล้วให้คิดวิเคราะห์โดยใช้วิจารณญาณ เพื่อโยงปัญหาต่างๆ ของบุคคลเข้ากับปัจจัยทางสังคมที่เป็นสาเหตุ การเกิดความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมที่บุคคลกระทำอยู่หรือที่จะกระทำในอนาคตให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม 3) การให้กลุ่มตัวอย่างได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยส่งเสริมให้ มีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอน 4) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม (Collective learning) คือ การที่จัดกิจกรรมในลักษณะเป็นกลุ่มขึ้น และผู้วิจัยมีบทบาทหน้าที่มาเป็นผู้สนับสนุนการทำกิจกรรมหรือผู้ประสานงาน แทนการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ตามบทบาทเดิม 5) การดำเนินกิจกรรมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โดยจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ ความรู้สึก และทักษะ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือมีการเปลี่ยนแปลงภายหลังเมื่อได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เช่นพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เป็นต้น 6) เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่จำกัด เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากประสบการณ์จริงและจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง 7) มีความยืดหยุ่นและมีความสนุกสนาน โดยจะมีการปรับเนื้อหา วิธีการ และสื่อ ให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง ทำให้ไม่รู้สึกว่าถูกบังคับฝืนใจให้เรียนรู้ในสิ่งที่ขาดความเกี่ยวข้องและสำคัญกับตน หรือถูกบังคับให้ทำในสิ่งที่ตนเองไม่มีความสามารถ 8) มีการกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้สามารถเลือกใช้ขั้นตอน เทคนิค เครื่องมือ และกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม เพื่อจะทำให้เกิดการ

เรียนรู้และบรรลุเป้าหมายดังกล่าว และ 9) การดำเนินกิจกรรมที่มีความสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ ทั้งนี้ ในการดำเนินกิจกรรมในระยะดำเนินการทุกขั้นตอน พบว่าประสบความสำเร็จตามที่ได้ตั้งเป้าหมาย ไว้ในระดับที่น่าพอใจ อีกทั้งจากการสนทนากับกลุ่มตัวอย่างโดยส่วนใหญ่ค่อนข้างมีความพึงพอใจ การการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ ทั้งนี้งานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีการสร้างพลังที่ประสบความสำเร็จ เช่น เดียวกับงานวิจัยครั้งนี้ มีเป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยของอัจฉรา พงษ์ไทย (2538) จรัสศรี อินทรสมหวัง (2543) ปริญญา ผกานนท์ (2543) และ วราภา จันทร์โชติ (2540 :ก-ข) เป็นต้น ทั้งนี้ในการวัดผลการศึกษาเพื่อสร้างพลัง การวิจัยส่วนใหญ่จะทำการวัดการเห็นคุณค่า ในตนเอง และความคาดหวังในความสามารถตนเอง เกือบทั้งหมด อย่างไรก็ตามการวัดผลของการ ศึกษาเพื่อสร้างพลังในครั้งนี้ ได้เพิ่มการวัดปัจจัยด้านการรับรู้เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พัก อาศัย ความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และพฤติกรรมการ รักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย เพิ่มขึ้นจากงานวิจัยส่วนใหญ่ที่เคยศึกษาไว้ โดยผู้วิจัยทำ การวัดผลจากการศึกษาเพื่อสร้างพลังเพิ่มเติม ได้แก่ ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจ กรรม และคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นว่างาน วิจัยครั้งนี้มีการวัดผลที่ได้จากการสร้างพลังอย่างครบถ้วน

การดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ได้มีการดำเนินกิจกรรมโดยการนำกระบวนการกลุ่มเข้ามา เกี่ยวข้อง และใช้ลักษณะกิจกรรมตามกระบวนการของเทคนิคเอไอซี ดังกล่าวข้างต้น การที่จัดให้มี กิจกรรมในลักษณะเป็นกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มมิได้จัดขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในด้านเนื้อหาเท่านั้น (Content objective) แต่จัดขึ้นเพื่อใช้ช่วยในกระบวนการฝึกอบรมหรือการประชุมต่างๆ โดยมีวัตถุ ประสงค์ที่สำคัญคือ ใช้ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างให้มากที่สุด การทำให้กลุ่มตัวอย่างรู้จักกันภายใต้บรรยากาศของการรวมกลุ่มกัน และการให้การสนับสนุนซึ่งกัน และกัน จะทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เป็นอย่างดี (วินิจ เกตุขำ; และคม เพชร ฉัตรศุภกุล. 2522) อีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความสำเร็จของรูปแบบครั้ง ได้แก่ การที่ผู้วิจัยนำ ทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคมมาใช้อย่างครบถ้วน เนื่องจากในการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า การสนับสนุน ทางสังคมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิลำไส้ค่อนข้างสูง (บังอร ฉางทรัพย์; และคน อื่นๆ. 2549ก) โดยในส่วนพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ที่ผู้วิจัยเคยศึกษาไว้ นับเป็นพฤติกรรมที่ มีส่วนใกล้เคียงกับพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยค่อนข้างมาก ดังนั้นในการ ดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจนำทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคมมาใช้อย่างเหมาะสม ทั้ง การสนับสนุนทางอารมณ์ ด้านเครื่องมือ ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านการประเมินผล (House. 1981) จึงทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนได้รับความสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้พบว่าโครงการเกือบทั้งหมดประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม ในขั้นตอนของการปฏิบัติ ตามแผน อย่างไรก็ตามในส่วนการสนับสนุนทางสังคมที่กลุ่มตัวอย่างได้รับจากเพื่อนบ้าน และหน่วย งานที่เกี่ยวข้องค่อนข้างน้อย จึงทำให้โครงการที่ดำเนินการในส่วนที่ต้องติดต่อกับบุคคลหรือหน่วย งานหรือเพื่อนบ้านดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จนัก ดังนั้นจะเห็นว่าการได้รับการสนับสนุนทางสังคม มีความสำคัญอย่างยิ่งในความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมในโครงการต่างๆ ทั้งนี้พบว่ามีงานวิจัย

เป็นจำนวนมากแสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของบุคคล เช่น การศึกษาของพวงพลอย ชุณห์วิจิตรา. (2530) ที่ศึกษาประสิทธิผลของการสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนบ้านต่อพฤติกรรมการสร้างส้วม การศึกษาของจรรยา นาคหมื่นไวย์ (2530) ศึกษาผลการให้สุขศึกษาร่วมกับการสนับสนุนของครู และบิดาหรือมารดา ที่มีต่อพฤติกรรมการป้องกันการเป็นเหาในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 การศึกษาของจริยาวัตร คมพยัคฆ์ และอรชร ณ ระนอง (2535) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างครอบครัว การสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยครั้งนี้ ทั้งนี้สมจิต หนุเจริญกุล และคนอื่นๆ (สมจิต หนุเจริญกุล; วัลลา ตันตโยทัย และรวมพร คงกำเนิด. 2543) ได้กล่าวถึงแหล่งสนับสนุนทางสังคมด้านสุขภาพ ประกอบด้วย 5 แหล่งคือ แหล่งสนับสนุนจากครอบครัวและญาติพี่น้อง แหล่งจากกลุ่มเพื่อน แหล่งสนับสนุนด้านศาสนาหรือแหล่งอุปถัมภ์ต่างๆ แหล่งให้การดูแลจากกลุ่มวิชาชีพด้านสุขภาพ และจากกลุ่มวิชาชีพอื่นๆ โดย บราวน์ และ แมค เอลรีน (สมจิต หนุเจริญกุล; วัลลา ตันตโยทัย และรวมพร คงกำเนิด. 2543; อ้างอิงจาก Brown. 1986 : 4-9 ; Mac Elveen, 1987 : 319-337) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าครอบครัวเป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่มีความสำคัญ รองลงมา ได้แก่ กลุ่มญาติพี่น้องและเพื่อน อย่างไรก็ตามความต้องการแรงสนับสนุนทางสังคมจากแหล่งต่างๆ จะมีมากน้อยต่างกันขึ้นกับภาวะสุขภาพ และความต้องการของบุคคลในการส่งเสริมสุขภาพ จากระยะดำเนินการวิจัยครั้งนี้ในขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน และการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจ ทำให้ทราบว่ากลุ่มตัวอย่างได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว เช่น สามี ค่อนข้างมาก ถึงแม้จะมีความเครียดจากเพื่อนบ้านที่ไม่ให้ความร่วมมือก็ตาม จากลักษณะดังกล่าวทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความพยายามในการปฏิบัติตามแผนเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคม อย่างไรก็ตามนอกจากครอบครัวและเพื่อนสมาชิกกลุ่มที่ให้การสนับสนุนการเป็นอย่างดีแล้ว กลุ่มตัวอย่างยังได้รับการสนับสนุนทางสังคม จากผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลดวงประทีปอย่างเหมาะสมอีกด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ถ้ากลุ่มตัวอย่างได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐและเอกชนเพิ่มขึ้น จะทำให้การดำเนินการในลักษณะของงานวิจัยครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน ทั้งนี้เหตุผลที่ทำให้การสนับสนุนมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมที่พึงประสงค์นั้น อาจเกิดจากการที่การได้รับการสนับสนุนทางสังคม ช่วยลดผลของความเครียดซึ่งมีผลต่อร่างกายและจิตใจ โดยจะทำให้บุคคลเพิ่มความอดทนต่อปัญหาได้มากขึ้น จากการศึกษาถึงผลของความเครียดกับการเกิดโรคความดันโลหิตสูงและโรคหัวใจ ในกลุ่มคนที่ทำงานกับความเครียดสูง พบว่าคนที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมต่ำเสี่ยงต่อการเป็นโรคทั้งสองสูงกว่าผู้ที่มีแรงสนับสนุนทางสังคมสูง (Caplan. 1974 : 7)

<u>กลุ่มตัวอย่างมีความเหมาะสม</u> จากความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบครั้งนี้ ปัจจัยหนึ่งเกิดจากการที่กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนมีความเหมาะสม การที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนนั้น เนื่องจากในงานวิจัยในบริบทใกล้เคียงกัน พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่าง

ดี (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ข) อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ ทางครูใหญ่ของโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป แจ้งให้ผู้วิจัยทราบว่า ผู้ปกครองกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มที่นับว่าเป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นโดยพื้นฐานทั่วไปนับว่าเป็นผู้ที่มีความชอบในการทำกิจกรรม และเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง ทำให้การวิจัยครั้งนี้ได้ผลเป็นที่น่าพอใจและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้จากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างภายหลังระยะดำเนินการพบว่า ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างทั่วถึง และเกิดความรู้จัก คุ้นเคยกันมากขึ้น เนื่องจากมีจำนวนที่พอดี ในส่วนของการแบ่งกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนของการวิจัยนั้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างตอบว่ามีจำนวนสมาชิกในแต่ละกลุ่มค่อนข้างน้อย ทำให้เกิดความไม่สะดวกในขั้นตอนของการปฏิบัติตามแผน ทำให้แต่ละกลุ่มซึ่งมีโครงการที่ต้องรับผิดชอบประมาณกลุ่มละ 3 โครงการ ทำให้ต้องทำงานค่อนข้างมาก โดยกลุ่มตัวอย่างแนะนำว่า ควรจะมีอย่างน้อยกลุ่มละ 10 คน ขึ้นไป จะทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตามตามความคิดเห็นของผู้วิจัย นอกจากจำนวนสมาชิกแต่ละกลุ่มแล้วอาจขึ้นกับสภาวะความเป็นผู้นำของแต่ละบุคคลอีกด้วยที่จะมีผลให้การดำเนินการต่างๆ มีความสำเร็จเกิดขึ้น (ทิศนา แขมมณี. 2545 : 14-23) ตามที่ พวงทิพย์ ชัยพิบาลสฤษดิ์ (2524) ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำว่า ผู้นำคือผู้ที่จำเป็นต้องมีความสามารถในเรื่องของการประสานงาน ผู้นำจำเป็นต้องช่วยให้ผู้ร่วมงานได้ทำงานตามความสามารถและเต็มความสามารถของเขา ดังนั้นผู้นำคือผู้ที่จะต้องทำหน้าที่ในการประสานความเก่ง และประสานหน้าที่ความรับผิดชอบในหน้าที่ของผู้ร่วมงาน จากลักษณะของผู้นำดังกล่าว พบว่าในงานวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างบางคนได้แสดงถึงภาวะผู้นำ ซึ่งมีผลทำให้กลุ่มดังกล่าวประสบความสำเร็จในการปฏิบัติตามแผนเป็นอย่างดี ดังนั้นในงานวิจัยลักษณะใกล้เคียงกับ ควรคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีสภาวะผู้นำเข้าร่วมในงานวิจัย ก็จะทำให้การดำเนินการแก้ปัญหาในชุมชนมีความสำเร็จมากขึ้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสังเกตว่าบางกลุ่มที่มีผู้ที่มีภาวะผู้นำที่มีความรับผิดชอบสูง จะรับผิดชอบในงานค่อนข้างหนักกว่าสมาชิกกลุ่มคนอื่น หรือรับผิดชอบบางโครงการเพียงผู้เดียว ดังนั้นควรคำนึงถึงลักษณะดังกล่าวในงานวิจัยครั้งต่อไป และควรหาแนวทางให้สมาชิกกลุ่มทุกคนได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ อย่างทั่วถึง เช่น การแบ่งความรับผิดชอบเป็นต้น

<u>บุคลากรในการดำเนินกิจกรรมมีความเหมาะสม</u> บุคลากรในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความสำเร็จของรูปแบบที่พัฒนา ทั้งนี้นอกจากผู้วิจัยแล้ว ยังประกอบด้วยผู้ช่วยวิจัย 6 คน ได้แก่ อาจารย์ 3 คน และนักศึกษา 3 คน ทั้งนี้ผู้ช่วยวิจัย 4 คน ได้รับการฝึกฝนในการดำเนินกิจกรรมในลักษณะใกล้เคียงกันมาก่อนหน้านี้ ดังนั้นในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จึงเป็นไปอย่างราบรื่นและไม่ติดขัด ส่วนผู้ช่วยวิจัยอีก 2 คน ได้แก่ ครูใหญ่ และครู นับว่ามีความสนิทสนมคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนเป็นอย่างดีดังนั้นในการนัดหมายหรือการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการวิจัย จึงทำให้มีปัญหา อุปสรรค เกิดขึ้นค่อนข้างน้อย ทั้งนี้จากความคุ้นเคยดังกล่าวจึงทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความไว้วางใจ และให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมอย่างเต็มที่ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการดำเนินการเพื่อการวิจัยหรือแก้ปัญหาในชุมชนต่อไปควรคัดเลือกบุคลากรที่กลุ่มตัวอย่างให้ความไว้วางใจ เป็นที่เคารพนับถือ และมีความชำนาญหรือประสบการณ์

การทำงานในชุมชน ก็จะทำให้บรรลุผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามในการดำเนินการครั้งนี้ผู้วิจัยไม่สามารถนำกรรมการชุมชนเข้าร่วมในการวิจัยได้ เนื่องจากภารกิจของคณะกรรมการ และเวลาในการวิจัยไม่ตรงกัน ดังนั้นผลของการดำเนินการจะแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของประชาชนโดยแท้จริง โดยที่ปราศจากการควบคุม ครอบงำ จากผู้รับผิดชอบในชุมชน

การดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสม จากกิจกรรมที่ดำเนินการทั้งหมด จะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่มีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน มีความยืดหยุ่น มีบรรยากาศแห่งความเป็นมิตร เป็นกันเอง และมีความสนุกสนาน ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมที่ประกอบด้วยการประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการและเทคนิคเอไอซีครั้งนี้รวมทั้งรูปแบบของการสร้างพลังที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยและปัจจัยที่ศึกษา ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างในการร่วมกิจกรรม การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่พัฒนาในทางที่ดีขึ้น รวมทั้งโครงการต่างๆ ที่มีความเหมาะสมในการนำไปดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้นับเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำไปใช้แก้ปัญหาและการพัฒนารูปแบบที่มีลักษณะคล้ายกันได้เป็นอย่างดี

4.2 ปัญหา อุปสรรค ของการดำเนินการในขั้นตอนของรูปแบบที่พัฒนา

ปัญหา อุปสรรค ของการดำเนินการในรูปแบบที่พัฒนาครั้งนี้ พบว่าปัญหาส่วนใหญ่เช่นเดียวกันกับปัญหาที่พบในงานวิจัยทั่วไป อย่างไรก็ตามเพื่อให้ทราบถึงปัญหาดังกล่าว จะขอกล่าวถึงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าจากผู้วิจัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ แก่การดำเนินการวิจัยเรื่องอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะใกล้เคียงกับงานวิจัยครั้งนี้

ในขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และการกำหนดอนาคต ปัญหาที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคตนั้น ซึ่งเป็นการจัดอยู่ในการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันอาทิตย์ที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2551 พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ได้ทำการสมัครไว้ มาร่วมประชุมไม่ครบตามที่กำหนดไว้เป็นจำนวน ดังนั้นผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัย จึงได้โทรศัพท์ไปตามกลุ่มตัวอย่างที่ยังมาไม่ครบตามเบอร์โทรศัพท์ที่ให้ไว้ โดยในครั้งแรกกลุ่มตัวอย่างยังไม่คุ้นเคยกับผู้วิจัย ดังนั้นจึงมีการพูดคุยกันไม่มากนัก อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างบางท่านซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นเพศหญิงค่อนข้างมีภาระในการเลี้ยงดูบุตร ดังนั้นบางส่วนได้นำบุตรหลานมาในการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ด้วย ซึ่งไม่มีผลกระทบต่อการดำเนินกิจกรรมมากนัก เนื่องจากเป็นการใช้เทคนิคเอไอซีในการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่ได้แก่การวาดภาพ ดังนั้นเด็กที่มากับผู้ปกครองจึงวาดภาพเล่นอยู่ข้างผู้ปกครองด้วย ซึ่งก็ทำบรรยากาศเป็นไปด้วยความสนุกสนานและอบอุ่น อย่างไรก็ตาม หากเป็นกิจกรรมที่มีการบรรยายหรือให้ความรู้ก็อาจทำให้เกิดผลต่อการดำเนินกิจกรรมได้ อย่างไรก็ตามในการนำเสนอขั้นตอนนี้ ตัวแทนแต่ละกลุ่มได้มีการออกมานำเสนอกลุ่มละประมาณ 2-3 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมีการนำเสนออย่างไม่ติดขัด และในการนำเสนอมีการแสดงความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมเป็นระยะๆ ดังนั้นในขั้นตอนนี้จึงไม่พบปัญหาใด นอกจากแต่ละกิจกรรมเสร็จเร็วกว่าที่กำหนดตามที่กำหนดไว้ ประมาณกิจ

กรรมละ 30 นาที

ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา ปัญหาที่เกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ ได้แก่ การที่กลุ่มตัวอย่างไม่เข้าใจการเขียนแผนงานหรือโครงการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แจกตัวอย่างโครงการให้แต่ละกลุ่มดูเป็นตัวอย่าง ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจลักษณะการเขียนโครงการมากขึ้น แต่ไม่สามารถเขียนให้เป็นภาษาที่ถูกต้องได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงอาสากลุ่มตัวอย่างในการที่จะขัดเกลาทางด้านภาษาให้ และจะส่งให้แก่แต่ละกลุ่มในภายหลัง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างรู้สึกพอใจที่ผู้วิจัยปรับภาษาให้ถูกต้องมากขึ้น อย่างไรก็ตามในขั้นตอนนี้ กลุ่มตัวอย่างบางกลุ่ม แต่ละคนดำเนินการคิดโครงการเองโดยไม่ได้ปรึกษากัน ดังนั้นผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยและพยายามพูดโน้มน้าวให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มปรึกษากันมากขึ้น อย่างไรก็ตามในภายหลังสมาชิกทุกคนในกลุ่มก็ปรึกษากันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้การดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา ดำเนินการช้ากว่าที่กำหนดไว้ และส่วนของการจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ พบว่าใช้เวลาเร็วกว่ากำหนดเช่นกัน เนื่องจากแต่ละกลุ่มได้จัดลำดับความสำคัญของโครงการที่กลุ่มตนเองคิดขึ้นมาเท่านั้น ซึ่งมีเพียง 2-3 โครงการ ดังนั้นการจัดลำดับความสำคัญจึงค่อนข้างง่ายและใช้เวลาอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้การดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนนี้พบว่าเป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากมีสมาชิกบางคน มีบุตรที่อายุน้อยมาด้วยจึงขอออกไปให้นมบุตรภายนอกห้องประชุม อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวได้กลับมาร่วมประชุมอีกในช่วงบ่ายซึ่งอยู่ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (C)

ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในการสร้างแนวทางปฏิบัติมีค่อนข้างน้อย

ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน ในขั้นตอนของการปฏิบัติตามแผนนับเป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างนำโครงการที่กลุ่มได้ร่างขึ้น ไปดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในชุมชนของตนเอง ในขั้นตอนนี้มีปัญหา อุปสรรค ด้านต่างๆ ค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามมีการแก้ปัญหาให้ผ่านไปด้วยดี โดยพบว่าในการนำโครงการไปดำเนินการปฏิบัติตามแผนนั้น โดยส่วนใหญ่ไม่สามารถดำเนินการได้ทั่วทั้งชุมชน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างได้แจ้งผู้วิจัยว่า จะดำเนินการเฉพาะบริเวณบ้านพักอาศัยของตน หรือในซอยที่ตนอยู่อาศัยเท่านั้น เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มค่อนข้างน้อยโดยมีเพียง 4-6 คนเท่านั้น ดังนั้นจะเห็นว่าปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกในกลุ่ม นับว่าไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติตามแผน นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับปัญหางบประมาณที่มีค่อนข้างจำกัด (กลุ่มละประมาณ 1,000 บาท) ทำให้ซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ต่างๆ ได้ไม่มากนัก ซึ่งการดำเนินการจริงในชุมชนนั้นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคาดว่าน่าจะได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณมากกว่านี้

ปัญหา อุปสรรค อีกปัญหาหนึ่งในขั้นตอนนี้ ได้แก่ การที่ชุมชนดังกล่าวมีปัญหาทางด้านสังคมสูงโดยเฉพาะในด้านยาเสพติด ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตามแผน ทำให้เกิดการเข้าใจผิดว่าอาจเป็นสายสืบมาปราบยาเสพติด (จากคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่าง) และเหตุบังเอิญที่ทำให้ประชาชนเข้าใจผิดมากขึ้น ได้เกิดการยิงกันตายในวันต่อมา ทำให้ประชาชนเข้าใจผิดเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้จะเห็นว่าการดำเนินกิจกรรมในชุมชนที่มีสภาพปัญหาสูงย่อมมีข้อจำกัดเกิดขึ้น ดังนั้นการดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

และการพัฒนาด้านอื่นๆ ควรจะมีการดำเนินการอย่างรอบคอบและระมัดระวังในเรื่องเหล่านี้ ทั้งนี้ควรมีการประชุมกลุ่มแกนนำโดยเฉพาะกรรมการชุมชน ให้สร้างความรู้ความเข้าใจก่อนการดำเนินโครงการ จะทำให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและให้ความร่วมมือมากขึ้น ทั้งนี้ควรมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินโครงการต่างๆ ก่อนล่วงหน้าเป็นระยะเวลานาน

นอกจากนี้ในขั้นตอนของการปฏิบัติตามแผน ผู้วิจัยพบว่ามีความยากลำบากมากกว่าแต่ก่อน เนื่องจากการที่ชุมชนแออัดมีวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป จาก “แบบชนบท” กลายเป็น “แบบเมือง” ทำให้การเข้าถึงประชาชนเป็นไปค่อนข้างยาก อาจเกิดจากการที่ชุมชนแออัดมีการก่อตัวขึ้นเป็นระยะเวลายาวนาน ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือ ความสนิทสนมจึงน้อยลงเรื่อยๆ ดังเช่นขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนของงานวิจัยครั้งนี้ ที่พบว่าประชาชนวัยผู้ใหญ่ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร และมีความยากลำบากในการชักชวนให้มาร่วมกิจกรรม ต่างจากประสบการณ์ของผู้วิจัย ที่เคยดำเนินกิจกรรมในต่างจังหวัด พบว่ามักได้รับความสนใจและความช่วยเหลือจากประชาชนมากกว่าในเขตเมือง ทั้งนี้มีความเป็นไปได้ว่า สภาพสังคมในเมืองเป็นสังคมที่ต้องมีการแข่งขันและต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด อีกทั้งมีมิจฉาชีพที่หากินในรูปแบบต่างๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้นความหวาดระแวงต่อบุคคลแปลกหน้าย่อมเกิดขึ้นได้ เพื่อความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของตนเองและครอบครัว แตกต่างจากการศึกษาของ เทวี รัชตานนท์ และคนอื่นๆ (2551 : ออนไลน์) ได้ทำการสำรวจชุมชนบ้านมนังคศิลา พบว่าคนในชุมชนไม่ขาดจิตสำนึกในการที่จะรักษาลักษณะของตนไว้และมีการพัฒนาชุมชนตนเองด้วย เริ่มด้วยการพึ่งตนเองด้านที่อยู่อาศัย สร้างบ้านกันเอง คนแสดงความผูกพันกับชุมชน เพื่อนบ้านช่วยกันดูแลคนชรา คนรู้สึกปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ซึ่งงานวิจัยของโสภณ พรโชคชัย (2551 : ออนไลน์) กล่าวถึงสภาวะทางอารมณ์ ของผู้อยู่อาศัยในสลัมว่า ด้วยภาวะบีบรัดทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม ทางสังคมและกายภาพของสลัม ก่อให้เกิดความกดดันทางจิตใจ ซึ่งมักมีการแสดงออก ได้แก่ 1) ความก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งเป็นมาตรการที่ชาวสลัมใช้ในการปรับตัวกับความกดดัน ความขัดเคือง ความขาดแคลน โดยมาแสดงออกกับคนในครอบครัว 2) ความเพี้ยน (Social deviation) เช่น การติดเหล้า ติดยา ติดการพนัน เป็นวิธีการหลีกเลี่ยงปัญหา โดยไม่พยายามเผชิญหน้ากับปัญหา และ 3) การยืนหยัดต่อสู้ (Persistence) และความเคยชิน (Passiveness) ชาวสลัมดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ทุกคนทำงานหนัก แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ทำงานได้แต่รอคอยความช่วยเหลือจากญาติมิตร ในส่วนของ สมพงษ์ พัดปุย (2551 : ออนไลน์) ไม่ได้มองว่า บุคลิกภาพและพฤติกรรมของคนสลัมเกิดจากวัฒนธรรมแห่งความยากจน แต่ว่าเกิดจากปฏิกิริยาของชาวสลัมต่อการเสียสิทธิ และถูกละเมิดสิทธิ ทัศนคติของคนสลัมต่อสิ่งแวดล้อม-สังคม เป็นผลมาจากประสบการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่มีการบีบคั้น การถูกเอาเปรียบค่าแรง จากการถูกข่มขู่ต่างๆ การถูกขูดรีด และไม่มีอำนาจต่อรองเป็นต้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า จากความกดดันดังกล่าวทำให้ประชาชนในชุมชน ไม่สามารถที่จะให้ความร่วมมือกับโครงการต่างๆ หรือให้ความร่วมมือได้อย่างไม่เต็มที่ จึงทำให้การดำเนินโครงการมีปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากความร่วมมือ ดังนั้นจะเห็นว่าสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ตกต่ำ นับเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาด้านต่างๆ อย่างยิ่ง โดยงานวิจัยที่เคยศึกษา (บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. 2549ก : 110-128) พบว่าสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

มีอิทธิพลเป็นอย่างสูงต่อพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ (เป็นพฤติกรรมที่มีความใกล้เคียงกับพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลที่พักอาศัย) ทั้งอิทธิพลทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นควรหาแนวทางยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้นต่อไป

ขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงแผน ขั้นตอนนี้เป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3 ในวันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เป็นการที่กลุ่มตัวอย่างจะนำเสนอผลการปฏิบัติตามแผนที่ทางกลุ่มได้ดำเนินการ ในขั้นตอนนี้พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างลาการประชุม 1 คน เนื่องจากติดภารกิจส่วนตัว การดำเนินกิจกรรมพบว่าเป็นไปอย่างเป็นกันเอง เนื่องจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัย มีความคุ้นเคยกันมากขึ้น อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนนี้จากเดิมกำหนดไว้เป็นเวลา 4 ชั่วโมง เนื่องจากมีการดำเนินกิจกรรมได้อย่างรวดเร็วจึงใช้เวลาเพียง 3 ชั่วโมง ในช่วงเช้าเท่านั้น การดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนนี้พบว่าไม่มีปัญหา อุปสรรค แต่ประการใด

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. งานวิจัยครั้งนี้มีการดำเนินการเฉพาะใน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู เท่านั้น ดังนั้นการสรุปผลการวิจัยที่ได้ จึงอาจไม่ครอบคลุมถึงชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะสิ่งแวดล้อมและการดำเนินการพัฒนาชุมชนแตกต่างกันออกไป ดังนั้นการนำผลสรุปที่ได้ไปใช้ในพื้นที่อื่น อาจต้องมีการศึกษาในบริบทที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพิ่มเติม จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนอื่นต่อไป

2. ในการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนที่ศึกษาครั้งนี้ อาจไม่ตรงกับคุณภาพจากการประเมินจากหน่วยงานอื่น เนื่องจากเวลาที่ผู้วิจัยทำการประเมินในเดือนมกราคม พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาว อาจทำให้ผลการประเมินมีความแตกต่างจากช่วงฤดูอื่นๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยไม่ได้ทำการประเมินตามดัชนีของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมเนื่องจากข้อจำกัดต่างๆ จึงทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่ครอบคลุมตามดัชนีดังกล่าว

3. การดำเนินการในขั้นตอนปฏิบัติตามแผนของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม มีการดำเนินการเฉพาะบริเวณบ้านพักอาศัย หรือซอยที่กำหนดเท่านั้น ดังนั้นการเปรียบเทียบคุณภาพการสุขาภิบาลที่พักอาศัยภายหลังสิ้นสุดระยะดำเนินการจะเปรียบเทียบเฉพาะบริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรมเท่านั้น ส่วนบริเวณอื่นจะมีการประเมินในภาพรวม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างนโยบายในการดำเนินการให้เกิดความตื่นตัวของประชาชนในการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย โดยการแต่งตั้งอาสาสมัคร ที่จะเป็นแกนนำการพัฒนาในชุมชน การส่งเสริมให้มีการดำเนินโครงการ การศึกษาดูงานในชุมชนอื่นที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา การประกวดชุมชนพัฒนา และบุคลากรด้านการพัฒนาชุมชนดีเด่น พร้อมทั้งผลักดันด้านนโยบาย ให้เห็นความสำคัญของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม จัดตั้งหน่วยงานเพื่อรองรับการร้องทุกข์จากประชาชนด้านสิ่งแวดล้อม และช่วยดำเนินการแก้ไขอย่างทันท่วงที เช่น การจัดการปัญหาเกี่ยวกับขยะ น้ำเสีย การป้องกันอัคคีภัย และการป้องกันสารพิษต่างๆ เป็นต้น

1.2 จากผลการวิจัยที่พบว่าสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในชุมชนยังไม่ดีนัก ดังนั้นหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนควรเร่งสร้างนโยบายเพื่อให้การช่วยเหลือประชาชนในชุมชนแออัด เพื่อยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้น โดยการจัดการฝึกอบรมด้านวิชาชีพหรือสร้างโครงการต่างๆ เพื่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชนในชุมชน เช่น โครงการ 1 ชุมชน 1 ผลิตภัณฑ์ ดำเนินงานวันนัดพบแรงงาน อย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นตัวแทนจากหน่วยงานต่างๆ ที่ต้องการแรงงาน จะทำให้ชาวชุมชนแออัดมีงานทำ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จนในที่สุดมีศักยภาพมากพอที่จะหาที่อยู่อาศัยที่มีคุณภาพ และลดปัญหาด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและด้านอื่นๆ ได้อย่างประสบความสำเร็จ

1.3 เนื่องจากการสร้างพลังดังเช่นการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ประชาชนเกิดการรับรู้ ความคาดหวังในความสามารถตนเอง การเห็นคุณค่าในตนเอง ความตั้งใจในการปฏิบัติ และการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพิ่มขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างนโยบายเพื่อเสริมสร้างปัจจัยดังกล่าวตามแนวทางของทฤษฎีการสร้างพลัง จะทำให้เกิดประสิทธิผลในการพัฒนาด้านต่างๆ ในชุมชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 จากผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้ได้โครงการต่างๆ ที่สามารถนำไปดำเนินการต่อเนื่องตามสภาพการณ์ที่เป็นจริงได้ จำนวน 16 โครงการ โดยมีจำนวน 8 โครงการได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายในชุมชน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนการดำเนินโครงการดังกล่าวต่อไป โดยการให้ความช่วยเหลือด้านบุคลากร คำแนะนำ และงบประมาณ ในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ควรประสานความร่วมมือกับองค์กรเอกชนในชุมชน ในการพัฒนาคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนให้ดีขึ้นต่อไป

2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเริ่มดำเนินการจัดการเร่งสำรวจสภาพปัญหาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดต่างๆ พร้อมทั้งทำการสำรวจเกี่ยวกับโรคติดต่อที่มีการระบาดหรืออาจเกิดการระบาดในชุมชน เนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการระบาดของโรคติดเชื้อได้อย่างง่ายดาย เช่น โรคไข้เลือดออก โรคฉี่หนู โรคพยาธิ และโรคพิษสุนัขบ้า เป็นต้น พร้อมทั้งเร่งดำเนินการควบคุมและป้องกันโรคที่อาจมีการระบาดได้ในชุมชน

2.3 ควรจัดให้มีการรณรงค์ในทำความสะอาดชุมชนทุกเดือน โดยการตั้งงบประมาณสำหรับรองรับกิจกรรมดังกล่าว พร้อมทั้งส่งเจ้าหน้าที่ ที่สามารถเข้ากับชาวชุมชนได้ดี ดำเนินการชักชวนกลุ่มแกนนำชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ควรจัดการอบรม สัมมนา หรือประชุมเชิงปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหา กำหนดแผนการ ลงมือปฏิบัติ และมีการประเมินผลด้วยตนเอง มุ่งเน้นในกลุ่มประชาชนที่เป็นแกนนำและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนทางสังคม แก่กลุ่มประชาชนดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอในด้านต่างๆ อย่างครบถ้วน

2.4 จากการสำรวจจากผู้วิจัยที่พบว่า มีสนามเด็กเล่น และลานอเนกประสงค์ ที่มีความเสื่อมโทรมไม่ได้ใช้งาน ทำให้สูญเสียประโยชน์ในการใช้พื้นที่ดังกล่าว ดังนั้นหน่วยงานของสำนักงานเขตคลองเตย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ควรดำเนินการของบประมาณ ในการปรับปรุงสถานที่ดังกล่าวให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจขอบริจาคจาก หน่วยงาน ห้างร้าน หรือบริษัทต่างๆ เข้าร่วมกันปรับปรุง ร่วมกับชาวชุมชนก็จะทำให้ประชาชนในชุมชนมีพื้นที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจเพื่อลดความตึงเครียดได้เป็นอย่างดี

2.5 เนื่องจากโครงการต่างๆ ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากเด็กในชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้นการตั้งกลุ่มแกนนำเด็ก เพื่อส่งเสริมการทำกิจกรรมในชุมชน เช่น การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยให้เด็กได้ดำเนินการ ก็จะทำให้ในอนาคตสิ่งแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น เนื่องจากเด็กในชุมชนจะเติบโตกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ดี และรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนต่อไป

2.6 ในการเข้าดำเนินการแก้ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน เพื่อเป็นการป้องกันการเข้าใจผิดจากประชาชนในชุมชนที่มีปัญหาทางด้านสังคมสูง ควรมีการประชาสัมพันธ์ หรือทำความเข้าใจกับประชาชนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ อันนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่น ที่มีศักยภาพในการดำเนินการเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน อาสาสมัครชุมชน ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อสามารถวิเคราะห์ได้ว่าประชาชนกลุ่มใดทำให้เกิดผลการดำเนินการที่ดีที่สุดในการพัฒนาการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

2. ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของการจัดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัดเพิ่มเติม เนื่องจากจะได้ผลวิจัยที่สามารถนำไปดำเนินการให้มีประสิทธิภาพได้มากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษารวบรวมผลงานวิจัยทางด้านการจัดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม โดยการวิเคราะห์เอกสาร เนื่องจากจะทำให้มองเห็นภาพรวมของปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จของการจัดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด เพื่อนำเป็นข้อมูลหรือแนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ในงานวิจัยที่มีลักษณะคล้ายกับงานวิจัยครั้งนี้ ควรมีการศึกษาถึงการนำแนวคิดและวิธีการต่างๆ มาใช้ร่วมกันมากขึ้น ตามความเหมาะสมของบริบทในเรื่องต่างๆ อาจทำให้การพัฒนารูปแบบที่สร้างขึ้นมีความสำเร็จมากขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กนกวรรณ เวทศิลป์. (2538). *ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรกับความตั้งใจในการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันโรคเอดส์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 จังหวัดสกลนคร.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

กริ่งแก้ว เลาบุญเสถียร. (2537). *ทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนแออัดคลองเตย ที่มีต่อขยะบรรจุภัณฑ์เครื่องดื่ม.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

กานดา ธรรมปรีชา. (2526). *ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการอยู่อาศัยในเคหะสงเคราะห์แบบแฟลต : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้อยู่อาศัยที่เคยและไม่เคยอยู่ในชุมชนแออัดมาก่อน.* วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

การเคหะแห่งชาติ. (2551). *การดำเนินงานของการเคหะแห่งชาติ.* (ออนไลน์). แหล่งที่มา: http://www.nhanet.or.th/main.php?filename=intro. วันที่สืบค้น 5 มีนาคม 2550.

เครือข่ายเรียนรู้ชุมชนคลองเตย. (2550) *รู้จักคลองเตย เมืองน่าร่องต้านยาเสพติด ดร.ทักษิณ.* (ออนไลน์). แหล่งที่มา: htpp://www. bangkokwisdom.net/kk/0-partnership.htm วันที่สืบค้น 12 ธันวาคม 2550.

โครงการส่งเสริมธรรมาภิบาลประชาคม กทม (2547). *กิจกรรมคณะกรรมการชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่.* (เอกสารประกอการประชุม). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

จรรยา นาคหมื่นไวย์. (2530). *ผลของการให้สุขศึกษา ร่วมกับการให้การสนับสนุนของครู และบิดาหรือมารดา ที่มีต่อพฤติกรรการป้องกันเหา ในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4.* ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

จรรยา เศรษฐบุตร; บุปผา ศิริรัศมี; กิมเฮง แซ่ลิ่ม และอุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์. (2546) *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนารูปแบบการป้องกันโรคอุจจาระร่วง ในชุมชนบ้องตี้ จังหวัดกาญจนบุรี.* นครปฐม: พิมพ์ครั้งที่ 1. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

จรัสศรี อินทรสมหวัง. (2543). *ประสิทธิผลของโปรแกรมการสร้างพลังในการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ของหญิงฝากครรภ์ ที่แผนกฝากครรภ์ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

จริยาวัตร คมพยัคฆ์; และอรชร ณ ระนอง. (2535). *ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างครอบครัว แรงสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนในกรุงเทพมหานคร.* (เอกสารการประชุม) . กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

จันทรวิภา อ่อนพึ่ง. (2545). *พฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานการประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). สุราษฎร์ธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. ถ่ายเอกสาร.

จำรูญ ยาสมุทร. (2527). *การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

จิตชนก หัสดี. (2541). *การประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรคร่วมกับแนวคิดในการสร้างพลังในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมป้องกันโรคความดันโลหิตสูง ของกลุ่มนายทหารชั้นประทวน กรมพลาธิการทหารบก จังหวัดนนทบุรี.*วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

จิตต์ลัดดา สุภานันท์. (2539). *การประยุกต์ทฤษฎีความสามารถตนเอง ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องกันการเกิดแผลฝ่าเท้าของผู้ป่วยโรคเรื้อน สถานสงเคราะห์โรคเรื้อนพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสครมหาบัณฑิต. (สาธารณสุขศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

จิตติมา อินทะทำมา. (2543). *การพัฒนาการเรียนรู้ของคณะกรรมการชุมชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง โดยใช้กระบวนการเอไอซี : กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ชลาทิพย์ ปุณณะบุตร. (2523). *ชีวิตครอบครัวในแหล่งเสื่อมโทรม : ศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัวที่ได้รับการสงเคราะห์ในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย กรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (ประชากรศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ณัฐพล หาญโสภี. (2540). *ประสิทธิผลของโปรแกรมการสร้างพลังในการส่งเสริมการป้องกันการเสพสารแอมเฟตตามีนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จังหวัดสระบุรี.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สุขศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ดรุณี โพธิ์ศรี; สมจิตร ศรีศุภร; และถวัลย์ พบลาภ. (2551*). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับโรคอุจจาระร่วงของประชาชน จังหวัดนครปฐม ปี 2547.* (ออนไลน์)
แหล่งที่มา: http.//ww.203.157.15.4/epideminar/abstract/8darunee.txt
วันที่สืบค้น 14 มีนาคม 2551.

ดารุณี จงอุดมการณ์; และคนอื่นๆ. (2546). *การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพของครอบครัวผู้มีรายได้น้อยชุมชนเมือง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (รายงานการวิจัย). ขอนแก่น : ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

ต้องจิตต์ กาญจโนมัย. (2540). *การประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันโรคร่วมกับทฤษฎีการสร้างพลังในการป้องกันโรคเอดส์ของหญิงตั้งครรภ์ โรงพยาบาลแม่และเด็ก ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 1.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สุขศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ทักษิณา สอนสนิท; บัญญัติ สุขศรีงาม; และอรุณ บางตระกูลนนท์. (2549) *ระบาดวิทยาของ Sallmonella ในแมลงสาบ*. (ออนไลน์).
แหล่งที่มา : http.//www.webdb.dmsc.moph.go.th/ifc_nih/a_nih_5_001c.asp?info_id=292. วันที่สืบค้น 6 มีนาคม 2549.

ทิศนา แขมมณี. (2545). *กลุ่มสัมพันธ์ เพื่อการทำงานและการจัดการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ. นิชินแอดเวอร์ไทซิ่ง กรุ๊ฟ.

เทวี รัชตานนท์; และคนอื่นๆ (2551) *การแก้ไขชุมชนแออัด.* (ออนไลน์)
แหล่งที่มา: http.//www.oknation.net/blog/print.php?id=52966.
วันที่สืบค้น 7 มีนาคม 2551.

ธนาวิทย์ กางการ. (2546). *การศึกษาการมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลสำโรงใต้ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). สุราษฎร์ธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. ถ่ายเอกสาร.

นิตยา เพ็ญศิรินภา. (2538). *ผลการศึกษาเพื่อสร้างพลังในโปรแกรมป้องกันการสูบบุหรี่ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

นิพนธ์ แจ้งเอี่ยม. (2539). *จิตวิทยาชุมชน.* ภูเก็ต. ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏภูเก็ต.

บรรชัย สืบสังข์. (2535). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ความตระหนัก และพฤติกรรมเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น..* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหา-บัณฑิต (สังคมวิทยาการพัฒนา). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.

บังอร ฉางทรัพย์; พัชรินทร์ บุญแท่น; และนัยนา อาณัติ. (2548). การสำรวจความชุกการติดเชื้อพยาธิลำไส้ในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร. *สงขลานครินทร์เวชสาร* 23(4) : 219-227.

บังอร ประภาสะสุตร์. (2541). *การประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการขับขี่รถจักรยานยนต์ ของนักเรียนวิทยาลัยเทคนิคอาชีวศึกษา ชั้นปีที่ 1 จังหวัดกรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบันฑิต. (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

บังอร ฉางทรัพย์; มนัส บุญประกอบ; องอาจ นัยพัฒน์; และปราโมทย์ ทองกระจาย. (2549ก). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของประชาชนในชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์.* 12(1) : 110-128.

----------. (2549ข). ผลของการให้โปรแกรมสุขศึกษาด้วยกระบวนการกลุ่มต่อพฤติกรรมป้องกันโรคพยาธิลำไส้ของแม่บ้านชุมชนสวนอ้อย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร. *สงขลานครินทร์เวชสาร* 25(2) : 77-87.

บังอร ฉางทรัพย์; และคนอื่นๆ. (2546). ความชุกของโรคพยาธิเส้นด้ายในเด็ก ในชุมชนคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร. *สงขลานครินทร์เวชสาร.* 21(3) : 203-208.

บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์. (2528ก). *จิตวิทยาสังคม กับการสาธารณสุข*. เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมวิทยาการแพทย์ หน่วยที่ 9-15 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.

----------.(2528ข). *นวัตกรรมการให้สุขศึกษา เรื่องโรคพยาธิใบไม้ตับ, โรคพยาธิใบไม้ตับ : บริโภคนิสัยกับแนวคิด และการแก้ไขทางสังคมศาสตร์ และสุขศึกษา*. กรุงเทพฯ. คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

----------. (2530). *แนวคิด และรูปแบบการสุขศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต*. (รายงานการประชุมสัมมนาวิชาการศึกษาแห่งชาติ เรื่อง แนวทางการดำเนินงานสุขศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต). ชลบุรี: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

บุญสม น้าเจริญ. (2532). *ความรู้ทางประชากรและความตั้งใจปฏิบัติพฤติกรรมทางประชากร ของผู้เรียนที่มีประสบการณ์การเรียนประชากรศึกษา ในรูปแบบที่แตกต่างกัน* วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (ประชากรศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ปาริสสา กาญจนกุล; และ ปิยะฉัตร ใหม่แก้ว. (2551). *กำเนิดปัญหาชุมชนแออัด.* แหล่งที่มา : http.//www. fm100cmu.com/programs_detail.php?id_sub_group=58&id=969 วันที่สืบค้น 1 พฤษภาคม 2551

ประเจตน์ เกษน้อย. (2530). *ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานทางด้านอนามัยของประชากรในเขตชุมชนแออัดที่ปรับปรุงแล้ว.* วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต (สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ประภาเพ็ญ สุวรรณ; และคณะ. (2540). *ประสิทธิผลขอโครงการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ในสถาบันครอบครัวโดยวิธีการสร้างพลังอำนาจในกลุ่มสตรี และการมีส่วนร่วมของชุมชน.* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร

ประวรดา โภชนจันทร์. (2551). *การศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน ของประชาชนในจังหวัดนนทบุรี.*
แหล่งที่มา: http.//www.kcn.ac.th/allfaculty/ph/ph_research.html
วันที่สืบค้น 14 มีนาคม 2551.

ปริญญา ผกานนท์. (2543). *การสร้างพลังแกนนำชุมชนเพื่อควบคุมลูกน้ำยุงลาย อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี..* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

พรทิพย์ ลยานันท์. (2544). *การพัฒนาการบริหารจัดการงานส่งเสริมคุณภาพในสถานประกอบการประเภทเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มในเขตกรุงเทพมหานคร.* ปริญญาสังคมศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บริหารสาธารณสุข) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

พระมหามงคล หนองแพ. (2548). *การเสริมสร้างความรู้ การมีส่วนร่วมและการพัฒนารูปแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อม ของประชาชน : กรณีศึกษาบ้านระกาศ หม่ที่ 4 ตำบลบ้านระกาศ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). สุราษฎร์ธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. ถ่ายเอกสาร.

พวงพลอย ชุณห์วิจิตรา. (2529). *ประสิทธิผลของแรงสนับสนุนทางสังคม ต่อพฤติกรรมการสร้างส้วม.* ปริญญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2538). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.* กรุงเทพฯ: สำนักงานทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พัชรินทร์ เล็กสวัสดิ์. (2541). *การเฝ้าระวังทางทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สุขศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

พัฒน์ สุจำนงค์. (2527). *การสุขาภิบาลทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์จำกัด.

----------.(2529). *อนามัยชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

พัฒนา มูลพฤกษ์. (2539). *อนามัยสิ่งแวดล้อม.* กรุงเทพฯ : เอ็น.เอส.แอล พริ้นติ้ง.

พิกุล นันทชัยพันธ์. (2539). *รูปแบบการพัฒนาศักยภาพในการดูแลตนเองของผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์.* ปริญญาพยาบาลศาสตรดุษฎีบัฑิต (บริหารสาธารณสุข) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

พิชิต สกุลพราหมณ์. (2531). *การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ธนะการพิมพ์.

พูลศักดิ์ ดุลยสุวรรณ์. (2540). สถานการณ์งานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม เขต 4 ปี 2538. *อนามัยสิ่งแวดล้อม*. 1(2) : 33-50.

เพ็ญพิชชา สรโยธิน รัตนภวนนท์. (2541). *ประสิทธิผลของโปรแกรมการส่งเสริมโภชนาการเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านโภชนาการเพื่อสุขภาพ.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ภัสสร ลิมานนท์; และคณะ. (2538). *โครงการศึกษาครอบครัวไทย*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

มณีรัตน์ ธีระวิวัฒน์. (2538). *การประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรค เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการขับขี่รถจักรยานยนต์ ของนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดกาญจนบุรี.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

มหาวิทยาลัยมหิดล (2538). *สรุปผลการดำเนินงาน โครงการพัฒนาชุมชนเขตเมือง มหาวิทยาลัยมหิดล 2536-2537*. กรุงเทพฯ : คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

มีส่วนร่วมในเขตเมือง. พิมพ์ครั้งที่1. ชลบุรี: ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารสุขมูลฐานภาคกลาง.

มูลนิธิชุมชนไทย. (2551). *โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่.* แหล่งที่มา: http.//www.chumchonthai.or.th/member/khonthaidetail.asp?kt_id=18 วันที่สืบค้น 1 พฤษภาคม 2551

ยิ่งศักดิ์ จิตตะโคตร์. (2542). *การประยุกต์ทฤษฎีความสามารถตนเองในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องอันตรายจากการได้รับสารพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืชของชาวนา อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ยุพาพร หงษ์ชูเวช. (2540). *การประยุกต์ทฤษฎีความสามารถตนเองในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโคอาหารจานด่วน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

รุ่งโรจน์ พุ่มริ้ว; และเฉลิมพล ตันสกุล. (2538). *พฤติกรรมสุขภาพของประชาชนในชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนาชุมชนเขตเมือง มหาวิทยาลัยมหิดล*. กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์.

รุ่งโรจน์ คำซาว. (2542). *การวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาการบริหารงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ในเขต 8.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ลัดดาวัลย์ อนุกูล. (2522). *ปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ของสตรีอาสาสมัคร.* วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

วชิระ สิงหะคเชนทร์; สมบัติ อุยตระกูล; และวนิดา วรเกริกกุลชัย. (2542?). *การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชนแออัดเขตเทศบาล*. สรุปผลงานวิจัยด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : กองสุขาภิบาล กรมอนามัย.

วรณัน ธนศิริลักษณ์. (2551). การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคอุจจาระร่วงของประชาชนเขตเมือง : ศึกษากรณี บ้านในลึก ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). สุราษฎร์ธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. ถ่ายเอกสาร.

วราภา จันทร์โชติ. (2540). *ประสิทธิผลการฝึกอบรมการสร้างพลังต่อการพัฒนาเจตคติ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความเชื่อในความสามารถตนเองในนักศึกษาพยาบาล.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

วลิดา ศักดิ์บัณฑิตสกุล. (2541). *การสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพของสตรีที่ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอ จังหวัดสระบุรี*. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (การพยาบาลแม่และเด็ก). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

วสุธร ตันวัฒนกุล. (2542). สุขภาพกับคุณภาพชีวิต เส้นทางที่ต้องร่วมกันพัฒนา. กรุงเทพฯ : พี เพรส

วัน คุชิตา. (2529). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะการเจ็บป่วยของประชากรในชุมชนแออัด เขตกรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

วัลรบ หิริกูล. (2550) กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคลองเตย ขยะแห้งแลกไข่. (เอกสารประกอบการประชุม). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

วัลลา ตันตโยทัย. (2540). *รูปแบบการพัฒนาศักยภาพในการดูแลตนเองของผู้ป่วยเบาหวานชนิดพึ่งอินสุลิน*. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

วิจิตร บริสารคุณ. (2527). *กัลกัตตา-ร่างกุ้ง-กรุงเทพฯ : การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนาเมือง ปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยและการแก้ไข*. (เอกสารการประชุม). กรุงเทพฯ: ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์. ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร

วิไล กุศลวิศิษฏ์กุล. (2528). *การสุ่มตัวอย่าง : ทฤษฎีและการประยุกต์.* กรุงเทพฯ : ภาควิชาชีวสถิติ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ. (2527). *ความพึงพอใจของผู้อาศัยในชุมชนแออัดต่อโครงการฟื้นฟู : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนซอยสีน้ำเงิน*. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ศรัณยา อุพารศิลป์. (2534). *พฤติกรรมการจัดสภาพแวดล้อมในที่พักอาศัยของสตรีในชุมชนแออัด : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแออัดสองร้อยห้อง กรุงเทพมหานคร* . วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

ศิริพร พูนชัย. (2547). ผู้นำและภาวะผู้นำ การพัฒนาภาวะผู้นำและบทบาทของผู้บริหาร. (เอกสารประกอบการสอน). กรุงเทพฯ: กองการศึกษา วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

ศิริลักษณ์ แก้วคงยศ. (2533). *ชุมชนแออัดตะกอนบางกอก* . พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

สบสุข ลีละบุตร. (2543). *การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา : เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

สมเกียรติ ศรประสิทธิ์. (2539). *วิทยาการระบาด และการป้องกัน ควบคุม โรคพยาธิใบไม้ตับ โดยกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข ในอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

สมจิต หนุเจริญกุล; วัลลา ตันตโยทัย; และรวมพร คงกำเนิด. (2543).*การส่งเสริมสุขภาพ : แนวคิดทฤษฎีและการปฏิบัติการพยาบาล.* นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

สมจิตต์ สุพรรณทัสน์; และคนอื่นๆ. (2527). *การสำรวจสภาพและปัญหาทางประชากร สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร.* (รายงานการวิจัยโครงการวางแผนครอบครัวและพัฒนาชุมชนแออัด). กรุงเทพฯ : คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมใจ วินิจกุล; และสมจิตร์ พยอมยงค์. (2550). *การสร้างความเข้มแข็งชุมชนในการพัฒนาสุขภาพอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยใช้ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.* (ออนไลน์).
แหล่งที่มา: http.//ww.kcn.ac.th/allfaculty/ph/ph_research.html
วันที่สืบค้น 14 มีนาคม 2551.

สมใจ วินิจกุล; และสุนันทา กระจ่างแดน. (2549). การพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุข โดยใช้ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารรามาธิบดีพยาบาลสาร*. 12(2). 12.

สมบัติ อุยตระกูล; และคนอื่นๆ. (2532) *การหาดัชนีการสุขาภิบาลในชนบทสำหรับประเทศไทย.* (สรุปผลงานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ: กองสุขาภิบาล กรมอนามัย.

สมบูรณ์ ขอสกุล; และสรงค์กฎณ์ ดวงคำสวัสดิ์. (2530?). พฤติกรรมการเลือกบริโภคผลิตภัณฑ์อาหารของแม่บ้านจังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ : กระทรวงสาธารณสุข.

สมพงษ์ พัดปุย (2551) *การแก้ไขชุมชนแออัด*. (ออนไลน์)
แหล่งที่มา: http.//www.oknation.net/blog/print.php?id=52966
วันที่สืบค้น 7 มีนาคม 2551

สมาพร แซ่บาง. (2544). *การสร้างทดลองใช้บทเรียนโปรแกรมแบบเส้นตรง เรื่อง "การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม" สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3.* ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนเล่ม 17. (2551). *การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์.*
แหล่งที่มา : http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK17/chapter6/t17-6-l3.htm
วันที่สืบค้น 1 พฤษภาคม 2551

สาลินี ไทยธวัช. (2543). *การพัฒนาศักยภาพองค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ โดยกระบวนการสร้างพลัง ตำบลมือ อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

สาวิตรี เทียนชัย. (2539). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจทำแท้งของหญิงตั้งครรภ์ที่ราบว่าตนเองติดเชื้อเอดส์ครั้งแรกใน 6 จังหวัดภาคเหนือตอนบน.* วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตรหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

สันทัด สมชีวิตา; และคนอื่นๆ. (2551). *ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเมือง.*
แหล่งที่มา: http://www.guru.sanook.com/search/knowledge_search.php?select=18q
วันที่สืบค้น 1 พฤษภาคม 2551

สำนักงานเขตคลองเตย (2544). *ข้อมูลชุมชนคลองเตย.* (เอกสารจากแฟ้ม). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

สำนักงานเขตคลองเตย. (2551) *ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่.* (เอกสารจากแฟ้ม). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10.* (ออนไลน์).
แหล่งที่มา: http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=139.
วันที่สืบค้น 30 พฤศจิกายน 2550

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. (2545). *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2544.* กรุงเทพฯ : วิฑูรย์การปก.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2537). *รายงานการสำรวจลักษณะทางประชากรและสังคมของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร.* กรุงเทพฯ. สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

----------. (2543). *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2543 ทั่วราชอาณาจักร.* กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

----------.(2551). *โครงการสำรวจลักษณะทางประชากรและสังคมของชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร*
แหล่งที่มา: http://www. service.nso.go.th/nso/g_knowledge/method/community.htm
วันที่สืบค้น 1 พฤษภาคม 2551

สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร. (2543). *สรุปผลการดำเนินการโครงการกรุงเทพมหานครเมืองน่าอยู่*. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร.

----------. (2545?) *แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540-2544).* กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

สิทธิพันธุ์ ไชยนันท์; และคนอื่นๆ. (2531). เปรียบเทียบพฤติกรรมอนามัยของประชาชนในหมู่บ้านที่มีอัตราการป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วงสูงและต่ำ. วารสารสาธารณสุขศาสตร์. 18(1) : 27.

สิริวัฒน์ ลิมปวิทยากุล. (2539). *เปรียบเทียบประสิทธิผลของการให้สุขศึกษา โดยแม่บ้าน ผู้สื่อข่าวสารสาธารณสุข เพื่อป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับ ของประชาชนในชนบท จังหวัอุบลราชธานี.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

สุขุม เสมา; และคนอื่นๆ. (2532?) *การใช้ค่าระดับการสุขาภิบาลประเมินสภาวการณ์การเกิดโรคอันเนื่องมาจากการสุขาภิบาลบกพร่อง.* (สรุปผลงานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ. กองสุขาภิบาล กรมอนามัย.

สุขุมา เสมา (2533) *หลักทฤษฎีและปฏิบัติการวัดค่าระดับงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม* . กรุงเทพฯ: สามเจริญพาณิช.

สุพรรณี สฤษดิ์อภิรักษ์. (2536). *ประยุกต์แนวคิดทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคในการจัดโปรแกรมสุขศึกษาเพื่อป้องกันโรคเอดส์ ให้นักเรียนชาย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดเพชรบุรี.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

สุภัทร ชูประดิษฐ์. (2550). *การทำงานในชุมชน*. (ออนไลน์).
แหล่งที่มา: http://gotoknow.org/planet/rural?class=yuimenuitemlabel.
วันที่สืบค้น 15 ตุลาคม 2550

สุวัฒน์ คงแป้น. (2549). *คนจนในเมือง*. (ออนไลน์).
แหล่งที่มา: http: www.thaiedresearch.org/blog/communityblog.
วันที่สืบค้น 2 พฤษภาคม 2550

สุวิทย์ อมรนพรัตนกุล. (2528). *ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าอยู่อาศัย และความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมของผู้พักอาศัยในอาคารชุด.* วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

เสาวภา วิชิตวาที. (2534). *ความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเอง การสนับสนุนทางสังคมกับพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยที่สูญเสียแขนขา.* วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การพยาบาล). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

โสภณ พรโชคชัย. (2551) การแก้ไขชุมชนแออัด. (ออนไลน์)
แหล่งที่มา: http.//www.oknation.net/blog/print.php?id=52966
วันที่สืบค้น 7 มีนาคม 2551

อคิน รพีพัฒน์. (2542). *ชุมชนแออัด : องค์ความรู้กับความเป็นจริง*. กรุงเทพฯ : สายส่งศึกษิต.

อนุพงษ์ เพียรไพรงาม. (2543). *ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดปัญหาด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา.* วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

อนุวัฒน์ ศุภชุติกุล; เพ็ญจันทร์ ประดับมุข; และยุพา วงศ์ไชย. (2541). *บทบาทประชาคมส่งเสริมสุขภาพ : นอกภาครัฐ.* (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ). สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ครั้งที่ 2 เรื่องส่งเสริมสุขภาพ : บทบาทใหม่แห่งยุคของทุกคน วันที่ 6-8 พฤษภาคม 2541. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

อภิลักษณ์ รัตนสุวัจน์. (2538). *การเปรียบเทียบบริโภคนิสัย ความคาดหวังในผลของการหยุดสูบบุหรี่และความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการหยุดสูบบุหรี่ ของคนงานชายในโรงงานแบตเตอรี่แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

อรวรรณ สุทธางกูร. (2540). คุณภาพชีวิตและความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต (วิจัยประชากรและสังคม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

อัจฉรา พงษ์ไทย. (2538). *การพัฒนาอาสาสมัครแม่บ้านเพื่อส่งเสริมสุขภาพพฤติกรรมการป้องกันโรคอุจจาระร่วงของมารดาเด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี..* ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สุขศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

อาภรณ์ เชื้อประไพศิลป์ (2534). การวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาคุณภาพการพยาบาล. *จดหมายข่าวสมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย* : 5(1-2) : 3-10.

อารยา วัฒนกิจ. (2526). *ความพึงพอใจของผู้อาศัยในชุมชนแออัดต่อโครงการฟื้นฟูนคร : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนซอยสีน้ำเงิน.* วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

อำพล พรอารักษ์สกุล. (2539). *บทบาทของหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ในการปฏิบัติหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อม ศึกษากรณี : คณะกรรมการสุขาภิบาลในจังหวัดนครปฐม.* วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

อุทัยทิพย์ เครือละม้าย; และณุชฎา ตาลกิจกุล. (2542). *พัฒนากระบวนการสร้างการสร้างการมีส่วนร่วมในเขตเมือง*. (เอกสารการอบรม). ชลบุรี: ศูนย์ฝึกอบรมและการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานภาคกลาง.

อุทิศ มหากิตติคุณ (2543). บทบาทในการปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล ศึกษากรณี กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

Airhihenbuwa, C.O. (1994). Health Promotion and the discourse on Culture : Implication for Empowerment. *Health Education Quarterly*. 21(3) : 345-353.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy : The Excercise of Control*. New York : W.H. Freeman.

Binder, D.M.; Jones, J.G. ; & Strowig, R.W. (1970). Non-Intellective Self-Report. Variables As Predictors of Scholastic Achievement. *Journal of Education Research*. 63(8): 364-366.

Brandt, P.A.; & Weinert, C. (1981). PRQ : A Social Support Measure. *Nursing Research*. 30 : 277-280.

----------. (1985). *PRQ : Psychometric Update, Unpublished Manuscript*. Washington D.C. : University of Washington.

Brown, M.A. (1986, November-December). Marital Support During Pregnancy. *Journal of Obstertrics and Gynecology Nursing*. 16: 475-483.

Bruce, B. (1985). Social Support and Exploration. *Child Development*. 55 : 1246-1251.

Caplan, G. (1974). *Support System and Community Mental Health*. New York : Behavioral Publications.

----------.(1977). *Support System and Community Mental Health Lecture on Concept Development, Behavioral Publication*. New York : Human Science Press.

Caplan, R; et al. (1976). *Adhering to Medical Regimen : Pilot Experiment in Patient Education and Social Support*. Ann Arbour : University of Michigan.

Cassel, J. (1974). Social Science in epidemiology : Psychosocial Processes and “Stress”, Theoretical formulation. *International Journal of Health Services*. 4 : 537-549.

----------.(1976). The Contribution of the Social Environment to Host Resistance. *American Journal Epidemiol*. 104 (August) : 107-123.

Cobb, S. (1976). Social Support as a Mederate of Life Stress. *Psychosomatic Medicine*. 38(5) : 300-314.

Cobb, S; & Kassl, S. (1977). Termination : The Consequences of Job Loss. Publication No. 77-224. Washington D.C. : DHEW [NIOH].

Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents of Self-esteem*. San Francisco : W.H. Freeman.

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing*. 3rd ed. Edition. New York: Harper & Row.

Diamond, L.A.; & Hone, S.K. (1983). *Chronic Illness across the Lifespan*. Connecticur : Appleton-Century-Crofts.

Erbert, l; et al. (1976). Reduction of Post Operative Pain by Encouragement and Instrution of Patients. *England Journal of Medicine*. 270 : 825-827.

Esrey, S.A.; et al. (1991). The Effect of Improved Water Supply and Sanitation on Ascariasis, Diarrhoea, Dracunculiasis, Hook Worm Infection, Schistosomiasis, and Trachoma. *Bulletin of the World Healthe Organization .* 69(5) : 609-621.

Fishbein, M.; & Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention and Behavior ; An Introduction to theory and Research*. Addison-Wesley Publishing.

Gibson, C.H. (1991). A Concept Analysis of Empowerment. *Journal of Advanced Nursing.* 16 (3) : 354-361.

Gore, S. (1973). The Effects of Social Support in Moderating the Health Consequences of Unemployment. *Journal Health Social Behavior*. 19 : 157-165.

House, J. (1981). *Work Stress and Social Support*. Reading, MA : Addison-Wesley.

Hussain, A.; Keramat, S.M.; & Kvale, G. (1999). Determinants of Mortality among Children in the Urban Slums of Dhaka City, Bangladesh. *Tropical Medicine and International Health.* 4 (11) : 758-764.

Kemmis, S.; & McTaggart, R. (1988). *The Action Research Planners.* Victoria : Deakin University Press.

Kolsky, P.J.; & Blunmenthal, U.J. (1995). Environmental health Indicators and Sanitation Related Diseases in Developing Countries : Limttations to the Use of Routine Data Sources. *World Health Statistics Quarterly.* 48(2) : 132-139.

Langlie, J.K. (1977). Social Networks, Health Beleifs and Preventive Behavior. *Jornal of Health and Social Behavior.* 18 : 244-260.

Mac Elveen, P. (1979). *Social Network. In Clinical Practice in Psychosocial Nursing : Assessment and Intervention*. New York : Appleton-Century Crofts.

Mackay, B.C. (1992). *AIDS and Protection Motivation Theory (PMT) : Effects of Imagined Scenarios on Intent to Use Condoms*. Michigan : A Bell and Howell Information.

March, P. (1985). Delivery of Soacial Support : The Social Innaculation*. American Journal Orthopsychiatry* : 52 : 20.

Maslow, A.H. (1970). *Motivation and Personality*. 2nd ed.. New York : Harper and Row.

Meredith, M. (1981). Application of Social Support Theory to Health Education : Implication to Work with the Elderly. *Health Education Quatery*. 18(2) : 150.

Minkler, M. (1990). *Improving Health though Community Organization*. In Glanz, K.; et al. (Eds.). In Health Behavior and Health Education : Theory, Research and Practice. Sanfrancisco : Jossey-Bass Press.

Morisky, D.E.; et al. (1985). Evaluation of Family Health Education to build Social Support for Long Term Control of High Blood Pressure. *Health Education Quartery*. 12(1) : 35-47.

Pender, N.J. (1987). *Health Promotion in Nursing Practice*. 2 nd ed. California : Appleton and Lange.

----------.(1996). *Health Promotion in Nursing Practice*. 3rd ed. Stamford Connecticut : Appleton & Lange.

Pensirinapa, N. (1995). *The Effectiveness of Empowerment. Education in Smoking Prevention Programme for the Junior High School Students, Supurnbuti Province. Dr.PH.* Thesis in Health Educattion, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University. Photocopied.

Plisuk, M. (1982). Delivery of Social Support : The Social Inoculation. *American Journal of Orthopsychiatry*. 52(1) : 20-31.

Rappaport, J. (1984). Student in Empowerment : Introduction to the Issue. Prevention in Human Servivice. 3 : 1-7.

Rappaport, J. (1987). Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention, Towards a Theory of Community Psychology. *American Journal of Psychology*. 15 : 124-147.

Rippetoe, P; & Rogers, R.W. (1987). Effects of Componets of Protection Motivation Theory on adaptive and Maladaptive Coping with a Health Thrat. *Journal of Personality and Social Psychology*. 52 : 596-604.

Rogers, R.W. (1975). A Protection Motivation Theory of Fear Appeals and Attiude Change. *Journal of Psychology*. 91(1) : 93-114.

----------. (1983). *Cognitive and Psysiological Processes in Fear Appeals and Attitude change. Social Psychology*. New York : Social Psychology Guiford.

Rosenberg, M. (1979). *Conseiving the Self*. New York : Basic Books.

Sandelowski, M. (1986). The Problem of Rigor in Qualitative Research. *Advances in Nursing Science*. 8 : 27-37.

Simons, C.; & Parson, R. (1983). Empowerment for Role Alternatives in Aldolescence. *Aldolescence*. 18(9) : 193-200.

String, A. (1990). Urbanization, Verelendung and Gesundheit in Kolumbien. *Offizielles Gesundheitswesen*. 52(3) : 277.281.

Turner, R. (1983). Figure and ground in the analysis of social movements. *American Journal of Community Psychology*. 20(2) : 143-163

Wallerstein, N.; & Bernstein, E. (1988). Empowerment Education : Freier' s Ideas Adapted to Health Education. *Health Education Quarterly*. 15(4) : 379-394.

----------. (1994). Introduction of Community Empowerment, Participatory Education, and Health. *Health Education Quarterly*. 21 : 140-148.

World Health Organization. (1970). *Technical Report Series (No. 437).* Geneva : WHO.

----------. (1988). *Urbanization and its Implication For Child Health* : *Potential for Action.* Geneva : WHO.

Zimmerman, M.; et al. (1997). An HIV/Prevention Project for American Homosexual Man : An Empowerment Appoach. *Health Education & Behavior*. 24(2) : 177-178.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
แนวทางการสนทนากลุ่ม
แนวทางการสังเกต

แบบสอบถาม

เรื่อง

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ ไม่มีข้อใดถูก-ผิด แต่เป็นการสอบถามความคิดเห็นและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการตอบตามความจริงในแต่ละข้อ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต่องานวิจัยและการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนของท่าน คำตอบที่ได้จะถูกเก็บเป็นความลับและนำไปประมวลผลในภาพรวม ไม่มีความเสียหายแก่ผู้ใดผู้หนึ่งทั้งสิ้น

แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วยคำถาม แบ่งออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานจำนวน 14 ข้อ
ส่วนที่ 2 แบบสอบถามการรับรู้เกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย จำนวน 20 ข้อ
ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย จำนวน 20 ข้อ
ส่วนที่ 4 แบบสอบถามการเห็นคุณค่าในตนเอง จำนวน 20 ข้อ
ส่วนที่ 5 แบบสอบถามความตั้งใจในการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย จำนวน 20 ข้อ
ส่วนที่ 6 แบบสอบถามพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย จำนวน 20 ข้อ

บังอร ฉางทรัพย์
นิสิตปริญญาเอก
สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ (เน้นวิจัย)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร

เลขที่แบบสอบถาม.....

ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม(นาย/นาง/นางสาว).....นามสกุล.....
บ้านเลขที่.....ชื่อชุมชน.....แขวง.....เขตคลองเตย กรุงเทพฯ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

กรุณาทำเครื่องหมาย √ **หรือเติมคำ / ข้อความ** ลงในช่องว่างที่ตรงความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

---

1. เพศ ( ) 1. ชาย ( ) 2. หญิง
2. อายุของท่านปัจจุบัน.....ปี……..เดือน
3. การศึกษาสูงสุดที่ท่านจบ
   - ( ) 1. ไม่ได้เรียนหนังสือ
   - ( ) 2. ต่ำกว่าประถมศึกษา
   - ( ) 3. ประถมศึกษา
   - ( ) 4. มัธยมศึกษาตอนต้น
   - ( ) 5. มัธยมศึกษาตอนปลาย
   - ( ) 6. ปวส / ปวช หรืออนุปริญญา
   - ( ) 7. ปริญญาตรี
   - ( ) 8. สูงกว่าปริญญาตรี
   - ( ) 9. อื่นๆ (ระบุ).....
4. อาชีพหลักที่ท่านทำ
   - ( ) 1. พ่อบ้าน / แม่บ้าน
   - ( ) 2. พนักงานบริษัท
   - ( ) 3. ค้าขาย
   - ( ) 4. ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ
   - ( ) 5. รับจ้างทั่วไป
   - ( ) 6. เจ้าของกิจการ / ธุรกิจส่วนตัว
   - ( ) 7. อื่นๆ (ระบุ).....
5. รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของท่านประมาณ.....บาท / เดือน
6. ครอบครัวของท่านมีรายได้รวมทุกคนแล้วประมาณ.....บาท / เดือน
6. สถานภาพการสมรส ( ) 1. โสด ( ) 2. สมรส ( ) 3. ม่าย / หย่า ( ) 4. แยกกันอยู่
7. ท่านเกิดที่จังหวัด.....
8. ท่านอาศัยในชุมชนแห่งนี้มานาน.....ปี อยู่มาตั้งแต่ พ.ศ.....
9. ท่านเคยเข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ( ) 1. ไม่เคย ( ) 2. เคย (ระบุเรื่องอะไร)...
   .....
10. ท่านมีปัญหาสุขภาพอะไรบ้าง.....
11. ท่านคิดว่าภายในบ้านของท่านมีปัญหาสิ่งแวดล้อมอะไรบ้าง.....
12. ท่านคิดว่าปัจจุบันชุมชนของท่านมีปัญหาสิ่งแวดล้อมอะไรบ้าง.....
13. ปัจจุบันท่านเครียดในสิ่งแวดล้อมบริเวณบ้านหรือไม่ ( ) 1. เครียด ( ) 2. ไม่เครียด
    (ถ้าตอบข้อ 2 ข้ามไปทำส่วนที่ 2 ไม่ต้องทำข้อ 14)
14. จากข้อ 13. ความเครียดของท่านอยู่ในระดับใด ( ) 1. มาก ( ) 2. ปานกลาง ( ) 3. น้อย

ส่วนที่ 2 การรับรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย √ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

เห็นด้วยอย่างยิ่ง หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกของท่านมากที่สุด
เห็นด้วย หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกของท่าน
ไม่แน่ใจ หมายถึง ข้อความในประโยคนั้น ท่านไม่แน่ใจว่าตรงกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกของตนเอง
ไม่เห็นด้วย หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นไม่ตรงกับความคิดเห็น หรือความรู้สึกของท่านเป็นส่วนมาก
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง หมายถึง ข้อความในประโยคนี้ไม่ตรงกับความคิดเห็นหรือความรู้สึกของท่านเลย

ข้อความ	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. การอยู่ในอุณหภูมิที่เหมาะสมจะทำให้รู้สึกสบาย					
2. บ้านที่มีการถ่ายเทอากาศดีจะทำให้รู้สึกสดชื่น					
3. การอยู่ภายในบ้านที่มีอากาศร้อน จะทำให้เหงื่อออกและรู้สึกสบายตัว					
4. ภายในบ้านที่มีพื้นที่แคบ จะดีกว่าการมีพื้นที่กว้าง เพราะจะได้ไม่เหนื่อยสำหรับการทำความสะอาด					
5. การมีเสียงดังรบกวนมาก อาจทำให้เป็นโรคจิตโรคประสาทได้					
6. ไม่ควรมีพื้นที่พักผ่อน หย่อนใจภายในบ้านเพราะจะทำให้สูญเสียพื้นที่ใช้สอย					
7. ในละแวกบ้าน ควรมีสถานที่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกัน					
8. ไม่ควรปลูกต้นไม้ในบริเวณบ้าน เพราะทำให้เป็นที่อยู่ของสัตว์มีพิษ เช่น งู ตะขาบ ได้					
9. การมีสัตว์นำโรค เช่น หนู แมลงวัน แมลงสาบภายในบ้านไม่ทำให้เกิดอันตรายเท่าใดนัก					
10. น้ำที่ขังใต้ถุนบ้าน ไม่ทำให้เกิดการเพาะพันธ์เชื้อโรค					
11. ไม่ควรปิดถังขยะให้มิดชิดเพราะจะทำให้เกิดการหมักหมม และเน่าเสีย					
12. น้ำดื่มที่ไม่สะอาดจะทำให้การขับถ่ายที่ดีขึ้น					
13. ที่นอนหรือผ้าปูที่นอนที่ไม่สะอาด จะทำให้เกิดโรคภูมิแพ้ และติดเชื้อต่างๆ ได้ง่าย					
14. การถ่ายอุจจาระในส้วม ช่วยป้องกันโรคติดต่อได้					
15. ควรล้างภาชนะใส่อาหารให้สะอาด มิฉะนั้นอาจทำให้เกิดโรคท้องร่วงได้					
16. บ้านเรือนที่เป็นระเบียบเรียบร้อย จะทำให้เกิดความปลอดภัยในการอยู่อาศัย					
17. ไม่ควรใส่เหล็กดัดที่หน้าต่างในบ้าน เพราะเมื่อเกิดเพลิงไหม้ จะหาทางออกได้ยาก					
18. การติดตั้งปลั๊กไฟระดับต่ำภายในบ้าน อาจเป็นอันตรายต่อเด็กได้					
19. ใต้ถุนบ้านที่มีน้ำท่วมขัง จะทำให้บ้านเย็นสบาย					
20. ความเครียดเกิดขึ้นได้กับคนในบ้าน ถ้าภายในบ้านสกปรก					

ส่วนที่ 3 ความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย √ ลงในช่องว่าง โดยท่านคาดหวังว่าจะทำได้มากน้อยเพียงใด

มากที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้มากที่สุด
มาก หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้มาก
ปานกลาง หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้ปานกลาง
น้อย หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้น้อย
น้อยที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นผู้ตอบคาดหวังว่าจะทำได้น้อยที่สุด

ข้อความ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. รักษาความสะอาดภายในบ้านได้					
2. จัดการแสงสว่างส่องอย่างทั่วถึงได้					
3. จัดการให้มีระบบระบายอากาศภายในบ้านได้					
4. จัดการพื้นที่ภายในบ้านให้เป็นสัดส่วนได้					
5. จัดการไม่ให้มีเสียงรบกวนภายในบ้านได้					
6. ปลูกต้นไม้ภายในบ้านให้สวยงามได้					
7. กำจัดสัตว์ที่นำโรคภายในบ้านได้					
8. จัดการระบบระบายน้ำภายในบ้านได้					
9. จัดการเก็บขยะให้มิดชิด ไม่ส่งกลิ่นเหม็นได้					
10. จัดหาเครื่องกรองน้ำ หรือต้มน้ำ เพื่อดื่มได้					
11. รักษาความสะอาดของเครื่องนุ่งห่มได้					
12. รักษาความสะอาดของส้วมได้					
13. รักษาความสะอาดของภาชนะใส่อาหารได้					
14. จัดให้มีเหล็กดัดภายในบ้านได้					
15. ติดตั้งปลั๊กไฟให้อยู่ในระดับปลอดภัยในบ้านได้					
16. จัดระบบการระบายน้ำใต้ถุนบ้านให้แห้งได้					
17. ชักชวนเพื่อนบ้าน ให้รักษาความสะอาดในบ้านได้					
18. หาความรู้เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมได้					
19. ยินดีให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม					
20. ให้เวลากับการรักษาความสะอาดในชุมชนได้					

ส่วนที่ 4 การเห็นคุณค่าในตนเอง

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย √ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความรู้สึกของท่าน

มากที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกมากที่สุด
มาก หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกมาก
ปานกลาง หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกปานกลาง
น้อย หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกน้อย
น้อยที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกน้อยที่สุด

ข้อความ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ข้าพเจ้าเป็นคนที่มีคุณค่าในชุมชน					
2. เมื่อข้าพเจ้าปฏิบัติกิจกรรมใดมักประสบความสำเร็จ					
3. ข้าพเจ้าเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน					
4. ข้าพเจ้าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมในชุมชน					
5. ข้าพเจ้าคิดว่าสิ่งที่ทำเป็นประโยชน์แก่ชุมชนเสมอ					
6. เพื่อนบ้านของข้าพเจ้าปฏิบัติตามคำแนะนำของข้าพเจ้าเสมอ					
7. ข้าพเจ้าได้ทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง					
8. การทำงานส่วนรวมเป็นงานที่สนุกสนาน					
9. ข้าพเจ้ารู้สึกท้อถอยเมื่อทำงานไม่สำเร็จ					
10. ข้าพเจ้าเป็นคนที่มีความสำคัญในครอบครัว					
11. ข้าพเจ้าติดต่อกับผู้ใดมักติดขัดอยู่บ่อยๆ					
12. ข้าพเจ้ารู้สึกพอใจในตนเอง					
13. ข้าพเจ้าไม่อยากพบปะผู้ใด อยากอยู่คนเดียวเงียบๆ					
14. คนอื่นมักทำท่ารำคาญข้าพเจ้าเสมอ					
15. ข้าพเจ้ารู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่า					
16. คนในครอบครัวไม่เคยเห็นความสำคัญของข้าพเจ้าเลย					
17. ข้าพเจ้าเคารพความคิดของตนเองอยู่เสมอ					
18. ข้าพเจ้าเป็นที่รักของคนรอบข้าง					
19. ข้าพเจ้าสามารถควบคุมตนเองได้					
20. ถ้าขาดข้าพเจ้า ครอบครัวก็จะเดือดร้อน					

ส่วนที่ 5 ความตั้งใจในการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

จงกาเครื่องหมาย √ ในช่องที่ตรงกับความตั้งใจที่จะปฏิบัติของท่าน

ท่านมีความ **ตั้งใจ** ในการปฏิบัติข้อต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

มากที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นท่านตั้งใจที่จะปฏิบัติมากที่สุด
มาก หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นท่านตั้งใจที่จะปฏิบัติมาก
ปานกลาง หมายถึง ข้อความในประโยคนั้น ท่านตั้งใจที่จะปฏิบัติปานกลาง
น้อย หมายถึง ข้อความในประโยคนั้น ท่านตั้งใจที่จะปฏิบัติน้อย
น้อยที่สุด หมายถึง ข้อความในประโยคนั้น ท่านตั้งใจที่จะปฏิบัติน้อยที่สุด

สิ่งที่ตั้งใจปฏิบัติ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ตั้งใจที่จะเปิดพัดลมระบายอากาศในบ้านถ้ารู้ สึกว่าบ้านอับเกินไป					
2. ตั้งใจที่จะเปิดประตูและหน้าต่าง เพื่อให้แสงเข้าในบ้านอย่างเพียงพอ					
3. ตั้งใจที่จะ ปัด กวาดบ้านเพื่อลดปริมาณฝุ่น					
4. ตั้งใจที่จะจัดข้าวของภายในบ้าน เพื่อให้มีพื้นที่เพียงพอ					
5. ตั้งใจหลีกเลี่ยงไม่ส่งเสียง หรือทำกิจกรรมที่มีเสียงดัง					
6. ตั้งใจที่จะปลูกต้นไม้ภายในบ้าน					
7. ตั้งใจทำความสะอาดบริเวณบ้าน					
8. ตั้งใจที่จะกำจัดสัตว์นำโรค เช่น หนู และแมลงวัน บริเวณบ้าน					
9. ตั้งใจที่จะจัดเก็บขยะอย่างมิดชิด					
10. ตั้งใจที่จะลอกท่อน้ำบริเวณบ้านเพื่อให้น้ำไหลสะดวก					
11. ตั้งใจที่จะจัดหาน้ำที่สะอาดเพื่อไว้ดื่ม					
12. ตั้งใจที่จะระมัดระวังเรื่องความสะอาดของอาหาร					
13. ตั้งใจที่จะนำที่นอน หมอน มุ้ง ออกมาตากแดด					
14. ตั้งใจที่จะทำความสะอาดห้องส้วม					
15. ตั้งใจที่จะรักษาความสะอาดภาชนะใส่อาหาร					
16. ตั้งใจที่จะจัดหายาสามัญประจำบ้านมาเก็บไว้					
17. ตั้งใจที่จะเก็บยาให้ห่างไกลจากเด็กเล็ก					
18. ตั้งใจที่จะเก็บอาวุธ และของมีคมอย่างมิดชิด					
19. ตั้งใจที่จะตรวจตราปลั๊กและสายไฟ					
20. ตั้งใจที่จะตรวจตราประตู หน้าต่างก่อนเข้านอน					

ส่วนที่ 6 พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

จงกาเครื่องหมาย √ ในช่องที่ตรงกับการปฏิบัติของท่าน

ท่านปฏิบัติ (แสดง) พฤติกรรมต่อไปนี้เท่าใด **ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา**

ไม่ทำเลย หมายถึง ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ท่านไม่เคยปฏิบัติเลย
1-3 ครั้ง หมายถึง ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ท่านปฏิบัติ 1-3 ตรั้ง
4-10 ครั้ง หมายถึง ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ท่านปฏิบัติ 4-10 ครั้ง
11-20 ครั้ง หมายถึง ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ท่านปฏิบัติ 11-20 ครั้ง
มากกว่า 20 ครั้ง หมายถึง ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ท่านปฏิบัติมากกว่า 20 ครั้ง

พฤติกรรม	ไม่ทำเลย	1-3 ครั้ง	4-10 ครั้ง	11-20 ครั้ง	มากกว่า 20 ครั้ง
1. เปิดพัดลมระบายอากาศในบ้านถ้ารู้ สึกว่าบ้านอับเกินไป					
2. เปิดประตูและหน้าต่าง เพื่อให้แสงเข้าในบ้านอย่างเพียงพอ					
3. ปัด กวาดบ้านอยู่เพื่อลดปริมาณฝุ่น					
4. จัดข้าวของภายในบ้านให้เป็นระเบียบ					
5. ส่งเสียง หรือทำกิจกรรมที่มีเสียงดัง					
6. ปลูกต้นไม้ภายในบ้าน					
7. ทำความสะอาดบริเวณบ้าน					
8. กำจัดสัตว์นำโรค เช่น หนู แมลงสาบ และแมลงวัน บริเวณบ้าน					
9. จัดเก็บขยะให้มิดชิด					
10. ลอกท่อน้ำบริเวณบ้านเพื่อให้น้ำไหลสะดวก					
11. จัดหาน้ำสะอาดเพื่อไว้ดื่ม					
12. ระมัดระวังเรื่องความสะอาดของอาหาร					
13. นำที่นอน หมอน มุ้ง ออกมาตากแดด					
14. ทำความสะอาดห้องส้วม					
15. รักษาความสะอาดภาชนะใส่อาหารอย่างสม่ำเสมอ					
16. จัดหายาสามัญประจำบ้านมาเก็บไว้					
17. เก็บยาให้ห่างไกลจากเด็กเล็ก					
18. เก็บอาวุธ และของมีคมไว้ในที่ปลอดภัย					
19. ตรวจความเรียบร้อยของปลั๊กและสายไฟ					
20. ตรวจความเรียบร้อยของประตู หน้าต่างก่อนเข้านอน					

ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2
การรับรู้เกี่ยวกับการรักษา
สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

ข้อที่	ค่าความเชื่อมั่น
1	0.82
2	0.59
3	0.81
4	0.62
5	0.76
6	0.77
7	0.73
8	0.77
9	0.74
10	0.86
11	0.81
12	0.86
13	0.79
14	0.74
15	0.79
16	0.62
17	0.59
18	0.71
19	0.89
20	0.39

ค่าความเชื่อมั่น ส่วนที่ 2 เท่ากับ 0.76

ส่วนที่ 3
ความคาดหวังในความสามารถตนเอง
ต่อการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

ข้อที่	ค่าความเชื่อมั่น
1	0.71
2	0.90
3	0.95
4	0.94
5	0.79
6	0.74
7	0.88
8	0.90
9	0.83
10	0.85
11	0.84
12	0.80
13	0.72
14	0.63
15	0.82
16	0.62
17	0.90
18	0.81
19	0.84
20	0.87

ค่าความเชื่อมั่น ส่วนที่ 3 เท่ากับ 0.92

ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (ต่อ)

ส่วนที่ 4
การเห็นคุณค่าในตนเอง

ข้อที่	ค่าความเชื่อมั่น
1	0.83
2	0.85
3	0.73
4	0.54
5	0.83
6	0.78
7	0.79
8	0.68
9	0.64
10	0.64
11	0.69
12	0.58
13	0.67
14	0.51
15	0.73
16	0.76
17	0.80
18	0.84
19	0.71
20	0.69

ค่าความเชื่อมั่น ส่วนที่ 4 เท่ากับ 0.86

ส่วนที่ 5
ความตั้งใจในการปฏิบัติพฤติกรรม
การรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

ข้อที่	ค่าความเชื่อมั่น
1	0.89
2	0.94
3	0.83
4	0.77
5	0.65
6	0.72
7	0.89
8	0.88
9	0.79
10	0.94
11	0.66
12	0.71
13	0.60
14	0.54
15	0.72
16	0.81
17	0.64
18	0.52
19	0.74
20	0.91

ค่าความเชื่อมั่น ส่วนที่ 5 เท่ากับ 0.89

ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (ต่อ)

ส่วนที่ 6

พฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม
ที่พักอาศัย

ข้อที่	ค่าความเชื่อมั่น
1	0.63
2	0.88
3	0.85
4	0.95
5	0.60
6	0.82
7	0.87
8	0.75
9	0.94
10	0.77
11	0.93
12	0.96
13	0.94
14	0.96
15	0.94
16	0.87
17	0.88
18	0.88
19	0.93
20	0.91

ค่าความเชื่อมั่น ส่วนที่ 6 เท่ากับ 0.92

แนวคำถามในการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจ ภายหลังระยะดำเนินการ

วันที่สนทนา……..
ชื่อกลุ่มที่สนทนา……..
เริ่มสนทนาเวลา……**สิ้นสุดการสนทนาเวลา**……
สถานที่สนทนา……
ผู้เข้าร่วมสนทนา 1……
2……
3……
4……
5……
6……
7……
8……

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม 3 ประเด็น มีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ด้านกระบวนการจัดการ

1.1 เกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การปฏิบัติตามแผน การประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผน ว่ามีความพึงพอใจหรือไม่ มากน้อยเพียงใด มีอุปสรรคและข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

1.2 ด้านบุคลากร มีความเพียงพอ เหมาะสมหรือไม่ และท่านพึงพอใจมากน้อยเพียงใดมีปัญหา และข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

1.3 ท่านคิดว่าผู้เข้าร่วมประชุมมีจำนวนพอดีหรือไม่ และท่านพอใจในจำนวนดังกล่าวเพียงใด มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอย่างไรบ้างเกี่ยวกับจำนวนผู้เข้าร่วมการประชุม และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

1.4 ในด้านวัสดุ อุปกรณ์ ต่างๆ รวมทั้งงบประมาณในการดำเนินการ ท่านพึงพอใจหรือไม่เพียงใด และมีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

1.5 ตามความคิดเห็นของท่าน คิดว่าในภาพรวมท่านพึงพอใจเกี่ยวกับการจัดการต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นมากน้อยเพียงใด

1.6 ความคิดเห็นอื่นๆ ตามความเหมาะสม เกี่ยวกับความพึงพอใจ

2. ด้านการดำเนินกิจกรรม

2.1 ท่านมีความพึงพอใจในการประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งแรกหรือไม่ อย่างไร ทั้งในส่วนของการทำกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน การกำหนดอนาคต การคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการ การจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ

2.2 ท่านพึงพอใจหรือไม่เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การวาดภาพ การได้แสดงความคิดเห็น การมีโอกาสได้แสดงออก การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมในที่ประชุมรวม ท่านมีอุปสรรคและข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

2.3 ท่านมีความพึงพอใจที่ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลต่างๆ ในการดำเนินการหรือไม่เพียงใด ทั้งด้านกำลังใจ สิ่งของ การช่วยเหลือ เป็นต้น มีอุปสรรคและข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

2.4 ท่านมีความพึงพอใจในแผนงานหรือโครงการที่ได้ร่วมกันสร้างขึ้นหรือไม่ และน่าจะมีการนำแผนงานหรือโครงการไปใช้ต่อไปหรือไม่

2.5 ในขั้นตอนการนำแผนไปปฏิบัติ ทำให้ท่านมีความพึงพอใจหรือไม่ มีปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

2.6 ท่านมีความพึงพอใจในการประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผนหรือไม่ เพียงใด ทั้งในส่วนของการประเมินผลสำเร็จของแผนงานหรือโครงการ และการปรับปรุงแผน มีปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

3. ด้านผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม

3.1 ภายหลังการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แล้ว ท่านมีความพึงพอใจกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือไม่ อย่างไร ทั้งสิ่งแวดล้อมในชุมชน และสิ่งแวดล้อมภายในบ้านของท่าน

3.2 ภายหลังการการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แล้ว ท่านพึงพอใจกับพฤติกรรมเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมของคนในบ้านท่าน คนในชุมชน หรือไม่อย่างไร และบุคคลเหล่านั้นมีความกระตือรือร้นในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมมากขึ้นหรือไม่

3.3 ท่านจะพอใจมากขึ้น เมื่อสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน หรือชุมชนของท่านมีลักษณะเป็นอย่างไร

แนวทางการสังเกตเพื่อประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

ระยะ ☐ **ก่อนดำเนินการ** ☐ **หลังดำเนินการ**

ชื่อชุมชน.....

วันที่ประเมิน.....

ชื่อผู้ประเมิน.....

ความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	**บันทึกลักษณะ**
1. อุณหภูมิโดยเฉลี่ยของชุมชน	
2. ความชื้นภายในชุมชน	
3. แสงสว่างภายในชุมชน	
4. ฝุ่นละอองภายในชุมชน	
5. การระบายอากาศในชุมชน	
6. เสียงรบกวนในชุมชน	

ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
1. ต้นไม้ภายในชุมชน	
2. สถานที่พักผ่อนในชุมชน	
3. สนามเด็กเล่น	
4. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน	

ด้านการป้องกันโรค

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
1. การระบายน้ำเสีย	
2. การกำจัดขยะ	
3. คุณภาพน้ำดื่ม น้ำใช้	
4. ความสะอาดภายในชุมชน	
5. ความสะอาดภายในบ้าน	
6. สัตว์รบกวน เช่น ยุง หนู แมลงวัน และแมลงสาบ	

การป้องกันอุบัติเหตุ

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
1. แหล่งยาภายในชุมชน	
2. จำนวนถังดับเพลิงในชุมชน	
3. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน	
4. ปริมาณสัตว์เร่ร่อนในชุมชน ได้แก่ สุนัข และแมว	
5. ปริมาณวัสดุที่เป็นเชื้อเพลิงในชุมชน	
6. ลักษณะการดูแลเด็กเล็กในชุมชน	

ข้อสังเกตอื่น ๆ……
……
……

ภาคผนวก ข
กิจกรรมและผลที่ได้จากการวิจัย

กิจกรรมดำเนินงาน
ในระยะของการวิจัย

ระยะเตรียมการ (เวลาประมาณ 3 เดือน)

กิจกรรมดำเนินงาน	พื้นที่ดำเนินการ	ระยะเวลา	หมายเหตุ
1. หาแหล่งทุน	หน่วยงานที่ให้ทุนต่างๆ เช่น สำนักงานสนับสนุนการทำวิจัย (สกว) สำนักงานสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส) และทุนการทำวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	1 เดือน	ทำการค้นหาจากประกาศ เอกสาร และอินเตอร์เนต
2. ติดต่อประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	- สำนักงานเขตคลองเตย - มูลนิธิและองค์กรต่างๆ ในชุมชน - ชุมชนคลองเตย	1 เดือน	ขอความร่วมมือในการดำเนินการและข้อมูลเกี่ยวกับการสุขาภิบาลที่พักอาศัยในชุมชนแออัด ทำความคุ้นเคยกับประชาชน กรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
3. พัฒนาเครื่องมือในการวิจัย	- ห้องสมุดของสถาบันต่างๆ - ชุมชนคลองเตย	2 เดือน	ทบทวนทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัย จากนั้นทำการสร้างเครื่องมือโดย ให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ตรวจสอบ และนำไปทดลองใช้ในชุมชน
4. เตรียมบุคลากร	- ติดต่อผู้ทำงานในชุมชน ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน กรรมการชุมชน ครู และผู้มีประสบการณ์การทำงานในชุมชน	15 วัน	ชี้แจงรายละเอียดและการดำเนินการในงานวิจัย

ระยะเตรียมการ (ต่อ)

กิจกรรมดำเนินงาน	พื้นที่ดำเนินการ	ระยะเวลา	หมายเหตุ
5. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างและการแบ่งกลุ่ม	โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป	7 วัน	ครูใหญ่ทำการรับสมัครผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 30 คน โดยมีบ้านพักอาศัยในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนล๊อค 1-2-3 ชุมชนล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู โดยเป็นผู้มีความสมัครใจ และมีความตั้งใจในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน
6. กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม	โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป	7 วัน	ทำการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการตอบในปัจจัยต่างๆ ตามวัตถุประสงค์
7. ประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู	7 วัน	ทำการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามแนวทางการสังเกต
8. จัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ ใช้ในงานวิจัย	โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป	7 วัน	

หมายเหตุ : ระยะเวลาในแต่ละกิจกรรม อาจซ้อนทับกัน อย่างไรก็ตามระยะเวลาในระยะเตรียมการใช้เวลาประมาณ 3 เดือน

ระยะดำเนินการ (เวลาประมาณ 1 เดือน)

กิจกรรมดำเนินงาน	พื้นที่ดำเนินการ	ระยะเวลา	หมายเหตุ
1. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน”	ชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร สถานที่ตามความเหมาะสม	2 วัน	การประชุมเชิงปฏิบัติการประกอบด้วย 3 ขั้นตอน โดยการประชุมในวันที่ 1 ได้แก่ ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพการณ์และกำหนดอนาคต การประชุมวันที่ 2 ช่วงเช้า ได้แก่ ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา ส่วนช่วงบ่าย เป็นขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ
2. การปฏิบัติตามแผน	ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนล๊อค 1-2-3 ชุมชนล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู	1 เดือน	การประเมินผลการปฏิบัติตามแผน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ประเมินด้วยตนเอง
3. จัดการประชุมประเมินผลและปรับปรุงแผน	ชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร สถานที่ตามความเหมาะสม	1 วัน	แต่ละกลุ่มรายงานประเมินผลความสำเร็จของแผนงานหรือโครงการ จากนั้นร่วมกันปรับปรุงแผนงาน เพื่อให้มีความเหมาะสมนำไปใช้ในสถานการณ์จริงต่อไป

ระยะถอนตัวและติดตามผล (ภายหลังสิ้นสุดการวิจัย 6 เดือน)

กิจกรรมดำเนินงาน	พื้นที่ดำเนินการ	ระยะเวลา	หมายเหตุ
1. กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม	โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป	2 วัน	ทำการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการตอบในปัจจัยต่างๆ โดยเป็นแบบสอบถามชุดเดียวกับที่ทำในระยะเตรียมการ เพื่อนำมาเปรียบ
2.ประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างในการดำเนินกิจกรรม	โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป	5 วัน	ทำการสนทนากลุ่ม กับกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม
3. ประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ชุมชนล๊อค 1-2-3 ชุมชนล๊อค 4-5-6 และชุมชนโรงหมู	7 วัน	ทำการสังเกตคุณภาพสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยตามแนวทางการสังเกต เพื่อนำไปเปรียบเทียบคุณภาพก่อนระยะดำเนินการ
4. เขียนสรุปผลงานวิจัย		1 เดือน	เขียนผลงานวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย
4. นำเสนอการวิจัยพร้อมทั้งแก้ไข		2 เดือน	เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว จึงจัดทำรูปเล่มที่สมบูรณ์
6. เขียนงานวิจัยเพื่อลงตีพิมพ์วารสาร		1 เดือน	
7. ติดตามผลการดำเนินงานในชุมชน พร้อมทั้งสนับสนุนแก่กลุ่มตัวอย่างเพื่อการดำเนินงานต่อเนื่องต่อไป และนำเสนอผลงานวิจัยแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ชุมชนคลองเตย กรุงเทพมหานคร	6 เดือน	

หมายเหตุ : ระยะเวลาในแต่ละข้อเวลา อาจซ้อนทับกัน อย่างไรก็ตามระยะถอนตัวและติดตามผลใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

ตารางการประชุมเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง การพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน
วันอาทิตย์ที่ 13,20 มกราคม และเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2551
ณ ห้องประชุมมูลนิธิดวงประทีป เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร

อาทิตย์ที่ 13 มกราคม 2551

08.30 - 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 09.30 น.	แนะนำวิทยากร ผู้เข้าร่วมการประชุม ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการประชุม
09.30 – 10.30 น.	การวิเคราะห์สภาพการณ์การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน
10.30 – 11.00 น.	พัก รับประทานอาหารว่าง
11.00 – 12.00 น.	การวิเคราะห์สภาพการณ์การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน (ต่อ)
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 15.00 น.	การกำหนดอนาคตการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน

อาทิตย์ 20 มกราคม 2551

08.30 - 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 - 11.00 น.	การคิดเกี่ยวกับแผนงานหรือโครงการ
11.00 - 12.00 น.	การจัดลำดับความสำคัญของแผนงานหรือโครงการ
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 13.30 น.	การแบ่งความรับผิดชอบ
13.30 – 15.00 น.	การตกลงในรายละเอียดของการดำเนินงาน
15.00 – 15.30 น.	ปิดการสัมมนา สันทนาการ

แต่ละกลุ่มนำแผนไปดำเนินงานในระยะเวลา 1 เดือน

เสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2551

08.30 - 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 09.45 น.	ปฐมนิเทศ (กล่าวชี้แจงเกี่ยวกับการประชุมประเมินรูปแบบกิจกรรม) (นางบังอร ฉางทรัพย์)
09.45 – 10.30 น.	แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการดำเนินงาน
10.30 – 10.45 น.	พัก
10.45 – 12.00 น.	นำเสนอผลการดำเนินงานของกลุ่ม (ต่อ)
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.30 น.	การร่างรูปแบบกิจกรรมที่ปรับปรุงใหม่
14.30 – 14.45 น.	พัก
14.45 – 17.00 น.	ปิดการประชุม และสันทนาการ

ผลการประเมินคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย

(ก่อนระยะดำเนินการ ในวันที่ 10 มกราคม 2551)

สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
ความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา	
1. อุณหภูมิ	ค่อนข้างร้อน บางบริเวณมีลมพัดบ้าง จึงทำให้เย็นกว่าส่วนอื่นๆ ส่วนใหญ่ภายในบ้านค่อนข้างร้อน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาสร้างบ้าน โดยบ้านที่เป็นหลังคาสังกะสีจะร้อนกว่าที่เป็นกระเบื้อง และบ้านที่มีลักษณะชั้นเดียว จะร้อนกว่าบ้านที่มีสองชั้น
2. ความชื้น	มีลักษณะที่พอดี ไม่ชื้นมากนัก ยกเว้นบางบริเวณที่ไม่มีลมพัดผ่านจะชื้นกว่าบริเวณอื่นๆ และเนื่องจากทางเดินเท้าเป็นซีเมนต์ ทำให้ไม่อุ้มน้ำ แต่มีท่อระบายน้ำ ซึ่งเป็นท่อเปิดทางด้านข้างของทางเท้า และบ้านบางหลังมีการซักผ้าบริเวณทางเท้า ทำให้บริเวณดังกล่าวชื้นกว่าบริเวณอื่น
3. แสงสว่าง	บริเวณทางเดินมีแสงส่องถึง แต่ภายในบ้านโดยส่วนใหญ่ แสงส่องเข้าไม่ถึง โดยเฉพาะบ้านที่มีหน้าต่างน้อย จะทำให้มีแสงน้อย
4. ฝุ่นละออง	ค่อนข้างน้อย เนื่องจากไม่มีแหล่งที่ทำให้เกิดฝุ่นละออง โดยทางเดินเท้าเป็นพื้นซีเมนต์จึงไม่เกิดฝุ่น
5. การระบายอากาศ	บริเวณทางเดินเท้าบางบริเวณมีการระบายอากาศดี บางบริเวณมีการระบายอากาศน้อย ขึ้นอยู่กับทิศทางของลมพัดแต่ละบริเวณ ส่วนภายในบ้านโดยส่วนใหญ่มีการระบายอากาศน้อย
6. เสียงรบกวน	ไม่มีเสียงรบกวนที่ทำให้เกิดความรำคาญ เนื่องจากวันที่ไปสำรวจ เป็นวันทำงาน จึงทำให้คนส่วนใหญ่ไม่อยู่บ้าน จึงไม่เกิดเสียงจากการพูดคุยมากนัก อย่างไรก็ตาม ตามทางเดินเท้ามักมีรถมอร์เตอร์ไซต์ผ่านบ้าง จึงทำให้เกิดเสียงจากรถมอเตอร์ไซต์เป็นระยะ ทั้งนี้เนื่องจากมีสุนัขเป็นจำนวนมาก ประชาชนแจ้งว่าในช่วงกลางคืนมีเสียงรบกวนจากสุนัข
7. กลิ่นรบกวน	บางบริเวณมีกลิ่นรบกวนจากน้ำในท่อระบายน้ำ ที่ไม่ระบายเนื่องจากมีขยะอุดตัน แต่โดยส่วนใหญ่ไม่มีกลิ่นรบกวน
ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา	
1. ต้นไม้ภายในชุมชน	บ้านบางหลังปลูกต้นไม้ไว้หน้าบ้าน โดยเฉพาะบริเวณที่มีแสงแดดส่องถึง ทำให้บริเวณดังกล่าวน่าอยู่ โดยมีบ้านที่ปลูกต้นไม้หน้าบ้าน โดยประมาณ ร้อยละ 20 ของบ้านพักอาศัยทั้งหมด
2. สถานที่พักผ่อนในชุมชน	มีลานกีฬาจำนวน 4 ลาน สำหรับการเล่นฟุตบอล วอลเลย์บอล แบตมินตัน
3. สนามเด็กเล่น	พบสนามเด็กเล่น 4 สนาม แต่ไม่มีอุปกรณ์การเล่นสำหรับเด็ก เป็นเพียงพื้นที่โล่ง ลาดด้วยปูนซีเมนต์ บางสนามมีการวางของหรือวัสดุต่างๆไว้
4. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน	โดยทั่วไปมีลักษณะไม่เป็นระเบียบ เนื่องจากมีการวางสิ่งของต่างๆ ไว้หน้าบ้านเป็นจำนวนมาก เช่นโต๊ะนั่ง ราวตากผ้า และเครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งถังขยะ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และบางครั้งหกเลอะเทอะและส่งกลิ่นเหม็น
การป้องกันโรค	
1. การระบายน้ำเสีย	ทุกซอยจะมีท่อระบายน้ำ ขนาบอยู่ทางด้านข้างของทางเดินซีเมนต์ โดยเกือบทั้งหมดมีขยะค้างอยู่ในท่อเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดเป็นน้ำครำสีดำ มีกลิ่นเหม็น
2. การกำจัดขยะ	ประชาชนแจ้งว่ามีรถมาเก็บขยะทุกวัน โดยจะต้องนำไปตั้งที่บริเวณริมถนน
3. คุณภาพน้ำดื่มน้ำใช้	ใช้น้ำประปาจากการประปานครหลวง น้ำดื่มใช้น้ำประปาหรือน้ำกรอง

สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ (ต่อ)

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
4. ความสะอาดภายในชุมชน	บางซอยมีความสะอาดปานกลาง บางซอยมีความสะอาดน้อย เนื่องจากมีขยะกระจัดกระจายอยู่ตามท่อ และด้านข้างทางเดินทั่วไป
5. ความสะอาดภายในบ้าน	บางบ้านค่อนข้างสะอาดมาก บางบ้านมีความสะอาดน้อย ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของผู้อาศัยในบ้านนั้นๆ
6. สัตว์นำโรค	ไม่พบเห็นตอนที่ไปสำรวจ แต่ประชาชนแจ้งว่ามีพวกหนู แมลงสาบ ยุง ออกมามากตอนกลางคืน
7. ปริมาณสัตว์เร่ร่อน	พบสุนัข มีอยู่ทั่วไปทุกซอย
การป้องกันอุบัติเหตุ	
แหล่งยาภายในชุมชน	ไม่พบมีแหล่งยาภายในชุมชน
จำนวนถังดับเพลิงในชุมชน	พบมีการติดตั้งอยู่ทั่วไปทุกซอย ซอยละ 1-2 ถัง
ความเป็นระเบียบเรียบร้อย	สภาพโดยรวมทั่วไป ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย
ปริมาณวัสดุที่เป็นเชื้อเพลิง	มีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบ้านเรือนที่เป็นไม้ และวัสดุต่างๆ ที่กองทิ้งไว้

สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
ความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา	
1. อุณหภูมิ	ไม่ร้อนมากนักเนื่องจาก โดยส่วนใหญ่มีแสงส่องได้น้อย ยกเว้นบริเวณที่โล่งที่มีแสงส่องถึง จะค่อนข้างร้อน
2. ความชื้น	มีความชื้นมาก ในบริเวณที่แสงส่องไม่ถึง โดยเฉพาะบริเวณที่มีการแกะขาไก่ ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างมาก และมีน้ำเปียกบริเวณพื้นตลอดเวลา
3. แสงสว่าง	โดยส่วนใหญ่แสงส่องเข้าได้น้อย มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่แสงส่องเข้าถึง
4. ฝุ่นละออง	บริเวณทางด้านใต้ ไม่มีฝุ่นละอองมากนัก ส่วนบริเวณทางด้านเหนือที่ติดทางด่วน ประชาชนแจ้งว่ามีฝุ่นละอองจากการคมนาคมรบกวน
5. การระบายอากาศ	มีการระบายอากาศไม่ดีนัก ค่อนข้างอับ
6. เสียงรบกวน	ไม่พบเสียงรบกวนขณะทำการสำรวจ แต่ประชาชนแจ้งว่าในตอนกลางคืนมีเสียงสุนัขรบกวนมาก
7. กลิ่นรบกวน	มีกลิ่นรบกวนมากจากน้ำในท่อระบายน้ำ และบริเวณที่มีการแกะขาไก่
ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา	
1. ต้นไม้ภายในชุมชน	มีน้อย ประมาณ ร้อยละ 5
2. สถานที่พักผ่อนในชุมชน	มีน้อยมาก
3. สนามเด็กเล่น	ไม่พบมีสนามเด็กเล่น
4. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน	ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ยกเว้นบริเวณที่เป็นบ้านใหม่ ที่มาจากการถูกไฟไหม้ ที่เป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม

สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 (ต่อ)

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
การป้องกันโรค	
1. การระบายน้ำเสีย	มีการระบายไม่ดี มีน้ำขัง และมีขยะหมักหมมในท่อน้ำเป็นจำนวนมาก
2. การกำจัดขยะ	ประชาชนแจ้งว่ามีขยะมาเก็บทุกวัน
3. คุณภาพน้ำดื่มน้ำใช้	ใช้น้ำประปา โดยน้ำดื่มเป็นน้ำกรองและน้ำประปา
4. ความสะอาดภายในชุมชน	มีความสะอาดน้อยมาก
5. ความสะอาดภายในบ้าน	โดยส่วนใหญ่สะอาดน้อย ยกเว้น บริเวณที่เป็นบ้านใหม่ ที่ค่อนข้างสะอาด
6. สัตว์นำโรค	ประชาชนแจ้งว่าออกมามากในตอนกลางคืน โดยเฉพาะหนู
7. ปริมาณสัตว์เร่ร่อน	มีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะสุนัข โดยพบมากบริเวณที่มีการแกะขาไก่
การป้องกันอุบัติเหตุ	
แหล่งยาภายในชุมชน	ไม่มีแหล่งยาภายในชุมชน
จำนวนถังดับเพลิงในชุมชน	มีทั่วไป
ความเป็นระเบียบเรียบร้อย	ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย
ปริมาณวัสดุที่เป็นเชื้อเพลิง	มีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะจากวัสดุก่อสร้างบ้านที่เป็นไม้

ลักษณะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
ความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา	
1. อุณหภูมิ	ไม่ร้อนมากนักเนื่องจาก โดยส่วนใหญ่มีแสงส่องได้น้อย ยกเว้นบริเวณที่โล่งที่มีแสงส่องถึงจะค่อนข้างร้อน
2. ความชื้น	มีความชื้นมาก ในบริเวณที่แสงส่องไม่ถึง โดยเฉพาะบริเวณที่มีการแกะขาไก่ ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างมาก และมีน้ำเปียกบริเวณพื้นตลอดเวลา
3. แสงสว่าง	โดยส่วนใหญ่แสงส่องเข้าได้น้อย มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่แสงส่องเข้าถึง
4. ฝุ่นละออง	บริเวณทางด้านใต้ ไม่มีฝุ่นละอองมากนัก ส่วนบริเวณทางด้านเหนือที่ติดทางด่วน ประชาชนแจ้งว่ามีฝุ่นละอองจากการคมนาคมรบกวน
5. การระบายอากาศ	มีการระบายอากาศไม่ดีนัก ค่อนข้างอับ
6. เสียงรบกวน	ไม่พบเสียงรบกวนขณะทำการสำรวจ แต่ประชาชนแจ้งว่าในตอนกลางคืนมีเสียงสุนัขรบกวนมาก
7. กลิ่นรบกวน	มีกลิ่นรบกวนมากจากน้ำในท่อระบายน้ำ และบริเวณที่มีการแกะขาไก่
ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา	
1. ต้นไม้ภายในชุมชน	มีน้อย ประมาณ ร้อยละ 5
2. สถานที่พักผ่อนในชุมชน	มีน้อยมาก

ลักษณะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 (ต่อ)

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
3. สนามเด็กเล่น	ไม่พบมีสนามเด็กเล่น
4. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน	ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ยกเว้นบริเวณที่เป็นบ้านใหม่ ที่มาจากการถูกไฟไหม้ ที่เป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม
การป้องกันโรค	
1. การระบายน้ำเสีย	มีการระบายไม่ดี มีน้ำขัง และมีขยะหมักหมมในท่อน้ำเป็นจำนวนมาก
2. การกำจัดขยะ	ประชาชนแจ้งว่ามีขยะมาเก็บทุกวัน
3. คุณภาพน้ำดื่มน้ำใช้	ใช้น้ำประปา โดยน้ำดื่มเป็นน้ำกรองและน้ำประปา
4. ความสะอาดภายในชุมชน	มีความสะอาดน้อยมาก
5. ความสะอาดภายในบ้าน	โดยส่วนใหญ่สะอาดน้อย ยกเว้น บริเวณที่เป็นบ้านใหม่ ที่ค่อนข้างสะอาด
6. สัตว์นำโรค	ประชาชนแจ้งว่าออกมามากในตอนกลางคืน โดยเฉพาะหนู
7. ปริมาณสัตว์เร่ร่อน	มีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะสุนัข โดยพบมากบริเวณที่มีการแกะขาไก่
การป้องกันอุบัติเหตุ	
แหล่งยาภายในชุมชน	ไม่มีแหล่งยาภายในชุมชน
จำนวนถังดับเพลิงในชุมชน	มีทั่วไป
ความเป็นระเบียบเรียบร้อย	ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย
ปริมาณวัสดุที่เป็นเชื้อเพลิง	มีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะจากวัสดุก่อสร้างบ้านที่เป็นไม้

ลักษณะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนโรงหมู

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
ความต้องการพื้นฐานทางด้านสรีรวิทยา	
1. อุณหภูมิ	โดยทั่วไปมีอากาศร้อน
2. ความชื้น	มีลักษณะเหมาะสม ไม่ชื้นมากนัก เนื่องจากโดยส่วนใหญ่มีถนนกว้างขวาง
3. แสงสว่าง	มีทั่วถึง ยกเว้นบางบริเวณที่มีบ้านหนาแน่น
4. ฝุ่นละออง	มีค่อนข้างมาก โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ติดทางด่วน ส่วนตามถนนทั่วไปมีน้อย
5. การระบายอากาศ	ค่อนข้างดี
6. เสียงรบกวน	บริเวณที่อยู่ริมทางด่วนและถนน ได้รับเสียงรบกวนจากการวิ่งของรถยนต์
7. กลิ่นรบกวน	บริเวณที่อยู่ริมคลอง ได้รับกลิ่นรบกวนจากน้ำเสีย
ความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา	
1. ต้นไม้ภายในชุมชน	มีค่อนข้างน้อยในบริเวณที่มีบ้านแออัด ส่วนบริเวณที่อยู่ริมถนนมีต้นไม้อยู่เป็นหย่อมๆ
2. สถานที่พักผ่อนในชุมชน	มีน้อย

ลักษณะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนโรงหมู (ต่อ)

ชนิดของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย	บันทึกลักษณะ
3. สนามเด็กเล่น	มีน้อย
4. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน	บริเวณที่อยู่ริมถนนค่อนข้างเป็นระเบียบ ส่วนบริเวณริมคลอง หรือบริเวณแออัด มีลักษณะไม่เป็นระเบียบ
การป้องกันโรค	
1. การระบายน้ำเสีย	บริเวณริมถนนมีการระบายน้ำได้ดี และท่อมีฝาปิดมิดชิด ส่วนบริเวณที่แออัดค่อนข้างมีการระบายน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ
2. การกำจัดขยะ	มีการเก็บขยะทุกวัน โดยส่วนใหญ่มีถังขยะหน้าบ้าน ส่วนบริเวณตลาด มีขยะค่อนข้างมากและล้นถังขยะออกมา
3. คุณภาพน้ำดื่มน้ำใช้	ใช้น้ำประปา
4. ความสะอาดภายในชุมชน	บริเวณที่มีบ้านแออัด ไม่ค่อยสะอาด มีขยะทิ้งทั่วไป ส่วนบ้านริมถนนใหญ่มีความสะอาดปานกลาง
5. ความสะอาดภายในบ้าน	บริเวณที่มีบ้านแออัดภายในบ้านไม่สะอาดนัก ส่วนบ้านที่อยู่ริมถนนใหญ่ค่อนข้างสะอาดมากและปานกลาง
6. สัตว์นำโรค	ช่วงที่ไปสำรวจไม่พบสัตว์นำโรค
7. ปริมาณสัตว์เร่ร่อน	พบทั่วไป โดยเฉพาะสุนัขจรจัด
การป้องกันอุบัติเหตุ	
แหล่งยาภายในชุมชน	ไม่มีแหล่งยาภายในชุมชน
จำนวนถังดับเพลิงในชุมชน	มีทั่วไป
ความเป็นระเบียบเรียบร้อย	บริเวณแออัดไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนบริเวณริมถนนใหญ่ค่อนข้างเป็นระเบียบ
ปริมาณวัสดุที่เป็นเชื้อเพลิง	บริเวณแออัดมีจำนวนมาก โดยเฉพาะไม้ ส่วนบริเวณริมถนนใหญ่พบบ้างแต่ไม่มากนัก

หมายเหตุ การสำรวจคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยภายหลังระยะดำเนินการ ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 พบว่าสภาพทั่วไปมีลักษณะเช่นเดียวกับการสำรวจก่อนระยะดำเนินการ ยกเว้น บริเวณที่มีการดำเนินกิจกรรม มีคุณภาพดีขึ้น ตามที่แสดงในผลการวิจัย

โครงการที่ได้จากงานวิจัย

1. โครงการทำบ้านให้อบอุ่นและน่าอยู่ (กลุ่ม 1)

หลักการและเหตุผล

ครอบครัวจัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ ดังนั้นบุคคลในครอบครัวต้องมีการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวหน้าครอบครัว ได้แก่ บิดา มารดา ที่ต้องมีการดูแลเอาใจใส่บุตรหลานอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบุตรหลานมีปัญหาด้านต่างๆ บิดา มารดา ควรซักถาม แสดงความเห็นอกเห็นใจ และพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ นอกจากนี้ความสะอาดภายในบ้านนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสุขภาพของบุคคลในครอบครัว เนื่องจากทำให้เกิดการติดต่อของโรคต่างๆ หลายชนิด ซึ่งเมื่อบุคคลในครอบครัวเป็นโรคแล้ว ก็จะทำให้มีการสูญเสียเงินทอง และเวลา เพื่อการรักษา ส่งผลให้เกิดผลต่างๆ ตามมา เช่น การมีความเครียด ทั้งที่เกี่ยวข้องทางด้านเศรษฐกิจ และความกังวลเกี่ยวกับความเจ็บป่วยของบุคคลในครอบครัวเป็นต้น

ดังนั้น การรักษาความสะอาดภายในบริเวณบ้าน นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการป้องกันโรคต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะการปลูกฝังให้บุคคลในครอบครัวเห็นความสำคัญและร่วมกันรักษาความสะอาดภายในบริเวณบ้าน โดยการดูแลเอาใจใส่ และการใช้คำพูดที่ไพเราะ จะทำให้บุตรหลานเกิดความอบอุ่น เห็นความสำคัญ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดภายในบ้าน ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญที่ให้เกิดการควบคุมป้องกันโรคต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดความสะอาดภายในบริเวณบ้าน
2. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดความอบอุ่นภายในบ้าน
3. เพื่อให้บ้านน่าอยู่ และเป็นการป้องกันโรคต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การมีบ้านที่สะอาดน่าอยู่ จะทำให้บุคคลภายในบ้านเกิดความสุขใจ นอกจากนี้การดูและเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน การใช้คำพูดที่ไพเราะจะเป็นการส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัว โดยเฉพาะในกิจกรรมที่ช่วยกันทำความสะอาดบริเวณบ้าน นอกจากนี้เมื่อภายในบ้านมีความสะอาดก็จะเป็นการป้องกันเชื้อโรคต่างๆ ทำให้เกิดสุขภาพที่ดีของบุคคลภายในบ้าน

กลุ่มเป้าหมาย

สมาชิกภายในบ้าน ได้แก่ บิดา มารดา บุตร หลาน

กิจกรรม / วิธีการ

1. กิจกรรมร่วมกันทำความสะอาดบ้าน
2. กิจกรรมสอนบุตร หลาน ให้รักษาความสะอาดภายในบ้าน

ระยะเวลาดำเนินการ

ทุกวันเสาร์ อาทิตย์ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นไป

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 1

การประเมินผล

การทำกิจกรรมตามที่กำหนดไว้

ภายในบ้านมีความสะอาดมากขึ้น

2. โครงการปลูกต้นไม้ รอบบริเวณสนามเด็กเล่น (กลุ่ม 1)

หลักการและเหตุผล

ต้นไม้นับว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนเรา เนื่องจากจะทำให้เกิดร่มเงา ความสดชื่น และความสุขใจของผู้ที่พบเห็น ภายในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ นั้น นับว่ามีบ้านเรือนปลูกอาศัยกันอย่างหนาแน่น ทำให้มีพื้นที่ค่อนข้างน้อยที่จะปลูกต้นไม้ได้น้อย อย่างไรก็ตามมีบ้านบางหลังที่พยายามในการปลูกต้นไม้ ทำให้บ้านดังกล่าวร่มรื่น น่าอยู่ และสวยงาม และทำให้ผู้อาศัยภายในบ้านมีจิตใจที่แจ่มใส อย่างไรก็ตามภายในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ยังมีบริเวณสนามเด็กเล่นที่ได้มีการจัดสรรไว้เป็นที่พักผ่อน แต่บริเวณดังกล่าวยังมีสภาพที่ไม่สวยงามนัก ดังนั้นการปลูกต้นไม้ที่บริเวณสนามเด็กเล่น ก็จะช่วยให้ประชาชนในชุมชนมีที่พักผ่อนหย่อนใจที่สวยงามร่วมกัน และเนื่องจากการที่มีงบประมาณไม่มากนัก ดังนั้นการเพาะชำต้นไม้จากที่มีอยู่แล้ว หรือซื้อมาใหม่ ก็จะช่วยทำให้ประหยัดและได้กล้าต้นไม้โดยไม่ต้องซื้อหา โดยเมื่อนำไปปลูกรอบบริเวณสนามเด็กเล่น เมื่อต้นไม้โตขึ้นก็จะทำให้เกิดความสวยงามเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการพัฒนาสนามเด็กเล่นให้มีสภาพแวดล้อมเหมาะแก่การพักผ่อน
2. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการมีสภาพแวดล้อมที่ดี
3. เพื่อส่งเสริมความสามัคคีของประชาชนที่มาร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาสนามเด็กเล่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ประชาชนในชุมชนมีสนามเด็กเล่น ที่เหมาะแก่การพักผ่อน เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมที่ดี ทำให้ผู้ปกครองนิยมพาบุตรหลานมาเล่นบริเวณดังกล่าว เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว นอกจากนี้ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องยังเกิดความสำนึกในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนต่อไป มีความสามัคคีเกิดขึ้นในการร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาสนามเด็กเล่น และยังเป็นตัวอย่างให้บริเวณใกล้เคียงนำไปปรับปรุงสนามเด็กเล่น

กลุ่มเป้าหมาย

สมาชิกกลุ่ม และประชาชนที่อยู่อาศัยบริเวณรอบสนามเด็กเล่น

กิจกรรม / วิธีการ

1. ประชาสัมพันธ์การทำกิจกรรมให้กลุ่มเป้าหมายได้ทราบ
2. ร่วมกันจัดกิจกรรมพัฒนาและปลูกต้นไม้บริเวณสนามเด็กเล่น
3. มอบหมายแก่ประชาชนบริเวณใกล้เคียงช่วยกันดูแลต้นไม้

ระยะเวลาดำเนินการ

ภายในเดือนกุมภาพันธ์ 2551

งบประมาณดำเนินการ

1,000 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 1

การประเมินผล

การร่วมกันทำกิจกรรมที่กำหนด ณ บริเวณสนามเด็กเล่น

3. โครงการร่วมมือร่วมใจช่วยกันทำ (กลุ่ม 1)

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากภายในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย และการระบายน้ำเสียเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามซอยต่างๆ รวมถึงภายในบ้านของประชาชนที่อาศัยในชุมชน ในท่อระบายน้ำมีขยะล่องลอยอยู่มาก ทำให้เป็นภาพที่ไม่น่ามอง และทำให้เกิดการอุดตันของท่อน้ำทิ้ง เกิดการหมักหมมของขยะและเกิดกลิ่นเหม็นเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรคต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นจากความสกปรก ดังนั้นการส่งเสริมให้บุคคลในชุมชนได้ร่วมมือร่วมใจทำความสะอาด ย่อมทำให้ขยะปริมาณลดลง อีกทั้งยังทำให้การระบายน้ำดีขึ้น ลดกลิ่นต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการหมักหมม มีผลถึงการเจริญเติบโตของเชื้อโรคต่างๆ ลดลง และสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชนดีขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชน
2. เพื่อพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนให้ดีขึ้น
3. เพื่อเป็นการป้องกันการกระจายของเชื้อโรคที่เกิดขึ้นจากปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้เกิดการร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชนและเกิดความสามัคคีในการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวจะทำให้การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับขยะ และการรระบายน้ำเสีย ทำให้เชื้อโรคที่เติบโตได้ดีในสภาวะดังกล่าวไม่สามารถเติบโตและแพร่กระจายต่อไปได้

กลุ่มเป้าหมาย

สมาชิกกลุ่ม และประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. ประชาสัมพันธ์การทำกิจกรรมให้กลุ่มเป้าหมายได้ทราบ
2. ร่วมกันจัดกิจกรรมทำความสะอาด และลอกท่อระบายน้ำบริเวณซอยของสมาชิกกลุ่ม

ระยะเวลาดำเนินการ

ภายในเดือนกุมภาพันธ์ 2551 ในวันหยุดราชการ และวันหยุดอื่นๆ

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 1 และประชาชนที่พักอาศัยบริเวณข้างเคียงกับสมาชิกกลุ่ม

การประเมินผล

การร่วมกันทำกิจกรรมที่กำหนด ณ บริเวณสนามเด็กเล่น

4. โครงการสอนลูกรักษาความสะอาด (กลุ่ม 2)

หลักการและเหตุผล

ครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นในการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวนับว่าเป็นส่วนย่อยของสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุด ดังนั้นในการรณรงค์เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ถ้าเริ่มต้นจากการรณรงค์ภายในครอบครัว ย่อมทำให้เกิดผลดีต่อครอบครัว ซึ่งส่งผลให้เกิดผลดีต่อสังคมในภาพรวมและระดับประเทศต่อไป

การรณรงค์เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย ควรเริ่มต้นจากการที่บิดา มารดา ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตรหลานในการดูแล ทำความสะอาดที่พักอาศัย เช่น การเช็ดถูพื้นบ้าน การรักษาความสะอาดของภาชนะใส่อาหาร การไม่ทิ้งขยะลงในท่อระบายน้ำและทางเดิน โดยส่วนใหญ่จะพบว่าเด็กในชุมชนมีการทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทางมากกว่าผู้ใหญ่ ดังนั้นบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง ควรให้การอบรมแก่บุตรหลาน ในการรักษาความสะอาดของสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยอย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความเคยชินในการรักษาความสะอาด และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นกำลังสำคัญในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการปลูกฝังบุตรหลาน ให้เป็นคนรักความสะอาด
2. เพื่อให้บริเวณบ้านมีความสะอาดและน่าอยู่
3. เพื่อให้บริเวณชุมชนมีความสะอาดและน่าอยู่มากขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่าบิดา มารดา และบุตร และเป็นการปลูกฝังบุตรหลานให้มีพฤติกรรมในการรักษาความสะอาด ซึ่งส่งผลให้ภายในบ้านและในชุมชนมีความสะอาดและน่าอยู่ต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย

บิดา มารดา บุตร หลาน สมาชิกภายในบ้าน วัยรุ่น เยาวชน และเด็ก

กิจกรรม / วิธีการ

1. บิดา มารดา ทำตนเองเป็นแบบอย่างโดยการรักษาความสะอาดภายในบ้าน ให้เด็กได้เห็น
2. บิดา มารดา สอนบุตรหลานให้รักษาความสะอาดทั้งภายในบ้านและในชุมชน โดยสอนให้เก็บขยะอย่างถูกวิธี

3. บิดา มารดา ทำการสอดส่องดูแลบุตรหลานไม่ให้ทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง

ระยะเวลาดำเนินการ

ทุกวัน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ เป็นต้นไป

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 2

การประเมินผล

1. บุตรหลานมีการปฏิบัติในการรักษาความสะอาด
2. บริเวณบ้านสะอาดมากขึ้น

5. โครงการทำหมันสัตว์ (กลุ่ม 2)

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากภายในชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ มีสุนัขจรจัด เร่ร่อนอยู่เป็นจำนวนมาก สุนัขดังกล่าวมีการแพร่พันธ์อย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีทั้งเพศผู้ และเพศเมียอยู่รวมกัน การมีสุนัขดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนประสบปัญหาเกี่ยวกับมูลสุนัขกระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณทางเดินเท้าในชุมชน ทำให้มีการส่งกลิ่นเหม็น และเป็นภาพที่ไม่น่าดู อีกทั้งยังเป็นแหล่งแพร่กระจายเชื้อโรค นอกจากนี้การที่มีสุนัขเร่ร่อนเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการส่งเสียงดังของสุนัขอยู่เสมอ โดยเฉพาะในเวลากลางคืน ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับความเดือดร้อนจากเสียงของสุนัขเป็นอย่างยิ่ง และยังอาจเกิดอันตรายจากการที่ถูกสุนัขกัดอีกด้วย ซึ่งวิธีการในการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ได้แก่ การจำกัดจำนวนสุนัขให้น้อยลงหรือหมดไป โดยวิธีที่เหมาะสมได้แก่ การทำหมันสุนัข โดยการขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการดังกล่าวจะทำให้สุนัขที่ได้รับการทำหมัน ไม่สามารถแพร่พันธ์ต่อไปได้ และจะหมดไปจากชุมชนในที่สุด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการป้องกันการแพร่พันธ์ของสุนัขจรจัดในชุมชน
2. เพื่อทำให้ชุมชนมีความสะอาดน่าอยู่ โดยปราศจากมูลของสุนัข
3. เพื่อขจัดเสียงรบกวนจากสุนัข ทำให้สุขภาพจิตของประชาชนดีขึ้น
4. เพื่อป้องกันอันตรายจากการถูกสุนัขกัด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ภายในชุมชนมีความสะอาดมากขึ้น โดยปราศจากมูลของสุนัข ทำให้กลิ่นเหม็นที่รบกวนหมดไป อีกทั้งยังเป็นการป้องกันโรคที่มีมูลเหตุจากมูลของสุนัข ทำให้เสียงรบกวนที่เกิดจากสุนัขน้อยลงหรือหมดไป ทำให้ประชาชนมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น และยังเป็นการป้องกันอันตรายจากการถูกสุนัขกัด

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรม / วิธีการ

1. ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการมาทำหมันสุนัข
2. ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับการทำหมันสุนัข
3. ขอความร่วมมือกับประชาชนร่วมกันจับสุนัขมาทำหมัน

ระยะเวลาดำเนินการ

ภายในเดือนกุมภาพันธ์ 2551

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 2

การประเมินผล

1. สุนัขมีจำนวนน้อยลงในอนาคต
2. ปริมาณมูลสุนัขในชุมชนน้อยลงในอนาคต

6. โครงการขยะในบ้าน ขยายผลในชุมชน (กลุ่ม 3)

หลักการและเหตุผล

บ้านนับเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในชุมชน การจัดการภายในบ้านย่อมส่งผลถึงชุมชนได้เป็นอย่างดี และความสะอาดภายในบ้านย่อมแสดงถึงความสะอาดภายในชุมชนอีกด้วยดังนั้นผู้ที่อาศัยภายในบ้านควรมีการรักษาความสะอาด เช่น การไม่ทิ้งขยะใต้ถุนบ้าน เก็บขยะและเก็บกวาดบริเวณหน้าบ้านของตนเองอยู่เสมอ โดยเฉพาะในช่วงวันหยุด ได้แก่ วันอาทิตย์ โดยจัดการเก็บขยะใส่ถุงและส่งให้แก่ผู้มาเก็บขยะให้เรียบร้อย อย่างไรก็ตามนอกจากภายในบ้านแล้ว ควรมีการรณรงค์ให้แก่ชุมชนได้ร่วมมือร่วมใจกันรักษาความสะอาดอยู่เสมอ เช่น การเก็บขยะที่ถูกต้อง การกำหนดเวลาในการมารับขยะ การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนร่วมแรงร่วมใจกันรักษาความสะอาด การให้ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชนในการกำจัดขยะ และการขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ย่อมทำให้การดำเนินการจัดการขยะในบ้านและชุมชนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้นในที่สุด โดยโครงการขยะในบ้าน ขยายผลในชุมชน เป็นการดำเนินการในภาพรวม ทั้งในหน่วยย่อยภายในบ้าน และขยายถึงชุมชน ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและร่วมกันแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมในชุมชนได้ดีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญและเกิดความรู้ในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำจัดขยะที่ถูกต้อง โดยมีการขยายถึงภาพรวมของชุมชนอีกด้วย
2. เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชนในการกำจัดขยะในบ้านและชุมชนของตน
3. เพื่อให้ชุมชนมีความสะอาด เหมาะแก่การพักอาศัย และประชาชนมีสุขภาพที่ดี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาดในบ้าน ตลอดจนถึงในชุมชน นอกจากนี้ยังได้รับความรู้เกี่ยวกับการกำจัดขยะ และมีระเบียบในการกำจัดขยะ ทำให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันในการกำจัดขยะ โดยได้รับความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เห็นความสำคัญของการดำเนินการดังกล่าว และมีการประชาสัมพันธ์ทั้งการให้ความรู้ และขอความร่วมมือในการกำจัดขยะ ความร่วมมือร่วมใจดังกล่าวย่อมส่งผลให้ปัญหาเกี่ยวขยะในชุมชนหมดไป และเกิดความสะอาดทั้งในบ้านและในชุมชนในที่สุด

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. สมาชิกกลุ่มรณรงค์ให้เพื่อนบ้าน จัดการกำจัดขยะภายในบ้านและชุมชนอย่างถูกต้อง
2. ติดต่อผู้นำชุมชน เพื่อขอความร่วมมือในการรณรงค์ และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการกำจัดขยะที่ถูกต้อง
3. ติดต่อหน่วยงานเทศบาลในการมาเก็บขยะให้ตรงเวลา
4. ทำการให้รางวัล โดยการติดดาวบ้านของผู้ที่มีความสะอาด สวยงาม และแจ้งให้ชุมชนทราบเพื่อดูเป็นตัวอย่าง

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นไป

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 3

การประเมินผล

1. ได้มีการดำเนินการตามที่กำหนดไว้
2. ประชาชนให้ความร่วมมือในการกำจัดขยะ
3. ผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินการ
4. ปริมาณขยะในชุมชนลดลง

7. โครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน (กลุ่ม 3)

หลักการและเหตุผล

ภายในชุมชนที่สมาชิกกลุ่ม 3 พักอาศัย นับว่ามีบ้านเรือนปลูกอาศัยกันอย่างหนาแน่น และบ้านแต่ละหลังมีการปลูกอาศัยมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้สายไฟฟ้าภายในบ้านค่อนข้างเก่า และเกิดลัดวงจรได้ง่าย จึงทำให้ชุมชนดังกล่าว เกิดเพลิงไหม้อยู่เป็นประจำ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจในการป้องกันอัคคีภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจตราสายไฟภายในบ้านพักอาศัยของตนเอง และวิธีการดับไฟเมื่อมีเพลิงไหม้เกิดขึ้น ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนในชุมชนจึงสมควรผลักดันให้เกิดขึ้น โดยการตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาไฟฟ้าลัดวงจรและวิธีการดับเพลิงที่ถูกต้อง จะทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัว และหันมาสนใจการป้องกันอัคคีภัยมากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ประชาชนเกิดการตื่นตัวในการป้องกันอัคคีภัยจากปัญหาไฟฟ้าลัดวงจร
2. เพื่อลดอัตราความเสียหายจากการเกิดเพลิงไหม้ในชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จะเป็นการป้องกันอัคคีภัยภายในชุมชนที่มีสาเหตุหลักจากการเกิดไฟฟ้าลัดวงจร เป็นการลดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในชุมชน ประชาชนได้รับความรู้และมีความตื่นตัวในการป้องกันอัคคีภัยที่ถูกต้อง และทราบถึงวิธีการปฏิบัติเมื่อมีอัคคีภัยเกิดขึ้น

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. แต่งตั้งผู้รับผิดชอบและดำเนินการเกี่ยวกับการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โดยเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องไฟฟ้า
2. จัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องการสำรวจสายไฟที่ชำรุด การป้องกันอัคคีภัย และการปฏิบัติตนเมื่อมีอัคคีภัยเกิดขึ้น โดยจัดตั้งศูนย์ให้ความรู้เรื่องไฟฟ้า
3. ให้บริการสำรวจสภาพสายไฟ และตรวจสอบถังแก๊สภายในบ้าน พร้อมทั้งให้การแนะนำการตรวจสอบที่ถูกต้อง
4. จัดหาถังดับเพลิงไว้ตามจุดต่าง ๆ ในชุมชน และสอนวิธีการใช้ให้แก่ประชาชน

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นไป

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 3

การประเมินผล

1. ได้มีการดำเนินการตามที่กำหนดไว้
2. ประชาชนให้ความร่วมมือในการดำเนินการ
3. มีศูนย์ให้คำปรึกษาด้านไฟฟ้าและการป้องกันอัคคีภัยเกิดขึ้น

8. โครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน (กลุ่ม 3)

หลักการและเหตุผล

ภายในชุมชนในเขตคลองเตย ประสบปัญหาอย่างมากเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาขยะ และมูลสุนัข ที่มีเป็นจำนวนมากในชุมชน เนื่องจากภายในชุมชนมีสุนัขเร่ร่อนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการปิดถังขยะให้มิดชิด จะเป็นการป้องกันสุนัขไม่ให้มาคุ้ยเขี่ย และมีการกระจัดกระจายของขยะ นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีหนู เป็นจำนวนมาก ซึ่งหนูจะคาบถุงพลาสติกไปยังใต้ถุนบ้าน ทำให้เกิดการอุดตันของทางระบายน้ำ ดังนั้นเมื่อเวลาที่ฝนตกก็จะทำให้เกิดน้ำท่วมทำให้เกิดความลำบากในด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งจุดเริ่มต้นในการแก้ปัญหาดังกล่าวควรแก้ต้นเหตุ ได้แก่ การที่ทุกบ้านร่วมมือร่วมใจกันไม่เลี้ยงสัตว์ เช่น สุนัข หรือผู้ที่มีสุนัขเลี้ยงอยู่แล้ว ไม่ปล่อยสุนัขออกนอกบ้าน เพราะจะไปถ่ายมูลที่หน้าบ้านของผู้อื่น

การดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวควรมีการเริ่มอย่างจริงจังภายในบ้านก่อน เนื่องจากบ้านนับว่าเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคม การแก้ปัญหาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในบ้านย่อมส่งผลถึงชุมชน สังคม และประเทศชาติ ต่อไป ในการเริ่มแก้ปัญหาภายในบ้านนั้นควรเริ่มต้นจาก บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทำตัวเองเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตรหลาน โดยดำเนินการแก้ปัญหาให้เด็กได้เห็นและเรียนรู้ ก็จะทำให้การพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชนดีขึ้นเหมาะแก่การอยู่อาศัยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. รณรงค์ให้ทุกครอบครัวช่วยกันรักษาความสะอาดในบ้านของตนเอง รวมทั้งบริเวณรอบๆ บ้าน
2. รณรงค์การจำกัดสุนัขและแมวให้หมดไปจากชุมชน
3. รณรงค์ให้มีการลงทะเบียนสุนัขและแมวไว้กับประธานชุมชน เพื่อจะได้ทราบเจ้าของ
4. รณรงค์ให้มีการกำจัดหนู ยุงลาย ให้หมดไปจากชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จะเป็นการทำให้บ้านพักอาศัย รวมถึงชุมชนมีความสะอาดน่าอยู่ ป้องกันการเกิดน้ำท่วม และโรคต่างๆ ที่มากับสัตว์นำโรค ทำให้ส่งผลถึงภาพลักษณ์ของกรุงเทพฯ และประเทศชาติ มีความสะอาด น่าอยู่

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และผู้นำชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. รณรงค์ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวได้ทราบถึงประโยชน์ในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง และการสอนบุตรหลานให้มีการปฏิบัติ
2. ขอความร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการเป็นแบบอย่าง ในการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัย และการประชาสัมพันธุ์ให้แก่ประชาชนทางเครื่องขยายเสียง โดยการใช้เสียงตามสายอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งการจัดเอกสารแจกจ่ายอีกด้วย
3. ดำเนินกิจกรรมตามข้อ 1-2 อย่างต่อเนื่อง เป็นเวลา 1-2 ปี

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นไป

งบประมาณดำเนินการ

1,000 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 3

การประเมินผล

1. ได้มีการดำเนินการตามที่กำหนดไว้
2. ประชาชนให้ความร่วมมือในการดำเนินการ
3. ผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือดำเนินการ

9. โครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก (กลุ่ม 3)

หลักการและเหตุผล

ภายในชุมชนที่สมาชิกกลุ่ม 3 พักอาศัย ประสบปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วมขัง เนื่องจากมีการมีการอุดตันของทางเดินระบายน้ำ จากการที่มีขยะลงไปอุดตัน จึงทำน้ำไม่สามารถระบายออกไปได้ จึงเป็นแหล่งเพาะพันธ์ของสัตว์นำโรคหลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุงลาย ซึ่งเป็นพาหะของโรคไข้เลือดออก ที่ทำให้เกิดความสูญเสียทั้งเงินทองหรือชีวิตได้ พบว่าในชุมชนดังกล่าว มียุงลายอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ประชาชนมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคดังกล่าวค่อนข้างสูง

การกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงลายภายในชุมชน จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่ประชาชนในชุมชนต้องมีการร่วมแรงร่วมใจกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันไม่ให้มีน้ำท่วมขังตามภาชนะต่างๆ การฉีดพ่นสารตามท่อระบายน้ำ หรือบริเวณที่เป็นมุมอับ การลอกท่อระบายน้ำเพื่อให้มีน้ำไหลตลอดเวลา เป็นต้น นอกจากนี้การให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน นับว่ามีความสำคัญที่ทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักในการกำจัดยุงลายในบ้านของตน และบริเวณข้างเคียง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะทำให้ลดการระบาดของไข้เลือดออกภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีการร่วมมือร่วมใจในการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงลาย
3. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการแพร่พันธุ์ของยุงลายและการป้องกันที่ถูกต้อง
4. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดความตระหนักในการป้องกันการแพร่พันธุ์ของยุงลาย
5. เพื่อเป็นการลดการแพร่พันธุ์ของยุงลายในชุมชน
6. เพื่อเป็นการลดอัตราการเกิดไข้เลือดออกในชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการร่วมมือร่วมใจกันของประชาชนในการกำจัดยุงลาย ย่อมทำให้จำนวนของยุงลายภายในชุมชนลดลง ซึ่งเป็นการลดอัตราการเกิดโรคไข้เลือดออกด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ประชาชนยังเกิดความรู้ที่ถูกต้อง เกิดความตระหนักในการป้องกันการแพร่พันธุ์ของยุงลาย อีกทั้งยังเกิดความสามัคคีในการทำกิจกรรมร่วมกันอีกด้วย

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. ทำการรณรงค์ให้แก่ประชาชนได้เห็นความสำคัญของการป้องกันการแพร่ระบาดของยุงลาย
2. ติดต่อผู้มีความรู้เกี่ยวกับการควบคุมยุงลาย มาให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน
3. ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมกันกำจัดยุงลาย ตามภาชนะที่มีน้ำท่วมขัง
4. ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาทำการพ่นสารเคมีเพื่อทำลายลูกน้ำยุงลาย
5. ติดต่อหน่วยงานเพื่อขอรับเอกสารเกี่ยวกับการควบคุมยุงลาย เพื่อแจกให้แก่ประชาชน

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นไป

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 3

การประเมินผล

1.ได้มีการดำเนินการตามที่กำหนดไว้

2. ประชาชนให้ความร่วมมือในการดำเนินการ

3. แหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายลดลง

10. โครงการเขียวสะอาดขยะแลกต้นไม้ (กลุ่ม 4)

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากในปัจจุบัน ภายในชุมชนของสมาชิกลุ่ม 4 ประสบปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับขยะที่มีเป็นจำนวนมากที่มีกระจัดกระจายทั่วไปภายในชุมชน ทำให้เกิดการอุดตันตามท่อระบายน้ำจนเกิดการท่วมขังจึงเป็นแหล่งเพาะพันธ์ยุง อีกทั้งยังทำให้เกิดการเน่าเหม็น และเป็นสาเหตุให้เกิดโรคต่างๆ ตามมา ดังนั้นการกำจัดขยะให้หมดไปนับว่าเป็นจุดสำคัญที่จะทำให้ปัญหาดังกล่าวลดลงและเป็นการป้องกันโรคทางหนึ่ง อย่างไรก็ตามการกำจัดขยะในชุมชนนับว่าค่อนข้างยาก เนื่องจากประชาชนไม่มีแรงจูงใจที่จะปฏิบัติ ดังนั้นการจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนเกิดแรงจูงใจในการกำจัดขยะนับเป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่จะทำให้ปริมาณขยะลดลง วิธีหนึ่งได้แก่ การนำขยะมาแลกกับต้นไม้ โดยขยะที่จะนำมาแลก ได้แก่ ขยะประเภทที่นำไปขายได้ เช่น ขวดพลาสติก ขวดแก้ว กระดาษ และโลหะ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะทำให้ขยะดังกล่าวลดลงแล้วยังทำให้ต้นไม้ในชุมชนมีปริมาณมากขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้ยังทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของงขยะต่างๆ และเกิดความเคยชินที่จะเก็บขยะดังกล่าวไปทำให้เกิดประโยชน์ต่อไป ซึ่งจะมีผลให้ชุมชนปลอดขยะและน่าอยู่ อย่างไรก็ตามการปลูกฝังให้แก่เด็ก เยาวชน นับว่าเป็นการวางรากฐานให้แก่ชุมชนในการทำให้เกิดความสะอาดอย่างถาวรต่อไปได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเด็กและเยาวชนจะเติบโตและเป็นผู้สืบทอดสิ่งต่างๆ จากพ่อแม่ นั่นเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญและเห็นคุณค่าของขยะที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้
2. เพื่อให้ภายในชุมชนมีปริมาณขยะน้อยลงหรือหมดไป
3. เพื่อให้ชุมชนมีความสะอาดน่าอยู่
4. เพื่อเพิ่มปริมาณต้นไม้ในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสวยงามและเพิ่มก๊าซออกซิเจนในอากาศ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ปริมาณขยะภายในชุมชนลดลง ประชาชนเห็นคุณค่าของขยะทำให้ไม่ทิ้งขยะอย่างเรี่ยราด ชุมชนจะสะอาดและน่าอยู่มากขึ้น อีกทั้งยังมีต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่นแก่ผู้อาศัยในชุมชน เด็ก และเยาวชน มีการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการเก็บขยะมาแลกต้นไม้ไปให้ผู้ปกครอง จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวอีกด้วย

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชน เด็ก และเยาวชนในชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. เขียนโครงการเพื่อของบประมาณจากผู้วิจัย
2. ประชุมทีมงานที่เกี่ยวข้อง
3. ประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาชนทราบทางเสียงตามสาย
4. จัดหาซื้อต้นไม้
5. เริ่มกิจกรรม ขยะแลกต้นไม้
6. นำขยะไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อต้นไม้ เพื่อดำเนินการต่อไป

ระยะเวลาดำเนินการ

ตลอดเดือนกุมภาพันธ์ 2551

งบประมาณดำเนินการ

1,000 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 4

การประเมินผล

1. กลุ่มเป้าหมายมีการนำขยะมาแลกต้นไม้
2. ได้ปริมาณขยะที่นำมาแลกพอสมควร

11. โครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” (กลุ่ม 4)

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากภายในชุมชนมีขยะเกลื่อนกระจัดกระจายเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดภาพที่ไม่น่าดู และยังเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค โดยขยะที่เป็นปัญหา ได้แก่ พลาสติก กระดาษ ขวดแก้ว และอื่นๆ ขยะดังนั้นกล่าวมีการทิ้งโดยทั่วไปตามทางเดินทั่วชุมชน และมีหนาแน่นบริเวณท่อระบายน้ำ ทำให้เกิดปัญหาน้ำขัง เน่าเหม็น และเป็นแหล่งเพาะพันธ์สัตว์นำโรคต่างๆ เช่น หนู แมลงวัน แมลงสาบ และยุง เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวเกิดจากประชาชนขาดแรงกระตุ้นในการรักษาสิ่งแวดล้อม จึงทำให้มีพฤติกรรมในการทิ้งขยะอย่างไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการรับรู้เกี่ยวกับผลเสียของปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ย่อมทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำจัดขยะที่ถูกต้อง การกำจัดมูลสัตว์ และการสั่งสอนบุตรหลานในการรักษาความสะอาด ซึ่งวิธีการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้รับการกระตุ้นที่ดีได้แก่ การใช้เสียงตามสายที่มีอยู่แล้วในชุมชน ก็จะทำให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารและกิจกรรมต่างๆ ยังผลให้เกิดการมีพฤติกรรมการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดพฤติกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน
2. เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในการรักษาสิ่งแวดล้อมในที่พักอาศัยและบริเวณชุมชนของตนเอง
3. เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้และเกิดแรงจูงใจในการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประชาชนได้รับความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ได้ทราบข่าวเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมในชุมชน ทำให้เกิดแรงจูงใจและความตั้งใจในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลให้มีการปฏิบัติต่อไป ผลดังกล่าวย่อมทำให้ชุมชนมีความสะอาดและน่าอยู่ปราศจากการแพร่ระบาดของโรคต่างๆ ต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชน ในชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. ติดต่อที่ทำการชุมชนเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการออกเสียงตามสาย
2. จัดทำร่างเนื้อหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม เพื่อการออกเสียงตามสาย
3. จัดการออกอากาศเสียงตามสายอาทิตย์ละ 2 ครั้ง ครั้งละ 1 ชั่วโมง

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ 2551

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 4

การประเมินผล

1. ได้ออกเสียงตามสายตามที่กำหนดไว้
2. ประชาชนให้ความร่วมมือในการรักษาสิ่งแวดล้อมบริเวณบ้านและชุมชนของตน

12. โครงการขยะแลกของใช้ (กลุ่ม 4)

หลักการและเหตุผล

จากการที่ภายในชุมชนของสมาชิกกลุ่ม 4 มีขยะทิ้งทั่วไปเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะขยะประเภทพลาสติก ขวดแก้ว กระดาษ และภาชนะโลหะต่างๆ ที่ประชาชนไม่เห็นประโยชน์ ทำให้ขยะดังกล่าวเกิดการหมักหมม กีดขวางการระบายน้ำ และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์นำโรค โดยขยะเหล่านี้นับว่ายังมีประโยชน์และสามารถนำไปแปรรูปกลับนำมาใช้ใหม่ได้ อย่างไรก็ตามในการเก็บรวบรวมขยะดังกล่าวเพื่อนำไปขายอาจทำให้เกิดความไม่สะดวกในการขนส่ง และการได้เงินมาก็อาจทำให้ประชาชนไม่เห็นคุณค่ามากนัก ดังนั้นในการนำขยะไปแลกของใช้ได้เลย อาจทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของ ของที่นำไปแลกมากกว่าเป็นเงินโดยตรง ดังนั้นสมาชิกกลุ่ม 4 จึงเห็นว่าถ้าประชาชนนำขยะมาแลกของโดยตรง ก็จะทำให้เกิดผลดีมากกว่าการนำไปขายเพื่อแลกเงิน ทางกลุ่มจึงได้จัดโครงการขยะแลกของขึ้นมา ซึ่งคาดว่าจะได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่จะเป็นตัวแทนของชุมชนต่อไป กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มแม่บ้านพ่อบ้าน การดำเนินการดังกล่าวจะทำให้ปริมาณขยะในชุมชนลดจำนวนลงได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าของขยะที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้
2. เพื่อเป็นการลดปริมาณขยะในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความน่าอยู่
3. เพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
4. เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนเห็นคุณค่าของขยะ
5. เป็นการป้องกันการแพร่พันธุ์ของโรคต่างๆ ที่เกิดจากการหมักหมมของขยะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประชาชนเกิดการตื่นตัวในการเก็บขยะเพื่อนำมาแลกของใช้ เป็นผลให้มีความเคยชิน ส่งผลให้ปริมาณขยะในชุมชนลดจำนวนลง การตื่นตัวดังกล่าวย่อมทำให้เยาวชนที่เห็นตัวอย่างดำเนินการตามจนเป็นความเคยชินต่อไป และจากการที่ปริมาณขยะที่ลดลงจะทำให้ชุมชนน่าอยู่ และปราศจากโรคที่เกิดจากขยะต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่ม เยาวชน ผู้สูงอายุ และแม่บ้าน/พ่อบ้าน

กิจกรรม / วิธีการ

1. ดำเนินการซื้อของใช้ เพื่อจัดเตรียมไว้
2. ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบในการนำขยะมาแลกของใช้
3. ดำเนินการเปิดรับขยะ เพื่อนำมาแลกกับของใช้
4. นำขยะไปขายเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนเงินเพื่อซื้อของใช้ ต่อไป

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ 2551

งบประมาณดำเนินการ

1,000 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 4

การประเมินผล

1. ได้มีการดำเนินการตามที่กำหนดไว้
2. ประชาชนนำขยะมาแลกของใช้ปริมาณมาก
3. ขยะในชุมชนลดลง

13. โครงการขยะเป็นทอง (กลุ่ม 5)

หลักการและเหตุผล

ในปัจจุบันชุมชนได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับขยะค่อนข้างมาก โดยประชาชนได้ทิ้งขยะทั่วไปทั้งตามทางเดิน และใต้ถุนบ้าน ทำให้มีการหมักหมม อีกทั้งยังอุดตันทางระบายน้ำภายในชุมชน โดยขยะที่พบโดยทั่วไป โดยส่วนมากเป็นขยะประเภทพลาสติก ขวดแก้ว กระดาษ กระป๋องโลหะ และอื่นๆ โดยขยะที่เป็นพลาสติก ขวดแก้ว กระดาษ และกระป๋องโลหะ นับว่าสามารถนำไปขายเพื่อให้เกิดรายได้ อีกทั้งยังเป็นการลดปริมาณขยะในชุมชน ดังโครงการที่ประสบความสำเร็จมาแล้วได้แก่ โครงการขยะแลกไข่ ของชุมชนคลองเตยที่เคยมีการดำเนินการ อย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวต้องมีงบประมาณพอสมควร ดังนั้น การดำเนินการโครงการขยะเป็นทองจะเป็นการนำขยะที่สามารถขายได้มารวบรวม เพื่อส่งขายให้แก่พ่อค้าซึ่งมีร้านรับซื้อในชุมชน ดังนั้นจึงไม่มีการใช้งบประมาณในการดำเนินการเพียงแต่การขนส่งนำไปส่งขายเท่านั้น จากการที่ประชาชนจะนำขยะไปขายด้วยตนเอง จะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและเป็นการลดปริมาณขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการลดปริมาณขยะในชุมชน
2. เพื่อเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน
3. เพื่อเป็นการเสริมสร้างชุมชนให้สะอาดและน่าอยู่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จะทำให้ปริมาณขยะภายในชุมชนลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะประเภท พลาสติก ขวดแก้ว กระป๋องโลหะ และกระดาษ เป็นต้น ทำให้ชุมชนสะอาดน่าอยู่มากขึ้น นอกจากนี้ประชาชนยังมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการนำขยะดังกล่าวไปขาย เพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. สมาชิกในกลุ่มดำเนินการโดยการนำขยะที่ขายได้บริเวณบ้านของตนเอง เก็บรวบรวมเพื่อนำไปขาย
2. แนะนำเพื่อนบ้าน ให้ดำเนินการเก็บขยะรวบรวมเพื่อนำไปขาย โดยดูจากสมาชิกกลุ่มเป็นแบบอย่าง

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นไป

งบประมาณดำเนินการ

1,000 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 2 (ดำเนินการแทนสมาชิกกลุ่ม 5)

การประเมินผล

1. ปริมาณขยะในชุมชนบริเวณที่ดำเนินการลดลง
2. สมาชิกกลุ่ม และประชาชนมีรายได้มากขึ้น จากการดำเนินการ

14. โครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด (กลุ่ม 5)

หลักการและเหตุผล

จากการที่บริเวณชุมชนมีน้ำขังปริมาณมาก เช่น ท่อระบายน้ำ ตุ่มน้ำ และอ่างปลูกไม้น้ำต่างๆ ทำให้เกิดแหล่งเพาะพันธ์ยุงเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยุงลาย ซึ่งเป็นพาหะนำโรคไข้เลือดออก โรคดังกล่าวถ้าเป็นในเด็กก็จะทำให้เกิดอันตราย และติดต่อแพร่พันธ์ ได้โดยง่าย ดังนั้น การร่วมมือร่วมใจกำจัดแหล่งเพาะพันธ์ของยุงลาย นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการควบคุมการแพร่ของยุง โดยเฉพาะในภาชนะที่มีน้ำขัง เช่น ตุ่มน้ำ แจกัน ขารองตู้ ซึ่งการใช้ทรายเบส นับว่าเป็นวิธีที่ง่าย ในการควบคุมลูกน้ำยุงลาย และจัดหามาได้ง่าย ดังนั้นการรณรงค์ให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการป้องกันยุงลายในเบื้องต้น โดยการใช้ทราบเบสใส่ในภาชนะบรรจุน้ำ ก็จะเป็นการป้องกันการแพร่พันธ์ของยุงลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของไข้เลือดออกในชุมชน
2. เพื่อเป็นการป้องกันการแพร่พันธ์ของลูกน้ำยุงลาย
3. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญของการป้องกันการแพร่ของยุงลาย
4. เพื่อให้ประชาชนมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันการแพร่ระบาดของยุงลาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ปริมาณยุงลายในชุมชนลดลง เป็นผลให้ไม่มีการแพร่ระบาดของโรคไข้เลือดออก และลดการสูญเสียต่างๆ ที่จะตามมา

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนในชุมชน

กิจกรรม / วิธีการ

1. ติดต่อขอความอนุเคราะห์ทรายเบส จากคณะกรรมการชุมชน
2. สมาชิกในกลุ่มนำทรายเบสไปใส่ในภาชนะบรรจุน้ำในบ้านของตนเอง
3. สมาชิกกลุ่มรณรงค์ให้แก่เพื่อนบ้านในการนำทรายเบสใส่ภาชนะบรรจุน้ำเพื่อป้องกันการแพร่พันธุ์ของยุงลาย

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นไป

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 5

การประเมินผล

1. สมาชิกกลุ่มนำทรายเบส ไปใส่ในภาชนะบรรจุน้ำที่บ้านของตน
2. ประชาชนบริเวณข้างเคียง สมาชิกกลุ่มนำทรายเบสไปใส่ในภาชนะบรรจุน้ำที่บ้าน
3. สมาชิกกลุ่มมีการรณรงค์ให้แก่เพื่อนบ้านในการใช้ทรายเบส

15. โครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา (กลุ่ม 5)

หลักการและเหตุผล

จากการที่ในปัจจุบันภายในชุมชนโรงหมูยังประสบปัญหาเกี่ยวกับความสะอาดภายในชุมชนเช่นเดียวกันกับชุมชนอื่นๆ ซึ่งความบกพร่องของความสะอาดย่อมทำให้เกิดโรคต่างๆ ตามมาเป็นอย่างมาก ดังนั้นการร่วมใจกันทำความสะอาดนับว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่ควรรณรงค์ให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรณรงค์ทำความสะอาดภายในบ้านและบริเวณรอบบ้านของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณชุมชนซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมรอบบ้าน ซึ่งทุกคนควรมีส่วนร่วมแรงร่วมใจกันในการรักษาความสะอาด ซึ่งความสะอาดของบ้านและชุมชน ย่อมทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดสุขภาพที่ดีตามมา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาดภายในบ้านและชุมชนของตนเอง
2. เพื่อให้สิ่งแวดล้อมภายในบ้านและในชุมชนมีความสะอาดเหมาะแก่การอยู่อาศัย
3. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีสุขภาพดี จากการที่ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ประชาชนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และปฏิบัติในการรักษาความสะอาดภายในบ้านและชุมชนของตน ซึ่งจะส่งผลให้บ้านเรือนและชุมชนของตนมีความน่าอยู่ และปราศจากโรคภัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ประชาชนที่ร่วมประชุมและทำกิจกรรมร่วมกัน

กลุ่มเป้าหมาย

สมาชิกกลุ่ม ผู้นำชุมชน และประชาชนซึ่งมีที่พักบริเวณข้างเคียงกับสมาชิกกลุ่ม

กิจกรรม / วิธีการ

1. สมาชิกกลุ่มแจ้งผู้นำชุมชนในการจัดทำโครงการการรณรงค์ให้ประชาชนทราบ
2. สมาชิกกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรมทำความสะอาดเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนข้างเคียง
3. ผู้นำชุมชนแจ้งให้ประชาชนทราบเพื่อชักจูงให้ร่วมมือร่วมใจกันทำความสะอาดบ้านและชุมชน
4. ประชาชนทำความสะอาดบ้านและร่วมกันทำความสะอาดชุมชนบริเวณซอยที่ตนพักอาศัย

5. จัดการประกวดความสะอาดของซอยทุกสัปดาห์

ระยะเวลาดำเนินการ

ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2551

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สมาชิกกลุ่ม 5

การประเมินผล

1. สมาชิกกลุ่มมีการ แจ้งให้ผู้นำชุมชนทราบเพื่อขอความร่วมมือในการรณรงค์เพื่อทำความสะอาด
2. ผู้นำชุมชนรณรงค์ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาด
3. สมาชิกกลุ่มมีการปฏิบัติในการรักษาความสะอาดในบ้านและชุมชนของตน
4. ประชาชนเห็นความสำคัญและลงมือปฏิบัติในการรักษาความสะอาด
5. มีการจัดประกวดซอยทุกสัปดาห์

16. โครงการตรวจหาพยาธิเข็มหมุดให้แก่เด็กนักเรียน (คุณครูใหญ่และผู้วิจัย)

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากภายในชุมชนมีลักษณะสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยบกพร่องเป็นอย่างมาก จึงทำให้ภายในชุมชนมีโรคต่างๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคพยาธิเข็มหมุด ที่มักติดในเด็กอายุ ไม่เกิน 10 ปี ทั้งนี้ เด็กนักเรียนที่โรงเรียนดวงประทีป พักอยู่อาศัยในชุมชน ที่ทำให้เกิดต่อความเสี่ยงติดพยาธิเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องตรวจวินิจฉัยหาไข่พยาธิเข็มหมุด เพื่อเป็นการรักษาและป้องกันโรคดังกล่าวไม่ให้ติดต่อไปยังผู้อื่นต่อไป

วัตถุประสงค์

1.เพื่อให้ทราบถึงอัตราการติดเชื้อพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียนโรงเรียนอนุบาลดวง ประทีป
2. เพื่อเป็นการชี้วัดถึงคุณภาพการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน
3. เพื่อสร้างความตระหนักแก่ผู้ปกครองนักเรียนถึงความสำคัญของการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยกับการแพร่พันธ์ของเชื้อโรค

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จะทำให้ทราบถึงอัตราการติดเชื้อพยาธิเข็มหมุดในชุมชน เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้มีการแพร่กระจายของพยาธิ และทำให้ทราบถึงโทษของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยที่บกพร่อง

กลุ่มเป้าหมาย

เด็กนักเรียนโรงเรียนอนุบาลดวงประทีป 186 คน

กิจกรรม / วิธีการ

1. ติดต่อประสานงานหน่วยงานที่ให้บริการตรวจพยาธิเข็มหมุด
2. ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการตรวจหาพยาธิเข็มหมุดในเด็กนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ
3. ทำการตรวจหาพยาธิเข็มหมุดในเด็ก
4. แจ้งผลการตรวจให้ผู้ปกครองทราบ
5. ให้คำแนะนำแก่ผู้ปกครองที่นำบุตรหลานมาตรวจหาพยาธิเข็มหมุดเกี่ยวกับการรักษาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเพื่อหลีกเลี่ยงจากการติดเชื้อโรคชนิดต่างๆ ที่มีสาเหตุจากสิ่งแวดล้อม

ระยะเวลาดำเนินการ

6 กุมภาพันธ์ 2551

งบประมาณดำเนินการ

ไม่มี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

คุณครูใหญ่ ผู้วิจัย

การประเมินผล

มีการดำเนินการตามที่กำหนดไว้

ข้อมูลการสนทนากลุ่ม
เพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างในการเข้าร่วมกิจกรรม
(วันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551)

ภายหลังการระยะดำเนินการ ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 24 คน (ลาประชุม 1 คน) ในวันที่มีการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งสุดท้าย (เนื่องจากถ้าทำการนัดกลุ่มตัวอย่างในวันอื่นพบว่าไม่มีเวลาว่างตรงกัน) ดังนั้นผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยจึงได้ทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ในวันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เวลา 15.00 – 16.00 น. ภายหลังสิ้นสุดการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งสุดท้าย โดยได้ทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มละประมาณ 30 นาที ทั้งนี้ในส่วนผู้วิจัยทำหน้าที่สนทนากับกลุ่ม 3 และกลุ่ม 5 ส่วนกลุ่ม 1,2 และ 3 ผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้รับผิดชอบในการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้ก่อนการสนทนากับแต่ละกลุ่มนั้น ผู้วิจัยได้ให้แนวคำถามแก่ผู้ช่วยวิจัยไปซักซ้อมคำถามก่อนเป็นเวลา 1 สัปดาห์ (นอกจากนี้ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเคยมีการทดลองสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยในชั้นเรียนมาแล้ว) ในการสนทนากับแต่ละกลุ่มนั้น ได้แยกสนทนาคนละห้อง โดยเลือกสถานที่ค่อนข้างเงียบและปราศจากเสียงรบกวน ทั้งนี้เพื่อให้การสนทนากลุ่มเป็นไปอย่างราบรื่นและมีสมาธิ นอกจากนี้ยังใช้การบันทึกเสียงแทนการจดใส่กระดาษเพื่อให้การสนทนาเป็นไปอย่างราบรื่น เนื้อหาที่ได้จากการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง จะนำเสนอแยกแต่ละชุมชน โดยเป็นข้อมูลในเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เนื้อหาการสนทนากับสมาชิกกลุ่ม 1

ผู้ช่วยวิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในภาพรวมของกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้จัดขึ้นทั้งหมด สมาชิกภายในกลุ่มได้ตอบว่ารู้สึกมีความพึงพอใจมาก แต่ก็ไม่ค่อยมีเวลาในการดำเนินการ นอกจากนี้เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการตามแผนค่อนข้างมีปัญหามาก โดยเฉพาะโครงการที่ต้องขอความร่วมมือกับผู้อื่น ส่วนโครงการที่ทำเอง ได้แก่ โครงการทำบ้านให้อบอุ่นน่าอยู่ไม่มีปัญหามากนักเนื่องจากเป็นโครงการที่ทำด้วยตนเอง และไม่ต้องขอความร่วมมือผู้อื่น ส่วนอีก 2 โครงการ ได้แก่ โครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ ที่ต้องมีการเดินรณรงค์ตามซอยต่างๆ ชาวบ้านไม่ค่อยร่วมมือเท่าใดนัก โดยชาวบ้านบางคนบอกว่าได้ทำความสะอาดในบ้านของตนแล้ว ทั้งๆ ที่ภายในบ้านและหน้าบ้านของผู้ตอบยังสกปรกอยู่ ในส่วนข้อเสนอแนะนั้น สมาชิกกลุ่มต้องการให้กรรมการชุมชน เข้ามาร่วมดำเนินการด้วย ในส่วนโครงการปลูกต้นไม้ที่บริเวณสนามเด็กเล่น สมาชิกกลุ่มตอบว่าก็ไม่ได้รับความร่วมมือด้วยเช่นกัน และได้ให้ความเห็นว่า ต่อไปน่าจะมาปลูกต้นไม้ในโรง

เรียนดีกว่า ซึ่งเป็นการทำให้บุตรหลานอีกด้วย และยังมีคนคอยดูแลรดน้ำต้นไม้ให้ แต่ถ้าปลูกที่บริเวณสนามเด็กเล่น เมื่อรดน้ำแล้วจะทำให้มีดินไหลออกมาทำให้เกิดความเลอะเทอะ ทั้งนี้จากการประเมินความพึงพอใจในส่วนนี้จะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างค่อนข้างไม่พึงพอใจในระยะการปฏิบัติตามแผน เนื่องจากพบปัญหาเกี่ยวกับเพื่อนบ้านไม่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้จากการสอบถามความเพียงพอใจด้านจำนวนของสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกกลุ่มมีความเห็นตรงกันว่า จำนวนสมาชิกกลุ่มมีค่อนข้างน้อย ทำให้เกิดความลำบากในการดำเนินการ โดยสมาชิกกลุ่มคน ส่วนจำนวนคนที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมดในการประชุมเชิงปฏิบัติการค่อนข้างมีความเหมาะสม และการดำเนินกิจกรรมในการจัดประชุมนับว่าค่อนข้างดี ไม่ทำให้เครียดและมีความสนุกสนาน นอกจากนี้ยังทำให้ได้พบปะคนอื่น ทำให้หายจากความเครียดในกิจวัตรประจำวันต่างๆ ไปได้ และยังได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นทำให้รู้สึกดีและพอใจ ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มคนหนึ่ง กล่าวว่า ทางญาติพี่น้องก็ถามว่าออกไปไหน เนื่องจากโดยปกติแล้วจะเป็นคนที่อยู่บ้านโดยตลอด จะเห็นว่าในส่วนของวิธีการดำเนินกิจกรรมโดยใช้เทคนิคเอไอซี ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในการทำกิจกรรมร่วมกันและทำให้ตัวเองได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากคนต่างๆ จึงทำให้พึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณที่ได้รับ สมาชิกกลุ่มกล่าวว่าได้ใช้อย่างประหยัดเพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองงบประมาณมากนัก (ผู้วิจัยได้ให้งบประมาณแต่ละกลุ่ม กลุ่มละ 1,000 บาท) ทั้งนี้ตนยังมีการดำเนินการที่ค่อนข้างช้าเพื่อให้เกิดความรอบคอบ และเพื่อประหยัดงบประมาณให้ผู้วิจัย แต่โครงการก็ประสบความสำเร็จไปได้ จากการประเมินการตอบคำถามเพื่อประเมินความพึงพอใจในส่วนของงบประมาณนั้น จะเห็นว่างบประมาณจำนวนดังกล่าวไม่เพียงพอที่จะทำให้สมาชิกกลุ่มใช้ได้อย่างคล่องตัว ทำให้ต้องประหยัดการใช้จ่ายมาก จึงอาจประเมินได้ว่าสมาชิกกลุ่มดังกล่าวมีความพึงพอใจในงบประมาณไม่มากนัก

ผู้ช่วยวิจัยได้ถามถึงความพึงพอใจในภาพรวมของการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด ทางสมาชิกลุ่มตอบว่าค่อนข้างพอใจ และไม่มีปัญหาอะไรมากนัก อย่างไรก็ตามสมาชิกกลุ่มได้ย้ำว่า การดำเนินการกับคนอื่นเพื่อให้ร่วมดำเนินการไม่สามารถที่จะบังคับหรือชักนำมาร่วมด้วยได้ ส่วนตนเองนั้นยินดีให้ความร่วมมือเสมอ แต่ก็ขอทำภารกิจด้านอาชีพให้เสร็จก่อนในช่วงเช้า ผู้วิจัยได้วิเคราะห์น้ำเสียงของสมาชิกกลุ่ม และการพูดคุยส่วนตัวในขณะไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนงาน พบว่าการปฏิบัติตามแผนของสมาชิกกลุ่ม 1 ไม่ได้รับความร่วมมือทั้งจากประชาชนและหน่วยงานในชุมชน อาจเนื่องจากการขาดการประสานงาน และการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าให้แก่ประชาชนบริเวณดังกล่าวได้ทราบ ประกอบกับภารกิจของสมาชิกกลุ่มด้านอาชีพและครอบครัว และการมีสมาชิกน้อยในกลุ่ม จึงทำให้ไม่มีเวลามากพอที่จะปฏิบัติตามแผนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ผู้วิจัยไม่ได้ช่วยในการติดต่อหรือประชาสัมพันธ์แต่ประการใด เนื่องจากต้องการให้ผู้ร่วมวิจัยมีการดำเนินการด้วยตนเอง) ส่วนความพึงพอใจในการแสดงความคิดเห็นในการประชุมเชิงปฏิบัติการ สมาชิกกลุ่มตอบว่ารู้สึกพึงพอใจ และรู้สึกดีใจที่สามารถนำโครงการของตนไปปฏิบัติตามแผนได้ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ยังรู้สึกภูมิใจที่ตนเองสามารถเขียนโครงการได้ อีกทั้งรูปแบบการประชุมไม่ทำให้เครียดและไม่เร่งรัด จึงรู้สึกดีที่มาร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ ในส่วนของความพึงพอใจที่ได้รับการสนับสนุนในกิจกรรม

สมาชิกกลุ่มตอบว่าไม่ค่อยรู้สึกพอใจในการดำเนินการในโครงการปลูกต้นไม้รอบสนามเด็กเล่น ซึ่งไม่ได้รับความช่วยเหลือจากประชาชนบริเวณดังกล่าว โดยสมาชิกกลุ่มได้ให้ความเห็นว่า อาจเกิดจากการที่บางคนต้องการสิ่งตอบแทน โดยอ้างอิงเพื่อนกลุ่มอื่นที่เล่าให้ฟังว่า มีเพื่อนบ้านถามว่า

“ถ้ามาช่วยแล้วจะให้เท่าไหร่ละ”

สมาชิกลุ่มได้กล่าวว่า โดยส่วนใหญ่เด็กจะให้ความร่วมมือดีกว่าผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตามผู้ปกครองของเด็กบางคนที่ไม่ต้องการให้ลูกมาร่วมในกิจกรรม และมีความเข้าใจผิดว่าเป็นการนำเด็กมาใช้งาน ผู้ช่วยวิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในภาพรวมทั้งหมด สมาชิกกลุ่มตอบว่ารู้สึกพึงพอใจ และขอเปลี่ยนจากการปลูกต้นไม้บริเวณสนามเด็กเล่นมาปลูกที่โรงเรียนแทน จะทำให้เกิดประโยชน์มากกว่า และคิดว่าหลังจากนี้ถ้ามีโครงการใดมาอีก ก็ขอทำโดยที่ไม่ขอความช่วยเหลือจากคนอื่นในชุมชน และขอทำกิจกรรมในส่วนที่ตนเองพอใจเท่านั้น ส่วนความพึงพอใจในสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น สมาชีกกลุ่มรู้สึกพึงพอใจในบ้านของตนที่มีความสะอาดมากขึ้น ส่วนโครงการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนรู้สึกว่าไม่มีความพอใจ อย่างไรก็ตามความต้องการของสมาชิกกลุ่มต้องการเห็นชุมชนมีความสะอาด และมีความร่วมมือร่วมใจจากคนในชุมชน

กล่าวโดยสรุปจากการวิเคราะห์การสนทนากลุ่มจากสมาชิกกลุ่ม 1 และจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัยในการดำเนินกิจกรรม พบว่าสมาชิกลุ่มไม่มีความพึงพอใจในการปฏิบัติตามแผน ที่มีอุปสรรคจากความร่วมมือของเพื่อนบ้าน และหน่วยงานในชุมชน ทั้งนี้อาจเกิดจากการขาดการเตรียมแผนงาน เช่น การประชาสัมพันธ์ และการประสานงานกับหน่วยงานในชุมชน อีกทั้งความสัมพันธ์ดั้งเดิมกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน นับว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในความสำเร็จของการดำเนินงานด้านต่างๆ นอกจากนี้อาจมีความเกี่ยวข้องกับภาระกิจด้านอาชีพและด้านครอบครัวจึงทำให้สมาชิกกลุ่มไม่มีเวลาในการดำเนินงานตามที่กล่าวข้างต้น

เนื้อหาการสนทนากับสมาชิกกลุ่ม 2

ผู้ช่วยวิจัยได้สนทนากลุ่มเกี่ยวกับความพึงพอใจเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สมาชิกกลุ่ม 2 ตอบว่ามีความรู้สึกพึงพอใจ เนื่องจากเป็นวันหยุด และสถานที่ที่จัดไม่ไกลจากบ้านพัก นอกจากนี้ระยะเวลาในการจัดก็ค่อนข้างพอเหมาะ และการจัดในวันหยุดทำให้มีคนดูแลบุตรให้ได้ จึงทำให้มีความสะดวกในการเข้าร่วมการประชุม ในส่วนของจำนวนสมาชิกกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรม ทางสมาชิกกลุ่มมีความเห็นว่าค่อนข้างมีน้อยเกินไป เนื่องจากการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมนับเป็นโครงการใหญ่ ควรจะมีสมาชิกกลุ่มอย่างน้อย 10 คนขึ้นไป จะทำให้โครงการประสบความสำเร็จมากขึ้น เนื่องจากสามารถแบ่งหน้าที่กันทำ และช่วยกันประชาสัมพันธ์ได้อย่างทั่วถึง และยังสามารถดำเนินการได้ในพื้นที่กว้างมากขึ้น ในส่วนของผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการทั้งหมด สมาชิกภายในกลุ่มตอบว่าค่อนข้างมีความเหมาะสมดีอยู่แล้ว ส่วนการดำเนินกิจกรรมในการประชุมเชิงปฏิบัติการนั้นค่อนข้างพอใจเช่นกัน เนื่องจากมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น

และยังทำให้ได้ทราบข้อมูลจากผู้เข้าร่วมประชุมคนอื่นๆ อีกด้วย แต่ถ้าเป็นการบรรยายให้ฟังเพียงอย่างเดียวไม่รู้สึกชอบเนื่องจากไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่

นอกจากนี้ได้สอบถามเกี่ยวกับอุปสรรคในการทำกิจกรรม สมาชิกกลุ่มคนหนึ่งตอบว่าไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใด โดยได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวเป็นอย่างดี ในส่วนวัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณที่ได้ ทางสมาชิกกลุ่มรู้สึกพึงพอใจ โดยแจ้งว่าได้ช่วยอีกกลุ่มหนึ่งทำโครงการอีกด้วย โดยความพึงพอใจในภาพรวมของการเข้าร่วมครั้งนี้ค่อนข้างพึงพอใจมาก และยังได้รับความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเว้นช่วงเวลาในการปฏิบัติตามแผนเป็นเวลานาน ทำให้ดำเนินการได้ประสบความสำเร็จและไม่กระชั้นชิดจนเกินไป โดยจะมีการดำเนินการโครงการต่างๆ ต่อไปในชุมชน โดยเฉพาะโครงการของตนที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ซึ่งในขณะนี้มีเด็กเรียกร้องต้องการทำกันมาก โดยเฉพาะโครงการสอนลูกรักษาความสะอาด

ในส่วนความพึงพอใจด้านการทำกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมการวาดภาพ สมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจมาก โดยตอบว่าไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใด ส่วนการสนับสนุนจากคนรอบข้างในขณะปฏิบัติตามแผน ได้รับความร่วมมือและกำลังใจจากเพื่อนๆ เป็นอย่างดี ส่วนประชาชนในชุมชนนั้นในช่วงแรกไม่ให้ความร่วมมือ แต่พอเห็นเด็กมาทำแล้ว ก็จะเริ่มถามว่า “ทำอะไรคะ” เมื่อได้รับคำตอบแล้วก็มีการนำน้ำอัดลมใส่น้ำแข็งมาให้ แล้วก็ถามต่อว่า “จะทำทุกวันไหม” โดยสมาชิกกลุ่มตอบว่า “จะทำทุกอาทิตย์ หรือทุกเดือน”

ส่วนในด้านความพึงพอใจที่สมาชิกกลุ่มได้ปฏิบัติมาทั้ง 3 โครงการนั้น สมาชิกกลุ่มตอบว่าค่อนข้างพึงพอใจ เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าว เป็นที่ชื่นชอบของเด็กมาก ทั้งนี้ในระยะหลังเมื่อจะมีการปฏิบัติซ้ำอีก ผู้ปกครองของเด็กได้สนับสนุนให้มาร่วมกิจกรรมได้ จะเห็นว่าผู้ปกครองมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ซึ่งสมาชิกกลุ่มวิเคราะห์ว่าผู้ปกครองได้ทราบแล้วว่าไม่ได้หลอกให้บุตรหลานของตนมาใช้แรงงาน แต่กลับทำให้เกิดประโยชน์และทำให้พฤติกรรมของบุตรหลานเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น โดยสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งกล่าวว่าพฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น เช่น เมื่อเดินไปกับเด็กและเด็กได้เห็นคนทิ้งขยะ จะกล่าวกับตนว่า

“ป้า ป้า คนนั้นเขาทิ้งขยะ”

ซึ่งสมาชิกกลุ่มก็ตอบว่า

“ถ้าเขาทิ้งเราก็เก็บซิลูก”

ส่วนสมาชิกอีกคนหนึ่งกล่าวว่า ในช่วงหลังที่ได้ดำเนินโครงการขยะกลายเป็นทอง โดยให้คนในชุมชนนำขยะที่ขายได้มาแลกสิ่งของ พบว่ามีเด็กเป็นจำนวนมากไม่ทราบว่าขยะสามารถนำไปขายได้ จึงมีความตื่นตัวในหมู่เด็กๆ ที่จะนำขยะมากแลกกันมาก จึงทำการเก็บขยะที่สามารถขายได้ไว้เพื่อนำมาแลกสิ่งของ ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มได้สังเกตว่าภายในซอยของตนสะอาดขึ้น และได้ชักชวนเพื่อนบ้านให้ช่วยกันรักษาความสะอาด ซึ่งเพื่อนบ้านก็รับปากว่าจะทำ จากคำถามดังกล่าวจะเห็นว่าสมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจในการทำกิจกรรม และพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมจากการดำเนินกิจกรรม

ในส่วนด้านปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ สมาชิกกลุ่มตอบว่ามีปัญหาในโครงการทำหมันสุนัข ที่ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากจะต้องมีพาหนะเพื่อนำสุนัขไปทำหมันฟรี ยังซอยสุขุมวิท 51 และจะต้องมีพาหนะในการนำสุนัขกลับภายหลังจากการพักฟื้น 7 วัน ส่วนข้อเสนอแนะ สมาชิกกลุ่มไม่มีข้อเสนอแนะเนื่องจากคิดว่าสิ่งที่ทำดีอยู่แล้ว ดังนั้นปัญหาดังกล่าวอาจทำให้กลุ่มตัวอย่างไม่พึงพอใจที่ไม่สามารถติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้และโครงการทำหมันสัตว์ไม่มีการดำเนินการขึ้น

กล่าวโดยสรุปจากการสนทนากลุ่มกับสมาชิกกลุ่ม 2 พบว่าประสบความสำเร็จ 2 โครงการ และโครงการที่ไม่สามารถทำได้ 1 โครงการ โดยโครงการที่ประสบความสำเร็จได้รับความร่วมมือจากเด็กค่อนข้างมากทำให้สมาชิกกลุ่มค่อนข้างพึงพอใจในโครงการดังกล่าว ในส่วนของผู้ใหญ่นั้นในช่วงแรกของการดำเนินโครงการไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร แต่การดำเนินการในช่วงหลัง มีการร่วมมือจากผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองเด็กมากขึ้น ทำให้สมาชิกกลุ่มไม่พึงพอใจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือของประชาชนในระยะแรก ต่อมาในระยะหลังจึงมีความพึงพอใจมากขึ้น ทั้งนี้จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัยในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มดังกล่าว วิเคราะห์ว่าสมาชิกกลุ่มมีความรับผิดชอบสูง โดยแกนนำสมาชิกกลุ่มได้ไปทำการติดต่อคณะกรรมการชุมชนเพื่อขอความร่วมมือ อีกทั้งยังไปช่วยกลุ่มอื่นในการทำกิจกรรมอีกด้วย ดังนั้นความสำเร็จของโครงการเกิดจากการที่สมาชิกกลุ่มมีความสัมพันธ์กับเด็กในชุมชน และเพื่อนบ้านบางส่วนเป็นอย่างดี จึงได้รับความร่วมมือจากเพื่อนบ้านพอสมควร อีกทั้งเป็นคนที่รักในการทำกิจกรรม จึงรู้สึกว่าการทำกิจกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องที่สนุกและเกิดประโยชน์ และทำให้ตนเกิดความพึงพอใจในส่วนนี้มากขึ้น

เนื้อหาการสนทนากับสมาชิกกลุ่ม 3

ในการสนทนากลุ่มกับสมาชิกกลุ่ม 3 ผู้วิจัยได้สอบถามความพึงพอใจเกี่ยวกับ วัน เวลา สถานที่ ในการจัดประชุม สมาชิกกลุ่มตอบว่ามีความพึงพอใจ โดยเฉพาะสถานที่ดำเนินกิจกรรมอยู่ในชุมชนและไม่ไกลจากบ้านพักอาศัยมากนัก ในส่วนของผู้เข้าร่วมประชุมนับว่ามีความพอเหมาะพอดี โดยสมาชิกในกลุ่มเดียวกันรู้จักกันมาก่อนหน้านี้แล้ว ในส่วนของวัสดุ อุปกรณ์ นับว่ามีเพียงพอ อย่างไรก็ตามในภาพรวมของการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสมาชิกกลุ่มค่อนข้างพึงพอใจที่กิจกรรมต่างๆ ในการประชุมตรงตามตารางที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี ในส่วนการดำเนินกิจกรรมในชุมชนนั้น สมาชิกกลุ่มตอบว่ามีปัญหาอยู่บ้างทางด้านการเมือง ทั้งนี้ชาวบ้านเข้าใจผิดคิดว่าเป็นการมาหาเสียงเนื่องจากเป็นวันที่ใกล้กับการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา (2 มีนาคม 2551) อย่างไรก็ตามเนื่องจากชุมชนที่สมาชิกกลุ่ม 3 พักอาศัย มีปัญหาเกี่ยวกับการค้ายาเสพติดมาก เมื่อสมาชิกกลุ่มเข้าไปถ่ายรูปเพื่อดำเนินกิจกรรม ชาวบ้านมีความเข้าใจผิดคิดว่าเป็นสายตำรวจ ประกอบกับวันต่อมามีการยิงกันตายขึ้น จึงทำให้สมาชิกกลุ่มกลัวว่าชาวบ้านจะเข้าใจผิด ทำให้เกิดความกลัวพอสม

ควร ทั้งนี้เหตุการณ์ดังกล่าว อาจทำให้สมาชิกกลุ่มไม่พึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมที่อาจเกิดอันตรายต่อตนเองได้ อย่างไรก็ตามสมาชิกกลุ่มอีกคนหนึ่งกล่าวว่าได้อธิบายให้ชาวบ้านฟังเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมแล้ว แต่ไม่ทราบว่าชาวบ้านจะเชื่อหรือไม่ จากนั้นผู้วิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับความร่วมมือของประชาชนในชุมชน สมาชิกกลุ่มแจ้งว่า ได้ติดต่อทางสำนักงานเขตแล้วยินดีที่จะมาฉีดยุงให้ แต่ประชาชนในชุมชนไม่ร่วมมือ เนื่องจากมีกลิ่นเหม็นและต้องออกจากบ้าน นอกจากนี้ได้ติดต่อทางคณะกรรมการชุมชนแต่ไม่มีเวลาในการเข้าร่วม โดยสมาชิกกลุ่มกล่าวว่ากรรมการชุมชนน่าจะทำเป็นตัวอย่าง จะทำให้ประชาชนในชุมชนมาร่วมกันทำมากขึ้น ดังนั้นจากคำถามส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มรู้สึกไม่พึงพอใจในการให้ความร่วมมือของประชาชนและกรรมการชุมชน นอกจากนี้ทางสมาชิกกลุ่มกล่าวว่าในการทำความสะอาดชุมชน ได้รับความร่วมมือจากเด็กเป็นจำนวนมาก ในส่วนผู้ปกครองเด็กนั้นไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามเมื่อทำกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้วปรากฏว่าประชาชนในซอยมีความชื่นชอบที่ซอยมีความสะอาดและชื่นชม โดยสมาชิกคนหนึ่งกล่าวว่างานที่ทำครั้งนี้นับว่ามีประโยชน์ และสามารถใช้เป็นที่อ้างอิงสำหรับโครงการอื่นต่อไป จากคำถามในส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจในส่วนของผลงานที่ตนเองได้ทำ เนื่องจากได้รับคำชมและทำให้สิ่งแวดล้อมในซอยดีขึ้นและมีความสวยงาม

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ที่จัดให้มีกิจกรรมวาดภาพ สมาชิกกลุ่มตอบว่าค่อนข้างชื่นชอบ เพราะทำให้ไม่เครียดและค่อนข้างสนุก ทั้งนี้ได้กลับไปบ่นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนว่า ในชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับสุนัขมาก ต้องการให้ทางกรุงเทพมหานครจับไปให้หมด ผู้วิจัยแจ้งว่าได้ติดต่อทางสำนักงานเขตแล้ว ทางสำนักงานเขตแจ้งว่าจะต้องมีสุนัข 50 ตัวขึ้นไปถึงจะมาทำหมันให้ โดยสมาชิกคนหนึ่งกล่าวว่าตนเองได้ไปติดต่อทางสำนักงานเขตในเรื่องการกำจัดยุงและได้รับความร่วมมือเป็นอย่างมาก และทางเจ้าหน้าที่ได้บอกว่าตอนนี้เกี่ยวกับปัญหาสุนัข เป็นเรื่องเร่งด่วนมากที่ทางกรุงเทพมหานคร กำลังดำเนินการ จากการพูดคุยในประเด็นดังกล่าว จะเห็นว่าสมาชิกกลุ่มค่อนข้างพึงพอใจในการติดต่อประสานงานพอสมควร อย่างไรก็ตามสมาชิกกลุ่มได้กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนว่าสกปรกมาก โดยยกตัวอย่าง ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ที่ประธานชุมชนมีการจัดการได้ดี นอกจากนี้ประชาชนในชุมชนมีการทิ้งขยะที่ไม่ถูกต้อง โดยทิ้งที่บริเวณใต้ถุนบ้านของตนเอง แต่เมื่อมีปัญหาเมื่อเกิดน้ำท่วม จึงมาคุ้ยขยะออกเพื่อให้น้ำไหลได้ดีขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยประเมินว่ากลุ่มตัวอย่างไม่พึงพอใจที่กรรมการชุมชนไม่มีส่วนร่วมและไม่พึงพอใจในพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนต่อการทิ้งขยะ

ผู้วิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในภาพรวมของการจัดกิจกรรมครั้งนี้ สมาชิกกลุ่มค่อนข้างมีความพึงพอใจ และอยากให้มีการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวอีก โดยกล่าวว่ามีความพอใจในสิ่งแวดล้อมที่กลุ่มได้ทำเพราะทำให้เกิดความสวยงามในชุมชน โดยเฉพาะบริเวณที่มีการปลูกต้นไม้ นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มคนหนึ่งกล่าวว่าโครงการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการครั้งนี้ค่อนข้างดีมาก และเมื่อเขียนงานวิจัยเสร็จสิ้นแล้วขอให้ส่งแก่ผู้ที่มีอำนาจในการดำเนินการได้ ยกตัวอย่างเช่น ผู้ว่าการกรุงเทพมหานคร เป็นต้น โดยสมาชิกกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นทางด้านการเมืองค่อนข้างมาก ทั้งนี้ผู้วิจัยรู้สึกถึงความมุ่งมั่นและความรักชาติของสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปจากการประเมินความพึงพอใจในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ พบว่าสมาชิกกลุ่ม 3 มีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน แต่ก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับความร่วมมือของประชาชนในชุมชน และอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากปัญหาทางด้านสังคม โดยเฉพาะปัญหาด้านยาเสพติดที่มีอยู่มากในชุมชน จึงทำให้รู้สึกไม่พึงพอใจในส่วนนี้ จากการวิเคราะห์พบว่าสมาชิกกลุ่มยังมีความคับข้องใจอยู่หลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาต่างๆ ในชุมชน ที่สมาชิกกลุ่มเพียงไม่กี่คน ไม่มีอำนาจที่จะไปแก้ไขได้ อย่างไรก็ตามจากการสังเกตการณ์ดำเนินงานของสมาชิกกลุ่ม พบว่าแต่ละคนเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง และมีความเสียสละด้านต่างๆ ทั้งด้านแรงกาย ทรัพย์สิน และความคิด และมีภาวะเป็นผู้นำต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ประเมินได้ว่าสมาชิกกลุ่มรู้สึกพึงพอใจมากต่อสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ตนได้ดำเนินกิจกรรม

เนื้อหาการสนทนากับสมาชิกกลุ่ม 4

จากการที่ผู้ช่วยวิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มกับสมาชิกกลุ่ม 4 เกี่ยวกับความพึงพอในในวัน เวลา สถานที่ ในการจัดประชุม สมาชิกลุ่มตอบว่าค่อนข้างพึงพอใจ โดยเฉพาะการจัดประชุมในวันหยุด ทำให้สามารถมาร่วมกิจกรรมได้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ในส่วนของสถานที่นับว่ามีความเหมาะสมเนื่องจาก ไม่มีปัญหาอุปสรรคในการเดินทางแต่อย่างใด ในส่วนของจำนวนสมาชิกกลุ่มนับว่ามีจำนวนที่พอดีและค่อนข้างพึงพอใจ และยังสามารถประสานงานกันได้เป็นอย่างดีกับสมาชิกทุกคน ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มก่ล่าวว่าถ้ามีจำนวนสมาชิกมากเกินไปก็อาจมีการประสานงานได้ยาก และอาจประสานได้เฉพาะบางคนที่รับผิดชอบหรือคนที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น ในส่วนผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด (จำนวน 25 คน) สมาชิกกลุ่มตอบว่าค่อนข้างพึงพอใจ เนื่องจากจะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างทั่วถึง โดยผู้ช่วยวิจัยได้สอบถามถึงรูปแบบการประชุมที่ให้แสดงความคิดเห็น และมีการนำเสนอหน้าห้อง สมาชิกกลุ่มตอบว่ามีความพึงพอใจมาก เนื่องจากบางครั้งไม่ทราบเกี่ยวกับสภาพปัญหา หรือข้อมูลของชุมชนอื่น ก็ทำให้ทราบมากขึ้น และยังเป็นประโยชน์ในการนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงภายในชุมชนของตนเองอีกด้วย นอกจากนี้ผู้ช่วยวิจัยได้สอบถามถึงการจัดกิจกรรมว่า สมาชิกกลุ่มชอบกิจกรรมการบรรยาย หรือกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างไหนมากกว่ากัน สมาชิกกลุ่มตอบว่าชอบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นมากกว่า เนื่องจากการแสดงความคิดเห็นเปรียบเสมือนการระดมความคิด ที่สามารถนำไปใช้ได้ประโยชน์ในชุมชนของตนได้จริงๆ โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้แนะแนวทางเท่านั้น และสมาชิกกลุ่มได้แสดงความเห็นว่าการที่ประชาชนในชุมชนได้ทำเอง จะทำให้แก้ปัญหาได้ถูกต้อง เนื่องจากผู้อยู่อาศัยย่อมเข้าใจในสภาพปัญหาของตนเองมากที่สุด จากคำตอบในส่วนนี้จะเห็นว่าสมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้มีการพูดคุยกันถึงโครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกลุ่ม ทางสมาชิกกลุ่มแจ้งว่าการดำเนินการเสียงตามสายมีในชุมชนอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่

ประสบปัญหาในการทำเท่าใดนัก เพียงเพิ่มเนื้อหาในการรักษาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นมาเท่านั้น ในแต่ละครั้งที่ออกอากาศจะพูดประมาณ 1 ชั่วโมง โดยจะกล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับขยะ มูลสัตว์ และเชื้อโรคที่เกิดจากมูลของสัตว์ เป็นต้น โดยชักชวนให้ประชาชนในชุมชนรักษาความสะอาดบริเวณหน้าบ้านของตน นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์โครงการขยะแลกของ ซึ่งทางกลุ่มรับผิดชอบให้ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ เพื่อนำขยะมาแลกของใช้ และให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของขยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็ก พบว่ามีความกระตือรือร้นในการนำขยะมาแลกของกันมาก ในส่วนของโครงการขยะแลกต้นไม้ สมาชิกแจ้งว่ากลุ่มเป้าหมายคือผู้ใหญ่ ให้ความสนใจนำขยะมาแลกกันมาก โดยในระยะแรกซื้อต้นไม้มา 50 ต้น แต่ขณะนี้เหลือเพียง 9 ต้น เท่านั้น จากการที่ผู้ใหญ่ให้ความสนใจ อาจเกิดจากการที่มีความต้องการต้นไม้ไว้สำหรับปลูกกันมาก ซึ่งสมาชิกกลุ่มเจ้งว่า ขณะนี้ภายในบ้านเก็บขยะที่นำมาแลกไว้เป็นจำนวนมากแล้ว โดยในส่วนของต้นไม้ที่นำมาแลกนั้น ทางสมาชิกกลุ่มจะเน้นต้นไม้ที่สวยงามและแลดูดี และขอร้านขายส่งในราคาย่อมเยาว์ ซึ่งซื้อมาราคาต้นละ 20 บาท โดยสมาชิกกลุ่มกล่าวว่า ได้ขอทางร้านให้ช่วยลดราคาและพบว่าทางร้านต้นไม้ก็ยอมลดราคาให้ นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มแจ้งว่า ในขณะนี้ ได้ตั้งแกนนำซึ่งเป็นเด็กขึ้นมากลุ่มหนึ่ง (ประมาณ 10 คน) เพื่อสานต่อกิจกรรมของกลุ่ม และขณะนี้เด็กกลุ่มดังกล่าว กำลังเข้าอบรม “อาสาสมัครรุ่นจิ๋ว” โดยสมาชิกกลุ่มต้องการให้เด็กใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์ โดยเด็กกลุ่มดังกล่าวได้ให้การรับปากในการสานต่อโครงการดังกล่าวแล้ว จากกองทุนที่ผู้วิจัยให้ไว้ (2,000 บาท) โดยภาพรวมแล้วผู้ช่วยวิจัยวิเคราะห์ว่า โครงการของสมาชิกกลุ่ม 4 ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี และจากการพูดคุยในส่วนนี้จะเห็นว่าสมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากไม่มีปัญหาด้านความร่วมมือมากนัก และบางโครงการได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี

ในส่วนการจัดการด้านการประชุมและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในภาพรวมนั้น สมาชิกลุ่มตอบว่ามีความพึงพอใจ โดยเฉพาะในกิจกรรมการวาดภาพ สมาชิกกลุ่มค่อนข้างพอใจมากเนื่องจากได้แสดงออกความคิดเห็น และความสามารถของตน อย่างเต็มที่ โดยตอบว่า

“แม้เราจะอยู่ในชุมชน แต่เราก็มีความสามารถนะ”

ในส่วนของการระดมความคิดสมาชิกกลุ่มกล่าวว่าพอใจมาก และกล่าวว่า “ถ้าให้มานั่งเฉยๆ ก็จะไม่มา หรือมาก็อาจจะหลับได้” และชอบที่มีการถกปัญหาและคิดโครงการร่วมกัน ทำให้ได้ความคิดใหม่ๆ จากผู้เข้าร่วมประชุมอีกด้วย จากการพูดคุยในส่วนนี้จะเห็นว่าสมาชิกกลุ่มค่อนข้างพึงพอใจในการดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นอย่างดี

ในส่วนการช่วยเหลือจากคนรอบข้าง สมาชิกกลุ่มคนหนึ่งกล่าวว่าได้รับความช่วยเหลือจากสามีซึ่งเป็นคนพาไปซื้ออุปกรณ์ต่างๆ เช่น ต้นไม้ เป็นต้น ส่วนเพื่อนบ้านก็ให้การช่วยเหลือในการยกต้นไม้ และอุปกรณ์ต่างๆ ทั้งๆ ที่กำลังไปซื้อต้นไม้อยู่ ก็มีเพื่อนบ้านคอยโทรตามว่ามาถึงหรือยัง พอต้นไม้มาถึงแล้วก็คอยมาช่วยยก และเพื่อนบ้านเมื่อเห็นต้นไม้แล้วรู้สึกว่าชอบมากส่วนความพึงพอใจในแผนงานหรือโครงการที่ได้สร้างขึ้น สมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจ และจะดำเนินการต่อไปถึงแม้ว่าจะสิ้นสุดงานวิจัยแล้วก็ตาม โดยให้เด็กเป็นแกนนำสานงานต่อ และจะเป็นพี่เลี้ยงให้เป็นระยะแรก ส่วนปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้นได้แก่ ปัญหาส่วนตัว เนื่องจากสมาชิกกลุ่มที่เป็นแกนนำในขณะนี้มีลูก

อ่อน จึงทำให้ค่อนข้างลำบากในการดำเนินงาน จากการพูดคุยในส่วนนี้จะเห็นว่าสมาชิกลุ่มมีความพึงพอใจในการนำแผนไปปฏิบัติเป็นอย่างดี เนื่องจากได้รับความร่วมมือจากเพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน และครอบครัวค่อนข้างมาก

ในส่วนของสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป สมาชิกกลุ่มแจ้งว่าในขณะนี้พฤติกรรมของประชาชนบริเวณข้างเคียงเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยจะเห็นคุณค่าของขยะกันมากขึ้น ไม่ทิ้งขยะทั่วไปดังเช่นแต่ก่อน โดยพบว่าบริเวณทางเดินมีความสะอาดมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณทางรถไฟที่เป็นทางผ่านของเด็กๆ เมื่อกลับจากโรงเรียนจะมีการเก็บขยะและรู้จักแยกขยะมากขึ้น แม้แต่ลูกสาวตนเองซึ่งอายุ 4 ขวบ ยังพูดว่า

“พ่อเก็บขยะให้หนูด้วยนะ หนูจะไปแลกขยะกับแม่”

จากการพูดคุยในส่วนนี้จะเห็นว่าสมาชิกลุ่มค่อนข้างพึงพอใจต่อสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

จากการสนทนากลุ่มโดยผู้ช่วยวิจัย สรุปได้ว่าสมาชิกลุ่ม 4 พบว่า ประสบความสำเร็จในการดำเนินโครงการของตนพอสมควร จึงทำให้เกิดความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรม อย่างไรก็ตามจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัย ที่ได้ไปร่วมในกิจกรรม พบว่าแกนนำสมาชิกกลุ่ม เป็นอาสาสมัครในชุมชน และเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี จึงได้รับความร่วมมือจากประชาชนและเด็กๆ เป็นอย่างมาก ทั้งนี้แกนนำสมาชิกกลุ่มดังกล่าวได้รับความร่วมมือจากแกนนำสมาชิกกลุ่ม 2 จึงทำให้เกิดความพอใจจากการได้รับความร่วมมือ อย่างไรก็ตามจากการพูดคุยดังกล่าว วิเคราะห์ได้ว่าสมาชิกลุ่ม 4 มีความพึงพอใจในภาพรวมของกิจกรรมครั้งนี้มาก

เนื้อหาการสนทนากับสมาชิกกลุ่ม 5

จากการสนทนากับสมาชิกกลุ่ม 5 ด้านกระบวนการจัดการ เกี่ยวกับวัน เวลา ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสมาชิกกลุ่มตอบว่ามีความพึงพอใจ ส่วนปัญหาอุปสรรคในการนำแผนไปปฏิบัตินั้น ไม่ได้รับความร่วมมือกับเพื่อนบ้าน โดยสมาชิกกลุ่มตอบว่า เกิดจากการที่เพื่อนบ้านมองข้ามสิ่งเล็กๆ น้อยไป จึงทำให้ไม่สนใจในการรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ในขณะที่นำแผนไปปฏิบัตินั้นได้มีเพื่อนบ้านเห็นการดำเนินการดังกล่าวเป็นเรื่องตลก และมีการพูดจาประชดประชัน ว่าจะทำไปเพื่ออะไร โดยสมาชิกกลุ่มได้มีการชักชวนเพื่อนบ้านมาช่วยกันทำ แต่ได้รับคำตอบว่า

“เธอจะทำก็ทำไปซิ มายุ่งอะไรกับฉัน ถ้าบ้านฉันจะสะอาดหรือสกปรกมันก็บ้านของฉันเอง ถ้าเธออยากทำก็ทำบ้านของเธอให้ดีแล้วกัน”

ระหว่างการสนทนาผู้วิจัยสังเกตว่า สมาชิกกลุ่มค่อนข้างเกิดอารมณ์อยู่บ้างที่ไม่ได้รับความร่วมมือจากเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตามสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งค่อนข้างมีความมั่นใจในตนเองว่า ทำสิ่งที่ถูกต้องแล้ว และการดำเนินการดังกล่าวทำให้ตนเองเกิดความพึงพอใจ นอกจากนี้ตนเองมีความต้องการให้เพื่อนบ้านมาร่วมมือด้วยแต่ก็ไม่ได้คาดหวังที่จะได้รับความร่วมมือมากนัก ส่วนสมาชิก

กลุ่มอีกคนหนึ่ง กล่าวว่า ในขณะที่ตนดำเนินการตามแผนนั้น ก็ได้รับคำชมจากเพื่อนบ้าน แต่เพื่อนบ้านก็ไม่ได้มาช่วยทำ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้สอบถามว่าควรขอความร่วมมือกับกรรมการชุมชนหรือไม่ สมาชิกคนหนึ่งตอบว่าค่อนข้างลำบาก เนื่องจากในชุมชนโรงหมูมีคณะกรรมการชุมชน 2 กลุ่ม ที่ไม่ได้ทำงานร่วมกัน จากการสนทนาในส่วนนี้วิเคราะห์ได้ว่าสมาชิกกลุ่มไม่พึงพอใจในความร่วมมือของเพื่อนบ้าน

ในส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลากรในการประชุมเชิงปฏิบัติการนั้น สมาชิกในกลุ่มมีความเห็นว่ามีความเพียงพอและรู้สึกพึงพอใจในการดำเนินการ แต่ในส่วนของกลุ่มตนเองนั้นคิดว่ามีสมาชิกน้อยเกินไป จึงให้มีการดำเนินการค่อนข้างลำบาก อย่างไรก็ตามสมาชิกภายในกลุ่มของตนเองก็มีความสามัคคีและช่วยกันดำเนินการเป็นอย่างดี โดยสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งกล่าวว่า ตนเองได้ร่วมออกความคิดเห็นและได้ร่วมมือดำเนินการถึงแม้ตนเองจะไม่มีเครื่องมือต่างๆ ก็ตาม อย่างไรก็ตามในการดำเนินการในห้องประชุมที่ผู้วิจัยได้จัดขึ้นนั้น สมาชิกกลุ่มร่วมกันออกความเห็นว่ามีการร่วมมือกันเป็นอย่างดี และรู้สึกพึงพอใจในกิจกรรมภายในห้องประชุม อย่างไรก็ตามสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งกล่าวว่า ในวันแรกของการประชุมยังไม่ค่อยเข้าใจในการทำกิจกรรมเท่าใดนัก แต่การจัดประชุมในวันต่อมาก็รู้สึกว่าเป็นกิจกรรมที่ดี มีประโยชน์ต่อชุมชน โดยกิจกรรมเกี่ยวกับการวาดภาพรู้สึกว่าสนุกดีและไม่น่าเบื่อ ผู้วิจัยได้ถามว่าชอบลักษณะการบรรยายหรือไม่ สมาชิกกลุ่มร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่า มีลักษณะดีคนละแบบ โดยเคยไปฟังบรรยายที่โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป เมื่อบรรยายเสร็จแล้วจะให้มีการสอบถาม โดยที่ทางโรงเรียนเคยจัด มักเชิญผู้บรรยายที่บรรยายได้ค่อนข้างสนุกมาบรรยายให้ฟัง แต่ถ้ามีการบรรยายที่ยาวมากเกินไปก็ไม่ไหวเหมือนกัน จากการสนทนาในส่วนนี้จะเห็นว่าสมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นอย่างดี

นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่าได้รับการสนับสนุนจากสามีเป็นอย่างดีในการดำเนินกิจกรรม โดยสามีได้พูดให้กำลังใจว่า

“แม่ถ้าทำสิ่งใดแล้วมีความสุขก็ทำไป ถึงใครเขาจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา”

ส่วนสมาชิกกลุ่มอีกท่านหนึ่งก็ได้พูดอย่างภูมิใจว่า ในขณะที่สามีทานเหล้ากับเพื่อน ก็ชมตนเองกับเพื่อนว่า

“หามาให้ดูซิในซอยนี้มีใครสะอาดเท่าเมียฉันบ้าง”

ผู้วิจัยสังเกตจากน้ำเสียงมีความรู้สึกว่าสมาชิกกลุ่มท่านนี้มีความภูมิใจที่สามีไปชมกับเพื่อนๆ และได้กล่าวต่อไปว่าตนเองคิดวิธีใหม่ในการไม่ให้ยุงมาวางไข่ในภาชนะที่รองขาตู้กับข้าวแทนที่จะใส่ทรายเบสลงไป ตนเองได้ใส่เกลือลงไป 1 ช้อน พบว่าไม่มียุงมาวางไข่ และน้ำในภาชนะที่รองขาตู้ก็ไม่เน่าเสียอีกด้วย โดยผู้วิจัยได้ให้ความรู้เสริมว่าเนื่องจากน้ำเกลือที่เข้มข้นจะไม่มีเชื้อโรคมาเจริญเติบโต และยุงก็ไม่สามารถที่จะมีชีวิตอยู่ได้เช่นกัน นอกจากนี้สมาชิกท่านนี้กล่าวว่า ได้รับการสอนจากแม่ว่า ถ้าไม่ต้องการให้สุนัขมาถ่ายอุจจาระให้ใช้น้ำที่ใส่พริกไทย ไปฉีดบริเวณที่สุนัขจะมาถ่าย สุนัขก็จะได้กลิ่นฉุนและไม่มาถ่ายบริเวณดังกล่าวอีกเลย จากการสนทนาในส่วนนี้จะสังเกตว่าสมาชิกกลุ่มค่อนข้างพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว และรู้สึกภูมิใจที่ตนได้คิดหาวิธีใหม่ขึ้นมา

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณดำเนินการ สมาชิกกลุ่มตอบว่าทางกลุ่มไม่ได้ใช้งบประมาณแต่อย่างใด มีเพียงค่ารูปถ่ายที่คิดว่าต้องออกเงินเอง อย่างไรก็ตามไม่ทราบว่าทางผู้วิจัยจะออกค่ารูปถ่ายให้ นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มคนหนึ่งกล่าวเกี่ยวกับการทำกิจกรรมเก็บข้าวของเครื่องใช้ให้เรียบร้อยว่า ภายหลังจากตนเองได้ทำระยะหนึ่ง พบว่ามีเพื่อนร่วมงานบางคนสังเกตพฤติกรรมของตนและมีการปฏิบัติตาม ซึ่งก็ทำให้ตนเองรู้สึกดีที่เป็นตัวอย่างให้กับเพื่อนๆ จากนั้นผู้วิจัยได้สอบถามว่าได้รับความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น หรือไม่ สมาชิกกลุ่มตอบว่าได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากศูนย์ 41 ซึ่งเป็นหน่วยงานที่คอยให้ความช่วยเหลือคนในชุมชน เช่น การบำบัดผู้ติดยา การฉีดวัคซีน การให้ความรู้เรื่องสมุนไพร และการช่วยเหลือด้านทันตกรรม เป็นต้น จากการสนทนาในส่วนนี้จะเห็นว่าสมาชิกกลุ่มมีความพึงพอใจไม่มากนักจากความร่วมมือของประชาชนในระยะแรก แต่พอใจมากขึ้นเมื่อเห็นพฤติกรรมของเพื่อนบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้วิจัยได้สอบถามในข้อสุดท้ายว่า ภายหลังการดำเนินการแล้วมีความพึงพอใจในสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ทางสมาชิกกลุ่มตอบว่ารู้สึกพอใจ และได้รับคำชมจากเพื่อนบ้าน ถึงแม้เพื่อนบ้านจะไม่ร่วมมือในระยะต้นก็ตาม และยังกล่าวว่าเพื่อนของตนได้มีพฤติกรรมเลียนแบบตนขึ้นโดยมีการเก็บเศษโลหะไว้แทนที่จะทิ้งไป และเริ่มมีการนำถังขยะมาใช้แทนที่จะโยนทิ้งทั่วไปเช่นแต่ก่อน ส่วนสมาชิกอีกท่านหนึ่งกล่าวว่าตนเองชอบเก็บขยะที่บริเวณศาลเจ้าในชุมชน โดยเพื่อนๆ บอกว่า

."ทำไปเถอะ ถึงคนไม่เห็น แต่ฟ้าดินก็เห็น"

นอกจากนี้สมาชิกคนดังกล่าว ยังกล่าวเสริมว่า

"ทำไปเถอะ เราทำก็ดีกับตัวเราเองนะแหละ"

สุดท้ายสมาชิกคนหนึ่งบอกว่า ที่พูดมามีแต่ความเป็นจริง และเป็นคำพูดที่มาจากความรู้สึกของตนโดยแท้ ส่วนสมาชิกกลุ่มอีกคนหนึ่งเสริมว่าที่บ้านของตนซึ่งเป็นห้องเช่ามีการใช้ห้องน้ำร่วมกับคนอื่น แต่ตนเป็นคนรักความสะอาด จึงขัดห้องน้ำทุกวัน ทำให้คนที่ใช้ห้องน้ำร่วมกันเห็น จนรู้สึกละอายใจจึงมาช่วยในการทำความสะอาดอีกด้วย ซึ่งการกระทำพฤติกรรมเลียนแบบจากเพื่อนบ้านดังกล่าว จะเห็นว่าทำให้สมาชิกกลุ่มรู้สึกพึงพอใจ

โดยสรุปจากการสนทนากลุ่มกับสมาชิกของชุมชนโรงหมูจะเห็นว่า สมาชิกในกลุ่มให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างมากและรู้สึกพึงพอใจในกิจกรรมที่ตนเองได้ทำ ถึงแม้จะประสบปัญหาต่างๆ แต่ก็คงมีความมุ่งมั่นที่จะรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตน นับว่าเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบอย่างสูง และนิสัยดั้งเดิมนับว่าเป็นคนที่รักความสะอาด และมีลักษณะเหมาะสมในการเป็นแกนนำด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามในภาพรวมของการประชุมเชิงปฏิบัติการทุกครั้ง สมาชิกกลุ่มทุกคนค่อนข้างมีความพึงพอใจ

ภาคผนวก ค
รายชื่อผู้เกี่ยวข้องในงานวิจัย

รายชื่อผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

ชื่อ นามสกุล

ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3

1. นางสาวศันสนีย์ เงินไกร
2. นางสาวพนิดา จันทามอม
3. นางประนอม นวลจันทร์
4. นายสวธร เต็มเปี่ยม (น้องใหม่)
5. นางฐิติพร ปราบพิราศ
6. นายจิรายุทธ สุขดี

ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6

1. นางสาวจารุณี รุจิเงิน
2. นางวิมลมาศ ทองทา
3. นางบุญมี คงประเสริฐ
4. นางเดือนเพ็ญ สะอาดดี
5. นางวิวาห์ คำฝอย
6. นางสาวสไบแพร ขาวสะอาด

ชุมชนโรงหมู

1. นางสาวดวงใจ อินทร์อำนวย
2. นางยุพิน พึ่งเนตร
3. นางนปภา ระรวยทรง
4. นางสาวดารากร ตรงกาบิน
5. นางน้อย ศรีมุทธิกานนท์

ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ (1)

1. นางมาลี บุญมี
2. นางประไพ แสงจุ้ยวงษ์
3. นางสาวเอมอร อินกลัด
4. นางสาวจารุณี ปุกสันเทียะ

ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ (2)

1. นางฉลอง โพธิ์ทราง
2. นางสาวสุกัญญา ยิ้มเฉลย
3. นางวรรณา บุปผาชาติ
4. นายแสวง สิงห์ลอ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจคุณภาพเครื่องมือ

ชื่อ นามสกุล ตำแหน่ง	ตำแหน่ง	สถานที่ทำงาน
1. รองศาสตราจารย์ ดร. เอื้อมพร ทองกระจาย	คณบดี	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
2. ดร.รัชนี นามจันทรา	ผู้ช่วยคณบดี	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
3. ดร. ทวีศักดิ์ กสิผล	อาจารย์ประจำ	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
4. ดร. วรพจน์ กนกกันฑพงษ์	อาจารย์ประจำ	คณะสาธารณสุขศาสตร์และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
5. ดร. ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล	อาจารย์ประจำ	คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

รายชื่อผู้ช่วยวิจัย

ชื่อ นามสกุล ตำแหน่ง	ตำแหน่ง	สถานที่ทำงาน
1. นางสมหวัง เนตรระกาศ	ครูใหญ่	โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป
2. น.ส. ทัศนัย โกมลไพศาล	ครู	โรงเรียนอนุบาลดวงประทีป
3. น.ส. สำอาง วณิชชาพลอย	อาจารย์ประจำ	คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
4. น.ส. เจษฎาภรณ์ จันทร์ดอนแดง	นักศึกษา	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
5. น.ส. อทิตญา วังศรี	นักศึกษา	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
6. น.ส. กมลพร สิริคุตจตุพร	นักศึกษา	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ภาคผนวก ง
ข้อมูลชุมชนและแผนที่ชุมชน

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนแออัด ในแขวงคลองเตย

ลำดับ	ชื่อชุมชน	พื้นที่ (ไร่)	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนครัวเรือน (หลัง)	สภาพการถือครอง	ปัญหาทั่วไป
1	โรงหมู	13	1922	320	บุกรุกที่ดินการท่าเรือ	ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย น้ำประปา ยาเสพติด
2	ริมคลองวัดสะพาน	34	2735	500	บุกรุกการที่ดินท่าเรือ	ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย น้ำประปา ยาเสพติด
3	ล๊อค 1-2-3	41	7126	1279	เช่าที่ดินการเคหะซึ่งรับช่วงจากการท่าเรือ	ยาเสพติด สารระเหย คนว่างงาน ความสะอาด
4	ล๊อค 4-5-6	21	3099	537	เช่าที่ดินการเคหะซึ่งรับช่วงจากการท่าเรือ	ยาเสพติด ที่อยู่อาศัย คนว่างงาน เอดส์
5	น้องใหม่	10	1250	250	บุกรุกที่ดินของกรมศุลกากร	ไฟฟ้า ยาเสพติด น้ำประปาและความสะอาด
6	ริมคลองสามัคคี	1.5	825	111	บุกรุกที่ดินริมคลองหัวลำโพง	ยาเสพติด สารระเหย ความมั่นคง ความสะอาด คนว่างงาน
7	หมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่	70	7293	1183	เช่าที่ดินจากการเคหะ	ยาเสพติด ความสะอาด คนว่างงาน
8	ร่มเกล้า	14	2750	341	บุกรุกที่ดินการท่าเรือ	น้ำท่วม ขยะตกค้าง ยาเสพติด
9	อาคารทรัพย์สิน 26-7	3.2	1514	380	เช่าที่ดินของสำนักงานทรัพย์สิน	ยาเสพติด การพนัน การลักโขมย ความสะอาด
10	หัวโค้ง	10	3380	436	บุกรุกที่ดินการท่าเรือ	ท่อระบายน้ำอุดตัน สุขาภิบาล ขยะ ยาเสพติด ถนน
11	ริมทางรถไฟสายท่าเรือ	11	3164	518	บุกรุกที่ดินการรถไฟ	ที่อยู่อาศัย การพนัน ยาเสพติด
12	พัฒนาเอเชีย	2	576	85	บุกรุกที่ดิน กทม.	น้ำประปา การพนัน ยาเสพติด
13	วัดคลองเตยใน 1	6	2135	300	บุกรุกที่ดินการท่าเรือ	น้ำประปา ไฟฟ้า ทางเดิน ยาเสพติด ความมั่นคงที่อยู่อาศัย
14	วัดคลองเตยใน 2	7	2517	320	บุกรุกที่ดินการรถไฟการท่าเรือ	การพนัน ยาเสพติด ความสะอาด ซ่องสุม
15	ตลาดปีนัง	4	705	85	บุกรุกที่ดินการท่าเรือ	ทางเดินเท้า การไล่รื้อ ความสะอาด
16	พัฒนาใหม่	4	2850	550	บุกรุกที่ดินการท่าเรือ	การไล่รื้อเพื่อสร้างเขื่อน น้ำประปา ไฟฟ้า ขยะตกค้าง ทางเดิน
17	ตลาดปีนังพัฒนา	1	392	124	ที่ดินส่วนบุคคล	ท่อระบายน้ำอุดตัน ความสะอาด ความเป็นระเบียบ
18	บ้านกล้วย	2	728	300	เช่าที่ดินการท่าเรือ / บุกรุกที่ดินการท่าเรือ บุกรุกใต้ทางด่วน	แสงสว่าง สภาพแวดล้อม ขยะตกค้าง

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนแออัด ในแขวงคลองเตย (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อชุมชน	พื้นที่ (ไร่)	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนครัวเรือน (หลัง)	สภาพการถือครอง	ปัญหาทั่วไป
19	ตลาดท่าเรือคลองเตย	80	6000	1100	เช่าอาคารจากบรัษัทวัฒนาอาคาร (หมดอายุสัญญาแล้ว)	ขยะตกค้าง ความปลอดภัย ท่อระบายน■ การไล่รื้อ
20	เจริญสุข	100	7000	1000	เช่าที่ดินเอกชน	ระบบระบายน■
21	แฟลต 1-10	44	8390	2098	เช่าที่ดินจากการเคหะ	ขยะตกค้าง ระบบระบายน■ ยาเสพติด สารระเหย
22	แฟลต 11-18	32	7000	1440	เช่าที่ดินจากการเคหะ	น■ท่วมบริเวณแฟลต การจัดระเบียบร้านค้า ขยะตกค้าง
23	พัฒนาชุมชนใหม่ (แฟลต 19-22)	17.5	2584	530	เช่าที่ดิตจากการเคหะ	ระบบระบายน■ ขยะตกค้าง
24	แฟลต 23-24	4.5	1200	430	เช่าที่ดินจากการเคหะ	ระบบสุขาภิบาล
25	ร่วมใจสามัคคี	5	809	158	เช่าที่ดินของการท่าเรือ	ระบบระบายน■ เสียงตามสาย ยาเสพติด
26	วัดคลองเตยใน 3	2	1200	103	บุกรุกที่ดินของการท่าเรือ	ยาเสพติด การพนัน ความสะอาด
27	ริมคลองไผ่สิ่งห์โต	0.5	171	40	บุกรุกที่ของสำนักงานทรัพย์สิน	ทางเดินเท้า เสียงตามสาย ระบบระบายน■ในชุมชน
	รวม	**540.2**	**79,315**	**14,518**		

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนแออัด ในแขวงคลองตัน

ลำดับ	ชื่อชุมชน	พื้นที่ (ไร่)	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนครัวเรือน (หลัง)	สภาพการถือครอง	ปัญหาทั่วไป
1	นภาศัพท์แยก 4	5	412	95	เช่าที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	เดือนร้อนรำคาญจากผู้ประกอบการ ถนน
2	แสนสบาย-แสนสุข	100	2179	565	เช่าที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	ท่อระบายน■อุดตัน ถนนแคบ จราจรติดขัด
	รวม	**105**	**2591**	**660**		

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนแออัด ในแขวงพระโขนง

ลำดับ	ชื่อชุมชน	พื้นที่ (ไร่)	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนครัวเรือน (หลัง)	สภาพการถือครอง	ปัญหาทั่วไป
1	ภูมิจิตร	70	3714	500	เช่าที่ดินของเอกชน	ทางเดินเท้า ขยะตกค้าง ไฟฟ้าแสงสว่าง ทางเดินเท้า เสียงตามสาย
2	ปิยะวัชร	4	541	76	เช่าที่ดินของเอกชน	ระบบระบายน้ำ ยาเสพติด
3	ริมคลองพระโขนง	6	1036	280	เช่าที่ดินขององค์การฟอกหนัง	น้ำท่วมขัง ระบบสุขาภิบาล
4	เกาะกลาง	3	355	58	บุกรุกที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	ไม่มีไฟฟ้าส่องทาง ไม่มีน■ประปา ยุงมาก
5	ข้างโรงเรียนวัดสะพาน	8	390	77	เช่าที่ดินของเอกชน	อัคคีภัยบ่อย ขาดไฟฟ้าสำรองทางเดินเท้า
6	เริมเจริญ	12	615	95	เช่าที่ดินของเอกชน	อยู่ระหว่างการไล่รื้อ ขาดเสียงตามสาย
7	สวนอ้อย	6	1117	395	บุกรุกที่ดินเอกชนการท่าเรือ	เสียงตามสายมีกำลังไม่พอ แสงสว่าง
8	หมู่บ้านเปรมฤทัย	12	432	86	เอกชน	-
9	ทรัพย์มโนทัย	120	2117	412	ที่ดินส่วนบุคคล	ท่อระบายน■อุดตัน ถังขยะไม่เพียงพอ ความสะอาด
10	สวนไทร	20	304	67	เอกชน	น■ท่วมขัง ท่อระบายน■อุดตัน
11	สวัสดี	5.8	119	35	เอกชน	น■ท่วมขัง ถนนขรุขระ ขาดแคลนสาธารณูปโภค
	รวม	**266.8**	**10740**	**2081**		

ที่มา : สำนักงานเขตคลองเตย. (2547). ข้อมูลชุมชนแออัดในเขตคลองเตย. (เอกสารรายงาน). กรุงเทพฯ: สำนักงานเขตคลองเตย. ถ่ายเอกสาร.

แผนที่เขตคลองเตย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2544)

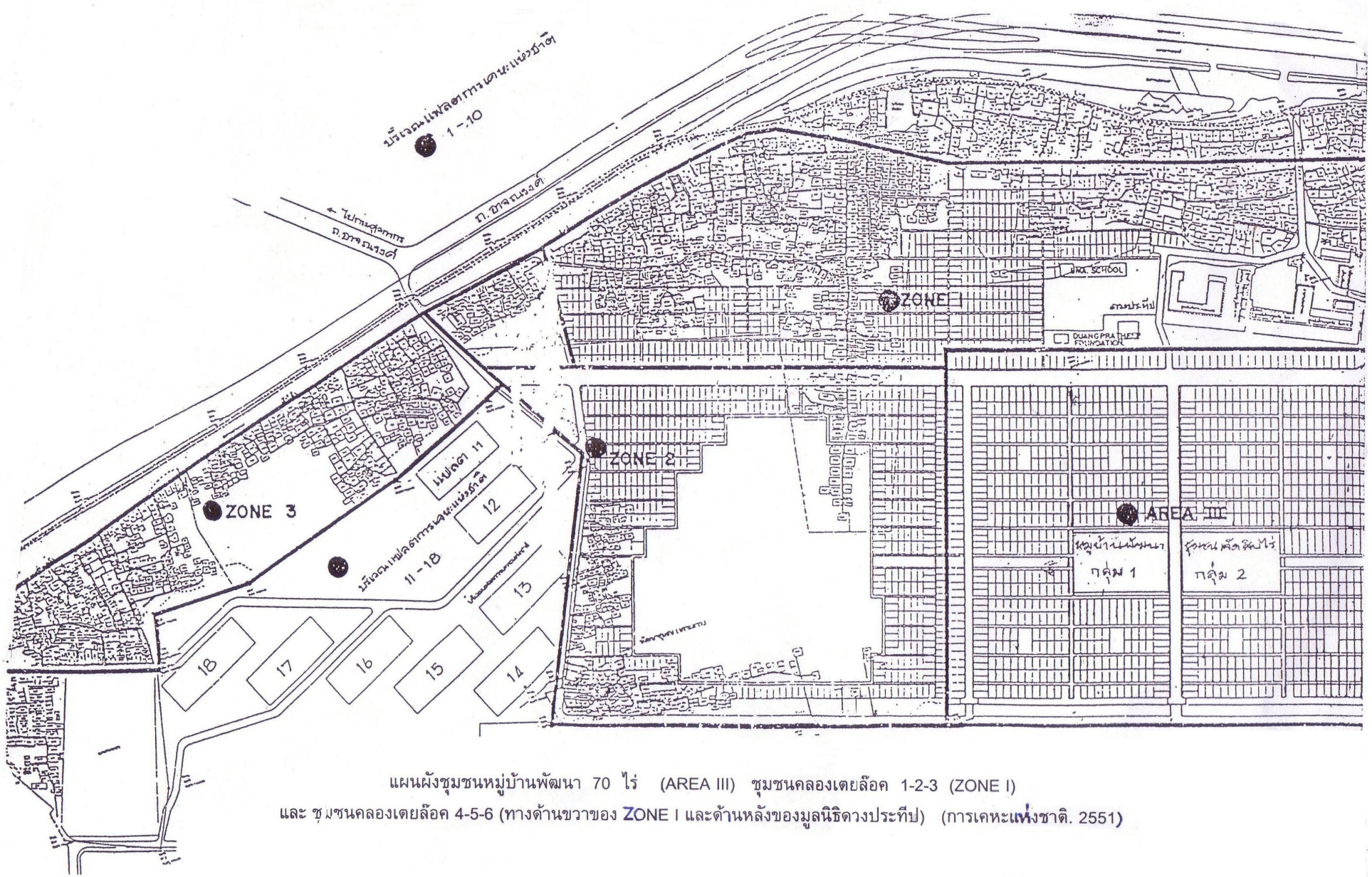

แผนผังชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ (AREA III) ชุมชนคลองเตยล๊อค 1-2-3 (ZONE I)
และ ชุมชนคลองเตยล๊อค 4-5-6 (ทางด้านขวาของ ZONE I และด้านหลังของมูลนิธิดวงประทีป) (การเคหะแห่งชาติ. 2551)

ภาคผนวก จ
ภาพกิจกรรมในระยะดำเนินการ และโครงการต่าง ๆ

พิธีเปิดประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเลขานุการมูลนิธิดวงประทีป (นางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ)

ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ

การดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนวิเคราะห์สภาพการณ์และการกำหนดอนาคต

การนำเสนอของผู้แทนกลุ่มในขั้นตอนวิเคราะห์สภาพการณ์และการกำหนดอนาคต

การดำเนินกิจกรรมในโครงการ ปลูกต้นไม้บริเวณสนามเด็กเล่น (กลุ่ม 1)

การดำเนินโครงการร่วมมือร่วมใจกันทำ (กลุ่ม 1)

การดำเนินโครงการสอนลูกรักษาความสะอาด (กลุ่ม 2)

การร่วมกิจกรรมของเด็กในโครงการสอนลูกรักษาความสะอาด (กลุ่ม 2)

ภาพลักษณะสิ่งแวดล้อมในชุมชน ก่อนการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกกลุ่ม 2

ภาพลักษณะสิ่งแวดล้อมในชุมชน หลังการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกกลุ่ม 2

ภาพการดำเนินกิจกรรมโครงการพัฒนาสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยในชุมชน (กลุ่ม 3)

ภาพการดำเนินโครงการกำจัดยุงลายป้องกันไข้เลือดออก (กลุ่ม 3)

ภาพการเดินรณรงค์โดยการแจกแผ่นพับ

ภาพการดำเนินโครงการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน (กลุ่ม 3)

ภาพลักษณะสิ่งแวดล้อมบริเวณดำเนินกิจกรรม (กลุ่ม 3

ภาพลักษณะสิ่งแวดล้อมภายหลังดำเนินกิจกรรม (กลุ่ม 3)

ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการขยะแลกของใช้ (กลุ่ม 4)

ความร่วมมือของเด็กในชุมชนในโครงการขยะแลกของใช้ (กลุ่ม 4)

การดำเนินโครงการเสียงตามสาย “รักษ์สิ่งแวดล้อม” (กลุ่ม 4)

การดำเนินโครงการกำจัดยุงลายง่ายกว่าที่คิด ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานสาธารณสุข

การดำเนินโครงการสะอาดดีเริ่มที่บ้านเรา (กลุ่ม 5)

การจัดประชุมในขั้นตอนประเมินผลและปรับปรุงแผน

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางบังอร ฉางทรัพย์
วันเดือนปีเกิด	14 เมษายน 2507
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	220/1075 หมู่ 4 ถนนสุขสวัสดิ์ ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ 10290
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	รองศาสตราจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ 18/18 ถนนบางนา-ตราด ตำบลบางโฉลง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 10540
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2530	วท.บ. (เทคนิคการแพทย์) จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น
พ.ศ. 2538	วท.ม. (วิทยาศาสตร์การแพทย์) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2551	วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ